

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ**

**Ш.УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІ**

**«Мектеп пен университет: ғылыми ынтымақтастық
көкжиегі» атты ғылыми-практикалық
конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ**

МАТЕРИАЛЫ
**научно-практической конференции «Школа и
университет: грани научного сотрудничества»**

MATERIALS
**of the scientific-practical conference «School and
University: the brink of scientific cooperation»**

Кокшетау, 2021

УДК 37.0
ББК 74.00
М41

«Мектеп пен университет: ғылыми ынтымақтастық көкжиегі» атты ғылыми -практикалық конференциясының МАТЕРИАЛДАРЫ
МАТЕРИАЛЫ научно-практической конференции «Школа и университет: грани научного сотрудничества». Кокшетау , 2021-

ISBN 978-601-261-482-4

Бұл басылымға 2021 жылдың 14 сәуір күні өткен Көкшетау қаласы мен Ақмола облысы мектептерінің 7-11 сынып оқушыларының ғылыми-практикалық конференциясының материалдары кірді. Конференция Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің XIII ғылым апталығы аясында өтті

В настоящее издание вошли материалы школьной научно-практической конференции учащихся 7-11 классов школ г. Кокшетау и Акмолинской области. Конференция проведена 14 апреля 2021 года в рамках XIII недели науки Кокшетауского университета им. Ш.Уалиханова. .

УДК 37.0
ББК 74.00

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Председатель: Жакупова А.Д. – проректор по научной работе и международным связям, д.ф.н., профессор

Члены редакционной коллегии: Бексеитова А.Т., к.и.н., доцент; Жапарова С.Б., к.т.н., доцент; Исаков А.Ж., д.э.н., доцент; Исмагулова А.Е., к.ф.н.; Муратбекова С.К., д.м.н., профессор; Хамитова А.С., к.х.н., доцент

ISBN 978-601-261-482-4

© Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, 2021

«Тарих, өлкетану, география» секциясы
Секция «История, краеведение, география»

КӨКШЕТАУ: ОКРУГТАН ҚАЛАҒА ДЕЙІН

Абатова М.Н.

Көкшетау қаласы Назарбаев Зияткерлік мектебі 9-сынып оқушысы

Мукушева Г.Б.

тарих ғылымдарының магистрі,

Көкшетау қ., Назарбаев Зияткерлік мектебі тарих пәні мұғалімі

abatova.madina.05@bk.ru mukusheva_g@kt.nis.edu.kz

Елбасымыз Н. Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» атты мақаласында отансүйгіштік сезімнің кіндік қаны тамған жеріне, өскен ауылына, қалаң мен өңіріне, яғни туған жеріне деген сүйіспеншіліктен басталатынын атап өткен. Ал өлкеңе сүйіспеншілік оның тарихын білу мен зерделеуден бастау алатыны айдан анық. Осы орайда өлкеміз болып табылатын Көкшетау қаласының құрылу тарихы мәселесі қызықтырғаны сөзсіз.

Көкшетаудың тарихын зерттей келе, оның қазіргі қала ретінде қалыптасуы ХІХ ғасырдың 20-жылдардан бастап соңына дейін біршама уақытқа созылғандығын көруге болады. Бұл патша үкіметінің Қазақстанға қатысты ХІХ ғасырдың басында отарлау саясатын жүргізуімен тікелей байланысты. 1822 жылы қазақ жерінде хандық билікті жою мақсатында Батыс Сібір генерал-губернаторы М.М. Сперанскийдің «Сібір қырғыздары туралы Жарғысы» шығарылды. Жарғы бойынша қазақ жері «округ-болыс-ауыл» дейтін үш сатылы әкімшілік-территориялық бөліністен құрылды[1]. Жаңа әкімшілік реформаның жүзеге асырылуы Батыс Сібірдің жаңа генерал-губернаторы П. М. Капцевичтің билік еткен тұсына келді. Оның қол қойған прокламациясына сәйкес, 1824 жылы 29 сәуірде Көкшетау округы ашылды. Округтың құрамына 45000 адамнан тұратын жергілікті халық кірді. Барлығы 17 болыстарға бөлінді[2]. Бұл дата Сенат билеуші органымен заңды түрде бекітіліп, Көкшетау қаласының құрылу күні болып есептеледі. Келесі күні, 1824 жылы 30 сәуірде сұлтандар мен ақсақалдар подполковник Григоровскийден округтық приказды салтанатты ашылу өткен Көкшетау тауларының оңтүстік жағы мен Үлкен Шабакты көлінің жағасынан болыстардың орталығына «Көкшетау мен Имантаудың 70 шақырымдық аралықтағы Қызыл ағаш шатқалына» қоныстануды сұрады. Бұл өтінішке рұқсат беріліп, сол күні-ақ Григоровский өз отряды мен округтық приказ көшірілді. Қызыл ағаш шатқалының нақты орналасуы құжаттарда анықталмаған. Алайда оның қазіргі Шағалалы су қоймасының бөгеті мен Шат шатқалымен шекараласып, Шағалалының екі жағынан Қопа көліне дейін созылған жер деуге негіз бар. Округтың алғашқы аға-сұлтаны Ғұбайдолла Уәлиханов (1824, 1832-1838 жылдары) болып сайланды. Ол- 1778 жылы Көкшетау өңірінде дүниеге келген, Абылай ханның немересі, Уәли ханның үлкен ұлы[3].

Округтың қоныстанатын аймағы бірден белгіленбеді. Үш жыл бойы әскери және тұрмыстық жағынан тиімді жерді іздеумен өтті. 1825 жылы Лукин мен Путинцев (подполковник Григоровский өзінің миссиясын аяқтады деп ұйғарып, 1824 жылы маусымда бірнеше шенеунікпен Омбы қаласына қайтады) Омбы облыстық басқармасынан округтық приказдың жерін ауыстыруын сұрады. Приказдың жаңа жерге ауысуы туралы арыздың негізді екеніне көз жеткізу үшін генерал-губернатор приказға қазақ халқының өмірі мен тұрмысын жетік білетін Омбы облыстық басшысының міндетін атқарушы С. Броневскийді жібереді. Округтық приказды қарап шыққаннан соң, Броневский мынадай жазбалар қалдырады: «Көкшетау округтық приказы аласа таулардың бөктерінде Қопа

көлінің маңында орналасқан. Ауданы 15 шақырымдай бар бұл көлдің жағалауларын қамыс басып кеткен. Оған үлкен Шағалалы өзені құяды, ал одан басқасы бастау алып, Шағлы көліне дейін жетеді. Қазір өзеннің суы онша көп болмағанмен, көктемде молаяды. Бұл өзен бойында отряд салған көпір орналасқан. Аталмыш өзендердің арқасында Қопа көлінің суы тазарып отырады. Бір көргенге таза, дәмі де нашар емес сияқты. Жер егіншілікке тіпті қолайлы: биылғы жаздың астықтың көп шығуы бұған дәлел. Халықтың барлығына ағаш жететіндей қалың орман да бар. Отрядтың ішінен аурулардың саны үшеу-ақ, бұл ауа мен судың денсаулыққа зиян келтірмейтінін көрсетеді. Аталмыш жерді таңдауда әскери мақсат та көзден таса қалмады. Мәселен, жерді бір жағынан үлкен аймақты бақылауда ұстауға мүмкіндік беретін жоталар қоршаса, екінші жағынан жауға шабуыл жасауға кедергі келтіретін үлкен көл қоршаған. Алдыңғы айтылған қолайлы жағдайларды ескеретін болсақ, приказдың қоныстанған бұл аймақты қалдыру керек. Қазынадан бөлініп қойған қаражатқа жаңа құрылыстарды салуға кірісу қажет. Қазақтарға приказдың енді жер ауыстырмайтынын хабарласа, сонда олар отбасыларымен көшуге қызығушылық танытады. Олар ғана емес, Петропавл қаласының саудагерлері мен шаруалары да көшуге ниет білдіреді. Бұл аймақтың тиімділігі қоныстандырудың тез жүргізілуіне септігін тигізеді және жақын арада Көкшетау қалаға айналуы мүмкін».

С. Броневскийдің айтқан жорамалы шындыққа айналып, 1827 жылдың жазында округтық приказ қазіргі қала орналасқан Бұқпа тауының маңына шегерілді. Аталмыш округ Кокчетав деген атқа ие болды. Бұл шырайлы күндері алыстан таудан көкшіл түс көрініп тұруымен байланысты қазақтың «көкше(көкшіл) тау» деген сөзінен алынған[4].

Көкшетау патша үкіметінің отарлау саясатына қарсы азаттық күрестің бастауында тұрды деуге болады. Мәселен, округ құрылу кезінде жергілікті ақсүйектер Ресейден жіберілген шенеуніктерді қабылдамай, жаңа реформаның қабылдауына қарсылық білдірді[5]. Округтың ашылуы 1824 жылы 15 сәуірде өтуі тиіс еді. Алайда бұған екі себеп болды. Біріншіден, қар еріп, өзен мен көлдердегі су тасып, Көкшетауға Григоровскийдің отряды мен жергілікті қатысушыларға өтуге қиындық туғызды. Екіншіден, округтық приказдың ашылуы беделді сұлтандар мен старшиндарда наразылық тудырды. Нәтижесінде округ екі аптадан соң ғана ашылды. Ал қарсылық білдірушілерді патша үкіметіне көтерілісшілер деп мәлімдеді. Наразылық саясатын округтың бірінші аға сұлтаны болған Ғұюайдолла Уәлихановтың іс-әрекеттерінен де байқауға болады. Оның тіпті 1837-1847 жж. Ресейге қарсы ұлт-азаттық қозғалысты басқарған Кенесары Қасымұлымен бірлескені туралы деректер де кездеседі[6].

Округтар құрылған соң, патша үкіметі далалық аймақтарда отарлау саясатын нығайту мақсатында қазақтарды қоныстандырды. Осының нәтижесінде Көкшетау округында ең көп, 6 станица мен 4 ауыл құрылған. Сонымен қатар, XIX ғасырдың ортасынан бастап Ресейден кедейленген орыс шаруалары қоныстанды. Мәселен, 1881-1891 жж. Ақмола облысына 66 мың шаруалар келсе, соның ¼ Көкшетау уезіне қоныстанды. Ал 1891-1900 жж. 55,6 мың адам келді. Бұл қала халқы санының күрт өсуіне әкелді. Мәселен, 1824 жылы қаланың өзінде халықтың саны 350 адам болса, 1897 жылы жүргізілген халық санағы бойынша 5000 адам болды. Қазақтар мен қоныстанушыларды Көкшетаудың тамаша табиғаты қызықтырды: Малға-құнарлы жер, егінге-қолайлы климат, денсаулыққа пайдалы- таза ауа және құрылысқа-қалың ормандардың болуы. Осы орайда, бір қызықты жайт, қаланың барлық үйлері ағаштан қиылып жасалғандықтан, Көкшетауды бір кездері «ағаш қала» деп атады[2].

XIX ғасырдың екінші жартысында қаланың келбеті туралы орыс зерттеушілердің жазбаларына білуге болады. Мысалы, орыс зерттеушісі Ипполит Завалишин біздің аймақта болып қайтқаннан кейін: «Көкшетау-Қопа көлінің маңындағы Жылантау тауының қасында орналасқан қала мен округтық приказдың қоныстанған жер. Көкшетауда 1 шіркеу, 30 үй мен 1263 адамдары (ерлер мен әйелдер) бар. Сауда-саттық жүргізетін көпестер де бар. Қаланың оңтүстік-шығысында 60 шақырымдай жерде қала мен округтың атауымен байланысты Көкшетау таулары көрінеді. Басқа далалық қалаларға

қарағанда мұндағы құрылыстар әлдеқайда жақсырақ. Бұған қалың ормандардың болуы әсерін тигізбей қоймады. Негізі бұл жердегі таулар мен жазықтар алуан түрлі флорамен ерекшеленеді» деп жазған[7].

Қаланың экономикалық дамуына сауданы жүргізуі үшін оның тиімді орналасуы өз септігін тигізді. Қалада сауда дүкендер қатары салынып, олардың ішінде бірнеше мануфактуралық түрлері де болған. Дүкендер арасында ұсақ-түйек заттарды сату үшін үстелдер қойылған. 14 қыркүйек пен 1 қазан аралығында Зерендіге қарай бағытталған жолда өтетін жыл сайынғы жәрмеңке кезінде қала өмірі ерекше жанданып отырды. Көп ұзамай, бұл жәрмеңке танымалдыққа ие болады. Мұнда Петропавл, Қорған, Омбы, Семей, Ақмола, Қарқаралы және т.б. жерлерден саудагерлер келе бастады. Жәрмеңке алдында өтетін жерде дүкендер, киіз үйлер, арбалар мен көп адамдар жиналған. Мұнда мануфактура, тері, орман, ұсталық пен тұрмыстық заттар сатылды. Мещандық ауданда ұсақ өндірістер көп болды. Көлдiң жағалауында Граничная(қазiргi Киров), Кузнечная (Байтұрсынов) көшелерi бойында жеке иелiктегi ұстаханалар орналасты. Онда тұрмыстық заттарды жөндейтiн, аттың тақаларын жасайтын, қарапайым ауылшаруашылық құрал-саймандарын шығаратын қызметтер орындалды[8].

Ұстаханалардан басқа, жағалаудың бойында 20-дан астам жел диірмендері болған. Жағалаудағы ең соңғы орналасқан диірмен қаланың ауқатты азаматтарының бірі Стригинге тиесілі еді. Сондай-ақ Шағалалы көлінің бойында су диірмендері болды[2].

Жеке меншік моншалары болмаған қалалықтардың бір бөлігі кәсіпкер Сазонов пен Кузьминаның орталық моншаларына барып отырған. XIX ғасырдың соңында ірі өнеркәсіп орындары ретінде тері илеу, мал сою мен май жасайтын зауыттар болған. Техникалық жағынан тері илеу зауыты өте қарапайым еді, мамандандырылған жұмысшылар болмағандықтан, ондағы теріні жасау ісі бастан-аяқ қолмен өндірілген. Бұның барлығы басқа қоныстарға қарағанда Көкшетауды станица ретінде ерекшелеп отырды. Ал бұл өз кезегінде орталықтың болашағын айқындап берді[7].

Көкшетау 1824 жылдан бастап округтық приказ статусынан 1868 жылы уездік қала мәртебесіне жетті. 1868 жылы патша үкіметі басқарудың жаңа әкімшілік-территориялық реформаларды шығаруымен байланысты, аға-сұлтандардың билігі жойылды. Сібір қазақтарының облысын екіге бөлді: Ақмола және Семей. Омбы қаласы орталығы болып табылатын Көкшетау сыртқы округы Ақмола облысына уез ретінде кіріп, Көкшетау станицасы уез орталығы атқа ие болды[9]. Осы уақытқа дейін қоныстандырудың нәтижесінде халық саны әлдеқайда өсіп қалған. Қолөнер өндірісі, сауда орталықтарының көбеюі де байқалды. Бұл туралы мәліметті орыс зерттеуші М. Красовскийдің «Сібір қазақтарының облысы» атты кітабынан көруге болады: «1863 жылғы губернияға берген есебінде жергілікті жерде: 21 шенеуніктердің үйі, тас пен кірпіштен салынған үйлер саны-16, ағаштан жасалған тұрғын үйлер-365, мектептер-2: қазақ және станицалық, 1 май зауыты, 2 ұстахана, 11 шарап жасайтын қоймалар, 2 тұтанғыш заттар қоймасы, 72 сауда дүкені, 10 сүт дүкені бар». 1894 жылы Сібір мен Қазақстанның барлық аймақтарына жүргізілген сауалнаманың қорытындысы нәтижесінде 1895 жылы ғана толық құқылы қалаға айналды[2].

Әдебиет

- 1 <https://e-history.kz/kz/> Республикалық тарихшылардың ресми сайты
- 2 Әбуев Қ. «Көкшетау. Исторические очерки», Көкшетау, 2015
- 3 Көкшетау қалалық мұрағаты, 1-қор, 2-бума, 1-парақ
- 4 <https://kokshetau.online/kokshetau> Көкшетау қаласының ресми сайты. Кокшетау. Хроника в документах. Часть первая. 1731-1941 гг.
- 5 Бекмаханов Е. «Қазақстан XIX ғасырдың 20-40 жылдарында», Алматы, 1994.
- 6 Әбуев Қ.Қ., Бексейтова А.Т., «Ғұбайдолла Уәлиханов» // Шоқан тағылымы-2, Көкшетау, 1994. – 453бет.

- 7 <http://kokshetau.narod.ru>
- 8 <http://ka-z-ak.ru/> «Сибирский казакъ» ресми форум
- 9 Ғ. Қадірәліұлы. «Жылғара Байтоқин», Алматы, 2004

ҚАЗАҚСТАН – ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДІК ҚОҒАМДАСТЫҚ МОЙЫНДАҒАН МЕМЛЕКЕТ

Әлібек М.М.

СҚО, Ақжар ауданы, №2 Ленинград орта мектебі, 11 «А» сынып оқушысы.

Басыбаева Н.К.

СҚО, Ақжар ауданы, №2 Ленинград орта мектебі, білім магистрі, тарих пәні
мұғалімі

Nurgul-ghetto-93@mail.ru

Қазақстан қазір тарихтағы күрделі, бетбұрыс кезеңін бастан кешуде. Республика тәуелсіздік алып, егемен мемлекетке айналды. Бәрімізге белгілі, тәуелсіздік алғаннан кейін іс жүзінде бүкіл әлемдік қауымдастық жылдан жылға біздің мемлекетіміздің егемендігін ресми түрде тани бастайды, бірақ бұл істің әлі де жартысы. Менің ойымша, тек ресми ғана емес, бүкіл әлемдік қауымдастықтың нақты мойындауына ие болу керек. Президенттік басқару нысанындағы жаңа азаматтық қоғам мен демократиялық мемлекет дамуда, бүкілхалықтық референдум қабылдаған Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген саяси бостандықтар бекітілуде, экономиканы реформалау жүргізілуде. Мемлекетіміздің әлемдік саяси аренада мойындалуы Елбасының үлкен жетістігі болып табылады. Қазіргі уақытта, Қазақстан ірі саяси ұйымдардың мүшесі болып табылады. Мемлекетіміздің әлемдік қоғамдастықпен толыққанды танылуының бүкіл процесін терең зерделеу қажет. Бұл жобада Қазақстанның қазіргі тарихын түсіну үшін үлкен маңызы бар сұрақтар мен мәселелердің үлкен ауқымы қарастырылған. Біздің еліміздің қазіргі тарихының басты белгілерінің бірі-оның әлемдік деңгейдегі орыны. Бұған Қазақстанның экономикасының қарқынды өсуі дәлел болып келеді [1, 156 б.].

Тәуелсіздік жылдарында қазақстандықтар ең бастысы – толеранттылыққа негізделген халықтың этникалық топтары арасындағы бірлікті жоғалтқан жоқ. Қазір Қазақстан нарықтық экономикаға негізделген жаңа мемлекет құруда. Қазақстан Халықаралық қатынастар жүйесінің толыққанды субъектісі ретінде танылған кезде, әлемдік қоғамдастық алдында мемлекеттің келбеті түбегейлі өзгерді. Тарихтың бұл кезеңі халық өмірінің барлық салаларындағы ауқымды реформаларды өткізуді талап етеді. Қоғамның өзіндік ерекшелігі мен ойлауын түбегейлі өзгерткен әлеуметтік өзгерістер болды. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін Қазақстан экономикасы, тиімсіз мемлекеттік институттары және мемлекеттік қызмет көрсету саласы жалпы барлығы елімізді алыс артта қалған ел ретінде көрсетті. Қазақстан тұрақсыз аймақта орналасқан және сол кезде әлемдегі төртінші ядролық арсеналды мұраға ие болған [2, 86 бет]. Қазақстанның географиялық орналасуы мен күрделі тарихы, әртүрлі діндер мен этнос адамдарынан тұратын халықты қалыптастырды. Бұл кеңестік стильдегі қуғын-сүргіннің көмегімен шиеленісті бақылауға болады деген қорқыныш тудырды. Шынымды айтсам, аз ғана тәуелсіз бақылаушылар Қазақстанға жақсы болашақты болжады [1, 202 б.]. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстанның тәуелсіздік алғаннан кейін прогресі екі есе әсерлі болды. Экономика жоғары қарқынмен айтарлықтай өсті және бүгінгі күні біздің ел әлемдегі ең бай 50 мемлекеттің тізімін толықтыруда. Кедергілерді алып тастағаннан бастап, шетелдік инвестициялар мен технологиялардың енуіне жол ашты, бұл одан әрі дамуға жол ашты. Азаматтардың табысы мен өмір сүру деңгейі әлеуметтік салаға инвестициялармен бірге күрт өсті. Қазақстан әркім өз рөлін атқара алатын, толерантты қоғам құрылды. Ел

халықаралық қоғамдастықта жақсы көрші және қалаулы серіктес бола алды. Мұнай мен газдың орасан зор қорларының ашылуы үлкен жетістік болды, бұл экономикалық өрлеудің драйверіне айналды. Соған қарамастан, әлемдік тәжірибеде табиғи байлықтар ысырап болған немесе қоғамдағы бірқатар қаржылық сәтсіздіктер мен келіспеушіліктерге себеп болған көптеген мысалдар бар. Қазақстан ел басшылығының және оның халқының парасатты ойының арқасында осындай тағдырдан құтыла алды. Мемлекетіміз басынан бастап бейбітшілік пен халықаралық ынтымақтастықты дамытуға мақсат қойды. Қазақстанның ядролық қарудан өз еркімен бас тартуы туралы жариялау туралы батыл шешім қабылданды. Біздің еліміз Шығыс пен Батыс арасында ерекше көпір сала алды. Қазақстаннан басқа бірде – бір ел Ресей мен Қытаймен шекаралас, әлемнің барлық жетекші державаларымен, соның ішінде АҚШ - пен де жылы қарым-қатынас жасай алмады. Сонымен қатар, Қазақстан әлемнің көптеген үлкен және кіші елдерімен достық қарым-қатынас орнатып, халықаралық ұйымдардағы маңызды серіктеске айналды. Қазақстанға қиын өтіп жатқан диалогтарға жәрдемдесу және шиеленістерді бәсеңдету үшін, өзінің ықпалын көрсету туралы өтінішпен басқа мемлекеттер жүгінуде. Сондай-ақ Қазақстан ислам әлемін жаңғыртуда жетекші рөл атқарады. Қазіргі қиын дәуірде, Қазақстан әрдайым идеялар мен адамдарға ашықтықты таңдайды. Оның ең сенімді дәлелі жыл сайын жүздеген талантты студенттерді шетелге оқуға жіберу туралы тәуелсіздіктің таңында қабылданған шешім болды [3, 63 бет].

Қазақстан әрқашан интеграциялық процессті әлемдік өркениеттің объективті дамуы ретінде қарастырды. Наполеонның "мемлекеттің саясаты оның географиясымен айқындалады" деген белгілі ойы Қазақстанның сыртқы саясатына да қатысты, және бұл түсінікті, өйткені сыртқы саясат мәселелері әрдайым ұлттық үкіметтердің ең басты назарында болады. Шын мәнінде, көпвекторлы сыртқы саясат – бұл субъективті тілек емес, керісінше – жас тәуелсіз мемлекеттің географиялық орналасуының, әлемдік саясатта – Орталық Азияда жаңа геосаяси шындықтың пайда болуының салдары [4, 13 бет]. ТМД аумағы бойынша екінші (Ресейден кейін) ел болып табылатын Қазақстан Еуразия құрлығының орталығында орналасқан. Қазақстанның сыртқы саясаты көпвекторлы. Қазақстан Республикасының қауіпсіздік кеңесі, Сыртқы істер министрлігі, халықаралық келісімдерді ратификациялайтын парламент, Сыртқы барлау, тиісті ведомстволар өздерінің тікелей, көбінесе күнделікті, бірақ қажетті жұмысымен айналысады. Тек стратегиялық шешімдер қабылдау, тұжырымдамалық бағыттар мен бағыттарды айқындау – кез келген сыртқы саяси қызметтің негізі – тек қана Қазақстан Республикасының Президентіне заңды түрде бекітілген. 1996 жылғы қыркүйек айында Сыртқы істер министрлігінің мәжілісінде Назарбаев "Сыртқы саясат – бұл Президенттің саясаты. Әрбір өзін-өзі құрметтейтін мемлекеттік саясатта көптеген саясат болуы мүмкін емес, сонымен қатар әртүрлі департаменттердің тәуелсіз сыртқы саясаты бола алмайды. Бұл Сыртқы істер министрлігіне де қатысты. Ол-президенттің сыртқы саясатын жүзеге асырудың тиімділігіне жауап беретін атқарушы орган" [5, 382-383 б.]. Жағдайды елестетіп көріңіз: әлемде аумағы бойынша тоғызыншы, дамыған индустриясы бар, үлкен минералды қорлары бар, ядролық қаруы бар және бірде-бір халықаралық шарты жоқ жаңа мемлекет пайда болды. Қысқа мерзімде шет елдермен қатынастардың құқықтық базасы құрылды. Барлығы өте қарапайым: инвестиция тарту үшін алдымен екіжақты дипломатиялық қатынастар орнату қажет болды. 1992 жылдың өзінде әлемдік қоғамдастық Қазақстанды халықаралық құқық субъектісі ретінде таныды: Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшесі болды.

Ядролық қарудан бас тарту мәселесі біздің мемлекетіміз үшін күрделі болды, бірақ біздің Елбасы көреген саясатының арқасында бұл мәселе шешілді. Қазақстанның өсіп келе жатқан беделін бүкіл әлемдік қауымдастық мойындады. Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан мен басқа да бірқатар мемлекеттердің қарым-қатынасы кемелденген және салмақты сипатқа ие болды. [6, 139-137 б.]. Ресей және Қытаймен қатар АҚШ Қазақстан стратегиялық әріптестік қатынастарын қолдауға ұмтылатын мемлекеттер тобына кіретіні

күмәнсіз. Біздің мемлекетіміз олардың дамуын ұлттық мүдделерді халықаралық аренада ілгерілетумен және нарықтық және демократиялық ішкі дамуды қамтамасыз етумен байланысты ұзақ мерзімді басымдық ретінде қарастырады. [7, 37 б.]. Біздің стратегиямыздың екінші бағыты - демократиялық, индустриялық дамыған мемлекеттермен байланыстарды күшейту.

Қазақстан әлемдік қоғамдастыққа екпінді кірді, бүкіл әлемде танылды, өз салмағы бар, қомақты сыртқы саяси ресурсқа - ішкі тұрақтылық пен экономикалық өсуіне ие. Қазақстан дипломатиясы тарихтың бетбұрыс кезеңдерінің бірінде, бірегей және өте жылжымалы геосаяси ландшафт аясында әрекет етуге тура келеді. Бірақ біздің мемлекетіміз айқындаған сыртқы саясаттың бағдарлары айқын: өз ұлттық мүдделерімізді дәйекті түрде қорғау, басқа мемлекеттермен сындарлы өзара іс-қимыл желісін жалғастыру, мемлекеттік тұрақтылық пен қауіпсіздікті, Қазақстан мемлекеттілігінің демократиялық негіздерін бекітуге жәрдемдесу.

Әдебиет

1. Ертісбаев Е. Қазақстан мен Назарбаев: өзгерістер логикасы. – Астана: Елорда, 2001. – 576 б.
2. Назарбаев Н. На пороге XXI века. – Алматы, 1996. – 285 б.
3. Қ. К. Тоқаев Жаһандану жағдайындағы Қазақстанның сыртқы саясаты. – Алматы, 2000 ж., -583 б.
4. Лаумулин М. Қазақстан қазіргі халықаралық қатынастарда: қауіпсіздік, геосаясат. Саясаттану. – Алматы, 1999, - 190 б.
5. Ертісбаев е.к. Қазіргі Қазақстандағы сайлау демократиясының генезісі: мәселелері мен болашағы. 1999-2000. – Алматы. 2000. – 556 б.
6. Волков А. Т. Қазақстанның қорғаныс әлеуеті // Қазақстан: тәуелсіз дамудың нақтылығы. – М., 1995 ж. - 136-137 б.
7. Тоқаев Қ. Тәуелсіздік туы астында. Қазақстанның сыртқы саясаты туралы Очерк. – Алматы, 1997.- 593 б.

ЖЕР ТАРИХЫ - ЕЛ ТАРИХЫ (Менің кіші Отанымның тарихы)

Байдолла А.

«Ақмола облысы білім басқармасының Бурабай ауданы бойынша білім бөлімі Щучинск қаласының ІТ лицей – мектебі» КММ, 7 «А» сынып оқушысы

Мурзагельдина Қ.Р.

Щучинск қаласының ІТ лицей – мектебі, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
miss.murzageldina@mail.ru

Тарих өткен ізімен елеулі. Өткенде мойын бұру, тарихқа тоқталу ардақты да, асыл міндет. Туған жер адам өмірінде басты орын алады.

Менің кішігірім отаным – Щучинск қаласы. Кіші отанымның тарихын ұлықтау, насихаттау – ең басты мақсатым. Щучинск қаласының құрылу тарихы бұл күнге дейін зерттелмеген, қалада өсіп келе жатқан жас ұрпақ қала тарихын біле бермейді, сол себепті «Көз қорқақ, қол батыр», – деп Щучинск қаласының тарихын зерттеуді жөн көрдім. Тарих, өлкетану бағытында осы еңбегіміз арқылы үлес қосып, болашақ ұрпақты қаламен тереңірек таныстыруды жоспарладым.

Зерттеу жұмысымның мақсаты: Өскелең ұрпақ бойына қоғамдық белсенділікті және патриотизм мен азаматтық сезімді қалыптастыру. Өлкетану мен Қазақстан тарихы

бойынша жас ұрпақтың білімдерін, ұлттық өзін – өзі тануын қалыптастыру және өзінің кіші отанына деген мақтанышын арттыру.

Зерттеу жұмысының міндеттері: Болашақ ұрпақ үшін қала тарихын білудің маңыздылығын дәлелдеу; Қала тарихы жайлы материалдарды топтау; Негізгі даму кезеңдері жайлы толығырақ ақпарат беру; Жердің табиғи – климаттық ерекшелігіне тоқталу; Халықтың саны және онда тұратын ұлттар жайлы мәлімет беру; Қаламыздағы әлеуметтік – тұрмыстың саладағы кәсіп орындарды жіктеу; Мекемелер туралы ақпарат беру;

Зерттеудің өзектілігі: Туған елінің тарихын, өткені мен бүгінін білу – бүгінгі ұрпақтың міндеті. Бұл жұмыс арқылы мен кіші отанымның тарихын, даму кезеңдерін, табиғат ерекшелігін, халқының құрамын, экономикалық дамуын қызығушылықпен зерттеп нәтижелерімді баяндадым. Зерттеу жұмысымды ірі – ірі VI бөлімге бөліп қарастырдым.

I. Географиялық атауы

Қала атауы көлде шортан балығының көптігінен пайда болды. 1850 жылы осы көлдің жағалауында Щучинская станицасы (кейіннен Щучинск қаласы) құрылды. Одан басқа көлде келесі балық түрлері де мекен етеді: шортан, шабак (сібір плотвасы), ряпуш, окунь, карп, судак, линь, пеледь, рипус. Сонымен қатар шаяндар да бар.

II. Қаланың құрылу тарихы

Щучинск қаласының құрылу тарихы XIX ғасырдан бастау алады. Пётр I Жарлығы бойынша Ресей империясының шекарасын бекітіп кеңейту мақсатында, Сібір казактары осы жерге аттанған. Олардың көзіне шексіз, шетсіз жатқан түрлі табиғи ресурстарға бай өлке түсті. Омбы әкімшілігінің орталығына қарайтын Сібір қырғыздарының облыстық әскери бекінісі болуы үшін Щучинск станицасын салған. 1850 жылы Щучинскіде алғашқы үйлер, жолдар салынды. Көшелер пайда болды. Атаман тұрған көше – Атаманская, Шіркеу тұрған көше – Церковная, базарға баратын көше – Базарная (Қазан Революциясы кезінде Ленин көшесіне ауыстырылынған) деп аталды. Бұл кезеңін 1917–1927 аралығы қамтыды. Кеңес үкіметі орнаған кезеңде Станицада 3000 – ға жуық адам тұрып жатты.

III. Негізгі даму кезеңдері

1930 – жылдары мәдениет пен денсаулық сақтау, сауда, көлік және өнеркәсіп қарқынды дамыды. 1935 жылы алғаш *пойыз* келді. Теміржолшылар арасында да стахановшылар қозғалысы кеңінен таралды. Машинистер, басқа да темір жол торабы жұмыс істей бастады. Бұл уақыттарда қала айтарлықтай дами бастады.

Щучье ауданының келесі даму кезеңі тың және тыңайған жерлерді иегерумен байланысты болды. Аудан экономикасының дамуы, еңбекшілердің материалдық және мәдени дамуына тың әне тыңайған жерлерді иегерудің маңызы зор болды. Тың және тыңайған жерлерді иегеруге дейін ауданда шағын ғана 29 ұжым жылына мемлекетке, мың тонна астық өткізетін. Егін алқаптарының көлемі 105 мың гектарға дейін жетті. Қысқа мерзімде 110 мың гектардан аса жер иегеріліп, ұсақ ұжымшарлар 13 кеңшар мен 2 аудандық арнайы шаруа бірлестіктеріне бірікті. Олардың үлесінде 445 мың гектар болды. «Оқжетпес» кеңшары мен құс фабрикасын құру арқылы халықты көкөніспен қамту мәселесі шешілді. Транспорт, құрылыс, байланыс, коммуналдық шаруашылық нысандары дамыды. Тың және тыңайған жерлерді иегеру жылдары Бурабай курорты темір жол торабы тың жалындағы ең ірі тораптардың бірі болды. *1939 жылы Щучинскіге қала статусы берілді.*

Соғыс жылдары

Қаламыздан 12 мың адам соғысқа аттанды. Әскери белсенді армияға мыңдаған азық – түлік сәлемдемелері жіберілді. Қала мен курорттық аймақтың медицина қызметкерлері жеңіске үлкен үлес қосты. Соғыс щучинскіліктерге көп қиындықтар әкелді майданнан 5659 адам оралмады, 870 - тен астам адам мүгедек болып келді. Щучинскілер Ұлы Отан соғысында ерлікпен шайқасқа түскен. Щучинскіден шыққан Ұлы Отан соғысының батырлары: П.И. Морозов, П.М. Меньшиков, М.В. Яглинский, А.С. Куница. Данк Орденінің толық иегерлері: Ф.Т. Данчев, А.Б. Морозов, Н.Н. Сыщенко. Сонымен қатар

соғыс жылдары Бурабай аумағына қоныстандырылып, жұмыс жасаған ғалымдар мен академиктер: Н.Ф. Гамалея, И.А. Крылов, Г.М. Кржижановский, Н.Д. Зелинский, М.Ф. Андреева, В.И. Вернадский.

IV. Жердің табиғи - климаттық ерекшелігі

Климаты: Щучинск климаты шұғыл континенталды. Қысы суық және жиі қарлы, орташа температурасы – 18 ° С, жазы ыстық және күн ашық, температурасы + 25 ° С дейін көтеріледі. Шомылу маусымы маусымнан қыркүйекке дейін созылады, бірақ қыста да Щучинск негізінен танымал жыл бойына жұмыс істейтін шипажайлары бар.

Емдік қасиеттері: Жергілікті климаттық жағдайлар тыныс алу жүйесі, асқазан-ішек жолдары, жүрек-қан тамыр жүйесі және тірек-қимыл аппараты ауруларын емдеуге оңтайлы. Мұнда Қазақстанның әр түкпірінен, ТМД елдерінен және алыс шетелдерден ондаған мың адам демалып, денсаулығын жақсарту үшін келеді.

V. Халықтың саны мен құрамы

Ақмола облысының статистика департаментінен алынған, 2021ж, 11 ақпан күнгі мәлімет бойынша, Щучинск қаласында 74 965 мыңнан астам адам тұрып жатыр. Оның ішінде: 32 601 мың – қазақ, 33 297 – орыс, 2352 – неміс, 1917 – украин, 838 – татарлар, 788 – белорусь, 722 – поляктар, 568 – ингуштар, 318 – кәрістер, 166 – әзірбайжандар, 143 – чечендер, 79 – марийлер, 677 – армяндар, 72 – молдавандар, 33 – мардовалықтар, 30 – удмурттар, ал басқалары – 899.

VI. Әлеуметтік – тұрмыстық саладағы кәсіпорындар мен мекемелер

Соғыстан кейінгі жылдар өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының айтарлықтай көтерілуімен ерекшеленбеді. Тың жерлер игеріле бастағаннан кейін ғана олар өсе бастайды. Қысқа мерзім ішінде 110 гектардан астам жер игеріліп, 13 кеңшар, 2 Раиспецхозобъединение құрылды. Астықтың орташа жылдық жеткізілімі 5,3 есеге өсіп, 9 мың тоннаға жетті. Құс фабрикасы құрылды. Өсірілетін ірі қара, шошқа және құс саны көбейді. Көлік, құрылыс, байланыс дамуда, коммуналдық шаруашылық нысандары пайда болды. Ет комбинаты, жиһаз және тігін фабрикалары, сүт зауыты іске қосылды.

Қорытынды: Әр жердің өз тарихы бар. Бірақ туған жердің тарихы өзгеше. Туған жер – әркімнің шыр етіп жерге түскен, бауырында еңбектеп, қаз басқан қасиетті мекені, талай жанның өмір – бақи тұратын өлкесі. Оны қайда жүрсе де жүрегінің түбінде әлдилеп өтпейтін жан баласы болмайды. Бұл – менің азаматтық парызым! Тарихын білмеген ұрпақ, келешегін де болжай алмайды деп ойлаймын.

Ұсыныстарым:

1. Қала мектептерінде арнайы «Жер тарихы - ел тарихы» (Менің кіші Отанымның тарихы) деген элективті курсын жүргізу;
2. Оқушылар арасында «Менің кіші Отанымның тарихы» жайлы сайыстар өткізу;
3. Қаламыздың тарихын жүйелеп, зерттеп, соның нәтижесінде шағын «Жер тарихы - ел тарихы» (Менің кіші Отанымның тарихы) атты кітап шығару;
4. Мектептерде әр сыныпта қаламыздың картасының (магнитті) болуы;

Әдебиет

1. Щучинск, 1989 ж кітапшасы, 3 – 32 беттер
2. «Луч» газетінің Ұлы Қазан Революциясының 50 – 60 жж арналған материалдары
3. Серия «Советский Союз Казахстан» Географическое описание в 22 томах, Мәскеу қаласы, «Мысль» баспасы, 1970 жыл.
4. Ақмола облысының статистика департаментінің мәліметі.
5. «Акмолинская область» Энциклопедия
6. «Таңғажайып өлке Бурабай волшебный край» кітабы, «Қазақ энциклопедиясы» ЖШС, Алматы, 2009ж.
7. Саттар Сейтхазин «Боровое».
8. Бурабай ауданының құрметті азаматы Нұрсейіт қажы Қасенов, «Ұрпаққа аманат».

9. Кәрімжан Жақанов «Ел аузынан» Атадан қалған алтын қазына.

10. https://qazir.kz/article/Shuchinsk_qalasy

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫН БОЛАШАҚҚА БАСТАР ЖОЛ - «МӘНГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ

Бескемпирова М.М.

Көкшетау қ., №22 ЖОББМ, 7-сынып оқушысы

Жампейсова К.К.

Көкшетау қ., №22 ЖОББМ, тарих пәні мұғалімі

Zhampeisova2017@mail.ru

Тарихын тереңге жайған қазақ елі үшін Мәңгілік Ел идеясы зандылық, себебі, мұның аясында қазақ халқының мыңдаған жылғы дүбірлі тарихынан, Тәуелсіздік жылдары жүріп өткен даңғыл жолынан, бүгінгі нақты атқарылған істер арқылы қол жеткізілген жетістіктерінен туындаған ұлттық идея жатыр. Әлемдік тәжірибеге жүгінсек, кез-келген ел өз дамуының белгілі бір жетістікті кезеңіне жатқен кезде ұлттық идеясын қалыптастыруға деген қажеттілікті сезінеді. Бүгінгі күні елімізде болып жатқан түбегейлі өзгерістер, мемлекетті дамытуға бағытталған тұжырымды қадамдар жасампаз әрекеттерге жетелеп отыр. Сондықтан, ұлттық идея ел дамуындағы сара жолының жаңа белесіне көтерілу барысындағы қоғамдық қатынастар мен мемлекеттің саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, рухани және басқа да тетіктерін біріктіру міндеті туындаған тұста пайда болды деп пайымдауға болады.

Бүгінгі таңда әлем кеңістігіндегі тыныштықтың бұзылып, жағдайдың шиеленісіп жатқан кезеңінде, тіпті басқаларды бөлек қойғанда кешегі күні өзімізбен бауырлас болған мемлекеттердің басына қара түнек төніп, тәуелсіздіктері сынға түсіп жатқанда, біздің Елбасы өзінің көрегендігімен, дәлелділігімен Қазақстанның болашағын нақты айқындап, ата-бабаларымыздың салып берген сара жолын жалғастырушы саясаткер екендігін көрсетті. Оған дәлел жолдауда келтірілген мына бір жолдарда айқын байқалады: «Мәңгілік Ел ата-бабамыздың сан мыңдаған жылдар бойғы асыл арманы екені баршамызға белгілі. Ол арман – әлем елдерімен керегесі кең, терезесі тең, әлем қатынасынан ойып тұрып орын алатын Тәуелсіз мемлекет атанып елді, ол арман тұрмысы бай қуатты, түтіні түзу ұшқан ұрпағы ертеңіне сеніммен қарайтын бақытты ел болу еді. Біз бұл армандарды ақиқатқа айналдырдық. Мәңгілік Елдің іргесін қаладық. Мен қоғамға «қазақ елінің ұлттық идеясы қандай болуы керек» деген сауалдың жиі талқыланатынын жиі естіп жүрмін. Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстыра ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол Мәңгілік Ел идеясы. Тәуелсіздік арқасында халқымыз мәңгілік мұраттарға қол жеткізді, Еліміздің жүрегі елорда тұрғызылды. «Қазақтың мәңгілік ғұмыры ұрпақтың мәңгілік болашағын баянды етуге арналады. Енді ұрпақ Мәңгілік Қазақтың перзенті. Ендеше Қазақ Елінің ұлттық идеясы Мәңгілік Ел»

Әңгімеміздің негізгі өзегі де осы Мәңгілік ел идеясының тарихи негіздеріне арналып отыр. Бұл идеясының бір күннің ішінде пайда болып, аспаннан түсе қалған идея емес, өзінің тарихи бастауларын сонау ежелгі замандардан алып, бүгінгі таңда Тәуелсіз еліміз түрінде лайықты жалғасын тапқан жасампаз ұлттық идея екенін көрсетеді. Ұлттық идеяның тарихи орнын, оның кешегі, бүгінгі, ертеңгі болмыс-бітімін анықтау үшін алдымен «ұлт», «идея» ұғым-түсініктеріне тоқтала кеткенді жөн көрдім.

Қазіргі таңда «ұлт» терминіне қатысты ғылыми анықтамалар жеткілікті. Ғалымдардың пайымдауынша, «ұлт» (латынша – *nascor*) термин Ежелгі Римде аз халықтар деген мағынада қолданылған екен. Ұлт-белгілі бір этностың тарих қойнауындағы төл

санасы мен жадын жоғалтпаған, өзінің геосаяси ерекшелігі мен тілдік этникалық табиғи калпын айыра алатын қоғамдағы адамдардың үлкен бір қауымдастығы.

Идея – грек сөзі, образ, ұғым, түсінік мағыналарында қолданылады. Атқаратын міндетінде қарай идея алуан-алуан қырымен көзге түседі. Мәселен, идея сезімдер дүниесіне де, заттарға да тікелей қатысты. Идея – ең ақиқат ұғым, объективті ақиқат немесе ақиқаттың өзі болып табылады. Бұдан шығатын қорытынды Қазақ елі үшін «Мәңгілік ел» идеясы ұлттық идеяның ертеннен бері қалыптасып бүгінгі күні заңды жалғасын тауып отырған объективті шындығы. Оған дәлел, ежелгі прототүркі кезеңдерден қазіргі тәуелсіз Қазақстанға дейінгі аралықтағы рухани интеллектуалдық кеңістікте ұлттық идеяға деген қажеттілік қазақ даласы ойшылдарының дүниетанымдық жүйелерінде сараланып, кейінгі тарихи кезеңдерде үйлесімді жалғасын тауып отырды. Елін, жерін, халқын қорғаудан туындыған «Атамекен» идеясы, тағдырың талайын басынан кешіре отырып «Жерұйық», «Алтын заман», «Зар заман» идеялары арқылы «Алаш», «Тәуелсіздік» идеяларына ұласты.

Ұлттық идеяның негізі болып табылатын Орхон-Енисей жазбаларындағы түрікшілдік, Қорқыт ата мен әл-Фараби, Жүсіп Баласағұн мен Махмұл Қашқари, Қожа Ахмет Йгунеки, одан кейінгі қазақ ақын-жараулары, Абай мен Шәкәрім, алашордашылардың және т.б. ғұламалардың рухани мұраларынан орын алған идеялар жас ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелейтіндей нысандарға айналады.

Бұмын қаған негізін қалаған Ұлы Көктүрік қағанаты құрылуымен «Мәңгілік ел» идеясының негізі қаланды. Көк бөриден тараған Ашина әулетінің қағандары түркі тайпаларын бір тудың астына біріктіріп, бір мемлекеттің аясына шоғырландыра білді. «Мәңгі ел» боламыз деген ниеттері түркі тілдес халықтардың бүкіл тарихи кезеңдерінде көрініс тапқан. Осы идеология арқылы олар талай империялар мен хандықтар құды. Түркі қағандарының ақылшы, кеңесшілері, қоғаушылары Тоныкөк, Күлтегін сияқты дана да, батыр да, ержүрек адамдар болғандықтан оларды «Аспан адамдары» деп атаған. Мемлекеттің негізгі өзегіне айналған «Аспан адамдары» Мәңгі ел идеологиясын халыққа насихаттап, мәңгілікке жетуде оларды Ұлы Тәңірі қолдайтынын жеткізген. Сондықтан түркілердің туының түсі (күк – аспан, күк – көк), мемлекеті «Мәңгі елді» Көктүріктер империясы, яғни, Аспан түркілерінің империясы деп аталған.

Түркі тарихын, көне түркі мұраларын зерттеуші ғалым Қаржаубай Сартқожаұлы «Мәңгілік ел – түркі жұртының данасы, үш бірдей қағанның кеңесшісі болған атақты Тоныкөк негізін қалаған идея» - екендігін баса айтып та, жазып та жүр. Ғалымның пайымдауынша Елтеріс Құтлық қаған түркі халқын көтерген Қытай бодандығынан азаттық алғаннан кейін құрылған екінші Түркі қағанатының саяси, әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қамтамсыз ету және күшті мемлекет болу мақсатында Тоныкөк «Мәңгілік ел» идеясын ұсынған. Құлпытастағы жазулардан «Мәңгілік ел» идеясының бастау бұлағы деп айтуға негіз болатын мына бір мәтінді оқуға болады: «Аш құрсақты тоқ еттік. Шығай (кедей) халықты бай еттік. Дүйім түрік оғыз халқы, бектері тындандар! Қара жер қақ айырылып кетпесе, түрік халқы елінді, билігінді (мемлекетінді) кім құртады?!»- деген жолдар еріксіз назар аудартады.

«Мәңгілік ел» болу идеясының мақсаты елдің қауіпсіздігін қамтамсыз ететін геосаяси және ішкі, сыртқы қорғаныс шеңберін жасау еді. Сол идея, сол мұрат бүгінгі қазақ елінің бас ұранына айналуға айналуда. «Күлтегін» жазуының қазіргі қазақ тілінің нақышына келтірілген Ғұбайдолла Айдаровтың нұсқасында «Көктегі түркі тәңірісі, түркінің қасиетті жер-суы былай депті: Түркі халқы жоқ болмасын дейін, халық болсын дейін...» - деген жолдар бар. Бұл жерде елдің тарих сахнасынан кетпей, сақталуын тілейді. Бір қызығы, түркілерден бастау алған бұл идеологияның Шыңғыс хан негізін қалаған Моңғол империясын да өз жалғасын тапты. Мұның себебі біреу ғана, этникалық жағынан Моңғол мемлекеті негізінен көшпелі түркі тілдес тайпалардан тұрды. Олардың да өмір бойында тарихи естерінде сақталған. Мәңгілік ел идеясы әрдайым тарих сахнасына шығып отырды.

Қазақ хандығының шаңырақ көтеріп, жеке мемлекет болуымен ұлттық идея оны құраушы этносты, тарих сабақтастығын жалғастырушы ретінде, дараландырылған факторға айналды. Кейінде ол идея талантты ұл-қыздарын әлемдік ақыл-ойдың асқар шыңына алып шығуға көмектесті.

Қазақ хандығы тұсында ұлттық идеяның өзегін мемлекеттілікті нығайту, этникалық аумақты қалыптастыру, бірде тілін, бірде азуын көрсеткен Жоңғар, Ресей, Қытай, Орта Азиялық мемлекеттермен оңтайлы қарым-қатынас орнату, бәсекеге төтеп беру құрады. Рухани интеллектуалдық кеңістікте Әл-Фарабидің «Қайырымды қала», Жүсіп Баласағұнның «Құтты білігіндегі» халықтың бақытты ғұмыр кешу идеясының заңды жалғасы ретінде Асан Қайғының «Жерұйықты» іздеуі жарқын болашаққа жетуді армандаған халық мүддесінің өзіндік бейнесі ұлттық идеяның бір көрінісі ретінде болды.

XVIII ғасырдың аяғында Абылай ханның қайтыс болуымен Қазақ халқының жағдайы мүлдем ауырлай түсті. Саяси билігінен әрі жеріміздің тұтастығынан айырылған қазақ халқындағы ауыр жағдай ұлттық идеяның аясын кішірейтті. Сонда да, ежелден ата-баба дәстүрін өз бойына сіңірген рухты халқымыздың егемендікке, бостандыққа, азаттыққа деген терең құлшынысы көптеген ұлт-азаттық көтерілістерге ұласып, ақын-жыршылардың негізгі тақырыбына айналды.

Махамбет Өтемісұлы, Исатай Тайманұлы, Кенесары Қасымұлы, Сырым Датұлы, Амангельді Иманов, Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы сияқты біртуар жеке дара тұлғалардың саяси күрестері мен олардың іс-әрекеттерінің нәтижесінде Ұлттық идеяның туы көкке көтерілді. «Зар заман» ақындары Дулат Бабатайұлы, Мұрат Мөңкеұлының шығармаларының негізгі мәні отарлық езгіге қарсы күрес жолында халықты рухтандыру мақсаты еді.

XX ғасырдың басы тек қазақ халқы үшін ғана емес, бүкіл әлем халқына ауыр зардаптар тигізген оқиғалармен байланысты. Ұлттық идея өзінің рухани және әлеуметтік даму барысында «Алаш» идеясы түрінде болды. Бұл идеяның саяси көрінісі Мағжан Жұмабаевтың шығармалары мен Мұстафа Шоқайдың қызметтерінен айқындалады. Әлихан Бөкейханов бастаған қазақ интеллигенциясын XX ғасырдың басында қазақ халқының маңдайына біткен шоқ жұлдыздар деп бағалай аламыз. «Оян қазақ!» идеясымен халыққа ой тастаған алаштықтар саяси күрестегі ұлттық идеяның туын көтерушілер. Соның нәтижесінде Алаш қозғалысы басталды және Алаштың әлеуметтік, саяси және тұлғалық белсенділігі мен еркіндігі ұлттық идея болып ұсынылды. Алаш Орда үкіметі - 1917-1920 жылдары Әлихан Бөкейханов бастаған зиялыларының құрған мемлекеті.

1917-1991 жылдары қазақ елі Кеңес Одағының құрамында болды. Бұл жылдары Ақпан, Қазан төңкерістері болып, патша билігі тақтан тайдырылып, бүкіл халықтар енді барлығы жақсы болады деп сенген. Сосын үлкен, зұлым Бірінші Дүниежүзілік соғыс, Екінші Дүниежүзілік соғыс өтті. Кеңес дәуірінде ұлттық мүдде, болашақ ұрпақ қамы болатын арман Мәскеу, Ленинград және басқа да Ресей қалаларында оқыған қазақ жастарының басын біріктірді. Олар өздері жас болса да ұлт тағдыры үшін өздерінің жауапкершіліктерін жақсы сезінді. Қазақ қоғамының өткен асылдарын жоғалтпай өркениет көшінен өзіне тиесілі орын алуын мақсат етті. Жалпы адамзат тарихында не жасалса да ұлттық мүдде үшін жасалынатынын көрсетті.

Қазақтың өмірі мен өнері әрдайым бірге жүрді. Өздерінің ой-мақсаттарын бұқара халыққа жай жалынды сөздермен ғана емес, ұлттың жанынан шыққан ән мен күй арқылы жеткізуге тырысты. Ана тілін, дінін, ұлттық мәдениеті мен салт-дәстүрін күрес құралына айналдырды. Бұдан кейін де жастардың қозғалысы толастаған жоқ.

1986 жылы Алматы алаңына шығып, ұлт мүддесін жеткізе білген желтоқсан батырларының ерлігі, батылдығы нағыз ұлттық идеяның көрінісі.

Тәуелсіздік алғаннан соң ұлттық идеяның аясы кеңейіп, белсенді түрде қолға алынды. Сонда да, әр түрлі көзқарастардан пайда болған сыни пікірлер ұлттық идеяның қоғамдық сипат алуына кедергі етті. Қазақстан Республикасы Елбасының «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты халыққа Жолдауының жариялануы

аса маңызды сәті болды. Осы дан бастап Мәңгілік елді еліміздің ғасырлар тоғысында, ірі империялар арасында бәсекеге төтеп беріп, өзіндік қорғаныс саясатын ұстану деп түсінуге болады. Елімізді мәңгілік деп жариялау біреуге мықтылығымызды, кереметтілігімізді дәлелдеу емес, ежелден ата-бабамызға қиын жолмен келген мұраны келесі ұрпаққа жеткізу, ұрпақ үндестігі мен сабақтастығы арқылы мәңгілік болу.

Ендеше, Мәңгілік Ел идеясы – Қазақ елі үшін заңдылық, өйткені, бұл- қазақ еліміздің мыңдаған жылғы тарихынан , Тәуелсіздік жылдары жүріп өткен жолынан, бүгінгі таңда нақты істер арқылы қол жеткізген жетістіктерінен туындаған ұлттық идея.

Әдебиет

1. Қазіргі Қазақстан тарихы. Аяған Б.Ғ., Әбжанов Х.М., Махат Д.А. - Алматы: Раритет, 2010. – 448 б.
Тарих тағылымының теориясы мен әдіснамасы.Қазақ хандығының 550-жылдығына арналған, халықаралық ғылыми-практикалық конференция. - Қостанай: ЦМПИ, 2015.– 405 б.
2. Садықов Т. Тарих тағылымы. - Астана:Мастер По ЖШС. – 401 б.
«Мәңгілік ел». Халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи журналы. Қаржаубай Сартқожаұлы. «Мәңгілік ел» идеясы қалай туды... - Астана, 2013. – 20 б.
3. «Мәңгілік ел идеясы». Сыздықов С., Қанаев С., Жеңіс Ж. - Астана: Фолиант, 2013. – 320 б.

МОЯ МАЛАЯ РОДИНА В ЖИЗНИ МОЕЙ БОЛЬШОЙ СТРАНЫ

Булах Д.Д.

Ученица 8 «Г» класса СШЛ №2, г.Кокшетау

Мукушева А.Е.

Учитель географии, СШЛ №2, г.Кокшетау

a-mukusheva@mail.ru

Цель: Привить любовь к Родному краю.

Каждый человек имеет свою родину, нет ничего ближе и дороже, чем его Родина, его родной край. Это место, которое для человека является самым родным. Где бы далеко не был человек, родной край всегда будет звать его. Здесь всё родное и близкое. Это место, где он родился и живёт [1, с. 187] .

Хоть и Казахстан является огромной по размерам страна. Она простирается от берегов Каспия до заоблачных вершин Тянь-Шаня, но дорог нам родной край, наша Акмолинская область, наш Кокшетау [1, с. 187] .

Акмолинская область занимает западную окраину Казахской складчатой страны между горами Улытау на юго- западе и Кокшетаускими высотами на севере .Климат в Акмолинской области резко континентальный. Акмолинская область бедна водами. Главные реки Акмолинской области это: Ишим (приток Иртыша) и его притоки: Терс-Аккан -слева , Жабай , Колутон и др.-справа. Почвенно - растительный покров Акмолинской области представлен степями и отчасти полупустынями . Растительность засухоустойчива , представлена ковылями , типчаком , а по возвышенностям нередко встречаются сосновые боры . Крупнейшие города в Акмолинской области - Степногорск, Щучинск , Атбасар, Макинск [2, с. 198] .

Центром Акмолинской области является город Кокшетау. Кокшетау город в северном Казахстане. Как известно, о малом и незначительном человечестве легенд не слагает. На протяжении веков Кокшетау посвящались песни, слагались легенды, которые передаваясь из поколения в поколение, остались в истории народа навсегда. «Киелі Көкше жері», «Жер шоқтығы Көкшетау», «Арқаның кербез сұлу Көкшетауы», «Жер жәннаты Көкшетау», - так называли и называют наш родной край. Отдельного разговора заслуживает тема «Көкшетау», отраженная в творчестве великих композиторов и классиков казахской поэзии. Являясь неиссякаемым источником для творческого вдохновения, эта тема продолжает звучать и в многообразных жанрах современного искусства. Слово «көкше» переводится с казахского языка как синеватый, а «тау» - гора. «По вершинам горы постоянно кочуют облака с чистым озонированным воздухом, которые создают впечатление синевы». Семантически горы соответствуют своему названию, а видеть мы их можем, проезжая по трассам северного и южного направления от нашего города [2, с. 198].

Город Кокшетау расположен на берегу озера Копы на севере Кокшетауской возвышенности. В окрестностях Кокшетау берет свое начало река Қылшақты, которая протекая по региону через наш город, впадает в озеро Копы. Исток реки, словно «только что рожденной», народ называл Бала Қылшақты. В одном из исторических источников конца XIX века говорится о том, что на юго-востоке от города Кокшетау расположена «Кокшетауская горная страна». Так буквально с казахского переводится «Жер шоқтығы Кокшетау» [3].

От главной горы Көкше на запад и восток протянулись не менее известные горы: Жалғыстау, Имантау, Жыланды, Сандықтау, Бұқпа, Қошқарбай, Айыртау, Зеренді, Үлкентүкті, Сырымбет, а также перевалы Шортанды и Бүркітті. Историческими легендами овеяны величественный Оқжетпес, таинственные Жекебатыр, Жұмбақтас, а по названию небольшой горы Бурабай впоследствии стал называться и курортный поселок. Кстати, об одном только Оқжетпес ученый Шоқан Валиханов записал пятнадцать легенд [3].

Край богат крупными озерами с пресной водой: Көкшетау, Қарағайлы, Айдабол, Зеренді, Майбалық, Қопы, Шортанкөл, Атансор, Саумалкөл, Шалқар, Мамай, Теке, Сілетітеңгіз, Жолдыбай, Қалмақкөл и др. Более подробно остановлюсь на двух из них, исторические названия которых на сегодняшний день, к сожалению, забыты. Это: Көкшетау и Қарағайлы. За первым закрепился приобретенный гидроним Үлкен Шабакты или Большое Чебачье, за вторым Бурабай. Көкшетаудың Шалқары, по источникам XIX века, состоял из двух озер, соединенных узким проливом (шалқар с казахского; большой), как отмечалось выше, это исконное название двух Чебачьих озер и озера Майбалық. По-видимому, у озера Көкшетау было несколько эпитетов, и один из них, наиболее распространенный; Айнакөл, что значит зеркальное. На озере есть красивые острова, а покрытые лесом скалы отражаются в хрустально-прозрачной голубоватой воде. Таким образом, еще с древних времен именем горы стало называться и озеро, самое крупнейшее в регионе [2, с. 198].

Кокшетау был основан в 1824 году выпускником Омского казачьего войска училища Михаилом Казачининым как военное укрепление Кокчетав. Население Кокшетау на 2019 год составляет 145 161 человек. В Кокшетау проживают много национальностей, но не смотря на это в нашем городе дружба и мир. Наш город хоть и маленький но очень красивый. В Кокшетау много парков, музеев, театров и других достопримечательностей. Так же в Кокшетау есть: дворец культуры Кокшетау, памятник Акану-серэ, Акмолинский областной историко-краеведческий музей, памятник Абылай-хану, музей истории города Кокшетау, бюст Талгата Бегельдинова, Акмолинская областная филармония, государственный природный парк "Бурабай", футбольный стадион "Окжетпес". Кокшетау маленький город с большой историей и светлым будущим [3].

Порой люди заняты своей работой, заняты своей быстротечной жизнью. Современный век требует большой скорости. Нередко люди устают от всего этого, и тогда на выручку приходит родной край. Именно здесь люди могут отдохнуть душой. Для них нигде нет красивее этого места [4, с. 336].

Люди по-разному проявляют свою любовь к родному краю, малой родине. Кто-то посвящает любимому уголку стихи, рассказы. Кто-то старается сделать свой город, деревню красивее и уютнее, создавая парки, ухаживая за историческими памятниками. Любое проявление заботы о природе и людях - это и есть подлинная любовь к Родине. Нельзя забывать о том, что только при передаче культуры и истории своего края молодому поколению можно воспитать в них патриотизм [5].

Литература

1. Баринов В.П. Введение в историю географии Казахстана // Методические рекомендации. – Кишинев: КПУ, 1987. -187 с.
2. Цветкова Л.М. География туризма. – Самара: Наука, 1999.- 198 с.
3. <https://clck.ru/NCGVnv>
4. Гончарова В.В. География Казахстана // Методические рекомендации. – Омск: Омский вестник, 1985. -336 с.
5. <https://clck.ru/NCxp5и>

НЕЗАВИСИМОСТЬ КАЗАХСТАНА - НАЧАЛО АБСОЛЮТНО НОВОЙ ИСТОРИИ

Досурова М.Ж.

ученица 7 класса, ШЛ№2,г. Кокшетау

Поликевич О.Н.

учитель истории, ШЛ№2,г. Кокшетау
olga.polikevich@mail.ru

В декабре 2021 года исполняется 30 лет Независимости Республики Казахстан. Для государства это немного, но за этот период времени произошло много событий, которые способствовали развитию нашей Республике. О Независимости мечтали наши предки давно, начиная с первых правителей Казахского ханства Керей и Жанибека. «Последующие ханы защищали казахскую землю, не щадя крови и жизни, так и мы, мечтая о нашем будущем, не будем забывать и о нашем прошлом!» [1] Одна из главных особенностей Казахстана – это ее многонациональность. По последним данным численность населения составляет более 18 миллионов человек. В Республике проживают представители различных этносов и народностей: казахи, русские, татары, ингуши, чеченцы, корейцы, немцы и украинцы и многие другие. Для каждого из них Казахстан – это общий дом, где все живут в мире и согласии. История многонационального Казахстана уходит корнями в XVI век, когда русские, украинцы, татары и многие другие народы спасались от российских властей. Во второй половине XIX века начинается крестьянская колонизация после отмены крепостного права. Также свою роль сыграло Столыпинская аграрная реформа начала XX века. Процесс усиления многонациональности Казахстана получил резкий толчок, когда свершилась Октябрьская революция, в годы Советской власти установление это было связано из индустриализацией, коллективизацией, депортации другими социально-экономическими преобразованиями также последствиями Великой Отечественной войны [2, с.400]. История многих народов очень печальна, в те далекие годы казахи помогли многим людям, тем которые были вдали от своей Родины. Для многих Республика Казахстан стала второй

Родиной! В период освоения залежных земель около 2 000 000 человек прибыло в Казахстан, начиная с 1954 по 1962 гг. В первый день весны 1995г. произошло важное событие в истории страны. Была образована Ассамблея народа Казахстана по указу Елбасы. Ассамблея способствует укреплению межэтнического согласия и единства народа Казахстана. В нашей Республике представитель каждого этноса и народности могут развивать родной язык и культуру.

Столица Нур-Султан, названная в честь Елбасы, является поистине уникальным городом. Указ Президента о переносе столицы был подписан в сентябре 1995 года. Н.А. Назарбаев на протяжении многих лет являлся Президентом Казахстана. Современная столица - его детище. По словам Н.А. Назарбаева, «...прекрасный и мирный город с оригинальным культурным ландшафтом, уникальными скульптурными символами, с устремлениями в высокотехнологическое будущее, с многонациональным и многоконфессиональным населением которому свойственны исключительное чувство взаимного уважения, чувство национального достоинства и бесконечной гордости за свою столицу и за свою страну» Н.А. Назарбаев [3, ст.3]. По решению ЮНЕСКО в 1999 году Астана получила статус «Город Мира». Столица является центром для проведения Съездов лидеров мировых и традиционных религий. В 2010 году был проведен саммит ОБСЕ после 11-летнего перерыва. В 1992 году Казахстан вступил в ОБСЕ и через 18 лет осуществлял Председательство. ОБСЕ занимаются вопросами, чтобы защитить права человека, решают все сложные проблемы. Казахстан показывает значительные успехи в экономике и реформах. Данный опыт и позиция Республики стали одними из аргументов движения страны на председательство в ОБСЕ [4]. В Нур-Султане красивые скверы, парки, памятники, современные и высокие здания. Каждый человек может почувствовать атмосферу комфорта, находясь в городе. Байтерек – символ столицы. Его высота достигает 150 метров. Если вы поднимитесь туда, то увидите весь город. Это так красиво! Легенда гласит, что наш Байтерек – это дерево жизни, которое растет на вершине горы Кок Тобе. Моя семья, приезжая в столицу, любит посещать музеи и театры, гулять по вечернему городу, наслаждаясь его красотой. Город всегда встречает гостей с большой радостью и добродушием, не переставая удивлять.

Я считаю, что мы, подрастающее поколение, должны продолжать все те традиции, которые заложены в нашем государстве и способствовать его развитию! Я люблю и горжусь Республикой Казахстан!

Литература

1. <https://adebiportal.kz/ru/news/view/22368>
2. А.К. Акишев А.К., Асылбеков М.Х., Байпаков К.М., Касымбаев Ж.К., Козыбаев М.К. и др. История Казахстана с древнейших времен до наших дней. - Алматы: «Дәуір», 1993. - 416с.
3. Н. Назарбаев. В сердце Евразии. - Алматы: Атамұра, 2005-192с.
4. <https://articlekz.com/article/7870>

ВРЕМЕН СВЯЗУЮЩАЯ НИТЬ

Закирина М.А.

ученица 9 класса МГ №5 «Тандау» г. Кокшетау

Ахетова Алия Койшибаевна

учитель истории МГ №5 «Тандау» г. Кокшетау
mariiazakirina@mail.ru a2k61@mail.ru

Обоснование темы:

Помнить правду о войне и цене победы-мой моральный долг.

Я, Закирина Мария, ученица 9 класса «В» многопрофильной гимназии «Тандау» города Кокшетау, внучка Кудрявцева Анатолия Васильевича и правнучка Симонова Сергея Михайловича, представителей того героического поколения, кто отдавал свои жизни ради Великой Победы. Тех, кто, вернувшись с фронта измученным, израненным, заменил винтовку и автомат на мастерок строителя или станок токаря, кто, пересев с танка или самолета на трактор, восстанавливал разрушенное войной народное хозяйство, строил новые города, грандиозные заводы и фабрики, осваивал целину, возводил гидроэлектростанции.

Моя работа посвящается памяти героических тружеников тыла, сделавших для Победы не меньше, чем фронтовики. Они заменили ушедших на фронт, ковали Победу в тылу, выпускали продукцию в виде запасных частей для танков, самолетов, мин и снарядов, необходимых солдатам одежды и продовольствия. Это они поддерживали фронт морально, вдохновляли бойцов на подвиги. Это о них: отцах и матерях, женах и детях, братьях и сестрах, о малой и большой Родине думал, воевал, защищал и шел на смерть солдат Великой Отечественной. Хочу быть достойной славы своих дедов. Буду стремиться к знаниям, стараться стать полезной обществу созидательным трудом.

Меня очень взволновали слова писателя и патриота М. А. Шолохова: «Есть еще охотники разрушить связь времен, забыть о светлых традициях в жизни народов, порушить то доброе, героическое, что накоплено прадедами и отцами, завоёвано ими в борьбе за лучшие народные идеалы, за свободу и независимость нашей страны, за социализм».

Великая Отечественная война в жизни моей семьи.

Дорогой ценой досталась советскому народу долгожданная победа над фашизмом. В пламени войны погибло свыше 27 миллионов советских граждан.

Мне очень горестно, что долгое время люди не знали да и не могли истинной правды о войне. Правду о войне путали с государственной тайной. К примеру, количество жертв скрывали намеренно. Сталин после окончания ВОВ называл цифру: 4 миллиона погибших за 4 года войны, Хрущев с трибуны 20-го партсъезда называет уже другую цифру: 20 миллионов, и Горбачев в перестройку заявляет уже о 27 миллионах унесенных военных ветром. Миллионом больше, миллионом меньше, - а между тем не было ни одной семьи на всем протяжении громадной державы, ни одного человека, кого бы не коснулась беда. Недаром говорят: смерть одного человека – трагедия. Смерть миллионов – статистика... Горе пришло почти в каждую семью. Кто-то навсегда попрощался со своим отцом, братом, мужем, а кому-то посчастливилось вернуться домой живым. Каждая семья хранит свою историю по-разному, будь то исторические факты, рассказы или документы, передающиеся из поколения в поколение. Исторические факты или памятные вещи могут затеряться, но память о них будет жить вечно. Никто не забыт, ничего не забыто!

Во всей прошлой истории человечества потомки брали, продолжали то лучшее, чего достигли их предки.

И у моей семьи есть своя история и свои герои. Все мои деды воевали, отстаивали наши земли и нашу драгоценную свободу.

Мой прадедушка Симонов Сергей Михайлович рожденный в 1912 году в селе Катаркуль. По рассказам моих родственников это был добрый, отзывчивый, хороший человек. До начала Великой Отечественной войны прадед принимал участие в Советско-финляндской войне с 1939-1940 год. Эту войну называют финской, или «зимней», она длилась всего три месяца, 103 дня. А за агрессию СССР, за вторжение на территорию Финляндии был исключен из Лиги Наций. Но потери советских войск значительны: 126 тысяч убито, но моему прадеду удалось выйти из финской войны живым. Побыл дома всего один год со своей семьей. В 1941 году грянула Великая Отечественная война. 2 июля 1941 года Симонов Сергей Михайлович был призван в ряды Советской Армии. Моя прабабушка провожала его на «Красной горке» в Катаркуле, в то время она воспитывала совсем

маленьких двоих детей, старшей из которых была моя бабушка. Сергей Михайлович воевал в 379 стрелковой дивизии в 59 отдельной автороте 1-вого Украинского фронта под командованием маршала Конева И.С. Свой боевой путь он прошёл младшим сержантом, шофером автобата на «Катюше». За время войны он дважды был ранен. Был удостоен таких наград как: орден **«Отечественной войны II степени»**, медали **«За Победу»**, **«За доблестный труд»**. Окончание войны прадедушка встретил в Чехословакии. Но после Победы их дивизию перекинули на Дальний Восток, где в то время продолжалась война против Японии.

Несмотря на массовый героизм и самопожертвование советских солдат и офицеров, в Красной Армии были огромные людские потери. Прадед с горечью рассказывал близким о том, что на начальном этапе войны, к июлю 1941-го года гитлеровцы захватили европейскую территорию Союза: значительную часть Украины, Белоруссии, Латвию, Литву, Молдавию, Псков, Львов, многие его однополчане попали в окружение, оказались в плену. Оккупация была оценена как успех в войне, но Красная Армия, по рассказам прадеда, не только оборонялась, но наносила врагу ответные удары.

Мой прадед Сергей Михайлович Симонов вернулся домой к своей семье уже в мирном 1946 году. Моей любимой бабушке Марии на тот момент было 9 лет, и отец пришёл с фронта с долгожданной Победой. Кстати я горжусь тем, что меня назвали этим прекрасным гордым именем в ее честь.

В мирное время прадедушка Сергей Михайлович со своей верной любящей супругой Ульяной Григорьевной достойно вырастили прекрасных семерых детей, - трудолюбивых, любящих свою Родину, нравственных, честных людей, вместе прожили красивую долгую совместную жизнь. Воспитали замечательных внуков.

Моя бабушка Маша встретила в 1957 году моего деда Анатолия, который после армейской службы в морском флоте вернулся на Родину. Дедушка целых пять лет отслужил на подводной лодке Тихоокеанского флота. О своей службе в армии всегда отзывался с необыкновенной теплотой, по-доброму вспоминал о своих сослуживцах, называя однополчан своими братьями, ведь рядом с ними он обретал не только боевой опыт, но и настоящую мужскую дружбу. Служа на дизельной подводной лодке со своими товарищами, отважно нес бессменную боевую вахту по защите территориальных вод нашей Родины.

Дедушка всегда очень тепло отзывался о своей службе на флоте. Он всегда говорил нам: «Если бы меня спросили, где бы ты хотел служить, я бы снова хотел попасть во флот!». Но за годы службы он никогда не забывал о своей «малой Родине», тосковал по ней, Степь снилась ему армейскими ночами, ее дыхание и аромат он будто физически ощущал сквозь тысячи верст, и рассказывал, что когда возвращался после дембеля на поезде, услышав по радио звуки домбры, сразу почувствовал, что он дома!

Но до службы в армии дедушке выпало тяжёлое военное детство, полное лишений, невзгод. Ему было всего 9 лет, когда началась Великая Отечественная война. Он как все мальчишки того времени рвался на фронт, срывался из родного дома, прячась в вагонах воинских эшелонов. Мальчонку неоднократно снимали с поездов, прямиком идущих на запад, на фронт, и отправляли домой к семье. Под лозунгом «Все для фронта, все для победы» все советские граждане вносили громадный вклад в общее дело, этот призыв был воспринят всеми народами КазССР, и мой дедушка был не исключением. Дети того времени работали наравне со взрослыми на полях, на фабриках, шахтах. Он учился в школе, собирал колоски, позже работал на Карагандинской шахте и прошел обучение в школе фабрично-заводского обучения. Еще в детстве он был награжден медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945гг».

Мне, живущей в мирное время, не понять до конца масштаба военно-хозяйственной работы, но одно знаю: советская система в условиях военного времени оказалась намного эффективнее. Мобилизация, патриотизм, жертвенность советского народа сыграли решающую роль в приближении Победы. Плюс использование ресурсов Казахстана,

развитие оборонных предприятий, перебазирование в нашу республику заводов и фабрик, их размещение, - все это происходило в исключительно суровых условиях, и уже к 1942-году перестройка экономики КАЗССР на военный лад стала главным арсеналом фронта [1].

Но главный ресурс – всегда человек, его воля, энергия, духовная сила, физическая выносливость. Вот и мой дедушка: за свой 48-летний трудовой стаж где только не работал : после службы в армии он ударно трудился на производстве : был электриком, слесарем, водителем, бригадиром, мастером, удостоен звания «ударник коммунистического труда».

Для нас, современных школьников, это понятие малознакомо: оно означает «работник, демонстрирующий повышенную производительность труда», передовой труженик, опережающий других в соцсоревновании. В нашем доме бережно хранят как реликвии его награды : почетный знак «мастер вождения автопоездов», медаль «за освоение Целинных земель». Тысячи целинников награждены орденами и медалями, званиями Героя Социалистического Труда, что было данью людям, самозабвенно работавшим ради достижения большой цели — обеспечения страны продовольствием.

Я с самого раннего детства помню день 9 мая, когда наступал великий праздник Победы. Для деда этот торжественный майский день оставался самым значимым, памятным, дорогим днем, мы выходили с ним на площадь и шли в ряду ветеранов. Я гордилась своим дедушкой, зная ,что его грудь честно и заслуженно украшают множество медалей, которых он добивался своим трудом. Дедушка с бабушкой вырастили двух дочерей, дали им образование, привили любовь к труду, своей семье и Родине.

Я помню своего дедушку как очень доброго, мудрого, отзывчивого и веселого человека. Он мне много рассказывал о своей жизни, о том, как много работал, каких хороших людей встречал на своем пути. Рассказы моего дедушки поражали меня своей простотой и глубиной. Например, мне очень запомнились его рассказы о его детстве, о том какие трудности выпали на долю его ровесников родителей, родственников. Как, кроме тяжелого физического труда, было тяжело морально их семьям получать «похоронки», но продолжать ждать своих близких в надежде и вере, что они вернуться «всем смертям назло». У его мамы, моей прабабушки было два брата, оба погибли под Сталинградом, один при отступлении, другой при взятии города. Дети того времени очень рано выросли и как могли помогали взрослым ковать победу в тылу. Мой жизнестойкий жизнерадостный дед никогда не жаловался на трудности быта, не жаловался на судьбу, всегда сохранял оптимизм, доброжелательное отношение к людям, чувство юмора. В людях всегда тонко и точно подмечал достоинства, старался в каждом человеке видеть больше доброты.

Много раз я размышляла о том, достойны ли мы, нынешнее поколение, памяти своих великих дедов, что помогало им выстоять в лихую годину, выжить в трудные времена всеобщей скорби.

На мой взгляд, советский народ во все периоды эпохи социализма жил сложно, трудно. Титанические их усилия в коллективизацию, индустриализацию, культурную революцию, о которых мы узнаем из уроков истории, на мой взгляд, и создали по большому счету наше сегодняшнее благосостояние. Озираясь вокруг, мы видим, что прочный основательный фундамент независимого Казахстана целиком и полностью опирается на достижения той эпохи, на созидательный труд поистине интернационального советского народа. С энтузиазмом, с фанатичной верой в лучшее будущее трудились люди страны Советов, сколько труда, энергии, сил, материальных затрат стоило восстановление разрушенных войной промышленных объектов. Идеи социализма, социального равенства и справедливости подтверждались в реальной жизни миллионов советских людей .

Я поражаюсь, как четко и слаженно работали механизмы, приводившие в действие политическую машину СССР, как первое в мире рабоче-крестьянское государство определяло развитие мировых событий, как становилось сверхдержавой... Разве сила мощи союзного государства не была в ликвидации разрухи и нищеты, в глубокой и чистой вере в правоту великих идеалов. Лично я убеждена, что страна, предавшая своих героев, не может стать великой. Поэтому считаю, что нам есть чему учиться у старшего поколения : пусть

порой и тяжело нам учиться в условиях дистанта, обновленки, пусть пандемия во многом спутала нам все планы на будущее, но мы обязаны знать всю правду о людях прошлого, преодолевавших такие трудности, о которых мы узнаем из уроков великой истории Отечества. Право на труд оставалось величайшим завоеванием самого справедливого строя, какое знало человечество.

В истории человечества было много войн. Но ни одна из них не приводила к таким глубоким горьким последствиям, таким кардинальным изменениям на политической карте мира, как Великая Отечественная война. Мы помним, какой ценой отстаивали наши деды и прадеды Победу, как боролись в битве за урожай, как возводили фабрики и заводы, принадлежавшие не отдельной кучке богачей, а всему народу, государству, как достоянием республики оставалось поистине народное просвещение, и единственным привилегированным классом в стране реально были дети. Дети, которые не на словах, а на деле чувствовали реальную, а не символическую защиту государства, и им никогда не внушали стыд за собственную страну. Я считаю, что нравственно здоровое общество – это жизнь без фальши, двойных стандартов. И хочу чистоты в отношениях нашей власти к народу.

Карамзин сказал: история никого не учит. Она лишь жестоко мстит за невыученные уроки. Весной 1945-го миллионы советских людей искренне верили, что после страшной войны их ждут спокойные мирные времена. Историки называют послевоенную эпоху самым светлым по настроению и самым трудным по быту временем социализма, временем несбывшихся надежд. Народ, отстоявший свободу, разгромивший фашизм, имел право жить в свободной счастливой стране, но наступили еще более тяжкие периоды возвращения репрессий. Но это уже другая история.

Литература

1. Энциклопедия «Великая Отечественная война 1941-1945», 1985 год, издательство «Советская Энциклопедия». Под редакцией А.М. Прохорова.

2. Имашев М.И. Размышления /Факты истории и их фальсификаторы. Советы дедушки внукам и правнукам-Караганда, 2005-207с

XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ТАРИХИ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Казбекова Н.Б.

«Ақмола облысы білім басқармасының Астрахан ауданы бойынша білім бөлімі Новочеркас ауылының жалпы білім беретін мектебі» КММ 9-сынып оқушысы

Абдибаев К.М.

«Ақмола облысы білім басқармасының Астрахан ауданы бойынша білім бөлімі Новочеркас ауылының жалпы білім беретін мектебі», тарих және география пәні мұғалімі

Қазақ публицистикасында жиі ұшырасатын «зиялы» ұғымының түбірі араб тіліндегі «зия»сөзінен келіп шығады, яғни нұр, жарық, ағару деген мағынаны береді. «Зиялы» терминіне «ізетті, әдепті» немесе «оқыған, сауатты азамат» деп анықтама берілген. Шынтуайтында, бұл анықтама латын және орыс тілі қолданысындағы «интеллегенция» терминінен тәржімаланып алынған. Заман талаптарына сай зиялы адам әдепті әрі білімді болуы шарт болып табылады. Бірақ мәдениетті, білімді, сауатты адам ұлттық құндылықтарды аяқасты етіп, отанына опазысдық жасауы ғажап емес.

Осы тұста басқарушылар билерден ақыл-кеңес сұрай отырғаны анықтап алдық. Сонда зиялы болу үшін тұлға қандай қасиеттері бойына дарыту керек? Жалпы түсінік бойынша сауаттылық, білімділік, мәдениеттілік зиялылықтың басты міндеттері, алайда бұл аздық етеді. Бір ғұламаның: «Зиялылық дегеніміз – күн сайын, тіпті сағат сайын ерлік жасау деген сөз» деген ойының астарында терең мағына жатыр. Демек, зиялы атану үшін ұлттық мүддені өз мүддеңнен жоғары қою керек, бірақ бұл ұлтшыл болып, өзге ұлтқа толеранттық танытпау керек деген мағынамен адаспау керек. Тек өз ұлтыңа адал еңбек етіп, қалтқысыз қызметке қылған жөн. Ал, бұл ар мен ұяттың тізгінінен бекем буып ұстаған адамның қолынан келеді. Әлихан Бөкейханұлының: «Ұлтына, жұртына қызмет ету – білімнен емес, мінезден» деген ұлағатты пікірін осы тұста атап өту әбден орынды. Осылайша, зиялы ұлтына жанымен, рухымен берілген, пайда ойламай, ар ойлаған тұлға болуы тиіс. Себебі зиялыларға жүктелген жауапкершіліктің жүгі ауыр. Бұл орайда, белгілі қайраткер Мұстафа Шоқай: «Халықты ұлт деңгейіне көтеру яғни жері, суы, қазынасы, тілі мен діні бір болған халық бұқарасын бірлестіріп, олардың санасын біртұтас саяси, әлеуметтік, ұлттық санаға жеткізу де ұлы тарихи міндеттің маңызды бір бөлігі зиялылардың үстіне жүктеледі» деген өсиетін естен шығармағанымыз дұрыс деп есептеймін. Дегенмен де, зиялы атану- алға қойған мақсат емес, халқына деген жүректен шыққан жылулық пен жанашырлық еткен өмір болу. Сондықтан, менің ойымша, ұлттың жан-тәнімен сүймеген адам зиялы бола алмайды.

Қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған заманға қара бұлт болып төнген идеология кезеңінде салыстырмалы түрде қарастыратын болсақ, қазақ зиялыларының қалыптасып, еңбек атқаруы күрделі жағдайда жүрді. Тарихқа көз жүгіртіп, осыған дейінгі ұлт жанашырларының басты міндеті ұлт мүддесін асқақтату, дамыту жолында екінші бір елдің күнделікті ақпаратының ықпалы болмады, ал XX ғасыр зиялыларының жүгі ауырға соқты, себебі Ресейліктердің қарамағына кірген бойдан қазақ зиялылары жас ұрпақтың болмысын жоғалтып алмаудың мәселесін шешіп, ұлт мүддесін қорғаумен болды. Халық жау көріп, елді артқа тартады деген ұғыммен, елден қолдау таппаған жандарды қалайша зиялы деп атауға келеді деген орынды сұрақ туындайды, алайда интеллигенциясының қалыптасуының қазіргі таңдағы тарихи маңыздылығы тәуелсіз қазақ мемлекетінің тарих сахнасында әлем картасының орын алуы зиялы қауымның көздеген мүддесі екенін нақ сеніммен айта аламын.

Тәуелсіздігін жоғалтып, Патшалық үкіметтің қол астына кіріп, кеңестік идеологиясының шырмауына байланғаннан бері қазақ халқы ғылым мен білім, қоғам мен саясаттан алыстап, қараңғылыққа бас ұра жөнелді.

1802 жылы Патша үкіметінің құрамына өткен болатын, ал XIX ғасырда Қазақстан толығымен Ресей империясының отарына айналды. Осыдан соң қазақ елінің жағдайы отарлар саясатының, езгінің күшеюі ұлт мәселесінің ширығуымен сипатталды. Мемлекеттік Думадан әділетсіздікпен қазақ азаматтарын жолатпай қойғаннан соң, XIX ғасырдың басында өлкеде қазақ халқын біріктіру мен болашақта мемлекеттілік дәстүрін қалпына келтіруді көздеген күшті ұлт-азаттық Алаш қозғалысы пайда болды. Бұл қозғалыс дәуірдің жаңа талаптарына: Ресей Азиялық Шығысты отарлауды жедел қарқынмен қарқынмен жүргізу барысында Столыпіннің аграрлық реформасын іс жүзінде жүргізу мақсатында Қазақстанға 2 млн 400 мың адам әкеліп қоныстандырылып, қазақтар шұрайлы жерлерінен айырылуы; байырғы тұрғындардың қайыршылануы; дәстүрлі қоғам мен шаруашылықтың күйзелінуіне; орыстандыру саясатының күшеюіне және т.б. жауап ретінде қалыптасты. (Алаш- көптеген түркі халықтарының, соның ішінде қазақтардың аңыздық ататегі, кейіннен ұлтты біріктіруші және тәуелсіз қазақ мемлекетін құру идеясының негізіне айналған атау. Алаш- қазақ жауынгерлерінің жауға шапқандағы жалпыұлттық ұраны еді.) Алаш қозғалысының бастауында оқыған қазақ зиялылары тұрды. Алаш идеясы Алаш көшбасшыларының еңбектерінде баяндалған кейбір қағидалар төңірегінде қалыптасты. Ол қағида бойынша, біріншіден, жер қазақ халқына тиісті мұра, оны жекеменшікке беру мен сату туралы сөз қозғалуы мүмкін де емес еді. Екіншіден, жер

үсті мен астындағы бар байлық қазақ мемлекеттігі идеясына қызмет етуге тиіс. Үшіншіден, мемлекетте қазақ тілі, мәдениеті, діні, ғұрыптары мен салт-дәстүрлері үстем болуға тиісті. Төртіншіден, ұлттық мемлекет ғылымға, басқа мемлекеттер жетістігіне, ұлттық дәстүрлер ен ғұрыптарға негізделуі керек.

«Алаш» партиясы(1917-1920) – Тұңғыш жалпықазақ съезін шақыру туралы шешім 1917 жылғы сәуір айында өткен Торғай облыстық қазақ съезінде қабылданып, съезд оны даярлауда Әлихан Бөкейхан мен Ахмет Байтұрсынов бастаған бір топ қазақ зиялыларынан құрылған айрықша бюроға тапсырды. Міне, осы сәттен бастап қазақ зиялыларының әрекеттері қарқынды түрде жүрді. Патша манифесімен сөз және баспасөз бостандығы жарияланғаннан кейін Қазақстанның рухани өміріндегі зиялылар атқарған маңызды оқиға «Айқап» журналы мен «Қазақ» газетінің шығуы болып табылады. Бұл қазақтың алғашқы демократиялық басылымдарының жарық көруіне мүмкіндік берді. Басылымдарда ең өзекті мәселелер- қазақ халқының әлеуметтік жағдайы, оның материалдық және рухани құндылықтары, жер мәселелері, отырықшылыққа ығысу, патша үкіметінің отарлау саясаты, білім мен дін, яғни аласаптар заманның мәселері көтеріліп тұрды.

Азаттық күресінің басында тұрған Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов тәрізді айбынды Алаш азаматтарының еліміздің жарқын болашағы үшін аянбай еңбек етті. Саяси қызметтерімен ғана шектеліп қоймай зиялылықтың тағы бір көрнекті аясы өздерінің өлеңдері арқылы да қалың елді жайлаған қараңғылықтан алып шығып, көзін ашуға бар күштерін салды. Бұған дертіне ем таппағандай Міржақып Дулатұлының «Оян, қазақ!» деп аталып, кейін алашордашылардың ұранына айналған өлеңдер жинағы мен Ахмет Байтұрсыновтың қараңғылықтың қалын тыныштығынан жан-жағындығы болып жатқан аласапранды көрмей, ұйықтап жатқан жұртты сары масаша ызындап, алған бетінен қайтпау мақсатында «Маса» өлеңдері мен «Қырық мысал» жинағынан елде көркеиөнер арқылы еркіндік идеясын таратумен айналысты. Міржақып Дулатов өлеңінде: «Көзіңді аш, оян қазақ, көтер басты,

Өткізбей қараңғыда бекер жасты.

Жер кетті, дін нашарлап, хал арам боп,

Қарғым, енді жату жарамас-ты.»,-

деп, қазағының ешбір ойсыз, әрекетсіз «қалғып» жүргенін, сөйтіп бәрінен құр қалғандығын ашына жырлайды. Осы арада ақынментоғысқан жан, езгілеушілердің қитығына «маса» болып тиген Ахмет Байтұрсынұлы да халқының басындағы ауыр қасіретті, яғни надандықты айқын көріп, қараң қалмаудың жолдарын іздейді. Сол дәуірде орын алған қыру-жою, қантөгісті мадақтаған төңкеріс идеясы емес, адами игіліктерді, білімге, оқуға, ғылымға, мәдениетке бет бұруына үндеу болатын. Бостандық арманы, ел тағдыры, халық қамын ойлағанын аңғаруға болады. А. Байтұрсынов ұйықтап жатқан елін оятар ма деп «масасын» ұшырған болатын.

Кеңес өкіметінің алғашқы күндерінен бастап халық ағарту бөлімдері айналыса бастады. Қазақстанда интеллигенциялық кадрларын қалыптастыру барысы өте қиын болды, өйткені орталық Ресеймен салыстырғанда мұнда интеллигенттер саны анағұрлым аз еді. Жаңа ұлттық советтік интеллигенция қажеттілік тудырды. Олар үшін көп халықтың енш уақытта қолына әліппе ұстап көрмеген көшпенділерден сауатсыздықты жою алға қойылған мақсат болды. Сондай міндеттердің орындалуына орай демократияшыл интеллигенция өкілдеріне халықты оқытуға жарайтын маман кадрлардың жетіспеуі, қалаларда әсіресе ауылдық жерлерде білім беру органдарының материалдық-техникалық базасының әлсіздігіне қарамастан қазақ зиялылары қалыптасып, әдебиет саласында алғашқы қазақ романдарына бастау берді, мәдени, білім бойынша көп еңбек еткен болатын.

Ұлт зиялыларының сол кезеңде қалыптасуы қазіргі Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуы бар біртұтас мемлекет болуына тікелей әсер етті, яғни жас ұрпақтың ұлттық болмысын сақтап қалды. Мысалы: Мұхтар Шаханов, Олжас Сүлейменов секілді жандарды зиялылар рухын көкке жеткізіп, сауатты білімі бар

азаматтарды қалыптастырды. Қазақ елінің тәуелсіздік тірегі болашақ ұрпақтың білімді, тәрбиелі болып қалыптасуы 20-30 жылдардағы қазақ интеллигенттерінің асқақ арманы болып табылады.

Алдағы уақытта тәуелсіздігіміздің тамырын тереңдетіп, Қазақстанды іргелі мемлекетке айналдыру біздің қолымызда, яғни жауапкершілігінде. Сондықтан жастар қауымы уақыттың кез-келген сынағына дайын болып, бәсекеге төтеп беру керек. Санасы сергек, замандық технологияларды меңгерген Отанымыздың нағыз патриоттары ғана осындай сынақтардан сүрінбей өте алмақ. Бүгін елімізде жастар саясатына үлкен көңіл бөлуде. Жастар саясатына қатысты сан түрлі пікірлер мемлекеттік шеңберде, халықаралық дәрежеде талқылануы- оның қоғам өмірінде айтарлықтай маңызды орын алатындағын аңғартады.

Неміс ғалымы Натан Мейер Ротшильдтің айтқан сөзі «Кто владеет информацией - тот владеет миром» демекші жан-жақты ақпаратпен қаруланған әрбір азамат тәуелсіздігіміздің жарқын және баянды болуына кепіл бола алады деп нық сеніммен айта аламын.

Әдебиет

1. Қазақстан тарихы (очерктер) Алматы 1994
2. «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» Алматы, 2008, 346 б.
3. «Қазақ тарихы» журнал 2004ж 4 саны
4. Интернет Баяндама Білімді ұрпақ ұлт болашағы (infourok.ru)

СЕМЕЙ ЯДРОЛЫҚ ПОЛИГОНЫНЫҢ ЖАБЫЛУЫ

Маткенова Ж.

Көкшетау қ. физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің 11 сынып оқушысы

Калиева З.С.,

Көкшетау қаласы ФЗМ НЗМ тарих пәні мұғалімі, білім беру магистрі
zhansayka03@mail.ru

Кең байтақ қазақ елінің тарихы мен мәдениеті өз бірегейлігімен және күллі әлемді дүр сілкіндірген оқиғаларымен ерекшеленеді. Биылғы 2021 жылы Семей ядролық полигонының жабылуына 30 жыл толғалы отыр. Қазақ елінің қасіретіне айналған бұл әскери кешеннің тарихы 1949 жылдан бастау алып, 40 жылға созылды. Бұл тақырып Хиросима мен Нагасаки атом бомбылауынан кейін арада екі жыл өткеннен соң 18 га жерді қамтитын және басынан 470-ке жуық сынақтарды өткерген Семей полигоны салынды.[1] Полигон "Бірінші бас басқарманың таулы станциясы" деп аталатын болды.[2] Осылайша, Америка Құрама штаттарына қарсылық танытатын КСРО-ның стратегиялық объектісі пайда болып, екі ядролық державаның арасында әскери күш потенциалының «көрмесі» мен жарысы басталды.

1965 жылдың 15 қаңтарында Семей полигонының шегінде Шаған мен Ащысу өзендері тоғысқан жерде өнеркәсіптік жарылыс жасалды. Нәтижесінде, қуаты 140 килотонна термоядролық жарылыстан пайда болған Атом көлі түзілді. Атом көлінің диаметрі - 400 метр, тереңдігі - 100 метр. Топырақ шығару үшін жасалған алғашқы жарылыс бейбіт мақсатта жүргізілгені деген ниеттер айтылады. Бірақ бұл сұмдық жағдай Атом көлі маңындағы 5-6 шақырым жердің ластануына әкеп соқты.[2]

Әрине, осындай мыңдаған килотонн ядролық қуат шығаратын полигонның ізсіз қалмағаны айдан анық. Үкімет сынақтарды Полигон аймағындағы радионуклидтерді ғылыми тексеруден өткізгенде, радиоактивтік субстанциялардың (цезий-137, стронций-90, плутоний-239; 240, кобальт-60) мөлшері қалыпты мөлшерден бірнеше есе жоғары екені анықталды. Зиянды радиоактивтік заттар топырақты, суды, егістік жерлерді және мал жайылымдарын ластады.

Семей ядролық полигонындағы жергілікті тұрғындарды медициналық тексеруден өткізгенде, тұқым қуалайтын ауруға шалдығуына, яғни келесі ұрпаққа берілетініне байланысты адамдар, әсіресе, жасөспірімдердің арасында ерте қайтыс болу жайттары жиі кездесетіні анықталған. Осыған қоса, қатерлі ісік, сүйек тіндерінің аурулары, иммунды жүйелер мен қан құрамының бұзылуына байланысты ауруға шалдыққандардың саны экстремалды айнымалылар қатарына жатады.

Қазақ елі осындай сұмдық жағдайдың орын алуына бейбарақат қарап отыра алмады. Олардың бірден-бір жарық мысалы — Невада-Семей қозғалысы. Бұл антиядролық қозғалыс 1989 жылдың 28 ақпанында құрылып, қазан айында ресми тіркелді. Осы қозғалыстың қатысушылары – сансыз сынақтардың өткізілуіне төзуден тозған жастар, қарттар, жалпы, қалың жұртшылық. Қозғалыстың Қазақстаннан басқа өзге де филиалдары болды. Олар – сол кездегі мәселені өзекті деп танитын және басынан кешкен АҚШ, Жапония және Ресей. Белсенділердің сол кездегі қоғамдық өмірге қатысуының арқасында жоспарланған 18 сынақтың 11-і болған жоқ.[3] Қозғалыстың облыстық бөлімшесінің төрағасы Марат Оразалиннің айтуынша, осы феноменнің басты үш мақсаты болды: халықты Семей полигонының мәселесіне немқұрайлы қарамауға шақыру, полигонды жабуға бағытталған күреске атсалысу және зардап шеккен адамдардың реабилитациялық кезеңі туралы заң қабылдау.

Осы күреске өзінің лебін қосқан тағы бір тұлға - Семей обкомының бірінші хатшысы, Кеширим Бозтаев. Ол партиялық субординацияға қарамастан, мансабын және саяси мәртебесін тәуекелге тігіп, КОКП ОК-нің Бас хатшысы Михаил Горбачевке қысқа да нұсқа шифрограмма жазып жіберді. Онда Бозтаев полигон халық тығыз қоныстанған жерде жұмыс істейтінін және бұл әскери жұмыста ескерілмейтінін былай деп жазды: «жыл сайын ғимараттарға сейсмикалық әсер ететін 14-18 ядролық жарылыс жасалады, тұрғын үйлер мен мал шаруашылығын сумен қамтамасыз ететін жүздеген құдықтар істен шығады. Қала сейсмика есебінсіз салынған. ... 1987 жылы Семей арқылы сағатына 350-450 микрорентген радиоактивтілігі бар газдардың осындай ағыны өтті. Осы жылдар ішінде адамдар әлеуметтік материалдық көмекке ие болмады. Қазіргі жағдайға алаңдаған партия обкомы КОКП Орталық Комитетінен тиісті министрліктер мен ведомстволарға жарылыстардың жиілігі мен қуатын уақытша тоқтата тұруды немесе күрт азайтуды, ал одан әрі ядролық сынақтарды басқа, неғұрлым қолайлы жерге ауыстыруды сұрайды».[4] Осы хат келесі оқиғаларға түрткі болып, тексерістер тізбегін тарқатты. Сегіз күннен кейін Семейге Горбачевтің тапсырмасы бойынша құрылған үкіметтік комиссия ұшып келді. Оның алдында ядролық қаруды сынауды жақсарту және жиілігі мен қуатын барынша азайту міндеті тұрды.

Дәл осы күні Алматыдағы митингте ақын Олжас Сүлейменов сөз сөйлеп, қозғалыстың қатысушыларын жұмылдырды. Олжас Сүлейменов – осы қозғалысты бастап жүргізген және талаптардың орындалуына айрықша үлес қосқан қоғам қайраткері. Семейде, Алматыда, Мәскеуде және т.б. қалаларда митингілер мен наразылық акциялары өтіп, үкіметтен полигонды жабу талап етілді. Қазақстан талай сынақты басынан өткерді, оттан да, оқтан да аман қалды, бірақ атом-ажалдан аман қалу мүмкін емес, себебі ядролық қару - бейбіт тірліктің жауы, адамның қолдан жасаған зұлымдығы, ол - ұрпақты өшіретін құрал. Сондықтан ақын екі құрлықтағы полигон аттарын қатарластыру арқылы ядролық қаруды сынауға қарсылықты әлемдік деңгейге көтеруге тырысты, «Семейдің қасіретін әлем білсін, әлемнің дауысын Семей естісін» деген ой басым түсті. Бұл «Невада-Семей» қозғалысының адамзатқа тастаған ұранынан әлем ұйқысынан бас көтергендей болды.[5]

Ол 25 ақпанда Алматы қаласындағы митинг кезінде сынақтардың жойылу қозғалысын жақтаушыларға үндеу оқып, ядролық қаруға тыйым салуды талап етті. Аталмыш ереуілге "Адамзатты аман алып қалу" халықаралық қорының комитеті, халықаралық "Жасыл әлем" ұйымы, сондай-ақ, діни ұйымдар мен кеңестік бейбітшілік қорғау комитеті атсалысқан еді.[6] Осы қозғалыс полигонның жабылуының маңызды алғышарты болды.

Халықтың наразылығына, таймас күрестің ағынына, сынақтардың өткізілуіне және ең бастысы полигонның жұмысына нүкте қойған басты қадам – ҚР тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың шығарған қаулысы. Бұл тарихи маңызы зор құжат "Семей ядролық сынақ полигонын жабу туралы "Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасы Президентінің 1991 жылғы 29 тамыздағы №409 Жарлығы" деп аталды. Осы күн мемлекетіміздің тарихында алтын әріптермен жазылған. Осылайша, полигон жабылып, «Невада-Семей» қозғалысының барлық талаптары орындалды. Сонымен қатар, 29 халықаралық ядролық қаруға қарсы күрес күні деп жарияланды.

Осы батыл қадам Президенттің Тәуелсіздік қарсаңында қабылдаған маңызды шешімі болды. «Бұл дата – ғаламдық және әлемдік масштабта тұрақтылық пен келісімді достық пен жемісті түрде нығайтудың рәмізі іспеттес. Бұл шешім Қазақстан жерінде сансыз қасірет пен шығынға әкелген жүздеген ядролық жарылыстарға тоқтау қойды», – дейді Президент Н. Назарбаев.[7] Осыған қоса, халықаралық аренада Қазақстанның мәртебесі көтерілді. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Ядролық сынақтардан азат әлем үшін чемпион» мәртебесіне ие болды. Бұл туралы Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 29 тамыз Халықаралық ядролық сынақтарға қарсы іс-қимыл күніне арналған арнайы сессиясында жарияланды.[8]

Осы ұзақ оқиғалар барысына көз салғанда, қайран қазақ елінің бастан кешірген ауыртпалықтарынан көзіңе еріксіз жас келеді. Бірақ бүгінгі Тәуелсіз Қазақстанда тарих парақтарын білу — әр азаматтың борышы мен міндеті. Осы ащы болса да, әділ шындықтың тамырлары жаппай қолжетімділікте бола тұра, полигон тағдырын білмеу — нағыз қылмыс. Өткенімізді біліп қана, болашаққа нық қадам жасай аламыз.

Әдебиет

1. https://www.inform.kz/kz/semey-poligonynyn-zhabylganyna-bugin-27-zhyl-toldy_a3372221
2. <https://vid1.ria.ru/ig/infografika/Sputnik/kz/Semipalatinsk27KAZ/Semipalatinsk.html>
3. <https://e-history.kz/kz/seo-materials/show/30089/>
4. https://polygon.vlast.kz/keshirim_boztayev
5. Қуанышбек Ш. Олжас Сүлейменов және «Невада-Семей» қозғалысы // Қазақ тілі – 2013 - №11 – 97 б.
6. XXI век – без ядерного оружия – Семипалатинск: ОАО «Семей Полиграфия», 2001.
7. https://semeylib.kz/?page_id=3351
8. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/pervyy-prezident-kazahstana-udostoen-statusa-chempion-za-mir-svobodnyy-ot-yadernyh-isyptaniy?lang=kk>

НЕ ПО СВОЕЙ ВОЛЕ: ИСТОРИЯ МОЕЙ СЕМЬИ

Плат Л.В.

ученица 9 «б» класса, КГУ «ООШ села Новочеркасское»

Кенжесеитова Д.К.

учитель истории, КГУ «ООШ села Новочеркасское»

Сталинские репрессии – самый жестокий и страшный период в истории нашей страны. Лишения, голод и страдания пришлось пережить миллионам ни в чём не повинных граждан СССР. События того времени, коснувшиеся многих семей, сохранились в памяти на всю жизнь. Система репрессий не щадила никого: ни детей, ни взрослых. Тяжкий труд с малолетства на «спецпоселениях» подорвал здоровье детей, лишил их детства на обжитых местах, возможности получить достойное образование и работу. Одна из форм репрессии – это депортация. **Депорта́ция** (лат. *deportatio* «изгнание, высылка»), или **выдворе́ние**, — принудительная высылка лица или целой категории лиц в другое государство или в другую местность, обычно — под конвоем.

Тема моего проекта: «Не по своей воле...» имеет очень глубокие корни, требующие тщательного изучения, как и Астраханский район, в котором я родилась, стал местом проживания для спецпереселенцев из Западной Украины и Белоруссии. Первые немцы появились на территории современной республики ещё в конце XVIII века, когда они начали принимать активное участие во внутрироссийском миграционном движении на многоземельные восточные и южные окраины империи. В 30-е годы в Казахстан стали приезжать немцы из сёл Украины, Поволжья. В основном это были крестьяне, высланные в результате раскулачивания и репрессий.

Цель работы: Изучение периода сталинских репрессии через историю своих предков, сохранение материала для будущих поколений нашего рода. Актуальность данного проекта состоит в том, что на современном этапе века технологий, социальных сетей и большого количества мессенджеров для общения, теряется тонкая ниточка семейного общения. Изучение истории своей семьи стало особенно необходимым. Рано или поздно перед каждым встает вопрос: «Кто я?», «Откуда мой предки?», «Откуда я родом?».

Объект изучения: история моей семьи, и других спецпереселенцев нашего села.

В поисках материала по теме были изучены также сведения по истории депортации немецкого народа. В августе 1941 года немцы были высланы с Крымского полуострова, причем депортация осуществлялась под видом эвакуации из опасной, вследствие военных действий, зоны. Затем немецкое население было депортировано из Украины и с Волги. 28 августа 1941 года был опубликован Указ «О переселении немцев, проживающих в районах Поволжья». В этом документе, подписанном Калинин и Горкиным, говорилось: «По достоверным данным, полученным военными властями, среди немецкого населения, проживающего в районах Поволжья, имеются тысячи и десятки тысяч диверсантов и шпионов, которые по сигналу, данному из Германии, должны произвести взрывы в районах, населенных немцами Поволжья». Таким образом, были приняты «карательные меры против всего немецкого населения Поволжья», под которые подводилось некоторое подобие правовых оснований.

В 1949 году появилась ГДР, однако советские немцы были сняты с учёта спецпоселений лишь 30 декабря 1955 года. Они получили право переезжать в другие районы страны, за исключением мест, где они жили до войны. В указе 1955 года подчеркивалось, что речь не идет о возвращении немцам конфискованного при переселении имущества или об их возвращении в места, откуда они были выселены. Весной 1935 года (между 20 февраля и 10 марта) также значительная депортация была проведена на Украине: из бывших тогда приграничными Киевской и Винницкой областей в восточные области республики переселили более 40 тысяч человек, причем около 60 % переселенного контингента составляли немцы. Большинство переселяли в Казахстан (20 170 семей, или 95 526 человек), главным образом в города и поселки, в том числе 9350 человек на север Казахстана, в поселки польских и немецких переселенцев с западных границ СССР.

Спецпереселенцы были лишены не только куска хлеба, но и кровя над головой. Жилищная проблема была не менее острой, чем продовольственная. Проблему пытались решить в порядке так называемого "уплотнения", когда немцев стали подселать в дома к местным жителям. **С момента депортации немцы испытывали тяжелейшие условия высылки, первым испытанием для них была сама дорога к местам поселений.** Из воспоминаний: «Я, Бержеминская(Афанасьева) Елизавета Петровна родилась 5 ноября 1934г. на Украине Сталинская область(Донецкая), Марьинский район, хутор Карла Маркса. Отец Бержеминский Петр Федорович, мать Елизавета Ивановна, в семье было четверо детей: Мария(1930г.р.), Ефросинья, Елизавета, Иван. Семья проживала в достатке: имелся дом, сад, хозяйство. В первые дни войны в хутор въехали грузовики, погрузили всех мужчин и увезли, как оказалось, дальше на труд.работы.

На следующий день объявили, чтобы семьи собрали еды на три дня. Погрузили в грузовики и вывезли на станцию, где уже ждал их состав из товарных вагонов. В каждый вагон вмещали по 10-15 семей, выдав на каждого ребенка по шапке и пальто. Состав двинулся вглубь страны, в Казахстан. Во время остановок можно было набрать воды, выдавалась одна буханка хлеба на весь вагон. Добирались до Казахстана очень долго, т.к. во время бомбежек часто были повреждены пути, пропускали военные эшелоны. На станцию Жалтыр приехали в октябре месяце, встречали на санях, всех прибывших распределили по Астраханскому району».

Моя прабабушка - Плат(Штемпель) Эльза Яковлевна 1925 года рождения вместе с матерью Штемпель Иофиной Ивановной 1899 года рождения и сестрой Натальей 1930 года рождения были выселены в Казахстан из Украины, Донецкая область Великоновоселовского района, с.Найгайм. В 1942 году Эльзу мобилизовали в трудармию г.Орск, Оренбургская область. В 1947 году родила сына Штемпель (Плат) Якова (моего дедушку) и была отправлена на место поселения семьи, т.е в с. Новочеркасское. Здесь познакомилась и вышла замуж за Плата Альберта Густовича, 1925 года рождения, также переселенца из Житомирской области Луганского района, село-колония Бобрыш, как лицо немецкой национальности. (В 1968 году погиб.) Здесь родились еще шесть детей. До пенсии работала в селе Новочеркасское. В 2000 году 30 июня умерла.

КАЗАХСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАС ПРОКУРАТУРАСЫ		ГЕНЕРАЛЬНАЯ ПРОКУРАТУРА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
АКМОЛА ОБЛЫСЫНЫҢ ПРОКУРАТУРАСЫ		ПРОКУРАТУРА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ
020000, Комитету қаласы, Біржан Сұлтан, №45 үй телефон: 8 (7161) 2 25 99 82 факс: 8 (7161) 2 25 03 12 akm-obl-kanis-@prokuror.kz		020000, город Кокшетау, ул. Біржан Сұлтан, дом №45 телефон: 8 (7161) 2 25 99 82 факс: 8 (7161) 2 25 03 12 akm-obl-kanis-@prokuror.kz
02.11.2010г. № 14/160-10		
СПРАВКА о реабилитации		
Дана Плат Якову Альбертовичу, 19.01.1947 года рождения, уроженцу Оренбургской области о том, что он вместе с родителями, подвергнутыми в 1948 году переселению по политическим и национальным мотивам из Свердловской области в Акмолинскую область Казахской ССР, находился на спецпоселении с 1948 года по 16.12.1955 года.		
На основании статей 2,3 Закона Республики Казахстан «О реабилитации жертв массовых политических репрессий» от 14.04.1993г. Плат Яков Альбертович признан пострадавшим от массовых политических репрессий и реабилитирован.		
Основание: архивная справка, выданная УКПСиСУ по Акмолинской области, решение Астраханского районного суда от 21.04.2010 года.		
Заместитель прокурора области		С.Хайруллин
		
001154		

Заинтересовавшись историей переселенцев, изучила дополнительно материалы, документы, фото спецпереселенцев нашего села: Бержеминская Е., Брехт М., Гельблинг Н., Бадуря Е., Штрассер М., Штемпель Э., Прейс А., Прейс Э.

Заключение: Необходимо сохранить события истории как национальную трагедию. В истории своей семьи я увидела события, которые пережили миллионы граждан. Террор, репрессии, депортация пусть как понятия останутся на страницах словаря. А современное общество должно развиваться по пути демократии. И события недавней истории не должны повторяться. В нашей республике узаконены две даты: 1 марта – День благодарности - в этот день народы страны могут поблагодарить друг друга за терпимость и гостеприимство в те годы, когда многие были депортированы в страну. А также 31 мая – день памяти жертв политических репрессий. В память о многочисленных жертвах в нашей школе проводятся классные часы, открытые уроки, думаю, что собранный мной материал можно использовать на таких мероприятиях, а также хотелось бы, чтобы данный материал стал основой для создания книги об истории нашего села, так как многие исторические события оставили след в судьбах моих односельчан.

Литература:

И.Н. Бухонова, Е.М. Грибанова «Политические репрессии в Казахстане в 1937-1938», «Казахстан». 1998г стр. 204

Т.А. Ерсеитов., М. К. Кожаметов., Л.П. Чернега «У берегов Ишима» изд. «Эрекет» 2016г стр. 52

Г.К. Анес, Ж.Б. Абылқожин «Народы Казахстана» энциклопедический словарь изд. «Арыс» 2003г стр. 246-247

http://ru.encyclopedia.kz/index.php/Немцы_Казахстана

КӨКШЕ ӨңІРІНДЕГІ «ХАН СҮЙЕГІ» ТӨБЕСІНІҢ ҚҰПИЯСЫ

Сармолдина Г.А.

Көкшетау қаласы ФЗМ НЗМ 11-сынып оқушысы

Калиева З.С.

.Көкшетау қаласы ФЗМ НЗМ, тарих пәні мұғалімі, білім беру магистрі
sargukas@gmail.com

Ғылым мен техника көз ілеспес шапшаңдықпен дамып, жедел өзгеріп отырған әлемде Елбасы айтқандай, рухани жаңғырудың ең басты шарты – ұлттық кодымызды, ұлттық мәдениетімізді сақтай отырып, әлемдік өзгерістерге сай жаңаша ойлау жүйесін қалыптастырғанымыз абзал. Ұлттық кодты сақтау дегеніміз, тамыры тереңнен бастау алатын рухани әрі ұлттық болмысымызды нығайтып, жетілдіріп, оны ұрпақтан-ұрпаққа мұра ету. Ол үшін Елбасы «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасын жасау керектігін тапсырды. Қазақстанның киелі жерлері ретінде ерекше бағаланатын табиғи және мәдени нысандар, зайырлы және діни сәулет ескерткіштері, халық арасынан шыққан көрнекті тұлғалардың кесенелері мен қорымдары, халықтың жадында елеулі із қалдырған тарихи-саяси оқиғаларға байланысты орындар танылады.

Менің жобалық жұмысым Көкшетау қаласынан 20 километр арақашықтықта орналасқан Қазақстан ауылының маңындағы ел ішінде «Хан сүйегі» төбесі деген атауға ие болған, ал қазіргі таңда орнына мазар орнатылған Алаш жұртына үш бидің басын қосқан хан ретінде әйгілі болған Абылай ханның баласы, сонымен қатар Қашқария жеріне жасырын саяхат жасап, Орта Азияның картасын құрастырып, тағы басқа ғылыми

салаларда әлемге еңбегін сіңірген Шоқан Уәлихановтың атасы- Уәли хан кесенесінің құпиясы жайлы болмақ.

Ақмола облысы Зеренді ауданындағы Қазақстан ауылына жақын жер «Хан Сүйегі» деп аталады. Бұл жерде қай билеушінің жерленгендігі белгілі болмағанымен, Хан Сүйегі бұрыннан қажылық орны болған.

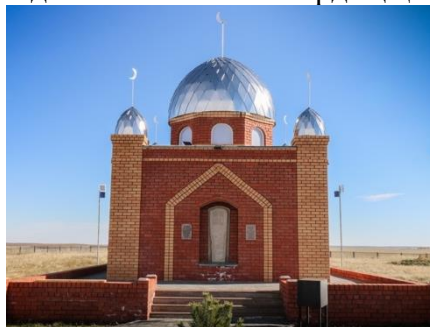
Алғашында Абылай ханның мұрагері Уәли хан жерленген жері соңғы әйелі Айғаным өмір сүрген Сырымбет трактаты болып саналды. Бірақ 1995 жылы Қазақстан ауылында Ұлы Отан соғысы кезінде қаза тапқан жауынгерлерге арналған ескерткіштің ашылуында бірнеше құрметті ақсақалдар, соның ішінде белгілі жазушы Естай Мырзахметов кездесті. Олардың арасында аудандағы құрметті соғыс ардагері, 86 жастағы Еслям Иманқұлов та болды. Содан кейін ол жиналғандарға ауылдың жанында, Азат тауының төбесінде, «Хан Төбе» деп аталатын төбеде хан жерленгенін, жақында оның баласы адамның сүйектерін тапқанын айтты. Кейін ол көрсеткен жерде екі бөлікке бөлінген қабір тасы табылды. Оларды бүктеп, жергілікті Жақия молданың көмегімен араб тіліндегі жазуды оқығаннан кейін Уәли хан жерленгені анықталды. Жазу келесідей болды: «Хан Уәли Абылайханұлы 1737-1820 жж. Құрылды құлпытас Сұлтан-Газа Уәлиханов 1903 жыл». 1903 жылы оның немересі Сұлтанғазы ұлы бабасының бейітіне оның қайтыс болған уақытынан 83 жыл өткеннен кейін қабір тасын орнатқан.

Есләм Иманқұлұлы деген азамат осы жерді қалыпқа келтіру мәселесін 1995 жылы көтеріп, жазушы Естай Мырзахметовтың айтуымен, тастағы шағатай тіліндегі жазуды Жақия қажы мен Алматыдағы шығыстану институтының тарихшылары мен ғалымдары оқып, бұл жерде Уәли хан жерленгенін нақтылаған және зират басындағы тасты құбылаға қаратып, жөндеп қойғызған.[1] Ал 2008 жылы Уәли ханның 270 жылдығына орай, арнаулы кесене тұрғызылды. Осы әрекеттердің бастамасы ретінде, бастапқыда Көкшетауда Хан Уәлидің ұрпақтарының бірі - бұрынғы құрылысшы, зейнеткер Сансызбай Мұқановтың жетекшілігімен бастамашыл топ құрылды. Оның басшылығымен мазарды салу үшін кәсіпкерлер арасынан 15 адам жиналды, олардың көбісі Уәли ханның ұрпақтары болды. Сонымен қатар, аймақтың сол кездегі басшысы Альберт Рау да осы құрылысқа Ақмола облысының тарихи-мәдени мұрасы қоры арқылы үлес қосты. Болашақ мазардың жобасын көкшетаулық сәулетші Сергей Корчагин дайындады. Нәтижесінде, демеушілік қаражатқа мазар тұрғызылды, оны салтанатты түрде ашуға ауданның барлық тұрғындары жиналды. Болашақта туристер келетін мемориалды құру жоспарлануда, сол арқылы мазар туризмінің объектісіне айналады, онымен танысып, адамдар қазақ халқының тарихы туралы көбірек біледі. Ескерткіштің жүрек қалауымен ынталандырушылардың күшімен жасалынғаны қуантады, мысалы, «Стоматология» ШЖҚ бас дәрігері Сағынтай Кенжетаев, жазушы Төлеген Қажыбаев, дәрігер Қайырлы Құрманов, «Арбакеш» ЖШС директоры Өтеген сияқты танымал адамдар Кәрім, ақын Айдос Әбутәліпұлы және басқа қала тұрғындары.

Ескерткіштің жалпы ауданы 1920 ш.м. Архитектуралық композиция қызыл кірпіштің төртбұрышты ғимараты түрінде жасалынған, оның үстіне сары кірпіштің 4 бағанасы, олар жарты айшықты шағын күмбездермен аяқталған. Күмбезі бар қабырғалардың биіктігі 8 м. Төбеде табылған тас мазардың қабырғасына қойылған.

Орта жүздің соңғы ханы

2008 жылы Орта жүздің ханы Уәли

Хан төбеде табылған

Ендігі осы кесенеді жерленген, халық арасында біршама беделге ие болған Уәли ханның өзі жайлы сөз қозғайтын болсақ, Уәли хан (1741-1821) - Орта жүздің ханы болған Абылай ханның екінші әйелі қарақалпақ Сайман ханымнан туған үлкен ұлы. Жасынан билікке араласып, арғын тайпасының билеушісі болды, бірнеше рет әкесінің тапсырмасымен елшіліктерді басқарды. Уәли әкесі Абылай қайтыс болғаннан кейін, Орта жүз өкілдерінің құрылтайында хан сайлау негізінде билікке келген. Таққа отырысымен Ресей және Қытай билеушілеріне елшілік аттандырылды. Алдымен Қытай боғдыханы 1781 жылы 26 шілдеде Уәлиді қазақ ханы ретінде таныды. Қытай қолдауына ие болған соң, Уәли хан Ресей патшасы ІІ Екатеринаға тамыз айында өзінің хан тағына отырғанын хабарлап, бауыры Есім сұлтан бастаған қазақ елшілерін аттандырады. Осы аралықта Ресей Уәлидің Петропавл қорғанынан 250 шақырым жерде тұратындығын және хан сайлауда қазақ еліне беделді Абылай ханның інісі Сұлтанмәмбет, Барақ тегінен Дайыр сұлтан, Әбілмәмбет хан тегінен ұлы Әбілпейіз ұлдарының қатысып, бірауыздан Уәли сұлтанды қолдағандығын анықтайды. 1781 жылы 31 желтоқсанда И.Якоби Ресей Сыртқы істер алқасына Уәлидің хан сайланғанына ешқандай күмән жоқ, ол да әкесі Абылай сияқты тәкаппар, бірбеткей, оспадар, өр мінезді адам деп хабарлайды. Ал 1782 жылы 25 ақпанда Ресейдің патшайымы Екатерина ІІ Уәлиді хан тағына бекітеді. [2]

Уәли хан ішкі-сыртқы саясатта әкесі Абылайдың ісін әрі қарай жалғастырушы болды. Ол Орта жүз руларының ішіндегі тұрақтылықты сақтай отырып, сыртқы саясатта Ресей мен Қытайға тең қарым-қатынас жасауға тырысты. Ресей өкіметі өз тарапынан Уәли ханның Қытаймен байланыстарына тыйым салуға ұмтылды. Казак әскерлерін жіберіп, хан сарайына келе жатқан Қытай елшілерін орта жолдан қайтарып отырды. Дегенмен, Уәли хан Қытаймен қарым-қатынасын тоқтатқан жоқ. Ресей саясатының алдын алуға тырысқан Уәли Қытаймен байланыстарын жалғастырып, 1795 жылы ол өз ұлы Хамзаны екінші рет (бірінші рет 1791 жылы барғанды) Бейжіңге жібереді. 1803 жылы Уәли хан ұлы Бәкірді (бір деректе Бегалы) Қытай патшасына жібереді. Басты мәселе шығыстағы жайылымдарды кеңейту еді. Келіссөздер нәтижесінде 1805 жылы Чиң патшасы жарлығымен шекарадағы қарауылдан ішке қарай бірнеше 10 шақырым жерлер қазақтардың қыстауы мен көктеуіне беріледі. Кейін хан Қытайға інісі Қамбар сұлтанды аттандырады.[3]

Орта жүзге ықпалын күшейту үшін патша өкіметі шекаралық шепті қазақ даласының ішіне жылжыта бастады. Ресейдің ықпалын бәсеңдету мақсатында Уәли хан Қытай үкіметімен және Бұқар хандығымен байланысын күшейтті. Патша өкіметінің үсті-үстіне жасаған қысымына қарамастан Уәли ханның алғашқы он жылдық билігі тыныш жағдайда өтті. Алайда 18 ғасырдың аяғына қарай Уәли ханның ішкі саясатына кейбір қазақ рулары тарапынан қарсылық күшейді. Олар Ресей патшасына ханның үстінен наразылық хат жазды. Сол жылы 2 сұлтан мен 19 би қарамағындағы 120 мыңнан аса адамымен орыс шекарасына жақын жерлерге көшіп барып, патша өкіметіне тікелей бағынғылары келетінін мәлімдеді. [4] Бірақ өзінің дипломатиялық шеберлігі арқасында Уәли хан бұл жанжалды ушықтырмай, өз пайдасына шешті. Дегенмен, ол 1803-1805 жылдары өз қарамағындағы қазақ рулары мен сұлтандарды Сырдарияға, Шығыс Түркістанға көшуге үгіттеді. Патша өкіметі қазақ руларының оңтүстік-шығысқа көшіп кетпеуіне жол бермеу үшін Уәли ханмен келіссөз жүргізуге мәжбүр болды.

Ол ішкі-сыртқы саясатта әкесі Абылайдың ісін жалғастырып, қазақ хандығының дербестігін сақтауға тырысқанмен 19 ғасырдың басында қалыптасқан саяси ахуал оған мүмкіндік бермеді. Ресей өкіметі қазақ даласындағы хандық жүйесін құлату үшін барлық амалдарды қолданды. Бөлшектеп басқару, әскери күшпен мәжбүрлеу, қазақтар арасынан орыс саясатын қолдаушыларды шығарып, оларды үнемі қолпаштап отыру секілді Ресейдің әдіс-айлалары Орта жүзде толық жүзеге асты. Шен-шекпен, мол сыйлықтар отарлау жолына ағылды. Нәтижесінде Уәли ханның билігі бірте-бірте әлсірей бастады. Уәли

ханның билігін одан әрі әлсірету үшін патша өкіметі қазақ рулары арасында ішкі қайшылықтарды пайдалану арқылы 1816 жылы Барақтың тұқымы Бөкейді Орта жүздің 2-ханы етіп бекітті. Ресей күшейген тұста Қоқан да қазақтарды қыспаққа алды. [5]

Жинақтай айтсақ, қиын-қыстау аласапыран заманда ел үмітін арқалаған Уәли хан Ресейдің отарлауына бірден-бір қарсы күш болды. Оның 40 жылға жуық ел билеген кезеңі қазақ қоғамындағы күрделі өзгерістер мен көршілес Ресейдің ашық отарлауының күшеюімен ерекшеленеді. Уәли хан Ресей, Қытай мен Орта Азия мемлекеттері толық мойындаған соңғы қазақ ханы болды, ол қайтыс болғаннан кейін, көп ұзамай патша өкіметі Орта жүзде хан сайлауды мүлдем тоқтатты.

Уәли ханның негізгі қонысы Есіл өзенінің бойында Көкшетау мен Шыңғыстау аралығында орналасқан. Бас ордасы Бурабай көлінің маңайында (Ханкөл, Қызыл ағаш), екінші ордасы Көкшетаудың шығысындағы Сырымбет қыстауында болды. Уәли ханның 2 әйелінен 14 баласы болды. Үлкен әйелінен 5 бала, кіші әйелінен, Айғанымнан, 9 бала болған. Ұлдарының ішінде мұрагері болып саналатын Ғұбайдолла мен кіші әйелі Айғанымнан туған Шыңғыс Уәлиханов Көкшетау және Қосмұрын округтерінің аға сұлтандары болып сайланған. Ұлы ғалым Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов Уәли ханның немересі. [6]

Уәли хан атағы қазірге дейін тиісті деңгейде жетпеуіне отаршылдықты мақсат етіп, хан есімін бұрмалаған патша үкіметі кінәлі. Уәли хан тарихи тұлға ретінде халық арасында тиісті дәрежеде қабылданып, құрметтелуі керек. Елбасы ұсынған «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасының аясында Қазақстанда тарихи және мәдени ескерткіштердің, киелі жерлердің тізімі жасалды. Ақмола облысында 1793 тарихи-мәдени ескерткіштер тіркелген, солардың 4 республикалық маңызға ие. Сонымен қатар, 10 жалпыұлттық және 33 аймақтық киелі жерлер бар. Уәли хан кесенесі жалпыұлттық киелі жерлері тізімінде болуы тиіс деп ойлаймын.

Әдебиет

1. Гәкку Асылбекқызы. Хан төбесі жаңғыртылуда. Көкшетау қалалық газеті 01.08.2017 <http://kokshegazet.kz/%d1%85%d0%b0%d0%bd>
2. Әбілсейіт Мұқтар, тарих ғылымдарының докторы, профессор. Уәли. <https://egemen.kz/article/20059-uali>, 5 маусым 2013ж.
3. Әбілсейіт Мұқтар, тарих ғылымдарының докторы, профессор. Уәли. <https://egemen.kz/article/20059-uali>, 5 маусым 2013ж.
4. Уәли хан <https://e-history.kz/ru/biography/view/343>
5. Абуев, К. К. Вали хан наследники и потомки. – Алматы : Лантар Трейд, 2020. – 169 с.
6. Сансызбай Мукитанов, потомок хана Уәли. Сакральная география: Мавзолей Уәли-хана. Ақмолинская правда, №120, 11 октября 2018г.

КӨКШЕТАУ ҚАЛАСЫНДАҒЫ ҚОҒЫС МӘСЕЛЕСІ

Серикова Ж.А.

Көкшетау қ., №1 ОМ, 8- сынып оқушысы

Самбаева Г.М.

Көкшетау қ., №1 ОМ, химия, биология мұғалімі
sambaeva_69@mail.ru

Жұмыстың мақсаты:

1. Табиғаттың тозуы – экологиялық дағдарыс екенін түсіндіру,
2. Туған ел, туған жерге деген сүйіспеншілігін ояту.

Зерттеу кезеңдері:

Ғылыми жұмыстың зерттелуі үш кезеңді қамтиды.

Бірінші кезең — бастау кезеңі. Бұл кезеңде түрлі әдебиеттерді, интернет материалдарын пайдалана отырып, зерттеу мәселесіне жан-жақты талдау жасалды.

Екінші кезең — эксперимент жұмыстарының өткізілу кезеңі.

Үшіншісі — алға қойған міндеттерді шешудің бастамасы.

Күтілетін нәтиже:

Рухы мықтының ұнжырғасы түспейді

1.Өндіріс орындарында тазалаушы қондырғылар орнату

2. Зияны аз деген отын түрлерін пайдалану

3.Қалдықсыз технологияға көшу

4.Жасыл өсімдіктер санын молайту

Жоспар:

1.Қоқыстардың айналадағы ортаға әсері

2.Көкшетау қаласының экологиясы

3.Қаламыздағы қолға алынған жұмыстар

4.Қорытынды

5.Пайдаланған әдебиеттер

Тәуелсіздікке қол жеткізген 30 жыл ішінде Қазақстанның экономикасы аршынды қадамдармен дамыды.Еліміз бүгінде әлеуетті экономикасы,тұрақты қаржылық қуаты бар мемлекетке айналғаны да ақиқат.

Табиғат – адамның бойына қуат, көңіліне шабыт,сезіміне ләззат шапағатын ұялататын сұлулық пен әсемдік әлемі, баға жетпес байлық. Ол- ырыс пен мол қазынаның қайнар көзі. Сондықтан халқымыз «табиғат адамзаттың өмір нәрі,қажетіңнің табылар содан бәрі» деп дәріптеген.

XX ғасырдың ортасынан бастап жер бетінде адам санының және техниканың, қалалар санының өсуіне байланысты биосфера көп зиян шеге бастады.

Қасиетті даласын көзінің қарашығындай аялайтын қазақ «ат аунаған жерде түк қалады» деп қастерлеуші еді. Енді табиғат аясына демалысқа шыққан әрбір адамның артында кемінде 10 кило қатты тұрмыстық қалдықтар қалатын болды. Қасіреті қалың қазақ даласында бүгінге дейін жиналған 22 млрд. тонна қалдықтың 96 миллион тоннасы қатты тұрмыстық қалдықтар екен. Бұл арнайы есепке алынған күл-қоқыс алаңдарына төгілгені.

Ұлы даламыздағы күл-қоқыс «қоры» жыл сайын бірнеше миллион тоннаға көбейіп отыратын көрінеді. Ал ұлы даланың жер-жерінде есепке алынбаған тау-тау күл-қоқыс қаншама?! Қазақстан ҚТҚ (қатты тұрмыстық қалдықтар) мен күл-қоқыстың 97 пайызын арнаулы күл-қоқыс алаңдарына төгумен ғана айналысады. Табиғат-бұл бізді қоршаған орта. Ол адам баласының санасынан тыс, өздігінен пайда болған дүние. Демек, «Адамдардың табиғатсыз күні жоқ, табиғаттың мұны айтуға тілі жоқ».

Көкшетау Қазақстанның солтүстігінде, Қопа көлінің оңтүстік жағалауындағы көрікті жерде орналасқан қала. Қала ауданы-233,97 км².Тұрғындарының саны-146104 адам (2020).

Қазіргі уақытта туған өлкенің экологиясы мені қатты алаңдатып отыр. Соған орай экологиялық проблема ғаламдық проблемаға айналды. Қазіргі уақытта қоқыс зерттеуіне көп көңіл бөлуіміз керек.

Қоқыс- еліміздің дамуына кесір. Қазіргі кезде бәрімізді қатты алаңдатып отырған жағдай – табиғатымыздың тікелей адамның іс-әрекетінен ластанып, бұзылуы. Еліміздің қоқысын тазаламайынша біз дамыған мемлекеттер қатарына қосыла алмаймыз. Менің қаламның экологиялық жағдайы мәз емес. Себебі, қала халқы көбейген сайын қоқыс та көбейе береді. Менің зерттеуімше 1 адам тәулігіне 1,2-1,4 кг. қоқыс шығарса 1 адам 1 күнде 59938,2 кг, сонда 1 адам 1 айда 1 858 084,2 кг, жылына 1 адам жылда 22 297 010,4

кг қоқыс, 42813 адам 1 жылда 954 601 906 255,2 кг қоқыс полигонына апарылады екен.

Қазіргі таңда қала тұрғындары тастаған қоқыс облыс орталығындағы жалғыз алаңда залалсыздандырылады. Дегенмен, оның да қауқары шектеулі. Табиғат қорғаушылардың айтуынша таяу уақытта жаңа полигонның құрылысы басталмаса, экологиялық мәселе туындауы мүмкін. Шағын тұрмыстық қатты қалдық жою алаңы Көкшетауға өте жақын орналасқан. Күнделікті 150 тонна қоқыс төгіледі екен.

Табиғатта өте тамаша бір қасиет бар. Оның өзі бөліп шығарған қалдықтардан біздің көмегімізсіз-ақ өзін-өзі тазартып ала алады. Ал адам баласының бөліп шығарған көң-қоқысынан ақыл-оймен өмірге келген халық

шаруашылығының улы, зиянды қалдықтарынан өздігінен тазалауға табиғатта шама жоқ. Мынаны қараңыз, адамдар күн сайын тау-тау қылып күл-қоқысқа тастайтын пластмасса құтылар жер бетінде 500 жылға дейін, кәдімгі полиэтилен пакеттері 200 жылдан астам уақыт бойы шірімей, жатып алады екен. Ал консерві қалбырлары мен шыны сынықтары 1 мың жылға дейін жер қойнын ластап, «жегі құртша» топырақ құнарын жеп жатады. Ағаш жапырақтарын жаққанда ауаға улы заттар таралады. (ангидрид, бензопирен, күкіртті сутек және диоксин). Оның түтіні 1 м-ге ғана көтерілетіндіктен көбінесе жас балалардың тыныс алу жолдарына және ойлау қабілеттеріне кері әсерін тигізеді.

Осыған орай Көкшетау қаласында басқа дамыған мемлекеттер сияқты қалдықтарды салатын арнайы контейнерлер қолданылып, қоқысты қайта өндіргенде судың, энергияның, ауаның ластануына, судың ластануын үнемдейді екенбіз. Көкшетау қаласының қоқыстың көбі: 35% қағаз, кардон, 15% полимер, 5% резенке, тері, 10% текстиль болып табылады.

Қағазды қайта өндіргенде 1 тонна өндірілген қағаздан - 1 тонна дәретханалық қағаз жасауға болады. 1 тонна өндірілген қағаз 17 ағашты құтқарады. Қоқыс қағаздарын қайта өндіргенде судың-60%, энергияның-40%, ауаның ластануына -74%, судың ластануын – 35% үнемдейді екенбіз.

Осыған орай мен қала тұрғындар арасында сараптама жүргізген едім.

1. Сіздің ойыңызша келешекте қатты тұрмыстық қалдықтарды өңдейтін зауыт салатынына сенесіз бе?
2. Сіз қоқысты арнайы қоқыс жәшігіне саласыз ба?
3. Сіздің үйіңіздің жанында қоқыс жәшігі бар ма?
4. Сізді Көкшетау қаласының экологиясы қызықтыра ма?
5. Қоқыс қалдықтарынан адам денсаулығына әсері бар ма?

Сараптаманың нәтижелері:

1. Қала тұрғындарының 48% ҚТҚ қайта өңдейтін зауыт салатынына сенімді.
2. Қала тұрғындарының 95 % арнайы қоқыс жәшігіне салады.
3. 24 % үйінің жанында қоқыс жәшігі жоқ екені айтылды.
4. Көкшетау тұрғындарын 35% қызықтырмайды.
5. Қала тұрғындары 15 % білмейді.

Қорытынды:

Қазіргі таңда қаламызда қолға алынған жұмыстардың бірі сәуір-мамыр айларында экологиялық-санитарлық тазалық айлығы жарияланып, көптеген көшелер жиналып, ”Жасыл ел” бағдарламасына сәйкес түп ағаштар отырғызылады. Сыныптарда туған өлкенің экологиялық жағдайы туралы баяндамалар және т.б. жұмыстар жүргізіледі.

Әдебиет

1. “Атамекен” газеті 2007-2008 ж.ж.
2. Биология және салауаттану негізі № 4,5. 2009ж.
3. “Экология жаршысы” газеті 2019ж.
4. “Степной маяк” газеті 2019-2020 ж.ж.
5. Интернет жүйесі
6. Заң газеті №154. 21 қазан 2018жыл.

ОДНО ИЗ ПРЕКРАСНЫХ ВОСПОМИНАНИЙ ШКОЛЬНОГО ПЕРИОДА ЖИЗНИ

Сызанова С.М.

Ученица 8 «Г» класса СШЛ №2, г.Кокшетау

Мукушева А.Е.

Учитель географии, СШЛ №2, г.Кокшетау

a-mukusheva@mail.ru

Школьная парта – одно из прекрасных школьных воспоминаний. Каждая парта – абсолютно живой и индивидуальный участник всех школьных событий, она словно хороший школьный друг. С партой связано очень много интересных воспоминаний в школьной жизни. Каждый из нас помнит свою школьную парту до мелочей, до каждой надписи и пятнышка на ее столешнице. А между тем, это не только предмет воспоминаний детства и юности, но и серьезное изобретение [1, с.187].

Правильная школьная парта Эрисмана была изобретена в 1870 году, и сегодня она вновь возвращается к нам. Знаменитый русский гигиенист Эрисман Ф.Ф. сначала придумал одноместную школьную парту, а в конце 19 века ссыльный петербургский студент Коротков П.Ф. усовершенствовал парту Эрисмана, сделав ее двухместной, за что получил серебряную медаль на промышленной выставке и диплом об изобретении. А первый аналог такой мебели в виде постовца появился еще в эпоху Возрождения, потом он преобразовался в конторку или секретер, а уже позже – в школьную парту [1, с.187].

Согласно существующим стандартам, школьные парты разделяются на несколько типов, отличающихся высотой столешницы, предназначены для учащихся разного возраста и соответственно роста [1, с.187].

В современных учебных заведениях парты заменяются ученическими письменными столами, комплектуемыми рабочими стульями с соответствующей высотой сиденья, стулом с подставкой для письма и др [2, с.198].

Конструкция школьной парты такова, что позволяет формировать правильную осанку, так как парта создана под пропорции ребенка, за школьной партой поза с прямой осанкой наименее утомительна и способствует большей работоспособности школьника, удобна для письма и чтения [2, с.198].

Наклон крышки парты позволяет видеть текст в книге или тетради под прямым углом, что положительно влияет на зрение школьника. Кроме того, конструкция парты предусматривает максимально правильное расстояние от глаз ученика до текста в тетради или книге в 30-40 см [3].

В царской России также была изобретена уникальная парта-трансформер, у которой меняется высота стола и угол наклона столешницы. Такая школьная парта помогла сохранить правильную осанку и хорошее зрение многим поколениям школьников. Раньше эти парты использовали только в элитных школах из-за их дороговизны, но сегодня их производство удешевлено, и они массово применяются в школах России [4, с.137].

Но в последнее время появилось много новых видов школьной парты, новые технологии ее изготовления, с новыми гигиеническими требованиями, современными формами и материалами изготовления. Появились парты в виде столов с отдельно стоящими стульями и парты с вмонтированными компьютерами. Поэтому сейчас у многих детей нарушения зрения, осанки. Также можно сравнить парты с других стран [4, с.137].

Например: В странах Восточной Азии в начальной школы все парты соединены между собой и со стороны кажется как будто одна длинная парта [4, с.137].

А также почти во всех школах Северной и Южной Америки стоят одноместные парты. Все американцы считают, что это удобнее чем двухместная [4, с.137].

А сейчас вся школьная мебель похожа на ту, что была сделана в 60-е, только стала она еще хуже — почему-то стало немодным выполнять даже элементарные требования стандартов. Взамен прочного, многослойного пластика, применяется ламинированная плита, у мебели острые углы, нет наклона у столешниц, высота их не регулируется, ростовые размеры детей и подростков не учтены, стул не регулируется по высоте, его невозможно зафиксировать на нужном расстоянии от стола, нет подножек, подлокотников [5, с.234].

В современное время – 3% детей в первые годы учебы уже имеют нарушения зрения. К 3-4 классу этот показатель растет до 10%. В 7-8 классе он составляет 16%, а среди старшеклассников почти 20% страдают близорукостью. Близорукость у подростков в последние годы приобрела поистине пугающие масштабы — по статистике миопией страдает каждый третий ребенок в возрасте 14 — 15 лет. Стабилизируется острота зрения, как правило, в возрасте от 18 до 25 лет. Среди учащихся 1—2-х классов близорукость встречается у 3—6%, 3—4-х классов — у 6%, 7—8-х классов — у 16% и в 9—10-х — более чем у 20%. Выраженная (высокая, далеко зашедшая) близорукость дает свыше 30% слабовидения и слепоты от всех глазных заболеваний, она является преградой к выбору многих профессий [5, с.234].

Литература

1. Бобрик М.Ю. Введение в историю географии // Методические рекомендации. – Витебск: ВГУ, 2006. -187 с.
2. Цветков А.М. География туризма. – Санкт-Петербург: Наука, 2009.- 198 с.
3. <https://clck.ru/NCGVnй>
4. Мечковская В.Г. История географии XX века // Методические рекомендации. – Украина: Донецкий вестник, 1995. -137 с.
5. Кузьбожев В.Н. Биогеография // Наука. – Белорусь: ГНУ, 1985. -234 с.

ТӘУЕЛСІЗДІК – ЕЛ БАҚЫТЫ,МАҚТАНЫШЫМ»

Турегельдина Т.

8 «А» сынып оқушысы, Көкшетау қ., №16 ОМ

Кусаинов Ж.К.

тарих пәні мұғалімі, Көкшетау қ., №16 ОМ

kusainov_zhaslan@inbox.ru

«Бүгінгі күнді түсініп-түйсіну үшін де, болашақтың дидарын көзге елестету үшін де кешегі кезеңге көз жіберуіміз керек»

Н. Ә. Назарбаев

Тәуелсіз елін шексіз сүйе,ынтымағы мен бірлігі жарасқан елдің ұланы екенін мақтанышпен сезіне білуге, тәуелсіздікті аңсаған ата-баба аманатына адал болуға, ұлтының салт-дәстүрін, өнері мен мәдениетін, тілін құрметтеу, әр Қазақстандықтың қасиетті борышы деп білемін. Бұл ғылыми мақала тамырын тереңге жайған қазақ елі – әлем мойындаған , бүгінгі күні «Мәңгілік Ел» идеясын алға қойған – Ұлы Дала Елінің кешегі өткен тарихы мен қазіргі заманауи тарихын ұштастыра білу.

Тәуелсіздік-адамзаттың бақыты.Осыдан 30 жыл бұрын егемендігімізді жариялап, тәуелсіздікке қол жеткіздік.Сан ғасырлар бойы қазақ халқының аңсаған арманы еді. Ұлы

қазақ елі осы күнге жеткенше екі жүз жылдан астам бодандықтың бұғауында, жетпіс жылдан аса кеңес одағының шырғауында болды. Біздің ата бабаларымыз елдің болашағын ойлап, тәуелсіздік үшін күресті. Бірлік бар жерде тірлік бар, бірлігі жоғары елді жау алмайды дегендей, қазақ халқының мақалдары да халқымыздың қашан да жұмыла бірлесіп ел тізгінін өзгеге бермегеніне дәлел бола алады. Тәуелсіздік дегеніміз – бостандық, азаттық, біреуге тәуелді болмау. Ол бостандықтың белгісі және ұлы ұғым деп саналады. Оның мағынасы еркін мемлекет, ешкімге тәуелді болмау, өз байлығын өзі басқара алатын халық. Тәуелсіздік бізге оңай берілген жоқ. Ата-бабаларымыз елдігімізді сақтап қалуда, тәуелсіздік жолында қаншама, қиындықтарды бастан кешірді. Ұлт-азаттық көтерілістерде, Алаш қоғам қайраткерлерінің, біртұтас өз алдында мемлекет болудағы арманы, Ұлы Отан соғысына қатысып, жеңіс үшін күрескен азаматтарымыз қаншама т. б. олар елдің бейбітшілігін сақтау үшін қол қосқан батыр ағаларымызбен өжет апаларымыздың да, ерен еңбектері аз болған жоқ. Желтоқсан оқиғасы ХХ ғасырдың ұлы оқиғаларының бірі болды. Өйткені Желтоқсан оқиғасы көптеген елдерге егемендік, тәуелсіздік әперген зор саяси әлеуметтік құбылыс болған еді. 1986 жылдың желтоқсанындағы қазақ жастарының төгілген қанымен, бүгінгі тәуелсіздігіміздің тұңғыш парағы жазылған еді. Желтоқсан оқиғасының қаһармандары: Қайрат Рұсқылбеков, Ләззат Асанова, Сәбира Мұхаметжанова, Ербол Сыпатаев және т. б. болды. Сондықтан біз ата-бабаларымызбен, аға-әпкелерімізбен мақтануға тиіспіз, өйткені олардың арқасында біз тәуелсіз мемлекетте өмір сүріп жатырмыз.

1991 жылы КСРО ыдырап, Одақтың құрамындағы елдер өз алдарына жеке мемлекет болып жатты. Солардың қатарында Қазақстан да болды. 1991 жылы 16-желтоқсанда Қазақстанның Жоғарғы Кеңесі “Тәуелсіздік пен мемлекеттің егемендігі туралы” заңды қабылдады. Осы жерде айта кететін, Қазақстан КСРО құрамындағы елдердің арасында ең соңғысы болып Тәуелсіздігі туралы заңды қабылдады. Бұл заң 1990 жылы 25-қазанда қабылданған Қазақстанның Егемендігі туралы Декларациямен бірге, Қазақ елінің елдігін нығайта түсті. ХХ ғасырдың бізге сыйлаған басты бақыты – еліміздің тәуелсіздігі. Ғасырлар бойы аңсаған тәуелсіздік бізге оңайлықпен келмегені анық, оны тарихтың өзінде мойындады. Бұған жетер жолда халқымыздың сан қилы тағдыры, жүріп өткен иір-қиыр жолдары мен асу-асу белдері жатыр. Тәуелсіздік алғашы бергі жылдарда жас та жаңа мемлекетіміз үшін оңайға соққан жоқ. Сол айтулы белестен әрі қуанып, әрі қобалжып жүріп, ірі қадам жасадық. Осыдан отыз жыл бұрын қазақ елі айдай әлемге өз тәуелсіздігін жариялап, біз өз тарихымызды алғаш рет жалпақ дүниеге танытқан едік.

Қазақстанның Тәуелсіздігін ресми түрде ең алғаш болып мұхиттың арғы жағында жатқан Америка Құрама Штаттары мойындады, екінші болып айдаһардай азулы Қытай елі, сонан соң Ұлыбритания мойындады. Оның артынан Моңғолия, Франция, Жапония, Оңтүстік Корея және Иран Ислам мемлекеті мойындады. Иран — Қазақстанның тәуелсіздігін мойындаған алғашқы мұсылман мемлекеті. Ал «Тәуелсіздігімізді ең алғаш болып бауырлас Түркия мемлекеті мойындады» деген сөздің ақиқат еместігін білгеніміз жөн. Түркия алғаш болып Қазақстанда өз елшілігін ашты, бірақ тәуелсіздігімізді мойындауда он жетінші болды. Бұл деректі еліміз Тәуелсіздік алғаннан кейін Сыртқы істер министрінің орынбасары қызметін атқарған, елдің сыртқы саясат тұжырымдамасы авторларының бірі болған Вячеслав Физзатов келтірген. Алғашқы күндері әлемнің алпауыт елдері мойындап, кейіннен басқа да елдер Егеменді ел екенімізді мойындап жатты. Осылайша әлемдік саясат аренасында ҚАЗАҚСТАН деген мемлекет жаңа тарихи сахнаға енді. Небәрі бірнеше аптаның ішінде әлемнің көптеген беделді елдері Қазақ елінің Тәуелсіздігін мойындап, дипломатиялық қатынастар орнатуларын бастапта кетті. Қазақстан Тәуелсіздік алғаннан кейін дербес мемлекет ретінде халықаралық аренаға шықты. Қазақстанның болашағы қазақ тілінде» бұл – Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың сөзі. Бұл тұжырым мемлекеттік мәртебеге ие болған қазақ тілінің ертеңі келешегін айқындаумен қатар оның әлі қоғамдық өміріміздің барлық саласында күнделікті қолданыс құралы бола алмай отырған бүгінгі

жағдайында да көрсетеді. 1989 жылы 22 қыркүйек күні "Тіл туралы" заң қабылданған болатын. Бұл заңда Қазақ КСР-нің мемлекеттік тілі қазақ тілі, ал орыс тілі — ұлтаралық тіл деп бекітілген еді. Тіл – қандай ұлтта, елде болмасын әрқашан қастерлі де құдіретті. Ол әрбір адамға ана сүтімен бірге еніп, қалыптасады. Тіл - әрбір елдің жаны. Бүгінде қазақ жерінде 130 дан астам ұлт өкілдері өмір сүріп келеді. Ана тілін дамыту, қорғау дегеніміз – өз ана тілінде таза сөйлеу және оны жақсы біліп, туған анаңдай сүю.

Ана тілің – арың бұл,

Ұятың боп тұр бетте.

Өзге тілдің бәрін біл,

Өз тіліңді құрметте!-деп Қадыр Мырза Әли жырлап өткендей.

Мемлекеттік тіл – тәуелсіздік пен көпұлтты Қазақстан халқының бірлігінің, болашақ гүлденуі мен жетістіктерінің кепілі болмақ. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні ана тіліміздің абыройы асқақтап, беделі арта түссін. Сонымен 1992 жылы 2 наурызда БҰҰ—на кірді. Елімізде Президент қызметінің енгізілуі қоғамдық—саяси өмірде терең саяси реформалар жүргізуге мүмкіндік берді. Қазақстанда бір партиялық жүйенің орнына көппартиялық жүйе қалыптаса бастады. 1996 жылдың 30—қаңтарынан бастап екі палаталы парламент жұмыс жасап келеді. Бұқаралық ақпарат құралдарына еркіндік берілді. Тауар тапшылығы жоғалып, өнім сапасы жақсарды. Қазақстан Республикасының азаматтары экономикалық еркіндіктің арқасында меншік иелеріне айналды. 1993 жылы 15—қарашада Ұлттық валюта—теңге айналымға шықты. Осы күнде теңгеміз тұрақты, сенімді қаржы бірлігі болды. Жаңа Тәуелсіз Қазақстан Республикасы халықтың жаңа тиімді тұрмысын қалыптастыру жолындағы күрделі экономикалық реформаларды өте сәтті жүзеге асыра алды. Мұндай орасан зор өзгеріс оңайшылықпен келген жоқ еді. Тәуелсіздікке қол жеткізіп, ілгері қарай алғаш қадамдарымызды жасап бастағанда, төл нышандарымыз дүниеге келді. Егемендігіміздің берік негіздерінің бірі – мемлекеттік рәміздеріміз: Ұлттық нақыштағы желбірегін көк туымыз, маңызды идеялы элементтерден құралған Елтаңбамыз және де өне бойымызға сөзбен айтып жеткізуге келмейтін рух беретін Әнұранымыз. Мемлекеттік рәміздер – елдігіміз бен біртұтасытығымыздың нышаны. «Әрбір азамат Қазақстанның Туын, Елтаңбасын, Әнұранын тұмардай қасиет тұтуы қажет, Елдігіміздің сыналатын бір тұсы осы», - деген Елбасымыз Н. Ә. Назарбаев басқаруымен. Қазақстан Қарулы Күштеріміздің құрылуы. Сонымен қатар БҰҰ—ның шешімімен тарихқа «Бейбітшілік миссиясы» ретінде енген, Семей ядролық полигонын жабу секілді ғаламдық маңызға ие шараларға қол жеткізді. Елімізде индустриялық—инновациялық даму бағдарламасы қарқынды түрде жүзеге асырылып жатыр. Қазақ елінің дәл жүрегінен, Еуразия кіндігінен барша қазақстандықтардың мақтанышы әрі ұлттық жетістігіміз—Астана қаласы бой көтерді. Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Республикасын және оның Елордасы—Астананы бүкіл әлемге паш етті. Елордамыз—республиканың бас қаласы—Нұр-Сұлтан күннен—күнге көркейіп қанат жайып келеді. Оның бүгінгі бейнесінің өзі—ақ көз алдымызға Еуразияның келешектегі жұртқа мәшһүр шаһарын елестетеді. Табысты жүргізілген сыртқы саясаттағы жетістіктердің арқасында Қазақстан Республикасы БҰҰ, ЮНЕСКО, ЕҚЫҰ, ИКҰ секілді беделді халықаралық ұйымдардың салмақты мүшесіне айналып қана қоймай, мемлекетаралық қарым—қатынастарда да еліміздің мәртебесін көтеретін саяси оқиғаларға, тарихи кезеңдерге де бастамашы болды. 2010 жылдың желтоқсан айында Қазақстан Республикасының төрағалығымен ЕҚЫҰ—ның 56 мемлекетінің басшылары елордамызда бас қосып, Астана доктринасының бірауыздан қабылдады. Мұндай тарихи маңызы зор оқиға еліміздің халықаралық деңгейдегі талассыз беделінің арқасында келгенін және қазақ дипломатиясының сыртқы саясаттағы табысты еңбегінің нәтижесі деп білеміз. Болашақта еліміз әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 мемлекеттердің қатарынан орын алатынына барлық қазақстандықтар күмәнсіз сенеді. Қазақстан ғылымының бүгіні мен ертені, Қазақ ғылымы дамуының негізгі күші – ғылыми-зерттеу институттары мен жоғары оқу орындары. Бүгінгі күні Қазақстанда ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатын үш жүзден астам

ұйым бар. ҚР Білім және ғылым министрлігінің жетекшілігімен еліміздегі оқу орындары жанынан ғылыми-зерттеу орталықтарының құрылуы да отандық ғылымның ілгерілеуіне өзіндік үлес қосуда. Елімізде білім беруді және ғылымды дамыту үшін түрлі шаралар кешенді іске асырылуда. Осыған орай қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін кеңейту, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ғылымның үлесін арттыру мақсатында Қазақстан Республикасы Үкіметі 2019 жылдың желтоқсанында Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын қабылдады. Ғұлама ғалым әл-Фараби «Ғылымы жоқ елдің – болашағы жоқ» деген екен. Қазіргі Елбасымыз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев «Ана тілі» газетіне берген сұхбатында: «Той қуалайтын емес, ой қуалайтын кезеңмен бетпе-бет келдік. Бұл дәуір – ақыл-ойдың, ғылым мен білімнің, еңбектің дәуірі», – деген болатын. Мемлекет басшысы айтпақшы, біздің заманымыз – ғылым мен білімнің дамуына білек түріп белсене кірісетін кезең басталды деген. Тәуелсіздігімізді жариялағаннан бергі отыз жылдық мезгіл ішінде көптеген елеулі табыстарға қол жеткіздік. Қазақстан Республикасы ТМД мемлекеттері арасында бірінші болып ұзақ мерзімге арналған стратегиялық дамуы жоспарын таңдап алған елдің бірі болды. 1997 жылдың 11 қазанда «Қазақстан—2030» атты ұзақ мерзімді дамуы стратегиялық бағдарламасын қабылдады. 2012 жылдың 14 желтоқсанында Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауын Қазақстан халқына арнады. Өзінің Жолдауында Елбасы өткен 15 жыл бойынша республика дамуының негізгі нәтижелерін талдады, қазіргі заманның басты үрдістері мен түйіндерін белгілеп, «Қазақстан – 2030» Стратегиясындағы көптеген тапсырмалар сәтті орындалды, енді елдің алдында жаңа тапсырма орын алып тұр – ол «Қазақстан – 2050» Стратегиясының іске асу негізіндегі дүниежүзінің дамыған 30 мемлекет қатарына кіру. Бұл Президентіміздің жүргізіп отырған парасатты көреген саясатының нәтижесі - Еліміздің тыныштығы мен қауіпсіздігінің, көп ұлтты Қазақстан халқының жарастығы мен ынтымақтастығының арқасында болып отыр. Тәуелсіздік алған 30 жыл ішінде өтпелі қиын кезеңдерден өтіп, жаңа қалыптасқан заманауи елге айналдық. Дамудың осы қарқынынан таймай, тәуелсіздігіміздің тұғырын биік ұстаған, мәңгі өшпейтін, «Мәңгілік ел» тұтқасын берік ұстайық. Ауыз толтырып айтарлықтай жетістіктеріміз жетерлік. Менің алдағы өмірлік мақсатым – осы елім мен жеріме қызмет ету. Өзімді өзім сондай ұлы арман иесі болуға міндетті түрде дайындаймын.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күні // <http://kk.wikipedia.org/wiki>
2. «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», атты халыққа арнаған жолдауы. «Егемен Қазақстан» газеті, 2014, 17 қаңтар .
3. Абрахманов С. Тәуелсіздік шежіресі. — Алматы: Атамұра, 2006. — 392 б.
4. Ш.Мұртаза. Алты томдық шығармалар жинағы . 6 – том. Алматы «Қазығұрт» 2002 ж

РОЛЬ ПРЕДМЕТА «ГЕОГРАФИЯ» В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ САМООПРЕДЕЛЕНИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Фомичева Е.Е.

ученица 8 класса, ШГ№1, г. Кокшетау

Кенжеманова А.С.

учитель географии, ШГ№1, г. Кокшетау

Актуальность исследования. Актуальность исследования по теме «Роль предмета «география» в профессиональном самоопределении учащихся» обусловлена, во первых, новой парадигмой в педагогике: переходом от коллективно-центрической к человеко-центрической концепций формирования личности; во вторых, очевидным противоречием между социальным заказом и возможностями системы школьного образования в реализации интегративного подхода к формированию личности школьника. Она обусловлена социальным заказом огромной важности: дать школьнику прочные географические знания, помочь выбрать специальность и научит работать. Одной из наиболее разносторонних школьных наук является география. При рассмотрении роли школьной географии с ее тремя основными направлениями – физической, политической и экономической в формации системы ценностей личности подрастающего поколения, особо нужно отметить ее вклад в профессиональное самоопределение школьников. География является важнейшим компонентом любой профессии и специальности. Ее важнейшие задачи – это формирование в сознании учащегося объективной научной картины родного края, своей страны и всего мира, интеллектуального и профессионального кругозора как ведущих положений в становлении профессионального самосознания личности будущего специалиста, сближение географических методов с методами применяемыми на практике, приближение содержания географии к особенностям различных профессий, развитие умения облекать к особенностям различных профессий, развитие умения облекать географию в жизненные формы. «Кем я стану, зная географию?». Помочь ответить на такой вопрос школьнику, определиться с выбором профессионального пути – одна из задач школьного географического образования.

Цель исследования – выявление влияния школьного предмета «География» для дальнейшего профессионального самоопределения ученика. Объект исследования – система профориентационной деятельности в школе. Предмет исследования – роль предмета «География» для дальнейшей профессиональной деятельности с учащимися 8-9 классов. Гипотеза исследования основана на том, что если тематические планы уроков географии будут включать темы связанные с профориентацией, то учащиеся 8-9 классов смогут узнать о широком спектре профессии, связанных с данным предметом. В соответствии с целью, объектом, предметом и гипотезой исследования, перед нами были поставлены следующие задачи: 1. Узнать об истории профориентационной деятельности. 2. Проанализировать систему профориентационной работы в школе. 3. Выявить, совпадают ли темы интересные учащимся, с темами, помогающими самоопределиться с выбором будущей профессии. 4. Разработать рекомендации учащимся и учителям. В исследовании использовалась система методов: изучение и анализ исторической, учебно-методической и справочной литературы, социологический опрос, сравнительный анализ, наблюдение, интервью. Практическая значимость исследования заключается в том, что на основе исследования выработаны рекомендации ученикам и учителям, как сделать проведение уроков географии полезными для учащихся 8-9 классов с точки зрения профориентационной деятельности. В современных условиях система школьного географического образования должна способствовать формированию у молодежи активной жизненной позиции, готовности принять участие в великой созидательной миссии, связанной с коренными изменениями в жизни нашего общества, перехода страны на рыночные отношения. Рыночные отношения повышают спрос на высококвалифицированные кадры, придают особую актуальность взаимосвязи географического обучения с профессиональной ориентацией школьников и экологическим обучением и воспитанием. Начало профориентации нередко относят к 1908г. – к моменту открытия первого проф консультационного бюро в г. Бостоне (США). Однако согласно другой точке зрения профориентация появилась гораздо раньше, в глубокой древности. Возникла

профориентация из потребностей развития человеческого общества, а потому она, как и общество, имеет свою историю и предысторию. Естественно, что профориентация не могла появиться раньше, чем появились профессии, а, следовательно, и потребность в ориентации на эти профессии. Если посмотреть на профориентацию, как на общественный процесс, включающей в себя профдиагностику и профотбор (подбор), профпросвещение, профконсультацию, социально-профессиональную ориентацию и профессиональное воспитание, то станет ясно, что профориентация как научная деятельность человека появилась в период, когда начали набирать силу отдельные науки. В Казахстане профориентация появилась лишь в советское время. Но она существовала без собственной учебной и методической базы. В настоящее время в Казахстане осуществляется деятельность по модернизации и активизации профориентационной работы. В законодательстве закладываются организационно-правовые основы профориентации. В настоящее время методика преподавания географической науки в школе представляет собой динамично развивающуюся область педагогического знания. Определено место географии в базисном учебном плане, разработаны требования к знаниям и умениям, проверка овладения учащимися содержания базового географического образования, опубликованы работы, отражающие использование средств обучения в преподавании географии и др. С целью формирования творческого мышления учащихся, их познавательного интереса, много внимания уделяется нетрадиционным формам проведения занятий. Ряд работ учено Арнаутова Г.Ю. посвящены современным и перспективным проблемам, новым подходам к содержанию школьного географического образования, компьютеризации учебного процесса. Одним из наиболее перспективных подходов к обновлению географического образования является его интеграция с экологией и профориентацией. С точки зрения профессиональной ориентации экономическая география является самым «выигрышным» направлением предмета. Методика преподавания экономической географии нашла отражение в трудах многих исследователей. Поднимается вопрос об экономическом образовании и воспитании учащихся, реализация проблемного подхода в процессе изучения экономической и социальной географии. Есть работы посвященные реализации меж предметных связей в процессе изучения курса экономической географии, в частности, с акцентом на профориентацию. Так в трудах профессора Орлова В.А., занимающегося проблемой профориентации при изучении школьной географии, можно проследить, как осуществляется профориентационная работа на отдельных уроках (знакомства с профессиями) в обучении географии до изучения профориентационных возможностей целых географических курсов. Чтобы узнать, взаимосвязаны ли уроки географии с профориентацией учащихся 8-9 классов, был проведен ряд мероприятий. На первом этапе осуществлен опрос учителей географии школ города Кокшетау по вопросам, касающимися оценки учебника географии восьмого и девятого класса с точки зрения профориентационных тем, а также их мнения об эффективности внесения в тематический план уроков географии информации о профессиях, связанных с этим предметом. Оцените учебник географии восьмого и девятого класса с точки зрения профориентации; 2) Проводите ли вы системную работу по профориентации на своих уроках?. Проанализировав их ответы, следуют отметить, что учителя географии считают, что учебники малоинформативные с точки зрения профориентации, поэтому при планировании урока, ориентируясь на его содержание, они знакомят учащихся с профессиями. На втором этапе, с целью выявления знаний учащихся о профессиях, связанных с предметом «География», нами был разработан лист – опросник для учащихся 8-9 классов, в котором были заданы вопросы: о знаниях тем, имеющих в учебнике географии за 8-9 класс, которые важны для выбора профессии; о знаниях профессий, связанных с предметом «география», и помогает ли предмет география в выборе профессии. Всего было опрошено 34 учащихся. Результаты проведенного опроса в 8-9 классах нашей школы показали, что знания учеников в области «географических профессии» незначительны,

несмотря на большое разнообразие самой науки географии, и экономистам, и т.д. Проанализировав лист опросник, сделан вывод, что ученики 8 и 9 классов знают многие профессии, связанные с предметом «география», но иногда объяснить назначение этих профессии не могут, и тем более не представляют степень их востребованности на рынке труда, а так же многие ученики путают профессии, не связанными с географией. Из этого следует, что ученикам не хватает информации, которая объясняла не только суть профессии, но и ее востребованность и актуальность в современной жизни. На следующем этапе выяснилось, что учащимся 8-9 классов наиболее интересны темы, связанные с экономической географией, народным хозяйством РК и ресурсами. Нами были изучены темы в стандартных календарно-тематических планах. Сравнив их с темами, интересующими учеников 8-9 классов, обозначился вывод, что темам, наиболее интересным ученикам, в тематическом плане за 8-9 классы уделено достаточно внимания. На основании проведенного исследования по изучению влияния предмета «География» на профориентацию учащихся 8-9 классов сделаны следующие выводы. 1. Профориентация – это система мер, направленных на оказание помощи молодежи в выборе профессии. География – единственный в школьном образовании предмет, объединяющий в своем содержании триаду «Природа-человек -хозяйство». 2. На основании проведенных исследований было выявлено, что знания учеников в области «географических профессии» не слишком достаточны. 3. При изучении основного содержания курса географии учителя знакомят ребят с различными профессиями. В итоге проведенной работы сформулированы пожелания учителям для дальнейшей работы и ученикам для дальнейшего самоопределения. Учителям: - в системе проводить профориентационные уроки; - организовать встречи с интересными людьми, чья профессиональная деятельность связана с географией, проводить внеклассные мероприятия. – информировать учеников о специальностях, связанных с предметом «География» и учебных заведениях, в которых готовят данных специалистов; Выпускникам: - повышать уровень знаний и кругозора, самостоятельно исследовать мир современных профессий; - посещать профориентационные курсы, проявлять инициативу на уроках географии. В заключении хотелось бы отметить, что учитель – это первый для ученика представитель своей профессии, который может оказать влияние на выбор его будущей профессии. Задача учителя географии дать ориентировку в мире профессии и помочь разобраться в своих интересах и склонностях, познакомить с требованиями, которые предъявляет человеку та или иная профессия.

Литература

1. Абдиманапов, Б. Ш. География Казахстана в таблицах и рисунках / Б. Ш. Абдиманапов // Алматы: Изд-во «Таймас», 2006. - 88 с.
2. Агентство Республики Казахстан по статистике. Государственный комитет Российской Федерации по статистике. Казахстан и Россия в цифрах: Статист, сб. Алматы: ТОО «Интелсервис», 2003 - 288 с.
3. Александрова, Е. Цель и смысл предпрофильной подготовки / Е. Александрова-М.: Изд-во «Сентябрь», 2005.
4. Альмухамбетов, Б. А. Модернизация деятельности методических служб на этапе перехода к 12-летнему обучению / Б. А. Альмухамбетов // Новое в образовании: Информ.-метод. журн.- 2005 № 3(11).- С. 25-30.

«Қазақ тілі және әдебиеті. Шет тілі» секциясы
Секция «Казахский язык и литература. Иностранный язык»

М.ЖҰМАБАЕВ ПЕН К.БАЛЬМОНТТЫҢ «ТОЛҚЫН» ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ҮНДЕСТІГІ

Кайрекешова А.Е.
Көкшетау қ., «№4 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, 8-сынып оқушысы

Акипова С.К.,
Көкшетау қ., «№4 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, қазақ тілі мен
әдебиеті мұғалімі
saniya_akipova@mail.ru

*Мағжан Жұмабаев - лирик ақын.
Әдетте Абайды философ ақын,
Мағжанды лирик ақын дейміз.
Абай ақылдың ақыны да,*

Мағжан сезімнің ақыны. – деп Сәбит Мұқанов айтқандай Мағжан Жұмабаев поэзия әлеміндегі жарық жұлдыз, қайталанбас тұлға. Оның қуатты, бойға жігер, жүрекке от беретін рухты үні, ізденістері мен жаңашылдығы қазақ әдебиетін ХХ ғасырдың басында - ақ Еуропа, орыс әдебиетінің биік деңгейіне көтерді.

ХХ ғасырдың басындағы қазақ әдебиетінің тарихында өзіндік стилімен дараланған Мағжанның жаңашылдығы әлем әдебиетіндегі символизмнің пайда болуымен де байланысты. Сонымен қатар, орыс поэзиясындағы символизм ағымының даму тарихы мен бет алысы, табиғаты да осындай дәлелдерге негіз болады. Орыс әдебиетіндегі «жаңа поэзияның» өкілдеріне К.Бальмонт, В.Брюсов секілді ақындарды жатқызуға болады. «Жаңа поэзияның» аға буын өкілдері шығармашылықтарының алғашқы кезеңінде бұрын болып көрмеген жеке поэтикалық тіл жасауды армандады. Олар теориялық тұрғыдан негізделмей, лирикалық поэзияның заңдылықтарынан туындады.

Мағжан қазақ өлеңдерін мазмұн жағынан түрлендіріп, тақырып аясын кеңейтті. Ақын поэзиясының ерекшелігі - Мағжанда өлеңнің әр жолы сөйлейді. Тіпті жол ғана сөйлемейді, сөз сөйлейді. Оны біз ақынның «Толқын» өлеңінен анығырақ көре аламыз.

*Толқыннан толқын туады,
Толқынды толқын қуады,
Толқынмен толқын жарысад.
Күңіренісіп кеңеспен,
Бітпейтін бір егеспен
Жарысып жарға барысад.
Толқын мен толқын сырласып,
Сырларын еппен ұрласып,
Тоқынға толқын еркелеп,
Меруерт көбікке оранып,
Жыландай жүзге бұралып
Жарға жетер ентелеп.
Ерке бала былдырап
Сылдыр, сылдыр, сылдырап,
Толқынды толқын қуады.
Күміс кәусәр суымен,
Суының алтын буымен
Жарының бетін жуады.
Мәлдіретіп көз жасын,
Жасымен жуып жартасын,
Сүйіп сылқ-сылқ күледі.*

*Жылағаны –күлгені,
Күлгені оның – өлгені,
Жылай, күле өледі.
Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Бірінің сырын бірі ұрлап,
Толқынды толқын қуады.
Жарына, бал береді,
Береді де өледі,
Өледі толқын, тынады.[1. 96-97]*

Ақын өлеңінде толқындардың қозғалысының әртүрлі болып келетінін көрсетеді. Сылдырап аққан бұлақтың бетінде бірде көпіршіп, бірде иіріле ағатын толқындар нәзік, қарапайым, зиянсыз, сырттай қарағанда өмірге қатер тудырмайды. Солай болса да Мағжан толқынның қимылынан біріне-бірі жақындап келіп, сырласқан болып, бірінің сырын бірі ұрлап, бірін-бірі жұтып жіберетін адамдардың әрекетін аңғарамыз. Толқындар бірін-бірі қуалай алдап, еркелей ойнап, жарыса жүгірген болып, абайсызда итеріп құлатып жібергеннен кейін өтірік жылап, көз жасын сүртіп, жағалауға шегініп, өзге толқындарға ілесіп, көрінбей кететін адам әрекетінің образын ойға салады. Жартасқа сүйеніп, көз жасын сүртіп, сылқ-сылқ күліп, бірінің ізін бірі аңдып, жоғалып жататын адам тағдырымен астарлайды. Осылайша, өмірдің толқынды құбылысының қозғалысын ойға салғандай болады. Мұндағы жартас – толқындардың жары. Ақын кәдімгі күнде болып жататын табиғаттың заңды құбылысының өзінен адам тіршілігін, адамға тән әр түрлі қарым-қатынасты көре білген. Ақын қиялының соншалықты байлығына, нағыз суреткерлігіне тәнті боламыз.

Мағжан өзінің «Толқын» деп аталатын өлеңінде сөзден сурет жасай отырып, толқындардың тебіренісі әр түрлі болып келетіндігіне назар аудартады. Сылдырап аққан судың бетінде бірде көпіршік, бірде иіріле ағатын зиянсыз. Еркелей күліп, еріне басып, бірін-бірі қуалай ойнап, жылтырай жылыстап, сырғанап сырғып ағатын арық сулары мен бұлақтардың бетінде мың бұрала билейтін қарапайым толқындар. Оны Мағжанның қызықтайтын себебі, су аққан кезде табиғаттың өзі тудырып, қызықтырып барып тарап кететін құбылысынан. Қасына жақындағысы келгенді шетке қақпайтын жылы мінезді болғандығынан қатерлі емес. Солай көрінсе де Мағжан оның қимылынан, біріне – бірі жақындап келіп, сырласқан болып, бірінің сырын бірі ұрлап, бірін-бірі жұтып жіберетін адамдардың әрекетін көрсетеді. Толқын мен толқын сырласып бірін - бірі қуалай алдап, еркелей ойнатып, жарыса жүгірген болып, абайсызда итеріп құлатып жіберген соң, өтірік жылап көз жасын сүртіп, жағалауға кейін шегініп, өзге толқындардың соңынан ілесіп, көрінбей кететін адам образын ойға салады. Жартасқа сүйеніп көз жасын сүртіп, сылқ-сылқ күліп, бірінің ізін бірі аңдып, жоғалып жататын адам тағдырымен көрсетеді.

Бұл жерде Мағжанның сөз суреткері екенін аңғарамыз. Онда адам өміріне қатер төндіретін таудай үлкен толқындар болмағанымен, сыбырлай сылдырап, былдырлап ұрланып аққан толқындардың да, назарға іліге бермейтін қатерлі тұстары бар екендігін аңғартқандай болады. Мағжан ескі қоғамдағы маманның орынын жаңаның ауыстыруын су бетіне көтеріліп келіп, көрінбей жоғалып кететін толқынның образында бейнелейді.

Сол сияқты орыс ақыны К.Бальмонт та «Толқын» атты өлеңінде толқынды сипаттап көрсетеді.

*«Набегают, уходит и снова, возвращается,
Улыбаются, манит, и плачет с притворной борьбой
И украдкой следит, и обманно с тобою прощается,
И мелькает, как кружево, пена во мгле голубой.
О, волна, подожди! Я уйду за тобой!
О, волна, подожди! Но отхлынул прибой.
Серебристые нити от новой Луны засвечаются,
Все вольней и воздушней – уплывшему в даль кораблю.
И лучистые волны встречаются, тихо качаются,
Вырастает незримое рабство, я счастлив, я сплю.
И смеется волна: «Я тебя утоплю!»*

Утоплю, потому что безмерно люблю!»,- дейді К. Бальмонт «Толқын» атты өлеңінде.[2.] Бірін-бірі қуалаған толқындар көпіршіктерін, су бетінде ойната жылтыратып, қулана шақырып алады да, сиқырлап тереңге батырып жібереді. Егер адам оның әрекетіне еліктей еріп кетсе, суға батырып кетеді. Ендеше жалт –жұлт етіп қасына алдап шақыратын теңіз толқындары – адамға қатерлі. Сонда да болса жағалауда оған қызықтап қарап тұрған адам қасына барып, қолын малып ойнауға құмартуын қоймайды. Сол кезде: «О, толқын, тоқтап

бір кідірді де, мені өзіңмен бірге ертіп ала кет», - деп өтінеді. Жағаны шайып кетуге асықпа деп сұрайды. Түн болса толқынды, жаңа туған айдың нұры, күміс жіптей жылтырап нұрландырады. Су бетімен жүзіп өткен кеменің соңынан ақ балықтай толықсып қалып жатқан толқындар ауаға секіре ойнап, буырқана көтеріліп, бүктетіле билейді. Содан кейін тыныштанған соң, қайтадан жағалауға ұмтылып, биіктеп барып бүгіліп, тыныстап барып тарайды. Осылайша толқындар өзара табысып, бастапқы әуеніне қайта келеді. Ақын олардың қимылын сырттай қызықтап, өзіне сүйсіндіре шақырғанына еліктей еркелеп, шаттықа бөленеді. Орыс символичесі «Толқын» өлеңінде кеме жүріп өткеннен кейінгі артында үйіріліп қалып жатқан ат жалындай толқындардың арпалысқан қимылынан адам тағдырын көреді.

К.Бальмонт образдағы толқындары қасына адам жақындағанды жақтырмайды. Өзіне құмар болғандардың әрекеттеріне күліп, мазақ етеді. Сиқырлай бұралып, соңыннан ерітіп алады да, бауырына басып жойып жібереді. Өзіне құмар болғандарды мазақ етіп, маған деген махаббаттың өліммен аяқталарын қалай сезбейсің деп ескерткендей болады. Себебі қасына дауыл шақырып, өзіне құмартқандарды күшімен сиқырлап, қызықтырып, алдаусыратып алдап барып, батыруға үйренген. Олай болса қатерін сезбей, толқынға елігіп, артынан еріп кеткендер, арбауы мен алдауына шырматылып, тереңге түсіп, оны жеңе алмай тұншығып өледі. Ендеше ақылды адамға, теңіздегі толқының қозғалысын қызықтап, үілдеп шақыруына еліктеп кетуге болмайды. Ол алыстан сиқырлаған айдаһар тәрізді алдамшы. Оған ілескендер соңынан еруге қауқары келмей, толқынның қанды шеңгеліне тұншығады.

Міне, осылайша М.Жұмабаев пен К.Бальмонттың өлеңдерін сипаттай келе көретініміз, екеуі де толқынды нәзік, зиянсыз түрінде және қауіпті етіп суреттейді, дегенмен толқын образының астарында адам дағдыры көрсетіледі. Бұл ойымыз арқылы символичес ақындар бірінен бірі көшіріп алған емес, әрбір суреткер өзінше бір қайталанбайтын тұлға. Әрбір адам өзінің өзгеге ұқсамайтын ішкі жан дүниесімен ерекшеленеді. Оның сыры ішкі жан толқынына байланысты. Кез-келген адамның бойында кездесетін сезім толқындары екінші рет дәл сондай болып қайталанбайды. Солай жасауға толқындардың түрлері мен оның адам санасына қалдыратын әсерлері әр түрлі болады. Мәселен, адамның ішкі жан дүниесін танытатын сезім-күй мен ақыл-ой толқыны. Теңіз толқыны, өмір толқыны, заман толқыны, ұрпақтардың бірінің орнын бірі басар тағдыр толқыны. Жел екпінімен сыртқы келбеті толқындап, алыстан қызықтырып өзіне шақыратын егін толқыны. Тізе берсек толқыннан жасалатын суреттердің түрлері мен әсері де әртүрлі болмақ. Бірақ осылардың бәрінің ортақ атауы бар. Ол – толқын. Сондықтан еліктеуші ақындар, өздеріне дейінгі ақындардың біріне еліктеп шағармаларын тудырғанда, ішкі сезім-күйлерін дәл солардай етіп бере алмайды. Сыртқы ұқсастығы мен тақырыбы бірдей болуы мүмкін. Оған бір тақырыпқа жазылған оқушылардың шығармаларын мысал етуге болады. Тіпті бір тақырыпқа салынған суреттердің де көркемдігімен техникасы әртүрлі болып келеді. Сондықтан адамдарға беретін әсері де әртүрлі, көрген адам өзінің сезіну тұщынуымен байланысты әртүрлі әсер алады. Олардың мазмұнымен тақырыбында ортақ ұқсастықтар болуы ықтимал, көркемдеп жеткізу дәрежесінде бәрібір өзгешеліктер болады. Ендеше Мағжанның «Толқын» өлеңінің жазылу сыры да солай, оның сыртқы суретімен табиғаттың көркем көрінісін көрсек, ішкі астарынан адам тағдырын танимыз.

Әдебиет

1. «Қазақ әдебиеті» оқулығы 7- сынып, Алматы « Атамұра» 2012. 96 – 97.6
2. «Русская литература XX века» хрестоматия, учеб.пособие для 11 кл., Алматы – «Мектеп» 2011. 12 с.
3. «Мағжан» Әдеби- көркемдік қоғамдық – саяси журнал, 2007.
4. «Әдебиеттанудың терминдер сөздігі», Алматы - «Ана тілі» 1996. 183.6

«КӨП ТҮКІРСЕ КӨЛ БОЛАР» «АСАР» ЖАСАУ. «БӘСІРЕ» АТАУ

Кусанова А.Б.

«Ақмола облысы білім басқармасының Астрахан ауданы бойынша білім бөлімі Новочеркас ауылының жалпы орта білім беретін мектебі» КММ 9 – сынып оқушысы

Казбекова Г.Ж.

«Ақмола облысы білім басқармасының Астрахан ауданы бойынша білім бөлімі Новочеркас ауылының жалпы орта білім беретін мектебі» КММ қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі kazbekova-g@mail.ru

Бүгінгі таңда еліміздің еңсесі көтеріліп, Тәуелсіздігіміздің туы желбіреп біз – келешек ұрпақ бақытты заманда өмір сүріп отырмыз. Тәуелсіздігіміздің 30 жылдығында ауыз толтырып айтарлық жаңалықтарымыз өте көп. Осы тәуелсіздік таңын аңсап өткен боздақтарымыз қаншама? Бүгінгі күнде тәуелсіздік жолында өмірін құрбан еткен зиялы қауым өкілдеріне айтар алғысымыз шексіз.

Ана тілімізді, салт - дәстүрімізді келер ұрпаққа жеткізу ата - бабамыздың міндеті болса, сол ұмыт болған дәстүрімізді жаңғырту бүгінгі жас ұрпақтың алдына қойған мақсаттарының бірі. Мен де еліміздің өсіп келе жатқан жас ұрпағының бірімін. Менің де өз еліме үлесімді қосқым келеді. Алдыма қойған мақсаттарымның бірі ұмыт болған дәстүрімізді жаңғырту арқылы еліміздегі отбасылық әлеуметтік жағдайды жақсарту.

Қазіргі кезде ел ішінде атам қазақта жоқ үрдіс белең алып келеді. Яғни бір - біріне қол ұшын созып көмектесе, ақысын талап етіп тұратын ағайын - туыс, дос - жарандар өте көп. Жол - жөнекей жол жүре қалса жол ақысын төле,- деп құрылыс жұмысына келіп көмек берсе қолақтығымды төле, -деп тұратын жаны жақын жандардың өзі де көп болып барады. Мені қоғамдағы осы мәселе қатты толғандырып жүр.

Сондықтанда, мен алдарыңызға ой қозғау мақсатында **«Көп түкірсе, көл болар»** атты жоба жұмысымды таныстырсам деймін.

Жоба мақсаты **«Асар»**, **«Бәсіре»** дәстүрлерін насихаттау арқылы еліміздің әлеуметтік жағдайын жақсартуға аздап болса да өз үлесімді сіңіру

«Көп түкірсе көл болар» дегеніміздің мағынасын жанашырлық, молшылық, байлық, ауызбірлік сөздерімен алмастырып қарастырғым келіп отыр

Неге? деген сұрақ туындайтыны анық. Себебі бұрынғы ата бабаларымыз қолы қимылдап кетсе ақысын сұраған емес. Көрші - қолаң, ағайын- туыс жабылып келіп, жанашырлық танытып, ауызбірліктің арқасында бірін - бірі молшылыққа байлыққа кенелтіп тастаған. Көршісі үй көтерсе көмекке келіп, көпшіліктің арқасында үй көтеріліп, отбасы қуанышқа бөленген. Кішкентай сәбиге мал атап, оны өсіріп, өндіріп байлыққа кенелген. Бұндай жұмыстың бәрі де жұмыстың ақысын, қолақтығысын талап етпей-ақ жүзеге асқан. Адамгершілік сыйластық бәрінен де биік болған.

Қазіргі күнде ұмыт болған осындай дәстүрлеріміздің бірі «Асар» және де «Бәсіре». «Асар» деген не? Асар - қазақы ортада ауқымды да күрделі жұмыстарды ауылдас-руластарының - жетіаталық экзогамиялық ру-қауымның негізгі құрамдас бөлігі бірталардың бірлесе атқару hareketінің атауы. Қазақ ауылында бір отбасының қолынан келмейтін күрделі, көлемді жұмыстарды атқару үшін бірнеше ауылдың адамдары асарға шақырылады. Асарға шақырылғандар еңбегі үшін төлемақы талап етпейді, асарға шақырушы адам оларға жақсы ас әзірлеп, дастарқан жаяды. Ұжымдасып жұмыс істеудің үлкен бір көрінісі, - деп қарауға болатын тағы бір үрдіс батыс қазақтары тілінде «үме» деп аталады. Шөп шабу

науқаны кезінде қыз-бозбаланың және әнші-жыршының жиналатынына байланысты «Үмеге келген үндемей қалмайды» деген мақал туған.

Міне , бүгінгі таңда осындай дәстүріміз жалғасын тапса деймін. Мысалы қыс айларында ауылды елді мекендерде боранды күндері қар басып , үйдің алдында жүрерге жол болмай қалады. Сол мезетте асарлық жасап, яғни көрші қолаң бір - біріне қол созса , сағатына төленіп жатқан жеті- сегіз мың қаражат отбасының ас ауқатына жұмсалары сөзсіз еді. Бұл бір ғана мысал.Тәрде диванда телефонда қимылсыз жатқан аға көкелеріміз де дене қимылын жасап, бойына қан жүгіртіп , денсаулығына да пайдасы тиер еді.Себебі мен қол еңбегі туралы , қолдан келетін ұйымдастырылған асар жайында айтып отырмын. Қазіргі күнде мұқтаж жандарға ақшалай, заттай қаржы беріп қол үшін созып жатқан адамдар аз емес .Ол деген өте қуанышты. Бірақ, асардың ұйымдастыруы мен жүзеге асырылуының оны бөлек. Генри Фордтың :

«Бірге жиналу -істің басы,

Бірге қалу прогресс ,

Бірге жұмыс істеу жетістік» дегендей жұмыла, бірлесе жұмыс жасап, жомарттық танытып , қуаныш сыйлау еліміздің өркендеп өсуіне көп көмек болары сөзсіз.

Отбасылық әлеуметтік жағдайды жақсартудың тағы да бір жолын ұсынғым келеді.

Еліміздегі көптеген мәселелердің бірі кедейшіліктің алдын алу. Әсіресе, ауылды жерде тұратын адамдар үшін қазіргі таңда күнкөріс мәселесі өте қиын. Азын - аулақ мал өсірсе, ол отбасының жағдайын жақсартары сөзсіз. Осыған орай ата - бабамыздан келе жатқан, бірақ қазіргі таңда ұмыт болған дәстүрлеріміздің бірі **«Бәсіре»** деп аталады. Ел арасында **«БӘСІРЕ»** аталған бала бай-дәулетті болады деген сөз бар. **«Бәсіре »** ол қандай дәстүр? "

Бәсіре атау" ата-бабаларымыздың баланы тәрбиелеу үшін қолданған тағы бір әдіс-тәсіл түрі. Ал үлкендер үшін жомарттық пен сараңдық сынға түсетін дәстүр. Шаңырақта ұл бала дүниеге келген сәттен бастап, баланың ата-әжесі немесе жасы үлкен туыстарының бірі дүниеге келген балаға арнап бәсіре атайтын болған. Яғни, қазақтың өмірі малмен тікелей байланысты болғандықтан, ұл бала дүниеге келгенде сол күндері туған құлынды немесе ботаны **«Нәрестенің бәсіресі»** деп атау салты болған. Қазақ халқының ұғымында дүниеге келген баланың болашағы өзіне атаған бәсіремен тығыз байланысты. Сондықтан оны басқа адам мінбейді, сатпайды. Бәсіре мүмкіндігінше жүйрік, жорға болғаны дұрыс. Бәсірені баламен бірге қадағалайды, бұла қып өсіреді. Қазақ халқы бәсіресі бар баланың да есейе келе малға деген ықыласы, пейілі түзу болады деп пайымдаған. <http://ernur.kz/dastur/basire-atalghan-bala-bai-dauletti-bolady>.

Осы дәстүрді бүгінгі күнде жаңғыртсақ , әсіресе ауылда өсіп келе жатқан балалардың ертеңі молшылыққа толы болары сөзсіз . Ата - анасы баласына аталған тұяқтың бірін қалдырып , оны баламен бірге өсіріп , өрістетсе еліміздегі көптеген мәселелердің бірі кедейшіліктің алдын алуға болады деп ойлаймын.

Қорыта келе айтарым: «Асар» дәстүрінің көмегі арқылы отбасылық қаражатты үнемдесек, «Бәсіре » дәстүрін жаңғырту арқылы отбасының әл ауқатын жақсартатын едік .Тәуелсіз елімізде тұрып жатқан әрбір отбасының әлеуметтік жағдайы түзеліп, кедейшіліктің алдын алар едік деп ойлаймын. Осылайша «Көп түкірсе , көл болар» деген ойымды жүзеге асыру мақсатында әр шаңырақтың қабырғасына ілініп тұратын күнтізбелік құрастырып шығаруды

жөн көрдім.

Күнтізбелікті шығарудағы мақсатым: көз алдында ілініп тұрған күнтізбелікті күнделікті көре отырып «Асар» дегенін қандай дәстүр екенін біліп ,кез келген отбасы мүшесі өзге отбасына қол ұшын созып көмекке барады және де сондай – ақ өзегелерге айта жүрер деген ой. «Бәсіре» деген дәстүр туралы оқып

Көп түкірсе – көл болар

«Бәсіре» деген не?
Ұл бала дүниесі келгенде сол күндері туған құлынды немесе ботаны «нәрестенің бәсіресі» деп атау салты болған. Қазақ халқының ұғымында дүниесі келген баланың болашағы өзіне атаған бәсіремен тығыз байланысты. Сондықтан оны басқа адам мінбейді, сатпайды. Бәсіре мүмкіндігінше жүйрік, жорға болғаны дұрыс. Бәсірені баламен бірге қадағалайды, бұла қып өсіреді. «БӘСІРЕ» аталған бала бай-дәулетті болады.

«Асар» деген не? Асар - қазақы ортада ауқымды да күрделі жұмыстарды аяқтас-рудастарының жетіталық эсогоамиялық ру қауымынан негізгі қарама-бас бөліні біраталарын бірлесіп атқару харакетінің атауы. Қазақ ауылда бір отбасынан қолынан қолының күрделі, көлемді жұмыстарды атқару үшін бірнеше ауылдың адамдары ағарту шақырылады. Ағарту шақырылғандар өкілеті үшін төлемсіз қалып өтеді, ағарту шақырушы адам оларға жақсы ас әзірлеп, дастарқан жағды. Ұжымдасқан жұмыс істедіні үлкен бір көрінісі деп қарау болатын тағы бір ұрақ бытыс қазақтары тілінде «үме» деп аталады. Шон шәдіп ұлттың мәдени қадір-қадірлығын және әнші-жыршының жиналатынына байланысты.

танысады , дәстүрімізді жаңғыртуға ат салысады деген үмітпен шығардым. Бұл жұмысымды еліміздегі үлкен мәселеге қосқан өзімнің кішкентай болса да үлесім деп білемін . Осылайша қазақ халқының сыйластық мінез – құлықтарын қалыптастырсам, адамгершілік қасиеттерді дәріптесем еліміздегі отбасылық әлеуметтік жағдайды жақсартуға қосқан үлесім деп білемін. Көп түкірсе көл болады , - деген осылай деп ойлаймын. Осындай жұмыла көтерілген жұмыстың арқасында тәуелсіз еліміздегі әр отбасының әлеуметтік жағдайын жақсартсам деймін. Осы жоба жұмысым арқылы елімнің дамуына менің қосқан үлесім осындай болмақ Мен өзім сол үшін өте қуаныштымын

Әдебиет

- 1.Құрастырған Әлижан Тауұлы . «Қазақ салт -дәстүрлері » Алматы : «Балауса » 2017 ж
2. С.Кенжеахметұлы «Қазақ халқының салт - дәстүрлері» Алматы «Алматыкітап» ЖШС
3. «Мәңгілік ел - Қазақстан» М.Байленова. Г. Алмасбекова «Қазақ энциклопедиясы » Алматы – 2017
- 4.»Арқа ажары » 2020 ж 17502 № 25
5. . (<https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%81%D0%B0%D1%80>)
6. <http://ernur.kz/dastur/basire-atalghan-bala-bai-dauletti-bolady>

ЛАТЫН ӘРШІНЕ КӨШУ- ҚАЗАҚ ТІЛІН ДАМУЫ МЕН ЖАҢҒЫРТУДАҒЫ ҚАЖЕТТІЛІК

Қанафия Г.Б.

Көкшетау қаласы, №16 ОМ,8-сынып оқушысы

Бекхожина А.А.

қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
gulimkakanafina@gmail.com

Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2017 жылы 12 сәуірде «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында: «Біріншіден, қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру жұмыстарын бастауымыз керек. Біз бұл мәселеге неғұрлым дәйектілік қажеттігін терең түсініп, байыппен қарап келеміз және оған кірісуге Тәуелсіздік алғаннан бері мұқият дайындалдық» деп айтқан еді[1].

Сондай-ақ, Елбасымыз өзінің 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан – 2050» стратегиясы: «Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Мемлекет өз тарапынан мемлекеттік тілдің позициясын нығайту үшін көп жұмыс атқарып келеді. Қазақ тілін кеңінен қолдану жөніндегі кешенді шараларды жүзеге асыруды жалғастыру керек. Біз 2025 жылдан бастап әліпбиімізді латын қарпіне, латын әліпбиіне көшіруге кірісуіміз керек. Бұл – ұлт болып шешуге тиіс принципті мәселе. Бір кезде тарих бедерінде біз мұндай қадамды жасағанбыз. Балаларымыздың болашағы үшін осындай шешім қабылдауға тиіспіз және бұл әлеммен бірлесе түсуімізге, балаларымыздың ағылшын тілі мен интернет тілін жетік игеруіне, ең бастысы – қазақ тілін жаңғыртуға жағдай туғызады» – деп латын әліпбиіне көшудің қажеттілігін атап өтті[2].

Елімізде латын графикасындағы әліпбиге көшудің бірнеше себептері бар. Біріншіден, Елбасы айтқандай, бізге кирилл әліпбиі саяси себептермен келді. Соның нәтижесінде қазақтың төл жазу емлесіне нұқсан келтірілді. Ол мамандар тарапынан тәуелсіздік кезеңінде ғана ашық айтыла бастады. Жалпы әлемдегі өркениетті елдердің әліпбиіне көз салсақ, онда нағыз жетілген әліпбилер көп дыбысты мейлінше аз таңбамен береді. Мәселен, ағылшын тіліндегі 45 дыбыс 26 таңбамен, француз тіліндегі 35 дыбыс дәл

осылай 26 таңбамен беріледі. Қазіргі кирилл графикасындағы қазақ әліпбиінде біздің төл 28 дыбысымыз 42 таңба арқылы берілген.

Екіншіден, дүниежүзіндегі түркі халықтарының 60 пайыздан астамы осы латын әліпбиінде. Қазір түркі тілдес халықтардың 7 дербес мемлекеті бар: Әзірбайжан, Кипр Түркия республикасы, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркия, Түркіменстан. Осылардың Қазақстан мен Қырғызстаннан басқасы латын әліпбиінде. Яғни, Қазақстан ортақ түркілік әліпбилік жүйеден тыс тұр.

Үшіншіден, халықаралық қауымдастықта Елбасы айтқандай, латын таңбалы әліпбидің маңызы зор. Осыны ескеріп латын әліпбиіндегі мемлекеттерді айтпағанның өзінде Жапония, Қытай, тіпті, өздері үшін тарихи кирилл әліпбиіндегі Беларус, Ресей, Украина сияқты мемлекеттерде латын әліпбиінің өзіндік стандарттары қабылданып, бекітілген. Ал бізде латын әліпбиі бекітілмегендіктен халықаралық құжаттар, пошта алмасуда, тіпті, жеке құжаттарымызды толтыруда біз стандартталмаған әліпбиді пайдаланып жүрміз.

Ағартушы-педагог ғалым Ахмет Байтұрсынұлы айтып кеткендей, «Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тіл» деген. Алаш қайраткерлері де латын әліпбиін жазу-сызуда қолданды. Бұл бізге таңсық дүние емес. Латын әліпбиі әлемде кеңінен қолданылады. Латын әліпбиі б.з.б. VII ғасырда Римде грек және этрус әліпбиінің тармағы ретінде пайда болып, б.з. I ғасырда қалыптасқан. Орта ғасырда латын әліпбиі Еуропаға тарайды. Африка, Америка және Азия халықтары пайдаланды.

Бүгінгі күнге дейін Тіл саласының білікті мамандары латын қарпіне негізделген қазақ әліпбиінің жобаларын жасауда қызу талқылауда ойларын да айтып бөлісті. Айта кетсек, солардың бірі - филология ғылымдарының докторы, профессор Әлімхан Жүнісбектің пікірі: «Латын әліпбиіне көшудің қиыншылығы қазіргі біздің қолданып жүрген әліпбиіміз қазақтың төл әліпбиі емес, орыс тілімен араласып кеткені, бізге өзге тілден енген дыбыстар араласып кетсе онда кедергілер туындайтынын, латын әліпбиіне төл дыбыстарымызды баптап, соның аясында көшуді және қазақ жазуына тек әліпби ауыстыру ғана емес, түбегейлі реформа керек екенін, ол реформа үш мәселені дыбыс, әліпби және емле ережені бірдей қамтиды – деп айтты [3].

Латын әліпбиін қолдану- озық техника мен компьютер тілін меңгеруге жол ашады дегеннен бөлек, мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейтеді, шет елде жүрген қандастарымыздың осы жазу арқылы қазақ жеріндегі барлық жаңалықтан хабардар қылады. Мүмкін, бұл бастама, шынымен, еліміздің әлемнің дамыған 30 елінің қатарына ену жолына ашылар есік болар деп ойлаймын.

Латын әліпбиіне кіру- әлемдік ғылыми, тілдік кеңістікке кіру үшін қажет. Бұл басқасын айтпағанда, түркі халықтарына ортақ әріп. Сонымен қатар, әріп қолданысы қазақ тілінің фонетикасына үйлесімдірек болып табылады. Біз, әлемдік ғылым мен технологияны, экономиканы игеру үшін ағылшын тілін үйреніп келеміз. Латын әліпшесі сол тілді игеруге негіз, тиімді алғышарт болары сөзсіз. Халықаралық терминологияны алсақ, немесе медицина мен басқа ғылымдар тілі көбінесе латынша жазылады.

Менің пікірімше, ынтасы бар адамға бұл әріпті үйренудің еш қиындығы жоқ, соның ішінде жоғары білімді немесе шет тілін білетін адамдарға. Алысқа бармай- ақ қоялық, қазір көп адамдар әлеуметтік желілерде отырады. Сонда отырып- ақ, өзара латынша жазуды үйрене берсе де болады. Себебі, онда көбісінің аты- жөндері латынша болып келеді. Электрондық пошталары да солай.

Латын графикасына көшу туралы өз білімімді тереңдету үшін мен Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов атындағы университетке барып, гуманитарлық ғылым магистрі, қазақ филология кафедрасының аға оқытушысы Мусин Лайс Қапезовичтен сұхбат алдым.

Сұрақ: латын графикасына көшудің мақсаты қандай деп ойлайсыз?

Лайс Қапезович: біріншіден, тарихқа үңілсек, ата-бабаларымыз бір кезде осы графиканы қолданған болатын. Оған дейін 8-9 ғасырда руникалық жазу болды. 1924-1928 жылдар аралығында А.Байтұрсынұлының қолдауымен төте жазумен жаздық. 1928-1940 жылдары

латын әліпбиінің таңбаларын қолдандық. 1940-1957 жылдары кириллицаға көштік. Ал қазір латын графикасына көшейін деп жатырмыз. Бұл дұрыс бастама және өте тиімді. Оқуды жеңілдетеді. Екіншіден, өзге тілдерді оңай үйренуге болады. Әлемнің 80 пайызы латын графикасын қолданады. Ал кириллицаны тек 12 ел қолданады. Егер біз қай елге барсақ та, оқу оңай болады. Себебі: алфавит таңбалары ұқсас. Егер біз латын графикасына көшсек, біз өзіміздің ережемізге сәйкес оқитын боламыз.

Біз қазақ тілінің мәртебесін, қазақ тілінің тазалығын ойлауымыз қажет! Негізі қазақтың тілі жұмсақ, үнді, мәдениетті тіл. Кейбір әріптердің ана тіліміздің әуезін бере алмауына байланысты тіліміз өзінің бастапқы қалпын жоғалтып жатыр. Осы орайда біз латын әліпбиіне көшуіміз керек. Бұл қазақтың тіліне ең жақын әліпби. Үшіншіден, біз шетелдегі отандастарымызды ұмытпауымыз керек. Олардың елден хабар алуы да біраз жеңілдей түседі, өйткені көп елдерде осы латын әрпі пайдаланады. Латын әліпбиін меңгерген жастарымыз келешекте ағылшын тілін үйренуге бейім болады, сол арқылы әлемдік ақпаратпен сусындай алады. Мәселен, көрші Өзбекстан елі асығыстау болса да, латын алфавитіне көшті. Түрік мемлекеті, Әзірбайжан латын әліпбиін пайдаланады. Артықшылығы болмаса, ешқандай қиындық көріп отырған жоқ.

2021 жылдың 28 қаңтарында латын әліпбиінің жаңа нұсқасы ұсынылды. Соңғы нұсқа латын әліпбиінің негізгі жүйесінің 31 таңбасын қамтиды.

Білім беру мекемелерінде жетілдірілген әліпби белгілерін жазу және оқу бойынша сауалнама жүргізілді. Қоғамдық пікірді ескеру мақсатында ашық талқылаулар ұйымдастырылды. Жетілдірілген әліпбиде әріп саны – 31, әліпби тек латын әліпбиі базалық жүйесі таңбаларынан құралған. Бұл әліпбиде қазақ тілінің 28 дыбысы толық қамтылған. Қазіргі ә(ä), ө(ö), ү(ü), ұ(ū) және ғ(ǵ), ш(ǵ) қазақ әріптері диакритикалық таңбалармен берілген.

ҚР Ұлттық Банкі 2019 жылдың 26 сәуірде номиналды құны 1, 2, 5, 10, 20, 50 және 100 теңгелерді өзгертілген дизайнмен айналымға шығарды. Монеталар дизайнын президент Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жылғы 20 наурызда мақұлдады. Монеталардағы жазу мәтіні де латын графикасы негізінде орындалған. Елтаңбада елдің атауы «Qazaqstan» деп жазылған [4].

Латын әліпбиі әлемдік өркениетке аяқ басуымызға септігін тигізеді.

Бүгінде әлемнің әр түкпірінде 5 миллионға жуық қазақ тұрады. Оның 80 пайызы латын әліпбиін қолданады. Қандастарымызбен жақындасудың бірден бір кепілі. Әліпбиді өзгерту төл сөздерімізді жазуда кеткен олқылықтарды жөнге келтіруге көмектесіп, қазақ сөздерінің дұрыс айтылуына ықпал етеді. Бүгінде латын әліпбиі сәнге айналып үлгерді десем, артық айтқандық емес. Әлеуметтік желілерде латын қаріптерімен жазатын жастар жетіп артылады. Осы уақытқа дейін ұсынылған әліпбидің бірнеше нұсқасы қазір біршама реттеліп, жөнге келді. Әлі де қосып-алуды, толықтыруды қажет етеді, әрине. Бастысы, жаңашылдыққа қолдау көрсетуіміз қажет деп ойлаймын.

Менің пікірімше, ынтасы бар адамға, әсіресе, оқушыларға бұл әріпті үйренудің еш қиындығы жоқ.

Қазақ тілінің латын әліпбиіне көшуі тіліміздің әрі қарай жаңғыруына жақсы ықпал етері сөзсіз. Себебі латын әліпбиіне көшу арқылы біз психологиямызды, ми қабыршығы астындағы санамызды орыс тіліне деген тәуелділіктен босатамыз деп ойлаймын. Сондықтан мемлекеттік тілдің латын әрпіне көшуі – заман талабы. Бұл мәселені көтеру Елбасымыздың көрегендігін көрсетеді. Елбасымыз «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында: «Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын. Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек» - деген болатын. Бұл жолда латиницаға көшу – тиімді әрекет. Ол біздің ұлттық кодымызды сақтап, ұлт ретінде дамуымызға жол ашады. Латын әліпбиін қабылдау бізге ұлттық құндылықтарды, рухани байлығымызды, рухани мәдениетімізді, салт-дәстүрімізді сақтап ары қарай дамытуға себепші болады.

Қазір көп адамдар әлеуметтік желілерде отырады. Сонда отырып - ақ, өзара латынша жазуды үйрене берсе де болады. Себебі, онда көбінің аты - жөндері латын тілінде жазылады. Электрондық пошталары да латын әрпімен жазылады. Сондықтан бізге ХХІ ғасырдың күллі тынысын бойына сіңірген, жаһандану талабын ескеретін, жиырма жылдан астам тәуелсіз тарихы бар жаңа тұрпатты Қазақстанның бүгінгі мен болашағын толық бейнелей алатын әліпби қажет. Әрине, латын графикасына көшу-қазақ тілінің дамуының бірден-бір кепілі.

Әдебиет

1 Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығы “Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы”. //Солтүстік Қазақстан. № 122 (22139) 2017 ж. 1 б.

2 <https://elana.kz/> сайты

3. ktk.kz/newsfeed/article/2021/01/28/170836/

4. tilalemi.kz/books/20201240.pdf

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІ

Сапарбекова А.С.

Көкшетау қ., «№4 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, 7-сынып оқушысы

Бегалина Ш.Т. Дюсекова Б.Ж.

Көкшетау қ., «№4 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері
biba005@mail.ru

Ақын, ғалым, публицист, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсыновтың алып тұлғасы туралы өз заманында қазақ ортасы бүкіл түркі әлемі ғана емес, озық ойлы орыс ғалымдарының берген баға жасаған тарихи тұжырымдары айрықша.

Кейінгі ұрпаққа есімі еміс-еміс қана белгілі болған сталиндік репрессия құрбандарының қастерлі рухына бас ие отырып, төккен терін ерекше ескеру парыз десек, қоғамдық – әлеуметтік ортаның әдеби, ғылыми қауымның бұл тараптағы қазіргі құлшыныстары қуантарлық.

Қазақ тілі білімінің негізін салушы ұлттық сана – сезімінің оянуына бірден-бір көшбасшы болғандардың бірі А. Байтұрсыновтың өмірі мен шығармашылығы туралы жан-жақты мағлұмат беретін еңбектер өте көп. Кезінде ұлы жазушы М. Әуезов Ахметке «Қазақ халқының рухани көсемі» деп баға берген болатын. Бұлай деуге әрине Ахметтің ақындығы, әдебиетшілігі, көсемсөзшілігі, қоғамдық қайраткерлігі, тұңғыш ұлттық үнқағаз «Қазақ» газетін шығаруы ғана себеп емес, қазақ балаларының ана тілінде сауат ашуын қамтамасыз еткен ағартушылығы қазақ тіл білімінің негізін қалаған ғалымдығы да себеп.

Ахмет Байтұрсыновтың жас қазақ ғылымына еткен қызметі тек тіл білімі саласында ғана емес, әдебиеттану саласында да айрықша зор болды. Әдебиетші, ақын А. Байтұрсыновтың шығармашылық мұрасының маңызды саласы - ол жинап, реттеп, өндеп бастырған фольклор материалдары. Мұның бірі -1923 жылы Мәскеуде Күншығыс баспасында шыққан «Ерсайын жыры». А. Байтұрсынов ауыз әдебиеті үлгілерін жинап бастыруды және жалпы насихаттауды маңызды іс санаған. Оның сұрыптап бастырған екінші фольклорлық мұрасы -1926 жылы Мәскеуде жарық көрген «23 жоқтау».

А. Байтұрсыновтың теорияшы ғалым, эстетик, сыншы тұлғасын айқындап беретін күрделі, жаңашыл туындысы Ташкентте 1926 жылы «Әдебиет танытқыш» деген атпен басылған. Ғалымның көлемді бұл еңбегі әдебиеттану ғылымы мен қазақ әдебиеті тарихына арналған тұңғыш зерттеу жұмысы және бүгінгі әдебиеттану саласының басы, негізі деу керек. Әрине,

қазіргі кездегі ғылым дәрежесімен өлшегенде, бұл- оқу-құрал әдебиеттанудың бүкіл теориялық мәселелерін түгел қамтымағанмен, осы саладан қазақ оқырманына ұсынылған ең алғашқы таным- білім, оның құндылығы да осында.

Бүгінгі фольклортану ғылымында күні осы уақытқа шейін басы ашылмаған мәселелер бар. Әсіресе жанрлық түрді айқындап, ажыратуда, ауыз әдебиетін жүйелеуде. Осы орайда сөзіміз дәлелді болу үшін әлі де зерттеуді қажет ететін Ахмет Байтұрсыновтың ауыз әдебиеті жайлы ой-тұжырымдарына, қазақ ауыз әдебиетін жүйелеу принципінә жүгінелік. Ахмет Байтұрсынов «Өнердің ең алды -сөз өнері» деп, көрнек өнерінің ішінде сөз өнеріне айрықша тоқталады. Жалпы әдебиет екіге бөлінетіні сияқты Ахмет те әдебиетті ауыз шығарма, жазба шығарма деп екіге бөледі. «Қай халықтың да жазу- сызу, өнер- ғылым білмеген шағы болған. Сондықтан анайы әдебиет халықтың бәрінде де болады» (231-б «Әдебиет танытқыш»). Ол қазақ ауыз әдебиетінің шығармаларын жұмсалы орнына қарай бөлу керек деген пікір айтады да, осыны іс жүзінде асырады. Осы тұрғыда ғалым ауыз әдебиетін екі салаға бөледі:

1. Сауықтама
2. Сарындама.

Ахмет Байтұрсыновтың ауыз әдебиетінде көрсетілген жанрлық түрлердің бәріне тоқталмай-ақ, жаңа жүк арқалап тұрған, бұрын- сонды еш еңбекте көрсетілмеген жаңа жанрлық түрлеріне назар аударалық.

1. Сауықтама (Сауық сөз) саласының бірінші ермектеме тарауында ермек үшін айтылатын сөздер топталады. Осындағы «ертегісімек» пен «бас қатырғыш» біздер үшін жаңа ұғымдай. Бірақ бұл ғалымның өзіндік бір ерекшелігі сол, қазақи жаңа терминдер түзуі. Ахмет шынға жақын әңгімені «ертегісімек» дейді. Ғалым –сімек деген құранды жұрнақ арқылы жаңа атау тудырып отыр. Ахмет «бас қатырғышқа» жұмбақ сияқты, бірақ шешуі жоқ деп анықтама береді. Мұндай терминді Ахметке дейін де кейін де ешкім басын ашып бермеген тың атау. Осы жерде Ахметтің жұмбақ жанры туралы пікіріне келсек, ол ермек үшін айтылатын сөз тұрғысынан қарайды. Орны ойын-сауықта десе, негізгі жасалу тәсілі қол боста, еріккенде екендігін айқындай түседі.

Сауықтама саласының екінші тарауына зауықтама деп айдар таққан Ахмет Байтұрсынов, бұл топқа көңіл көтеру үшін айтылатын сөздерді кіргізіп, оны өз ішінен бірнеше жанрлық түрлерге бөледі. Әрқайсысына жеке-жеке тоқталған ғалым ертегі жыр деп, бұрынғы батырлар туралы шығарылған өлең әңгімелерді айтады. Әңгіме өлеңмен айтылу себептері ертегі-жыр деп аталады дейді. Ғалым: батырлар әңгімесі, яғни ертегі-жыр, сондай-ақ айтыс жанры туралы: «Қазақта айтыс өлең көп, бірақ бұлар да ел ішінде сиреп, жоғалып барады. Мұны да жазып алып қалмаса, бұл да анайы әдебиеттің өшетін, жоғалатын түрі» (240-б «Әдебиет танытқыш»).

Ахметке дейін ешкім де үгіт өлеңді айрықша атамаған. Ол үгіт өлеңге ақыл айтып, жөн сілтеу мағынасындағы өлеңдерді жатқызады. Бұл Ахметтің жаңашылдық көзқарасын танытса керек. Ахметте берілген үгіт өлеңнің толғаудан айырмашылығы аз. Қазіргі өлең ырғағына жақын, ақ өлеңге ұқсас. Жыр да, толғау да өзіндік бір жанрлық түр болып саналады.

Толғау (яки мұнды өлең) деп көңілдің неше түрлі күйін шешетін өлеңдер айтылады деп анықтама беріп, оған ғашықтық, сағыныш, күйініш секілді адам бойында болатын түрлі көңіл-күйлерін білдіретін өлеңдерді жатқызады. Біздіңше толғау термемен пара-пар, тіпті екеуінің ара-жігі жоқтай. Термені Ахмет жеке алып қарайды. Терме (яки түрлі өлеңдер) деп аталуы да, оның әр жайдан сөз қозғап, көп нәрсені теріп сөз қылуында. Ахметте діндар дәуір термесі мен ауыз әдебиеті түрінің термесі бірдей. Жалғыз-ақ діндар дәуір термесінде дін сөзі көбірек қарастырылады. Қазақтың толғау- термелері – ұлттық жанр- басқа халықтардың әдебиетінде кездеспейтін жанр.

Ахмет Байтұрсынов Сарындама (сарын сөз) саласын үш тарауға бөліп қарайды.

1. Салт сөзі
2. Ғұрып сөзі

3. Қалып сөзі.

1. Салт сөзіне ғалым: мысал, ділмәр сөз (афоризм), тақпақ, мақал-мәтелді топтайды. Қазақ мысалдары көшірме емес, толыққанды әдеби жанр. Ахмет: анайы әдебиеттегі мысалдарды үш кезеңге бөліп қарайды (мифологиялық, ертегілік, мысалдық)

2. Ғұрып сөзіне: тойбастар, жар-жар, беташар, некеқияр, жарапазан, жоқтау, бата сөздерін топтайды. Осы топтағы батаға: «Біреуге алғыс бергенде айтылатын сөз» деп, оны тек жасы үлкен ақсақалдар, батагөй қариялар ғана айтады деп нақтылай түседі. Асты жеп болған соң да бата қылады дейді. Ғалымның бұл пікіріне әбден қосылуға болады. Бірақ қазіргі біздің көзқарасымыз бойынша, асты жеп болғаннан кейін бата оқылса да, оны біз «дәм қайыру» деп атап жүрміз. Ал, біздіңше бата тілек ретінде айтылып жүр.

А. Байтұрсынов әр салада еңбегі сіңген қабырғалы қаламгер дедік. Олай болса, «Әдебиет танытқыш» еңбегі ғалымның әдебиеттану саласына қосқан мол жемісі болып саналады. Осы еңбегі арқылы халқын әдебиетті тануға жұмылдырады. Осы орайда ғалым түрлі терминдер ұсынады. Өзінің қадір- халінше төл тіл арқылы оларды халқына негіздейді. Сөз өнеріне ерекше ден қойған ғалым асыл сөз, яғни әдебиетті екіге бөледі: 1. Ауыз әдебиеті 2. Жазба әдебиеті. Осының ішінде біз ауыз әдебиеті туралы пікірлеріне тоқталдық. Бұдан түйер ой: А. Байтұрсынов ауыз әдебиеті үлгілеріне жай ғана сипаттама беріп қоймай, оларды жіктеп таратады, топтастырады. А. Байтұрсыновтың ауыз әдебиеті жайлы пікірлері бүгінгі күн әдебиетші ғалымдардың зерттеу еңбектерінің деңгейіне көтеріле алмаса да, ғалымның өзіндік пікірі мен санаспауға еш болмайды. Себебі бұл ғалымның әлі тереңнен зерттеп болмаған ауыз әдебиеті үлгілерін зерттеп, жинауға ниет қылған талпыныс қана. Сол себепті де біз үшін А. Байтұрсынұлының ауыз әдебиеті жайлы айтқан пікірі құнды. Сонымен А. Байтұрсыновтың пікірлері төмендегідей:

1. Ауыз әдебиетін анайы әдебиет деп қарайды.

2. Ауыз әдебиетін жұмсалы орнына қарай бөлуді ұсынады.

3. Ауыз әдебиеті үлгілерін қазақ халқының болмыс- бітім, тұрмыс- тіршілігін көрсету үшін жұмсалатын сөздер дейді.

4. Ауыз әдебиетін жіктеу барысында қазаққа тән ұғымдарды қолдануды көздейді (Сауықтама, Сарындама, Ермектеме, Зауықтама, Салттама, Ғұрыптама, Қалыптама)

5. Анайы әдебиеттің өшіп, жоғалып кететін түрлерін жазып алып қалу керек деген пікір айтады (ертегі жыр, айтыс).

Ғалымның ауыз әдебиеті жайлы ой- тұжырым пікірлерінен келіп, қазақ ауыз әдебиетін жүйелеу принципі туындайды.

А. Байтұрсыновтың «Әдебиет танытқыш» еңбегіндегі ауыз әдебиетін бөлу үлгісі

Қазақ ауыз әдебиеті (Жұмсалы орнына қарай 2 сала)

1. Сауықтама (Сауық сөз)		2. Сарындама (Сарын сөз)		
Ермектеме	Зауықтама	Салт сөзі	Ғұрып сөзі	Қалып сөзі
Ермек үшін айтылатын сөз	Көңіл көтеру үшін айтылатын сөз	Мысал	Тойбастар	Жын шақыру
Ертегі	Ертегі жыр (батырлар)	Ділмәр сөз (афоризм)	Жар-жар	Дерт көшіру
Ертегісімек	Тарихи жыр	Тақпақ	Беташар	Құрт шақыру
Бас қатырғыш	Айтыс өлең	Мақал	Некеқияр	Бесік тербету
Өтірік өлең	Үгіт өлең	Мәтел	Жарапазан	
Жұмбақ	Толғау		Жоқтау	
Жаңылтпаш	Түрлі терме өлеңдер		Бата	

Бұлайша жүйелеудегі ғалымның басты мақсаты қазақтың болмыс- бітімін, әдет- ғұрпын, салт-санасын, фольклордың этнографиялық сипатымен ұштастыру.

Не себепті ғалым ермектеме, зауықтама терминдерін қолданған. Осы анықтамалардың мәнін ашу барысында Ахметтің фольклорды жүйелеудегі негізгі принципіне көзіміз анық жеткендей болады. Біздің ойымызша ойын-сауық екі түрлі мақсатта қолданылса керек. Еріккенде немесе жалыққанда ермек үшін.

Адам бір мезгіл өз бойында болатын енжарлықтан құтылып көңілін көтеру үшін. Бұл – рухани қажеттілік. Осы тұрғыда Ахметтің сауықтама саласы салтқа, этнографияға ешбір

қатыссыз екендігі сезіледі. Ғалымның ермектеме , зауықтама деп анықтама беруі ауыз әдебиеті жанрларын ерігу, жалығу сияқты психологиялық аспекті тұрғысынан алып қарауында. Сол себепті Ахмет Байтұрсынов сауықтама саласын жұмсалу орнына қарай топтайды. Ермектеме танымдық сипатты білдіру себепті онда терең поэтикалық дүниелер болуы керек. (Жұмбақ, мақал-мәтел, ділмәр сөз).

Бүгінде жаңылтпаш, жұмбақ, мақал-мәтелдерді кіші жанр тобына жатқызып жүрміз. Бұның да өзіндік себебі бар шығар деп ойлаймын. Бір есептен қолдану аясына, формасына, поэтикасына байланысты да болар. Салт сөзінде берілген мысалдан басқа да әртүрлі философиялық ойды білдіретін мысал өлеңдер де болады. Ділмәр сөз бүгінде қанатты сөз, нақыл сөз, афоризмдер, мақал-мәтел, жұмбақ деп жүрген шешендік өнердің басын құраса керек. Себебі олар көп жылғы өмірдің жемісі, өмірден түйген философиялық ойдан туындайды.

А.Байтұрсынов сарындама саласын қазақ ұғымына сай сарын мән байланыстырып, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, этнографияға қатыстырады.

А.Байтұрсынов ауыз әдебиетін, қазақ фольклорын жүйелеу мәселесіне салғырт қарамаған. Оған біздің көзіміз анық жетіп отыр. Ғалымның қазақ фольклористика ғылымына қосқан өзіндік үлесі, азды-көпті жаңашылдық пікірлері бұған дәлел болса керек. Жоғарыда ғылымның ауыз әдебиетін жүйелеуі, бүгінгі қазақ фольклорының жүйеленуімен ұштасады дедік. Шәкір Ыбыраев «Қазақ фольклористикасы: кеше , бүгін, ертең» деген ой толғағында фольклорды салтқа қатысты , салтқа қатыссыз деп қарастырады. Онда салтқа қатысты фольклор тобын тұрмыс-салт жырлары құрайды. Бүгінгі таңда оларды тұрмыс-салт жырлары деу қате. Еңбек-кәсіпке байланысты өлеңдерінің ішінде жарапазан, сәбиге арналған салт өлеңдерде – бесік жыры, үйлену салт өлеңдеріндегі – жар-жар, тойбастар, беташар, жерлеу салтына байланысты жоқтау, әдет-ғұрып өлеңдеріндегі- бәдік, жын шақыру – А. Байтұрсыновтың Сарындама саласындағы ғұрып сөзі мен қалып сөзінде берілген. Ал, салтқа қатыссыз фольклордағы эпикалық проза жанры үлгісіндегі батырлық ертегі, батырлар жыры, тарихи жыр; кіші жанрдағы мақал-мәтел, нақыл сөз, жұмбақтар, жаңылтпаш, шешендік сөз, мысал; нақыл-өсиет өлеңдеріндегі толғау, терме, айтыс Ахметтің ермектеме, зауықтама, салт сөзімен үндеседі. Бүгінде тақпақ, өтірік өлең, жаңылтпаштарды балалар фольклорына жатқызып жүрміз. Себебі, біріншіден формасы, мазмұнына байланысты болса, екіншіден бұлардың балалардың ойлау қабілетін жетілдіріп тіл байлығын молайтуға қосар үлестері мол. А. Байтұрсыновтың ауыз әдебиетіне төрт түлік малға байланысты жырлар еңбей қалған. Бұл жағынан келгенде Ахметке өкпе артуымыз орынсыз. Себебі А.Байтұрсынов ауыз әдебиеті үлгілерінің ішкі мазмұнына тереңдеп бармаған, тек негізгі ұстанған принципі жұмсалу орнына , тәсіліне қарай бөлу, жанрлық жағынан жүйелеуді әңгіме ету. Ғалымның фольклорды жұмсалу орнына қарай бөлудегі принципі фольклор нағыз қолданылып тұрған кезде ғана өмір сүретіндігін көрсету. Жоғарыда тұрмыс-салт жырлары деген атау қате дедік. Олай болса, оны Шәкір Ыбыраевша салтқа қатысты, салтқа қатыссыз жырлар екенін ара жігін ашып, анықтай айтқанымыз жөн секілді.

Ғұлама ғалымның бұл еңбегінің жазылу себебі неде еді? Осы сұрақтың жауабы А.Байтұрсыновтың ел деп еңіреп туған азамат екендігін , елі үшін жарға құлағы жастыққа тимей еңбек еткендігін дәлелдей алады. Басты мақсаты «Маса» болып ызындап халқын ұйқыдан ояту болған Ахаң қазақтың тілі, әдебиеті, мәдениеті, әдет-ғұрпы құрып кетудің аз-ақ алдында тұрғанын сол кездің өзінде- ақ сезген. Әдебиетсіз, мәдениетсіз, өркениетті ел бола алмасымызды түсінген. Ал, ауыз әдебиеті жоқ елдің жазба әдебиеті де болмасын ол жақсы білген. Сондықтан ауыз әдебиетін зерттеп, салалап, топтап, әр саласының маңызын ашып көрсетуді мақсат еткен. Халі жеткенше осы мақсатына жетуге тырысқан. Бүгінде ұлы ғалымның еңбегі зая кетпегеніне көзіміз жетіп отыр. А.Байтұрсыновтың еңбектерін терең зерттеп, оның зерттеулері мен шығармаларын оқулықтарға енгізіп, пайдалану – біздің және келешек ұрпақтарымыздың міндеті.

Әдебиет

1. М.Ғабдуллин, Қазақ халық ауыз әдебиеті 1974 ж.
2. Ш. Ыбыраев «Әлем» альманах. 1990 ж.
3. С. Садырбайұлы «Фольклордың этнографиялық сипаты» Қазақ әдебиеті 1993 ж.
4. Шығармалары/Ахмет Байтұрсынұлы.- Алматы: «Өлке» баспасы,2013;
5. “Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. — Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл;
6. Тіл тағылымы (қазақ тілі мен оқу – ағартуға қатысты еңбектері) Алматы,«Ана тілі», 1992 ж.
7. Ахмет Байтұрсынұлы: Зерттеу – эссе. – Алматы: «Арда», 2007;
8. «Батыс Қазақстан облысы» энциклопедиясы, Алматы, 2002;
9. Ғаламтор беттерінен;

ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ЖЫРЛАРЫНДАҒЫ АР-ҰЯТ МӘСЕЛЕСІ

Серикова Ж.А.

Көкшетау қ., «№1 мектеп-гимназиясы» КММ, 8б - сынып оқушысы

Бельгибаева Ж.Т., Коцегулова Г.Н.

Көкшетау қ., «№1 мектеп-гимназиясы» КММ, қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері
zhako-1985@mail.ru

Қазынасы мол қазақ әдебиетіміздің тарихында орны ерекше тұрған, ежелден белгілі болған ақын, жазушыларымызды еске алғанда, ең алдымен Шәкәрімді атауымыз орынды деп білемін. Өйткені ол ұлы Абайдың нағыз мұрагерлерінің бірі, бірегейі. Олай дейтініміз, Абай шәкірттерінің ішінде көп жасағаны да Шәкәрім. Дана Абайдың дара тәрбиесінен нәр алған жаратылысы бөлек, жан-дүниесі сезімге толы тұлға. Ол - әрі лирик, әрі эпик ақын және прозаик, ол- сазгер [1]. Орыс және шығыс классиктерімен қазақ оқушыларын таныстырған шебер аудармашы, әрі сегіз қырлы өнерпаз, үлкен мәдениет қайраткері.

Ақын сан түрлі тақырыпта қалам тартқан. Ақын өлеңдерін оқи отыра жас буын өкілдеріне, яғни біздерге үлгі боларлықтай рухани азық қалдырғанын сезінеміз. Ақын өзінің жыр-шумақтарынан өзі өмір сүрген қоғамның бейнесін көрсете отырып, өмірдегі мұрат-мақсатын ашып, айқындап айтып, халқының алдында серт беріп, былай дейді:

Адамдық борышы ар үшін,
Барша адамзат қамы үшін,
Серт қылғам еңбек етем деп,
Алдағы атар таң үшін, -деп ақын осы айтқан сертінен танған емес.

Қазақ баласы ес білгеннен бастап «Ұят болады» деген сөзді өте жиі естиді. Осы сөзбен тәрбиеленеді. Осы сөзбен ер жетеді. Осы сөз өмір бойы жадында сақталады.

Ар-ождан, ар-ұят – ізгілік пен мейірімді, инабаттылық пен имандылықты білдіретін ұғым, қоғамда қалыптасқан нормаларға сай әр адамның өз іс-әрекетін бақылауын, ойлауын, сезімдерін, мінез - құлықтарын бағалауы. Енді ақын өлеңдерін оқи отырып ар-ұят мәселесі туралы айтатын болсақ, ең алдымен тілге оралатыны «Жастарға» өлеңі. ..

Арсыз, ғайбат, өтірік ынсапсыздық –
Бұлардан бой тасалап ақталалық!
Арсыз, арам айланы тастасалық!
Адал іске талаппен бастасалық!
Неде болса білімді ізденелік!
Надандықпен біржола қастасалық!

Арсыздықтан, арамдықтан, ғайбаттылықтан, өтіріктен бой тасалау, яғни бұлардан аулақ болу керектігін осы өлеңінде шегелеп айтып кетеді [2].

«Ашу мен ынсап» өлеңінде Ұят, Ар, Сақтық, Рахым адамдар арасында орын алғанымен, арамдық та қалыспайтыны жайында айтылады.

Ал, ақылдас, бәрі бар,
Дайын қылдым бәрін де:
Сақтық, Ұят, Рахым, Ар,
Ынсап деген кәрің де.
Біз тұрғанда Арамның
Дәм бола ма нәрінде?
Қайғы емес қой Наданның
Тығылғаны әр інге.

«Анық пен танық» өлеңіненде асығыстық, арамдық, арсыздық, айлакестік шайтанның досы болып есептелетіндігін ескере отырып, арам оймен жасалған іс-әрекеттің барлығы дерлік шолақ болатынын айшықтай түседі.

Шолақ ойдың аяғы осы болмақ,
Біраз күнге көңілдің хошы болмақ.
Арсыз, арам, асығыс, айлакестік,-
Мұның бәрі шайтанның досы болмақ

«Абай марқұм өткен соң өзіме айтқан жырларым» деген жыр-шумақтарында:

Ар сатар шайға да болса,
Бір асам майға да болса.
Ізденіп табады, жейді

Арамды қайда да болса, - деп ардан жұрдай кейбір адамдарды сынға алады. Арыңды сату арқылы тамақ табу кейбіреулерге бұл құндылықтың көк тиынға татымайтынын атап өтеді.

«Партия адамдары» деген өлеңіндегі мына бір үзіндіде байлардың арды тастап, елді зарлатып, мал жиғаны және осы іс-әрекеттерін иттік жасағанмен тең деп тайға таңба басқандай атап өтеді [3].

Мықты байлар, бек жақсы осыны қыл,
Арды тастап ,қу менен сұмға тығыл,
Ел зарлатып зорлықпен мал жиып ең,
«Арам жемтік –азығы иттің» деп біл.

Ал «Талап пен ақыл» өлеңінде ұяттың өлімнен күшті екенін айта отырып, арды адамшылдық, намысқа жатқызады.

Ар демек – адамшылық, намыс деген,
Арың кетпес жағыңа қарыс деген.
Теріс ұғып жүрмесін мұны біреу,
Сөз емес күншіл болып, алыс деген.
Орынсызды істеуге өлгенше ұял,
Ұят күшті өлімнен – дегендей –ақ.

«Бостандық таңы атты» атты өлеңінде қазақ жастарын арды жақтаушы адамның тәрбиесін алуға шақырады. Арамның қара істерін, ақтың жеңіп шығатыны айтылған.

Бостандық таңы атты, қазағым, көріңдер,
Арға ие басшының соңынан еріңдер.
Ар түзелер адамның адамдық санасын
Ақ жеңіп шығады, арамның қарасын

«Шошыма, ойым, шошыма» өлеңінде ар үшін адамдық керектігі, сол адамдықтың арқасында ертеңін ойлап, адал еңбек етуге үндейді.

Адамдық борыш ар үшін,
Барша адамзат қамы үшін
Серт бергем еңбек етем деп,

Алдағы атар таң үшін.

Қорыта айтар болсақ, Шәкәрім Құдайбердіұлы - қазақтың Ұлы даласынан шыққан, барша адамзаттың қамы үшін еңбек еткен, ақиқат жолында жанын құрбан қылып, шындықты тапқан халқымыздың зор мақтанышы, қазақтың маңдайына біткен бағы деп бағалар едім. Ақын жалпы өмірді мағыналы да мәнді өмір сүруге болатынын, оның жолы, оқып-үйренетін ғылымы бар ма? деген сұрағына, әрине, рухани қараңғылықтан алып шығатын ғылым да, оны іске асыратын ғалым да бар екенін айтып кеткен.

Барша қазақ балаларына қалдырған мұрасын біз, кейінгі жастар жаман қылықтардан бойымызды аулақ ұстап, ұлы тұлғаларымыздың қалдырған рухани, әдеби мұраларын пайдаланып, керегімізге жаратып, неге мағыналы да мәнді өмір сүрмеске?!

Әдебиет

1. <https://bilimdiler.kz>
2. <https://bilim-all.kz/figure/20?posts=olen>
3. <https://www.zharar.com/tags/шәкәрім%20құдайбердіұлы%20өлеңдері/>

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК НА УЛИЦАХ МОЕГО ГОРОДА

Назаренко В.С.

ученица 8 класса, ОШ № 4, г. Кокшетау

Сматаева Б.А.

учитель английского языка, ОШ № 4, г. Кокшетау

nazarenkov230@gmail.com

Я живу в городе Кокшетау, нашему городу уже 197 лет! Отныне для нас он всегда останется маленьким городом, с большой историей. Я часто гуляю, во время таких прогулок невольно приходится читать вывески на магазинах, рекламные щиты и объявления. Так, я заметила одну тенденцию - на улицах города Кокшетау появилось много английских слов. Основными причинами заимствования слов, на мой взгляд, является, с одной стороны, необходимость в наименовании однородных по значению понятий, потребность разграничить их по содержанию, с другой стороны, иноязычные названия многие считают более престижными, «красиво звучащими». Таким образом я решила исследовать эту проблему - как английский язык влияет на русский на примере наружной рекламы и названий магазинов и других городских объектов. Необходимо отметить, что процесс употребления английских заимствований в уличных рекламных вывесках и названиях заведений нарастает.

Цель работы - определение целесообразности использования англоязычных слов в нашем городе.

Для достижения цели мне были поставлены **задачи**: изучить теоретический материал, связанный с темой исследования; определить и рассмотреть причины и способы проникновения английского языка в русский; проанализировать информацию на вывесках названий магазинов, кафе, ресторанов и т.д.

Объект исследования – названия магазинов, торговых точек и общественное питание.

Предмет исследования - процесс проникновения английских заимствований в городскую среду.

При проведении данного исследования использовались следующие методы:

-теоретический: изучение литературы и сбор информации в сети Интернет, обработка информации, группировка английских заимствований; консультации учителя;

-практический: сбор материала, анализ, обобщение в ходе работы.

1. Теоретическая часть

1.1. . Общая характеристика англицизмов в языке

В научной литературе термин "англицизм" понимается двояко - в широком и узком значениях. В широком значении, как считает В.М.Аристова, «"англицизм" - понятие лингвистическое, поэтому исходным считается язык, а не национальные, этнические особенности того иного языкового ареала. На этом основании в группу англицизмов также включены слова из американского, австралийского, индийского и других вариантов английского языка"».

В узком понимании термин "англицизм" - это «только слова исконной английской лексики»

В настоящее время в современном мире английский превращается в символический язык с высоким социальным статусом, расширяя сферу его функции как мирового языка. Расширение информационных потоков, появление Всемирной паутины, развитие глобального экономического рынка, международный туризм и культурные связи - все это привело к появлению новых заимствованных слов.

Во всех сферах современной жизни так много слов английского происхождения: мы используем англицизмы в бизнесе, физике, медицине, спорте, вычислительной технике, искусстве и многое другое. Смешение русского и английского языков происходит в письменной форме и, конечно же, в повседневных неформальных речевых ситуациях.

1.2. Причины бурного распространения английского языка в мире.

Наиболее важными и характерными чертами любого языка и его словарного состава лингвисты считают подвижность, изменчивость, стремление к развитию и совершенствованию за счет различных средств и ресурсов. Одним из путей обогащения словарного состава является заимствование слов иноязычного происхождения. Обогащение словарного состава языка за счет других языков – обычное следствие взаимодействия разных народов и наций на почве политических, торговых, экономических, культурных отношений.

Заимствование слов чаще всего связано с расширением международных контактов, становлением рыночных отношений, появлением в широкой продаже иностранных товаров, необходимостью выражения новых понятий в области общественных отношений или идеологии, введение новых форм, учреждений, должностей и т.п.

Однако бывают и случаи, когда заимствованное слово приходит как синоним для уже имеющегося в словарном составе заимствующего языка слова (экспорт – ввоз –export). Причинами такого дублирования (удвоения) слов в языке бывают разные; иногда это стремление выделить какой-либо оттенок значения, неясный в своем слове, а иногда и просто мода на иностранные слова.

2. Практическая часть

2.1. Англицизмы на улицах города Кокшетау.

Как всем известно, выигрышное название определяет успех и привлекательность магазина, фирмы для потенциальных потребителей в развитии мотивации и желания купить товар или воспользоваться услугой. Иногда англоязычные названия заставляют клиентов теряться в догадках о сфере деятельности того или иного предприятия.

Обратимся к англоязычным названиям на вывесках, расположенных на территории города Кокшетау.

Обратимся к данным названиям: медицинские заведения и аптеки: стоматология "Dent-Lux", аптека "Farm service limited", центр лечебной косметологии "Beauty Skin".

кафе, рестораны быстрого питания: кафе "Jaroka", кафе "Gold", ресторан "Royal&D", "Om Nom Nom", "IstFOOD", Best Fast Food, Coffee Boom

студии красоты и парикмахерские: салон красоты "GD beauty studio", салон красоты "Vision", салон красоты "Glamour".

различные услуги (рекламные объявления): GREEN Which hotel, спа-салон "Gentelman spa", сервисный центр "Online Service", ремонт мобильных телефонов "Madi-Tech service", магазин бытовой техники "Sulpak", супермаркет "SMALL", магазин сумок "kari", магазин одежды "Mark Formelle", развлекательный парк "ОГО-GO", японский магазин товаров "Miniso", магазин одежды "DeFacto", магазин одежды "Ostin", магазин одежды "LC Waikiki", денежные переводы "Western Union", "MoneyGram".

салоны связи: "МОБИКОМ", "TELE2", "Kcell", "Activ".

турфирмы: "PALMA", "Diva Travel", "MangoTravel".

2.2. Отношение общества к использованию англицизмов в городской среде

Остановимся на том, как же люди относятся к заимствованным словам. И тут можно выделить две категории граждан: люди пожилого возраста и молодежь. Их отношения кардинально отличаются.

Многим людям сложно понимать англицизмы в связи слабого знания английского языка.

Людей пожилого возраста, как правило, раздражает использование английских слов, которые имеют слова-заменители на русском языке. Также их раздражают постоянно встречающиеся англицизмы в новостях, кино и журналах. Люди старшего возраста менее терпимы к чужой лексике.

Молодежь же напротив, изучение англицизма стало для них своеобразной модой. Молодые люди, которые владеют английским языком, употребляя англицизмы, тем самым подчеркивают уровень своей информативности.

С одной стороны, многочисленные англицизмы, проникающие в русский язык - явление закономерное, отражающее активизировавшиеся в последнее десятилетие экономические, политические, культурные, общественные связи и взаимоотношения нашей страны с другими странами. С другой стороны, с грустью приходится констатировать, что в погоне за всем иностранным, в стремлении копировать западные образцы мы все больше теряем свою самобытность, в том числе и в языке, ибо язык отражает образ жизни и образ мыслей.

Одной из актуальных проблем современной лингвистики является взаимодействие и взаимовлияние. Ярким примером языковых контактов можно считать появление и функционирование в одном языке слов другого языка. Для начала 21-го веков характерно расширение сфер международных контактов, где английский язык становится языком международного общения. Важная политико-экономическая роль англоязычных стран в мире, их превосходство в некоторых сферах деятельности в значительной степени активизируют появление и использование англицизмов в языке.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В ходе работы я выяснила, что английский язык очень распространен в нашей стране, в том числе и в городе Кокшетау. Кроме того, в настоящее время английский язык применяется почти во всех сферах деятельности, что говорит о его популярности. В этом я убедилась сама, пройдясь по улицам. Я узнала, какие надписи на английском языке встречаются в нашем городе, узнала о происхождении названий магазинов, кафе, салонов красоты. Я могу сделать вывод о том, что проникновение многочисленных англицизмов в нашу жизнь – явление закономерное.

Выдвинутая мною цель достигнута.

Литература

1. https://studbooks.net/2062145/literatura/ponyatie_anglitsizm_lingvisticheskoy_literature
2. https://studbooks.net/2106197/literatura/otnoshenie_obschestva_ispolzovaniyu_anglitsizmov_y_azyke
3. https://studbooks.net/2106197/literatura/otnoshenie_obschestva_ispolzovaniyu_anglitsizmov_y_azyke

COMPARATIVE ANALYSIS OF METAPHORS

Z. Nurnazarova
8 grade student, NIS Kokshetau

B. Abdrakhmanova
English teacher, NIS Kokshetau
abdrakhmanova_b@kt.nis.edu.kz

Learning a second language may be difficult, particularly in the areas where the language is different from the principles of the native language. This relates to the use of metaphors that differ depending on culture and history. The study of metaphors is important as it can explain many new topical issues for linguists as well as for scholars in the English language area. It has been clear to observe that many metaphors are contained in dictionaries; still a thorough view on the function in language, the creation of terms in various fields of science and other fields will be beneficial. According to Cambridge dictionary, metaphor is an expression that is 'often found in literature, that describes a person or object by referring to something that is considered to have similar characteristics to that person or object'. Through metaphors people express a picture of reality or a world view. In fact, animal metaphors have become a part and parcel of every language. The study in question explores metaphors that are connected with the names of the animals and their use across different countries. The understanding of animal metaphors might be problematic, particularly for the interpreter or if one deals with the culture that is unknown.

There are several types of metaphors that were explored by the researcher to understand the background of the topic[3]:

- Absolute Metaphors - These metaphors compare two things that have no obvious connection in order to make a striking point. For example, "She's walking a tightrope with her grades this semester."
- Dead Metaphors - Like clichés, these metaphors have lost their punch through over-usage. Discover examples of dead metaphors.
- Extended Metaphors - These are lengthy metaphors intended to create deep comparisons.
- Implied Metaphors - These metaphors compare two things without using specific terms.
- Mixed Metaphors - These metaphors jumble comparisons together, often without any logic. For example, "In the heat of the moment, she turned to ice and danced to the beat of her own drum."
- Root Metaphors - These metaphors are so rooted in everyday language and assumptions, we hardly even recognize them as metaphors. The phrase "Life is a journey" is an example.

The current study will predominantly look into absolute metaphors, particularly the ones that are connected with the names of the animals. Thus, some of the animal metaphors are presented here: '*She is a fox*' or '*She is as sly as a fox*', '*curious as a cat*', '*stubborn as a mule*'. When using metaphors people ascribe the qualities or properties of an animal to humans. To understand the meaning of the metaphor that is new for the reader can help the situation mentioned in which it was used. So, we can observe that metaphors convey a different meaning than the initial meaning of the word. According to my observation, metaphors are often used in films, in both official and conversational speeches, different types of writings. The function of the metaphor is often to help people visualize new concepts, understand situation better through comparison.

Animal metaphors may vary from culture to culture and often they reflect the attitudes held by a particular community towards certain animal species. While using the metaphors in foreign countries it is important to take into account the traditions, religion of the country as different cultures may have different cultural associations with these animals. According to my observation,

people should be deliberate when utilizing metaphors in Arabian countries, whereas the use of metaphors in Russia, Kazakhstan are similar in some ways. As research states, some European countries such as France, England, Spain, Italy have lots of commonalities in the use of metaphors connected with the names of the animals and it can be assumed that cultural association is not a hindrance there. An in-depth language analysis reveals that this is due to common language origin [1]. When translating the text into these related languages people are supposed just to use the direct translations, definitions or synonyms. However, when translating the same into Arabian countries the translator should be cautious in order to avoid uneasy and uncomfortable situations. In general, the awareness of animal associations in different cultures seem to be the more pragmatic approach to translating animal metaphor, as ‘metaphor does reach the reader before meaning has done its work’ [1].

In the course of the research, a list of metaphors was compiled. As can be seen most of the metaphors connected with animals have negative connotation [2].

Some animals in English and Russian show a noticeable similarity of metaphors. Below is a table about animal which clearly reflects some similarities of cultural metaphor between English and Russian.

Human is a mammal as a cow	silly, annoying or unpleasant person unpleasant woman
Human is a sheep	unthinking imitator or over obedient person
Human is a pig	greedy or fat person
Human is an insect (butterfly)	person who enjoys social pleasures
Human is a reptile	unpleasant (of a person)
Black sheep	similar to the scapegoat, the black sheep is the ‘bad egg’ in the family and is often the first to be accused of any misdemeanours that occur
Dark horse	a dark horse is someone who becomes popular or wins a competition, when very little is known about them – a rather enigmatic and mysterious character
Wolf	a cunning, greedy, cruel nature
donkey	stupid and inflexible
deer	timid and meek

Another animal used in metaphors is the pig. In English, Russian and Kazakh pig and its female are metaphorically used as terms implying fatness, dirtiness, ugliness. Bird names are also widely used for metaphors: chicken, hen, swan, quail, pigeon, and pava (female turkey) are just a few examples that are used figuratively. Foxes stand out for their artfulness and smartness: as cunning as a fox, stylish as a fox. Indeed, foxes are often associated with intelligence and slyness. Swans stand out for their gracefulness: as beautiful as a swan. Interestingly, most animal metaphors that are related to men are predominantly based on the strength, size and habitat of the animal (wilderness). For instance, wolf and bull. To compare, women are seen as small domestic animals such as hen or fox. This might lead to the conclusion that there might be a connection between the metaphor and the role of men and women in the society.

The findings of the research indicate that the translation of animal metaphors requires preliminary analysis as well as it assumes that animal metaphors and the problem of gender are interrelated.

References

1. <https://translationjournal.net/April-2015/animal-metaphor-and-cultural-bias-implications-for-the-translator.html>
2. <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2016/04/goatly.pdf>
3. <https://examples.yourdictionary.com/metaphor-examples.html>
4. <https://core.ac.uk/download/pdf/39085608.pdf>
5. <https://www.fluentu.com/blog/english/english-animal-idioms/>

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE ENGLISH LANGUAGE

M. Omirbekkyzy

11 grade student, NIS Kokshetau

B. Abdrakhmanova

English teacher, NIS Kokshetau, Master of Science
abdrakhmanova_b@kt.nis.edu.kz

The development of history, changing circumstances of life have proven to have big impacts on language. Languages evolve, change adapting to new conditions and realities of life. As the result of these changes, it can be observed how quickly the new ways of expressing these changes emerge. In 2020, the outbreak of Covid-19 has not become an exception and the effects of the pandemic on language evolution have been clear to observe across the world. From the start of the pandemic it can be seen that new words are being used both in social and mainstream media. An extensive amount of research indicate that the speed of the language change with Covid-19 is unprecedented. As research shows, it happens due to different factors such as the pace at which the virus has spread, its dominance in the media and globalization at a time when social media and remote contact are highly important.

The aim of this paper is to explore how the Covid-19 pandemic is changing English language and the way people communicate. The research in question seeks to provide important findings on how this global event impacts English language change. The data were collected through document analysis, social media monitoring and observation. As such, by examining particular websites as well as English dictionaries at the beginning of the pandemic and in a year after, it is aimed to compare and identify the changes and track how the English language has changed throughout the year. The selected dictionaries were Merriam-Webster dictionary, Oxford dictionary. The websites were selected randomly: although the ones that reflect official news in English. There exist different opinions with regards to the impact of the pandemic on English language evolution. Some researchers have indicated that the only newly word the pandemic has produced is the Covid -19, whereas others claim that pandemic has given rise to many new words and previously rare used medical terms, these days have become frequently used [1].

In the course of this research social networks such as Twitter, Facebook, Instagram pages of official organisations as well as random English speaking communities where people expressed their views, shared own experiences about the outbreak of pandemic were explored. According to the findings “Covid-19” has become the most popular word to use by the largest number of people. The name of the disease was announced by WHO (World Health Organization) and has derived from the name of the virus that causes it. According to the bbc.com website “in April, the figures for both ‘Covid-19’ and ‘coronavirus’ had skyrocketed to about 1,750 per million tokens (suggesting that the two terms are now being used at roughly the same frequency).” Some of the existing expressions and

words have become even more popular during the pandemic. “Pandemic” was named as the Word of the Year in 2020 by Merriam –Webster dictionary [2]. By March 2020 according to Oxford Dictionary report ‘Covid -2019’ and ‘coronavirus’ were the most frequently used nouns in the English language. From our own experience it can be observed that the word ‘Covid’ appears differently: ‘COVID’ or ‘Covid’, Oxford English Dictionary adheres to the second version.

Although some of the words that seem new are fairly old in reality. As McPherson, the senior editor of the Oxford English Dictionary (OED), illustrates the term ‘Coronavirus’ itself goes back to the 1960s” [3]. However, its use was mainly related to scientific and medical specialists. Some more examples of the old words, that have become commonplace recently, are presented below:

Coronavirus	a type of virus that can cause pneumonia and other diseases in humans and animals
Quarantine	a period of time when an animal or a person that has or may have a disease is kept away from others in order to prevent the disease from spreading
Confinement	the state of being forced to stay in a closed space, prison, etc.; the act of putting somebody there
Pandemic	a disease that spreads over a whole country or the whole world

Since the beginning of the pandemic new words, called ‘neologisms’, are being utilized in mainstream media:

COVID-19 –	coronavirus disease 2019
“ <u>covidiot</u> ”	someone who ignores public safety recommendations
Coronacoma	when you take sleep so long during quarantine that you don't know what time it is or what is happening in the outside world
Coronials	children conceived or born during the COVID-19 pandemic
“ <u>zoombombing</u> ”	which is when strangers intrude on videoconferences
Maskne	an acne outbreak caused by facial coverings
<u>elbow bump</u>	A gesture or a safe way to greet another person
<u>quarantini</u>	a cocktail consumed in isolation

Some of the newly appeared words have slightly changed initial meaning. It is obvious that some of the terminology related to the language of quarantine has existed long before the pandemic and they have become even more popular in 2020. Words that shortly followed COVID-19 in popularity were “pandemic” and “quarantine”. Both these words have interesting origins. “Pandemic” comes from Greek roots; the latter part means “people,” while the former “pan” part means “all”. However, the word “quarantine” has roots back to the 14th century. It comes from the Italian “quaranta giorni” meaning the space of 40 days and stems from the plagues of the middle ages. Ships from plagued countries were made to wait off the ports of Venice for 40 days, to make sure they did not bring their diseases to the city with them. It is surprisingly similar to what many people had to do while traveling in recent times too.

As the pandemic has started to take shape across the globe its language started to take shape too. Take as an example the phrase “social distancing”. How can you be social over a distance? The point of socializing is that we come together. This word goes back to the mid-20th century, it was rarely used and meant to remove yourself from others in society. However, nowadays it is seemingly forever linked with having to distance yourself from others to help prevent the spread of disease. Likewise, the word “self-isolation” and its verb form “self-isolate” have become remarkably common too. This term is older than “social distancing” because it was used in the 19th century. Similarly, “lockdown”, before the pandemic, was used primarily in the world of prisoners, yet by the end of 2020. During the coronavirus outbreak, most of us in the world have been locked down in some form or another.

Words that are not so much from the history books, but more from niche sources that have grown in popularity are “R-number” and “furlough”. “R-number” means ‘reproduction number’ and it relates to how quickly the virus spreads. Research indicates that before 2020 this term was only used by epidemiologists and other scientists seemingly coming into being in the 1980s. Yet now most of us are aware of the “R-number”. Likewise, the term “flatten the curve” was only used by scientists, now all of us know it. ‘Furlough’ is a word of Dutch origins and initially used with the military meaning permission to have a leave of absence. Over the years it came to mean being allowed time off work with payment due to outside interference. In 2020 millions of people were having ‘furlough’ thrown onto them. 2020 even dug up some acronyms from the history books for us to use too, most noticeably PPE and WFH. PPE means ‘personal protective equipment’ and dates to the 70s. Likewise, WFH dates to the 90s and means ‘to work from home’.

Moreover, people started to link words with other words way more often in 2020. For example, the word “zoom” which before the pandemic was just a verb. Now it is more seen as a proper noun. According to Oxford English Dictionary, in 2019 words most related to zoom were 10x, optical, 5x, click, and lens, but in 2020 were via, meetings, conference, optical, and skype. It is a word that has changed meaning. Speaking of zoom and its newfound popularity helped create some new slang too. So much slang and fun terms have been created in the wake of the Covid-19 pandemic. It is been great to see people being so creative of language and having such fun with words in a time of such unrest. Humor can help people cope in hard times and people can express humor through slang and words. For example, “covidiot” meaning someone behaving irresponsibly during the pandemic; “morona” meaning the same thing; “blursday” meaning a day of the week that is indistinguishable from any other; “doomscrolling” referring to the action of compulsively scrolling through social media which relate to bad news.

Languages tend to evolve adjusting to new real factors and conditions of life. The situation with Covid -19 follows the same pattern. Since the very first moment, we saw recently instituted words being utilized across web-based media, memes, and even mainstream media. This is common not only to the English language. In Linguistics several factors that affect language change are indicated. They are social, political, and cultural factors. The Covid-19 and the new words and expressions resulting from it will surely be studied by linguists around the world for a long time to come. With this language evolution nobody can predict which neologisms will still be popular and which ones will disappear. Who knows what will become of any of this language that we have learned over the year, will it stay for the long term like many of the things Covid-19 has brought into the world, or will these words and phrases disappear when the pandemic eventually does.

References

1. <https://www.fastcompany.com/90556360/how-covid-19-is-changing-the-english-language>
2. <https://www.merriam-webster.com/>
3. <https://www.bbc.com/worklife/article/20200522-why-weve-created-new-language-for-coronavirus>
4. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/>
5. <https://www.oed.com/>

«Физика, математика, информатика» секциясы
Секция «Физика, математика, информатика»

**МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПӘНГЕ ДЕГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН
МАТЕМАТИКА АРҚЫЛЫ КӨРСЕТУ**

Баян Арон, Бағрам Тоқтар

А.О. Даутов жаратылыстану ғылымдарының магистрі
aron.bayan@mail.ru

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында көрсетілгендей білім беру саласы бірнеше деңгейлерден: *мектепке дейінгі, орта білім беру, орта білімнен кейінгі кәсіптік білім беру, жоғары кәсіптік және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім* тұрады. Аталған деңгейлердің барлығы өзіндік мақсаттарымен, құрылымдарымен, басқару формаларымен, мазмұнымен, қоғамда алатын орнының маңыздылығымен ерекшеленеді. Бірақ, осы деңгейлердің барлығы біртұтас білім беру кеңістігін тұрғандықтан, оларға ортақ өзекті мәселелер де бар. Солардың ішінде айрықша атап өтетін мәселелерге білім беру сапасын жоғарылату, жеке тұлға ретінде дамыту, білім берудің нәтижелілігі, қай деңгейде болмасын қалыптасқан жүйелі оқытуды импровизациялық түрде күшейту, әр деңгейге өзіне ғана ортақ маңызды мәселелер болып табылады.

Мектеп оқушысының білімді, сауатты, мәдениетті адам болуының қасиеті ертеңгі күнде қоғамның, экономиканың дамуына, жас ұрпақты білім, білік дағдысына тәрбиелеу – іс-әрекеттің нәтижелігіне тікелей байланысы сөзсіз.

Соған байланысты мектеп оқушыларына бағдарлы білім беру саласы әлемдік тенденцияларды негізге ала отырып, әсіресе бейімделу құзіреттілігі жоғары оқушы даярлау мақсатында оқытушының кәсіби-педагогикалық шеберлігі мен оқушының тұлғалық қасиеттеріне қойылатын талаптардың күшеюі байқалады.

«Құзыреттілік» ұғымы «құзыр» сөзінен алынған туынды сөз екендігіне қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде мынада анықтама берілген: «құзыр» - жалпы алғанда қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау дегенді білдіреді. **Құзырет** – жұмыста, әлеуметтік өмірдің әртүрлі жағдайларына байланысты туындайтын, тұлғалық және тұлғааралық сапа, қабілет, сондай-ақ білім мен білік. Қазіргі таңда, «құзыреттілік» ұғымының мағынасы кеңейтілген, яғни ол адамның жеке тұлғалық қасиеттерінің әрбіреулерінің индивидуалды болып келетінін түсіндіріледі. **Құзыреттілік** – жеке тұлғаның бойында бар білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық немесе теориялық мәселелерді шешуде қолдана білу қабілеттілігі. Сол себепті **оқушының құзыреттілігі** – педагогикалық анықтама бойынша табысқа жетелейтін, оқытушыға қажетті тұлғалық сапа ретінде қарастырылады.

Педагогикалық сөздіктерде тәрбие барысындағы *тұлғалық-бағдарлық тұрғыдан қарауды* педагогтардың баланы жеке тұлға ретінде және тәрбиелік ықпалдың саналы, жауапты субъектісі ретінде қабылдайтын бірізді қатынасын айтады. Педагогикада бұл теория тәрбиенің субъект – субъектілі процесс ретінде анықталуына байланысты ХХ ғасырдың 80 жылдарынан бастап қалыптаса бастады. Оның әр түрлі философиялық, психологиялық-педагогикалық аспектілерін Б.Г. Ананьев, А.Г. Асмолов, И.С. Якиманская, Е.Ы. Бидайбеков, С.А. Бешенков, Ж.А. Караев, Б.Б. Баймуханов және т.б. ғалымдар зерттеген.

Құзіреттілігі жоғары оқушы даярлау – қазіргі көп сатылы жаңартылған бағдарламалардың негізгі көзі. Өйткені білім берудің мектептік жүйесіне айтарлық өзгерістердің енуі, жоғары оқу орындарына бейіндік пәндерден құзыретті, бәсекеге қабілетті тұлғалық қабілетті заманауи андрогогикалық дәлелі бола алады.

Мектеп оқушыларының құзыреттілігінің негізгі проблемасы – күрделі де көпқырлы болғандықтан: философияда, педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, кәсіби білім берудің теориясы мен әдістемесінде, еңбек психологиясында т.б. гуманитарлық ғылымдарда әр қырынан қарастырылып келеді.

Білім беру жүйесінде – құзіреттілікке толы мектеп оқушысын даярлау мақсатында – құзіреттілігі жоғары педагог ұғымына оқытушы мен оқушы байланысының теориялық талдауы негізінде «наставнические компетенции / тәлімгерліктік құзыреттілік» ұғымы, оның мәні алуан түрде фәлсафа қарастыруға болады.

Біз өз зерттеуімізде құзыреттілік ұғымын білім, дағды немесе іскерлік ұғымдарының жиынтығымен бірлікте тереңірек қарастыру қажет. Құзыреттіліктің өзі қарым-қатынастық, операциялық-технологиялықпен бірге мотивациялық, этикалық, әлеуметтік және мінез-құлықтық құраушылардан тұратындығын көреміз. Егер білім, іскерлік, дағды үлгіге ұқсас әрекетті ұсынатын болса, онда құзыреттілік әмбебап білім негізінде өзіндік жұмыс тәжірибесінің болуын ұсынады. «...құзырет пен дағды ұғымы білім мен түсініктен тұрмайды, ол әрекет ету ретіндегі білімнің логикалық қалыптың қалай болу керектігі жөніндегі білім. Құзыреттілік кейбір тұлғалардың бұл құзыреттіліктерін жүзеге асыру қабілетіне дейінгі деңгейін немесе дәрежесін сипаттайтын қасиеттердің (білімге және оны қолдануға, көзқарастарға, дағдыларға және жауапкершілікке қатысты) үйлесімін ұсынады» [1, 102-бет].

Сол себепті «мектеп оқушысының математика пәні бойынша нені білуі керек және жоғары оқу орнына түсерге дейін қандай білімге ие болуы керек?»- деген сауалдарға жауап іздестіре отырып «Математика» пәнінің жалпыға міндетті білім беру стандартымен таныса, мектеп оқушыларының меңгеруіне қажет болған білім мен біліктерді төмендегідей деп көрсеткен:

- математика бойынша өз бетімен мектептің оқу бағдарламалық оқулықтарымен практикалық жұмыс жасау;

- жаңа платформалық немесе ақпараттық технологияларды пайдаланып жалпыға бірдей білім беретін орта мектептерде «Математика» пәнін міндетті оқыту;

- оқушылардың қабілетіне және ерекшеліктеріне сай оқытудың дифференциалды түрін пайдалану және деңгейлі тапсырмаларды талдау жұмыстарын жүргізу;

- әртүрлі сабақ беру формалары мен әдістерді, қосымша құралдар мен негізгі көрнекіліктерді пайдаланып нақты тәрбиелік, дамытатын, білімдерін сынауға болатын рационал емес логикалық, интуитивтік, күрделі есептер қою;

- логдандық себептерге орай, білім беру ортасын басқару және мектептің негізгі пәндерін оқыту концепциясының жаңаша өзгертулер еңгізуі: АКТ және видеотехника базасында компьютерлеуді ұйымдастыру және басқару формаларын ұйымдастыру [2. 45-бет].

Оқытудың дамытушылық қызметі мұғалімнен белгілі бір жүйеде білімді жай ұсынуды талап етпейді, сонымен қатар оқушыларды ойлануға, қойылған сұрақтарға жауап іздеуге және табуға, бұрыннан белгілі сұрақтарға сүйене отырып жаңа білімді алуға үйретуді де қамтиды. Сондықтан зерттеу тақырыбымызға байланысты «Математика» пәнін үйренудегі және меңгерудегі оқушының құзыреттілігі туралы математикалық есептерді талқылау барысында мектеп оқушыларын математикаға қызықтыру, білім-білік-дағдыларын практика барысында қалыптастыруда «Мектеп оқушысының құзыреттілікке жету моделі» болуы және оны қадамды жетілдіру екенін байқадық.

Осыған байланысты француз философы М.Монтаньенің «Жақсы орналастырылған ми жақсы толтырылған миға қарағанда артық» деген сөзін келтірген орынды [3. 49-бет].

Бөлшектердің қайсысы үлкен: $\frac{10^{10} + 1}{10^{11} + 1}$ немесе $\frac{10^{11} + 1}{10^{12} + 1}$?

Шешуі:

1-тәсіл. Алымдары бірдей болу үшін, екі бөлшектің екеуінен де 1/10 азайтайық:

Егер $\frac{10^{10} + 1}{10^{12} + 10} - \frac{1}{10} = \frac{9}{10^{12} + 10}$, $\frac{10^{11} + 1}{10^{12} + 1} - \frac{1}{10} = \frac{9}{10^{13} + 10}$.
 Егер $\frac{9}{10^{12} + 10} > \frac{9}{10^{13} + 10}$ болса, ендеше $\frac{10^{10} + 1}{10^{11} + 1} > \frac{10^{11} + 1}{10^{12} + 1}$ болғаны.

2-тәсіл. Бөлшектің әрбіреуін 10-ға көбейту арқылы бүтін мәнді ескерейік:

$10 \cdot \frac{10^{10} + 1}{10^{11} + 1} = 1 + \frac{9}{10^{11} + 1}$, $10 \cdot \frac{10^{11} + 1}{10^{12} + 1} = 1 + \frac{9}{10^{12} + 1}$.
 Егер $\frac{9}{10^{11} + 1} > \frac{9}{10^{12} + 1}$ болса, бірінші бөлшектің екінші бөлшектен үлкендігі айқын.

3-тәсіл.

$10^{10} = a$ – жаңа айнымалысын еңгізейік. Ендеше берілген бөлшектерді салыстыру барысында бөлшектерді келесі түрде қарастырамыз: $\frac{a+1}{10a+1}$ және $\frac{10a+1}{100a+1}$.

Бөлшектерді ортақ бөлімге келтіру арқылы

$$\frac{a+1}{10a+1} = \frac{(a+1)(100a+1)}{(10a+1)(100a+1)}, \quad \frac{10a+1}{100a+1} = \frac{(10a+1)(10a+1)}{(100a+1)(10a+1)}$$

берілген бөлшектердің алымдарын теңестірейік: $(a+1)(100a+1) = 100a^2 + 101a + 1$, $(10a+1)(10a+1) = 100a^2 + 20a + 1$. Егер $101a > 20a$ ($a = 10^{10}$), ендеше бірінші бөлшектің мәні екінші бөлшектің мәненен үлкен екендігін аңғаруға болады:

$$\frac{a+1}{10a+1} > \frac{10a+1}{100a+1}, \text{ сондықтан } \frac{10^{10} + 1}{10^{11} + 1} > \frac{10^{11} + 1}{10^{12} + 1}$$

Оқушылардың математикалық білімдерінің артуының бірден-бір себебі – өздігінен зерттеу жұмыстарына қатысу арқылы тәлімгерлік мақсатты дұрыс қою математикалық құзыреттілік қызметін қалыптастырады. Даму барысындағы атқарылған жұмыстардың нәтижелігі мектеп оқушыларында белсенді ойлау көрсеткішін құру негізінде өзіндік алаң құрылады. Яғни оқу барысындағы оқушылардың математикалық есептерді шығарудағы зерттеушілік іс-әрекеттері біздің шығармашылық ізденушілік дағдыларымыздың құзыреттіліктің дағдылануының шарты мен құралы болып табылатын танымның ғылыми аспектісі негізінде дербес практикалық және теориялық білімді игерудегі оқу әрекеті деп түсініледі.

Әдебиет

1. Даутов А.О., Жаныс А.Б., Нуркасымова С.Н., Бейсеков А.Н. Роль математической особенности в развитии логики на уроках геометрии. Научный журнал «Вестник АПН Казахстана» // НЦ НТИ импакт фактор журнала 0,074. С. 100-106 (Алматы, 2020).
2. Даутов А.О., Кожобаев К.Г., и др. Актуальные проблемы эстетики преподавания современной математики. Халықаралық ғылыми конференция материалдары «Математическое образование: состояние, проблемы, перспективы». С. 41-47 (Ақтөбе, 2019).
3. Мусайбеков Р.Г., Даутов А. Применение казахским народом элементов математики в практике // Научный журнал «International independent scientific journal», 2018г, - №3, -С.48-51.

ИНЖЕНЕРИЯДАҒЫ ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ

Байгарин Д.Ш.

Көкшетау қ., Назарбаев Зияткерлік мектебі, 9-сынып оқушысы

Аяшева Г.О.

Көкшетау қ., Назарбаев Зияткерлік мектебі, математика мұғалімі

baygarin05@mail.ru

Инженерия мен геометрия салалары бір-бірімен тығыз байланысты және олардың міндеттері өмірлік мәселелерді шешуімен байланысты болғандықтан, менің зерттеу жұмысым дамылдама (*орыс.беседка*) құрастырудың ең тиімді жолын табу мәселесін ашады. *Зерттеу жұмысын жүргізудің мақсаты:* инженериялық негіздерін өмірде қолдану арқылы, дамылдама тұрғызуда өз қолыммен құрастырудың ең тиімді жолын табу.

<p>Зерттеу қадамдары:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Дамылдаманың формасына, түріне баға беру арқылы, болашақ бұйымның көрінісін анықтау ✓ Инженериялық модельдеу талабына сай проект кескіндеу, жұмыс жоспарын құру ✓ Қажетті материалдарды алдын ала дайындау ✓ Проекттердің кескіндеріне сүйене отырып, құрылысты жүргізу 	<p>Зерттеу әдістері:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Деректерді жинау және талдау әдісі ✓ Деректерді өңдеу ✓ Жазықтықта тік бұрышты шығару әдісі ✓ Квадрат екенін дәлелдеу әдісі ✓ Салыстыру
--	--

Жұмысымның нәтижесі – жасалған проектiлердiң кескiндерiне, жұмыс жоспарларына сай дамылдама тұрғызу блып табылады.

Мәселені шешудің әртүрлі жолдары бар. Соның бірі: инженерлік пен геометриялық модельдеу білімдерін негізге ала отырып, дамылдама проектісін жасау. Сол проектiлердегi кескiндерге қарап, құрылысты бастау, ол шамамен 130000 теңге сомасына түседі деп есептелді.

Бұл мәселені шешу үшін бірнеше әдістермен танысу қажет. Яғни, дамылдама тұрғызу барысында жоспарланған өлшеулер мен деректерді жинау, талдау және өңдеу, материалдарды дұрыс қолдана білу әдістері жұмыс бойы қолданылады.

Аз мөлшерлі қаражатпен жақсы нәтижеге шығу – жұмыстағы талап, мақсат болып табылады.

Дамылдама салу алдында оның геометриялық формасы дұрыс болуы міндетті. Дамылдама фундаментінің формасы – квадрат болса, фундамент салу алдында жерде тік бұрышты құрастыру қажет. Ол үшін Пифагор теоремасы қолданылады. Белгілі бір нүктеден ұзындығы 3 және 4 метр катеттерді жасап, оларды ұзындығы 5м гипотенузамен қосса, 90 градусқа тең бұрыш шығады. Дамылдаманың фундаментінің формасы – квадрат. 90 градус бұрышты есептегеннен кейін, фундаментті салу алдында оның квадрат екенін дәлелдеу үшін екі диагоналіп өлшеп, теңдігіне көз жеткізу керек.

Дамылдама құрастыру мәселесі

Көкшетау қаласындағы қалыптасқан инфляцияның өсуі нәтижесінде, соңғы жылы дамылдама сатып алу/құрастыру құны көтерілді. Осыған орай, материалдар мен атқарған жұмысқа байланысты ең қолайлы шешу жолын табу қажет болды.

Жобаны бастар алдында ең біріншіден дамылдаманың моделін, материалын, түрін таңдау қажет болды. Дамылдаманың түрлі формасына, материалдарына баға беру арқылы, ең лайықты дамылдаманың дамылдаманың моделі ретінде – куб формасын таңдадым.

<p>Оның артықшылықтары:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Көп орын алмайды ✓ Аз қаражат жұмсалады ✓ Жоғары желөткізгіштік 	<p>Ал, кемшіліктері:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Сыйымдылық
<p>Материалдар жағынан – ағаш материалы таңдалды. Оның артықшылықтары:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Құны қолжетімді ✓ Ұзаққа жарамдылық ✓ Қолайлылық ✓ Сәндік 	<p>Кемшіліктері:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ылғал тұрақсыздығы ✓ Жанғыштық

Болашақ дамылдаманың пішіні мен материалын таңдағаннан кейін мен проектилеу мен құрастыруды қолға алдым. Проектилеу мен құрастырудың алдында, проект, бұйым және құрылма ұғымдарымен танысу қажет болды.

Абстракция, жаңадан пайда болған ойды қағазға түсіру арқылы инженерлік ойлар мен шешімдерді іске асыру және оның нәтижесі – қағазға түскен дайын, кейін бұйымның келбетін, көрінісін көрсететін модельдер, сипаттамалар, схемалар мен жоспарлардың жиынтығы – проект болып табылады.

Бұйым – материалдық объект, кәсіпорындарда дайындалатын нақты өндіріс заты. Ол материалдық объектілер саласындағы қызметтің нәтижесі болып табылады.

Дамылдаманың (бұйымның) болашақтағы келбетін, көрінісін жасау, дамылдаманы құрудың тиімді жолын оның алдындағы, бүйір жағының және фундаменттің проектилерін жасау мақсатында дамылдаманың проектісі жасалды.

Проектилеу – ғылыми негізделген, техникалық және экономикалық тұрғыдағы жүзеге асырылатын, мақсатты инженерлік шешімдерді іздеу. Бұл кезеңде бұйым жасауының негізі салынады, анализ бен өзгерістер, талқылаулар жүргізіледі.

Проектилеу 2 кезеңнен тұрды: 1. Идеяның пайда болуы. 2. Схемалардың құрылуы, оның негізінде ықтимал аумақтың оптималды өлшемдері, дамылдама құрудағы тиімді өлшемдер, дамылдама тура горизонталь және вертикаль тұрғызу үшін сызбаларды сәйкес өлшеулер алынды және құрылды.

Дамылдама жоспары: жоспарда дамылдаманың жоғарыдан, алдынан көрінісі, қабырғалардың, шатырдың, еденнің ұзындықтары кескінделген. Бірінші, жоғарыдан берілген кескінде 2 метрлік қабырғаның ұзындықтары, 1 метрлік есік өлшемдері көрсетілген. Ал, алдынан көрінісінен қабырғалардың биіктігі берілген, 2 метрлік қабырға және 50 сантиметрлі шатыр. (Қосымша, №1 сурет)

Фундамент схемасы: бұл схемада фундамент ретінде алынған блоктардың ұзындықтары мен әр блок арасындағы арақашықтығы белгіленген. Жазықтықтың үстіңгі бөлігі – 20 см, астыңғы бөлігі – 40 см және блоктар арасындағы арақашықтық 200 см деп алынған.

(Қосымша, №2 сурет). Каркас схемасы: схемада дамылдаманың алдыңғы мен бүйір жағы берілген. Дамылдаманың шатырға дейінгі биіктігі 200 см, шатыр биіктігі 50 см, қабырғасы 200 см деп алынған. (Қосымша, №3 сурет)

Келесі қадам – құрастыру. Ең біріншіден дамылдама құрылмасын жасау қажет. Құрылма – бұйымның негізінде құрылманың проекті тұрады. Бұл болашақ бұйымның формасы, ол алтыбұрышты, тіктөртбұрышты және т.б формалы болуы мүмкін. Ал, құрастыру – бұйымның нақты құрылмасын жасау. Құрастыру негізінде проектилеудің нәтижелері және проектилеу нәтижесінде қабылданған барлық инженерлік шешімдерді дәйектеу.

Дамылдаманың құрылмасы 2 негізгі бөліктен тұрады, OSB тақтасымен және черепицамен қапталған үшбұрыш формалы шатыр және ағаштан жасалған дамылдаманың квадрат формалы қаңқасы.

Талқылаулар мен эксперименттер арқылы, жасалған дамылдамалардың проектилерге қарай отырып, дамылдаманың квадрат қаңқаның құрылмасы және үшбұрышты формалы шатырдың нақты өлшеулері, осы нысандардың вертикальдігі мен горизонтальдігі тексерулер арқылы құрастыру жүргізілді.

Құрастырудың бірінші қадамы ретінде дамылдама тұрғызудан дейін құрылыс орнын дайындау және материалдарды іздеу керектігі анықталды.

Таңдалған және қолданылған материалдар (кестедегі баға 1 дана мен 1м² үшін көрсетілген):

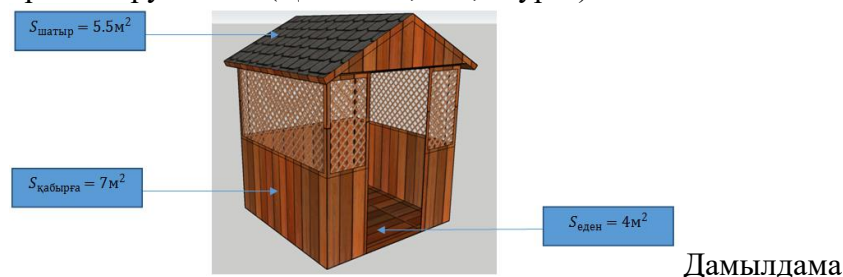
Материал	Бағасы
Ағаштан жасалған кесек	2000
Құм блогы	600
Қабырға тақталары	1900

Еден тақталары	2000
Шатыр тақтайшалары	2000
OSB тақта	3300
Өрнек тақтайшалары	150
Черепица	2500
Жалпы жұмсалған сома	Барлығы: $\approx 130\,000$ теңге

Материалдарды қолдану кезінде онымен бірге қолданбаған бөлігі қалды, сол себептен материалдар үшін артық қаражат бөлінді. Материалдарды тапқаннан кейін құрылыс кезеңі басталады. Ең алдымен, дамылдама тұрғызу алдында фундамент пен каркас салу қажет. Фундамент салу үшін құм, құм блоктары қажет. Таңдалған орында Пифагор теоремасын қолданып, тік бұрышты шығару қажет. Тік бұрышты шығарғаннан кейін, жазықтықтың 40 см тереңдікке 60 см-лі 4 құмблок жерге тұрғызылады. Осылайша дамылдаманың каркасы жасалды. Дамылдаманың қаңқасының горизонтальдігі мен вертикальдігі дұрыс болуы міндетті, ол үшін “деңгей” құралы қолданылды. (Қосымша, №4,5 сурет)

Қабырға және еден дамылдама қаңқасына сүйене отырып, каркас үстінен 2 метрлі еден тақтайларымен және каркастың төменгі бөлігінен 1 метр биіктікте қабырға тақталарымен дамылдаманы қаптау жүргізіледі. (Қосымша, №6 сурет)

Дамылдаманың 2-ші құрылмасын жасау үшін шатыр тақтайшалары, OSB тақтасы, черепица қажет болады. Дамылдама ішіне су өткізбеу үшін OSB тақтасының үстіне черепица орнықтыру қажет. (Қосымша, №7,8 сурет)

тұрғызу барысында оның 3D моделі жасалынды.

Құрастырудың соңғы бөлігінде қапталмаған, бос қалған жерлерін өрнекпен және қалған қабырға тақтайларымен толтыру жүзеге асырылады. Өрнек қоқыс, қалдықтарды ішіне өткізбес үшін, оптималды күйінде бірінен бірін 8 сантиметрмен арақашықтығында орналастыру және бекіту қажет.

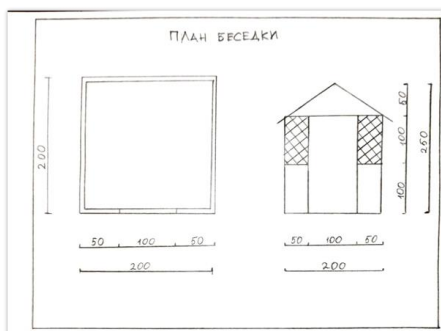
Шатыр мен дамылдама қаңқасының арасындағы бос орнын қалған қабырға тақтайларымен бекітеміз. (Қосымша, №9 сурет)

Қорытынды

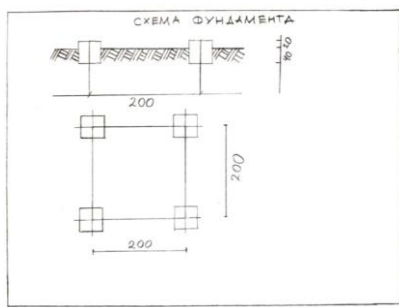
Геометриялық модельдеудің және инженерлік негіздерінің көмегімен мен мүмкін болатын аз қаражатпен дамылдама құрастырудың тиімді жолын таба білдім. Дамылдама орнықтыру алдында әр түрлі дамылдамалардың формасына, материалына олардың тиімді және тиімсіз жақтарына баға бере отырып, ең оптималды ағаштан жасалған куб тәріздес моделінің артықшылықтарына қарап таңдай алдым. Жасалған проекттердің құрастыруда маңыздылығын біле алдым. Инженерлік талаптарға сай кезең бойынша проект, проектилеу, құрылма, құрастыру жасау арқылы белгілі бір бұйымға, дамылдамаға жеттім. Құрастыру барысында математика заңдарын қолданып, дәлелдеудің орындалатынына көз жеткіздім.

Әдебиет

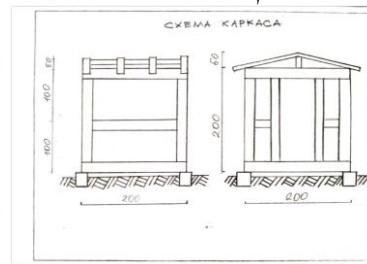
1. Проектирование и конструирование. Учебное пособие. Лоцманенко В.В., Кочегаров Б.Е.

сурет №1

сурет №2

сурет №3

сурет №4

сурет №5

сурет №6

сурет №7

сурет №8

сурет №9

ЗАЩИТА КРЫШ ВЫСОТНЫХ ДОМОВ ОТ НЕБЛАГОПРИЯТНОГО ВЛИЯНИЯ АТМОСФЕРНЫХ ОСАДКОВ

Буторин А.
9 класс

Закирова Н.А.
учитель физики, мастер

Цель проекта:

Разработать модель устройства для защиты крыш высотных домов от атмосферных осадков.

Задачи исследования:

1. Изучить существующие способы защиты кровли высотных домов от атмосферных осадков.
2. Исследовать зависимость испарения воды и сублимации снега от температуры и скорости воздушных потоков.
3. Изучить среднегодовые нормы осадков в различных регионах РК.
4. Разработать устройство для защиты крыш от атмосферных осадков с дистанционным управлением.
5. Оценить финансовые затраты и эффективность работы устройства.

Гипотеза:

Устройство, устраняющее агрессивное действие атмосферных осадков на кровлю крыш решит проблему протекания крыш жилых домов, устранив опасность массового схода снежного покрова и ледяных наростов на прохожих, обезопасит работу ЖКХ при чистке крыш.

Объект исследования:

Способы очищения крыш высотных домов от атмосферных осадков.

Предмет исследования:

Влияние скорости воздушных потоков на скорость испарения воды и сублимации снега/льда.

Методы исследования:

1. Изучение теоретического материала.
2. Наблюдение и постановка эксперимента.
3. Моделирование.
4. Сравнение различных режимов работы устройства по защите кровли от атмосферных осадков.
5. Оценка, экологическое и экономическое обоснование.

Новизна исследования.

Применение воздушных потоков - новый способ защиты кровли крыш.

Результаты работы и выводы:

1. Создана установка для очистки крыш высотных домов от атмосферных осадков.
2. Использование установки увеличивает срок службы мягкой кровли крыш, снижает травматизм и смертность при чистке крыш

Области практического использования результатов:

Устройство для защиты крыш высотных домов от атмосферных осадков может быть установлено на жилые дома с плоской крышей, а также использовано при строительстве новых домов.

Введение

Зима в северных регионах Казахстана долгая по времени, снежная, с оттепелями и морозами. В южных предгорных районах снег зимой выпадает большими массами и его

скопление на крыше может повредить кровельное покрытие и негативно сказаться на несущей конструкции дома. Мокрый снег по плотности близок к воде, один кубометр весит около тонны. Если снег не убирать после каждого снегопада, то снег превратится в наледь, на карнизах появятся сосульки, водостоки забьются льдом, который может их деформировать. Все это может вывести из строя систему водостоков. Наледь сложно удалять с крыши, можно повредить покрытие кровли [1].

Различают два вида кровли: плоскую и скатную. Плоская кровля жилого помещения чаще всего встречается в городах. Многоквартирные здания покрывают битумом или рубероидом, покрытие с годами изнашивается и начинает течь. Со скатной крыши может неконтролируемо сползти лавиной наледь, падающие сосульки опасны для людей и машин. По краям скатных крыш устанавливают снегозадержатели, которые представляют собой ограждения из металла, их устанавливают в непосредственной близости от свесов кровли, но гарантированной защиты они обеспечить не могут[2].

В районном суде № 2 Бостандыкского района Алматы 8 декабря 2020 года проходило слушание по делу о гибели женщины из-за сосульки в центре города. На скамье подсудимых — председатель КСК. В ноябре 2018 года с кровли девятиэтажного жилого комплекса Adal Residence упала ледяная глыба. Она рухнула прямо на голову 60-летней женщине, которая скончалась до приезда скорой помощи [3].

В весенний и летний период в связи с ливневыми осадками или таянием большой массы снега в сочетании с аварийным состоянием кровли возможно затопление частных домов и верхних этажей многоэтажек. Подтекание кровли жилого многоэтажного дома из-за проникновения талой воды не редкость: около 15% от общего числа случаев затопления. Скатная кровля может пропустить воду только в случае явного механического повреждения покрытия, которое может возникнуть в результате чистки крыши или движения большой массы заледеневшего снега [4].

Для предотвращения отрицательного воздействия на кровлю атмосферных осадков: образование углублений и воронок, заполненных дождевой водой, возникновение протеканий, обледенение стен дома и перекрытий в зимний период, появление множественных трещин рекомендуется проводить профилактические мероприятия. Очистка крыши относится к опасному виду работ, так как она ведется на высоте и чревата падением [5].

В исследовательской работе мной поставлена цель: создать устройство для автоматического удаления воды, снега и льда с поверхности крыш, тем самым обеспечить безопасность прохожим, работникам ЖКХ и защитить от протекания крыш жителей многоэтажных домов. Для достижения поставленной цели необходимо изучить существующие способы очистки крыш, найти наиболее безопасный и эффективный метод выполнения этой работы. Создать устройство, которое позволит справиться с атмосферными осадками на крышах домов дистанционно. Оценить, насколько эффективен метод очистки крыш постановкой экспериментов с использованием модели устройства. Необходимо оценить, велики ли затраты на изготовление разработанного устройства. Полагаю, что безопасность людей и комфортное жилье – это более высокие ценности.

Исследовательская часть

1. Неблагоприятные явления как результат агрессивного воздействия атмосферных осадков на кровлю домов

Снег, накопившийся на крыше во время снегопада, ведет себя по-разному: уплотняется, сползает, тает, сдувается ветром, испаряется. При этом могут происходить неблагоприятные явления:

- При толстом слое снега возрастает нагрузка на несущие конструкции здания, происходит их деформация;

- Большая, тяжелая масса снега сползает, накапливается у края свеса и образует снежный карниз, который может рухнуть в любой момент; нельзя пользоваться балконами и террасами;
- При таянии и затем замерзании снега наледь может повредить кровельное покрытие;
- При подтаивании снега стекающая вода образует сосульки, которые при оттепели могут сорваться;
- От тяжести снега и льда деформируется водосточная система крыши. Мокрый талый снег может скапливаться в желобах и трубах, при замерзании образовывать ледяные пробки, способные повредить водостоки.

Немало проблем возникает и при скоплении влаги на плоской крыше:

- Под действием влаги происходит полное или частичное расслоение покрытия плоской кровли, появляются трещины, возникают пузыри, образуются углубления с дождевой водой (рис.1) [6];

Рис.1 Результат воздействия атмосферных осадков на мягкую кровлю крыши: расслоение и трещины, пузыри, воронки с водой

- Крыша любого здания рано или поздно начинает протекать. В жилых помещениях отслаивается от потолка и стен отделочный материал, появляется плесень (рис.2).

Рис.2. Разрушение жилых помещений талой водой, стекающей с крыши

- Нарушается гидроизоляция в местах примыкания к надстройкам для лифтового оборудования, к выходам вентиляционных шахт.

2. Мероприятия по защите плоских и скатных крыш от воздействия атмосферных осадков при строительстве дома[7]

Вид крыши	мероприятия	результат
Скатная крыша	Скаты крыши делают крутыми – 45-60°.	Снег сползает под действием собственного веса, дождевые потоки стекают.
	На крыше ставят снегозадержатели.	Снег удерживается и не сходит лавиной.
	Мансардная крышу утепляют.	На поверхности кровли не образуется наледь, а на свесе – сосульки.
	Вентилируют чердак холодным воздухом.	Наледь не образуется

	Обогревают кровлю нагревательным кабелем, который располагают на полосе шириной 30-50 см, расположенной непосредственно перед водостоком.	Водосточная система защищена от повреждений.
	Устанавливают водосточные трубы без изгиба у карниза.	В изогнутой части не образуется ледяная пробка.
Плоская крыша	Плоская крыша должна иметь внутренний подогреваемый водосток и уклон в сторону его воронки (минимум 2 %).	Водосток защищен, вода стекает в водосток.
	Часть стены, примыкающая к поверхности балкона или террасы, должна иметь гидроизоляцию на высоту 15-20 см	Стены защищены от намокания и разрушения, образования плесени, отслойки отделочного материала.

3. Промышленный альпинизм и чистка крыш высотных домов

В больших городах многих стран уборка снега с крыш высоток обычно проводится методом промышленного альпинизма. Альпинисты используют страховки и веревки для подъема на высоту. В современных мегаполисах, которые отличаются плотной застройкой, технику использовать невозможно. При чистке кровли нельзя использовать железные лопаты и ломы, предпочтительнее инструмент из пластмассы и дерева. Сосульки, чтобы они не повредили при падении асфальт и деревья аккуратно спиливают и складывают в мешок. Специалисты также освобождают водостоки ото льда [8]. Промышленный альпинизм используют для выполнения высотных работ в таких городах Казахстана как Нур-Султан (рис.3), Алматы, Актобе, Атырау, Актау, Караганда, Костанай, Павлодар, Петропавловск, Темиртау, Туркестан, Уральск, Усть-Каменогорск, Шымкент [9].

В перечень услуг компаний входит ремонт и очистка кровли от снега, монтаж и демонтаж антиобледенительных систем.

В связи с повышенной опасностью промышленного альпинизма МЧС РК от 9 декабря 2012 года издан приказ: «К выполнению работ методом промышленного альпинизма допускаются лица, прошедшие профессиональное обучение, сдавшие экзамен, получившие единую книжку промышленного альпиниста и удостоверение альпиниста» [10].

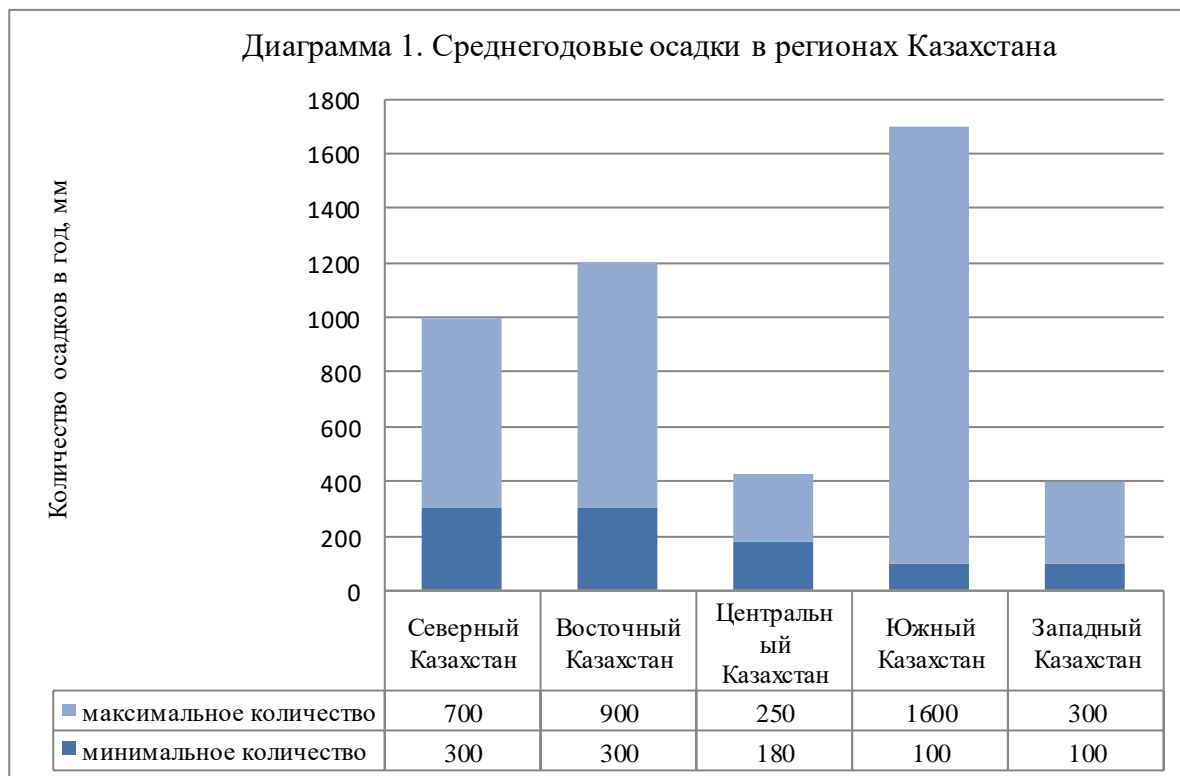
4. Статистика по атмосферным осадкам в различных регионах Казахстана

Среднегодовое количество осадков на территории Казахстана колеблется от 100 до 1600 мм (диаграмма 1). В северных областях Казахстана осадки могут быть затяжными, а лето холодным. Среднее количество осадков от 300 мм до 600-700 мм, наблюдается большая высота снежного покрова. В Восточном Казахстане годовое количество осадков от 300 до 600 мм, в горах до 900 мм. В Центральном Казахстане осадков в год выпадает 180-250 мм. Для Южного Казахстана количество осадков в год колеблется от 100 до 200 мм, а в горах - до 1600 мм. Среднегодовое количество осадков в Западном Казахстане достигает 100 мм на юге до 300 мм на севере региона.

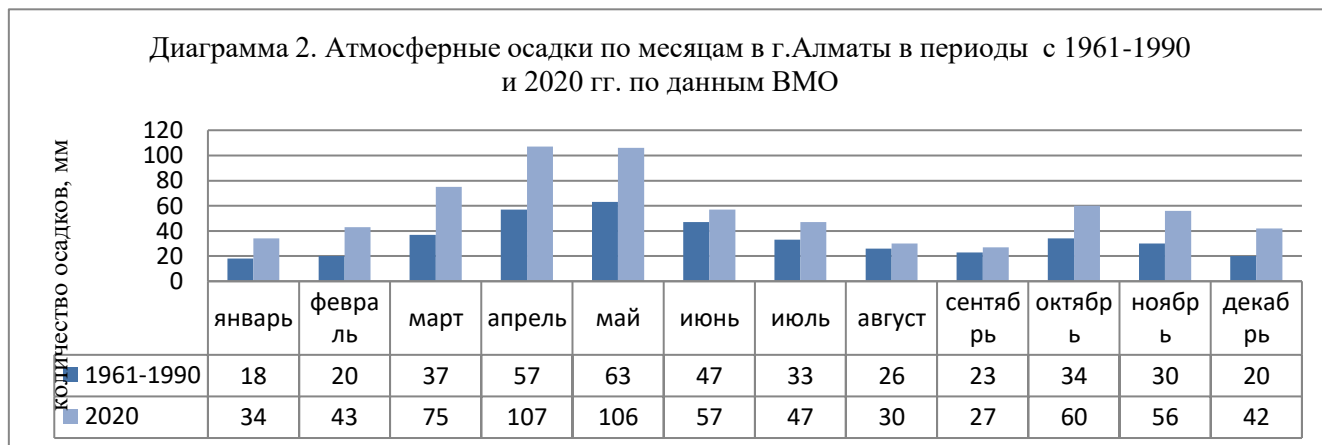
Рис.3 Промышленный альпинизм в Нур-Султане

Наиболее увлажненными являются восточные и юго-восточные высокогорные районы республики [11].

Годовое распределение атмосферных осадков на территории Казахстана неравномерно и по сезонам года. В северной части страны 70-80% годовых осадков приходится на теплое время года, больше всего их в июле. В южной пустынной зоне и у подножья гор на востоке и юго-востоке наблюдается минимум летних атмосферных осадков. На территории Казахстана продолжительность залегания и толщина снежного покрова неодинаковы. Если на севере средняя толщина снега составляет 20-30 см и он лежит 125-165 дней, то на юге толщина снега 10-15 см, и он сохраняется 40-60 дней. В горных районах продолжительность залегания и толщина снега зависят от высоты. Например, в Илейском Алатау толщина снежного покрова достигает 90 см, а продолжительность залегания - 230 дней [12].

Сравнение среднегодовых осадков в периоды с 1961 по 1990 годы и за 2020 год, представленные Всемирной метеорологической организации (ВМО) показывают, что климат меняется, количество осадков в предгорных районах увеличивается (диаграмма 2) [13].

Таким образом, приходим к выводу, что проблема защиты кровли от атмосферных осадков остро стоит в северных районах, а также горных и предгорных районах Восточного и Южного Казахстана.

5. Исследование зависимости испарения и сублимации от температуры окружающей среды и скорости ветра.

Количественно испарение характеризуется массой воды, которая испаряется в единицу времени с единицы поверхности. Эта величина называется скоростью испарения. В системе СИ она выражается в $\text{кг}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$. Для практических целей скорость испарения выражается высотой (в мм) слоя воды, которая испаряется за единицу времени. Слой воды, высотой 1мм, который испарится с площади 1 м^2 , имеет массу 1 кг.

Скорость испарения зависит от скорости ветра. С увеличением скорости ветра увеличивается турбулентная диффузия. Чем интенсивнее турбулентное перемешивание, тем быстрее протекает перенос водяного пара в окружающую среду. Сублимацию, или возгонку, т.е. переход вещества из твердого состояния в газообразное, также называют испарением. Интенсивный обдув поверхности жидкости увеличивает скорость испарения жидкости [14, 15].

Для исследования зависимости скорости испарения воды и снега от скорости ветра при различных значениях температур окружающей среды, была собрана установка, состоящая из кюветы с направляющими для воздуха, электродвигателя с вентилятором, датчика оборотов двигателя (рис.4). Опыты проведены при атмосферном давлении. Были использованы измерительные приборы: термометр, мультиметр для определения напряжения и силы тока в цепи двигателя, линейка для определения высоты снежного покрова или слоя воды в кювете, часы для определения времени полного испарения воды или сублимации снега. Для измерения скорости воздуха транспортиром определял угол отклонения α листа бумаги от вертикального положения (рис.5). В приложении 1 даны расчеты скорости ветра.

Рис.4 Установка для исследования зависимости испарения от температуры окружающей среды и скорости ветра.

Рис.5 Определение скорости воздушного потока по отклонению листа известной массы.

Ниже представлены таблицы значений физических величин, полученные в результате проведенных опытов при средних значениях температур зимнего и летнего сезона.

Состояние осадков	$t^{\circ}\text{C}$	h, мм	U, В	I, А	P, Вт	α , град	v , м/с	t, мин
вода	20	10	10	2	20	21	0,25	55
			11	2	22	25	0,27	47
			12	2	24	36	0,34	40
рыхлый снег	-25	10	10	2	20	21	0,25	70
			11	2	22	25	0,27	53
			12	2	24	36	0,34	22
заледеневший снег	-25	10	10	2	20	21	0,25	125
			11	2	22	25	0,27	65
			12	2	24	36	0,34	50

По графикам зависимости времени испарения и сублимации, изображенных на рисунке 6, можно сделать следующие выводы:

1) Скорость испарения и сублимации зависит от температуры окружающей среды.

2) На график зависимости времени сублимации рыхлого снега от скорости ветра значительно повлияло выдувание снега из кюветы. Следовательно, эффективно использование устройства для защиты крыш от атмосферных осадков непосредственно во время снегопада. Плотность рыхлого снега составляет $0,1 \text{ г/см}^3$, слежавшегося снега $0,5 \text{ см}^3$. Поток воздуха необходимо направить не вдоль поверхности воды и ли снега, а под некоторым углом, направив его на поверхность воды или снега. В таком случае процесс испарения/сублимации ускорится.

3) Направленный поток воздуха сокращает время испарения/ сублимации даже при малых значениях скоростей воздушного потока.

4) Сила ветра, которая использовалась при постановке опыта, соответствовала тихому ветру по шкале Бофорта (приложение 2). Увеличение мощности вентилятора позволит ускорить процесс испарения/сублимации.

6. Система принудительной вентиляции многоэтажных домов.

В связи с излишней герметизацией квартир в результате использования пластиковых окон из стеклопакетов и дверей с утеплителями строители столкнулись с проблемой осуществления естественной вентиляции многоэтажных домов. Естественная вентиляция требовала только вентиляционной шахты и свободного доступа атмосферного воздуха сквозь щели окон и дверей дома. Современные дома требуют разработку системы принудительной вентиляции, которая автоматически вытягивает и подаёт воздух [16]. В её конструкцию входит вентилятор, который нагнетает воздух в шахту, он обычно располагается в цокольном этаже здания. Через приточную установку, находящуюся в подвале подается очищенный и подогретый воздух во все помещения (рис.7). На кровле здания размещается вытяжной вентилятор такой же мощности, удаляющий загрязненную воздушную смесь из квартир. В изображенной на рисунке системе предусмотрена передача энергии теплым воздухом холодному и, наоборот, посредством чиллера.

Скорость воздушных потоков в вентиляционной шахте порядка $0,3 \text{ м/с}$. По санитарным нормам возможен поток до 20 м/с при уровне шума не выше 60 дБ [17].

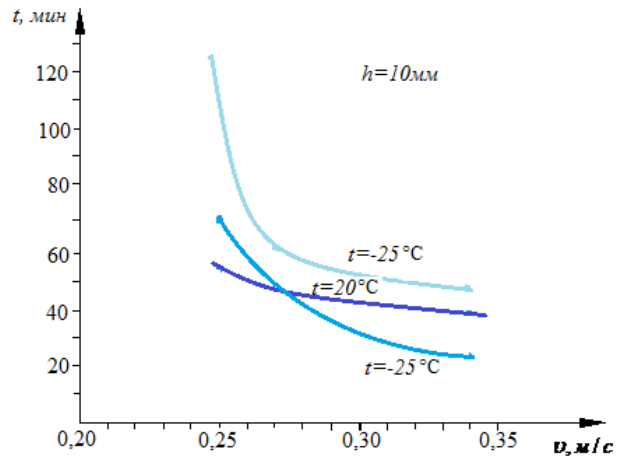

Рис.6 Графики зависимости времени испарения /сублимации воды/снега от скорости ветра

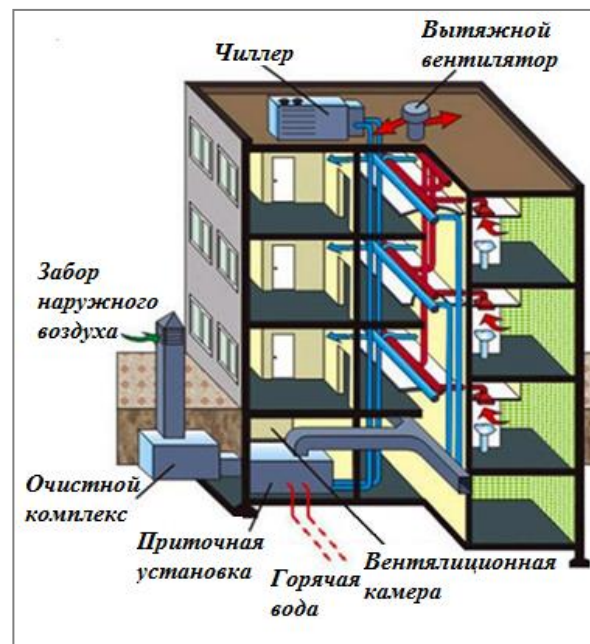

Рис.7 Система принудительной вентиляции многоэтажного дома

7. Устройство для защиты кровли от атмосферных осадков.

На рисунке 8 дана принципиальная схема устройства для защиты кровли от атмосферных осадков. Она состоит из:

1. Двигателя с вентилятором М1 (компрессор).
2. Датчика оборотов ДО.
3. Электронного шкафа управления ЭШУ.
4. Датчика воздушных осадков ДВО.
5. Системы распределения потока воздуха с отражателями.

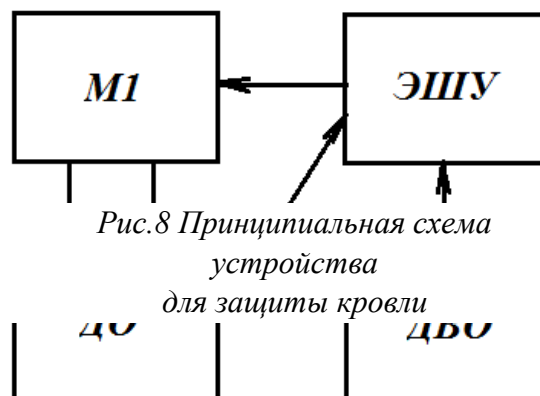

Рис.8 Принципиальная схема устройства

для защиты кровли

В домах без принудительной вентиляции необходим полный комплект устройства: электронный шкаф управления, датчик оборотов, датчик воздушных осадков и компрессор М1. Компрессор создает поток воздуха. ЭШУ представляет собой устройство с датчиками и реле для автоматического включения и выключения компрессора, датчик представляет собой чувствительные весы с чашей. При определенной массе осадков сработает реле, включается компрессор. При уменьшении массы, реле отключает систему. Для экономии расхода электроэнергии устанавливается датчик оборотов ДО, который регулирует через ЭШУ режим работы компрессора М1. Компрессор устанавливается на крыше на резиновых прокладках для уменьшения вибрации и шума. Предполагается, что с девяти вечера до 6 утра установка будет работать не в полную мощность, обороты двигателя автоматически снижаются через ДО и ЭШУ.

В случае использования системы принудительной вентиляции необходимость установки М1, ЭШУ и ДО отпадает. Принудительная система вентиляции работает круглосуточно, необходимо потоки отработанного воздуха направить на крышу. Во время осадков усилить мощность работы системы.

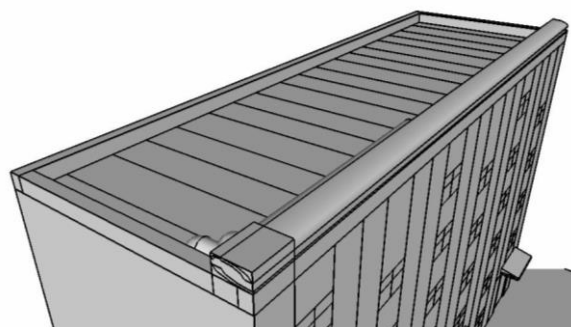

Рис.9 Система распределения потока воздуха

Система распределения потока воздуха укрепляется по контуру крыши (рис.9). Внутри направляющих труб расположены отражатели для равномерного распределения потока воздуха (рис.10). Патрубок соединяет систему распределения воздуха с вытяжным вентилятором системы принудительной вентиляции или с компрессором М1 (рис.11).

Рис.10 Отражатели в системе распределения воздушного потока

8. Экономико-экологическое обоснование проекта защиты кровли от атмосферных осадков

Предложенная система защиты крыш от агрессивного воздействия атмосферных осадков эффективна и применима для решения проблем сохранения целостности крыш. Данный проект не создает дополнительных экологических проблем. Он предполагает использование утвержденных СНиП систем

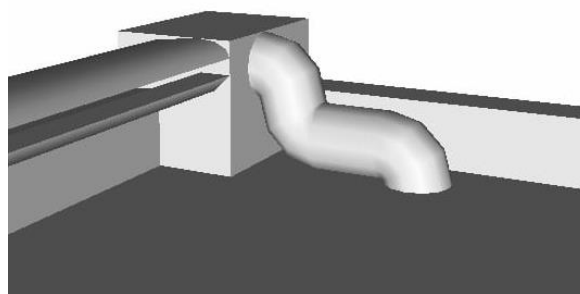

Рис.11 Патрубок, соединяющий компрессор с системой распределения воздуха

принудительной вентиляции и имеет аналогичную конструкцию для домов с системой естественной вентиляции.

Проект не требует больших финансовых затрат для домов с принудительной вентиляцией, предполагаются расходы только на распределительную систему воздушного потока и на ее установку. Если принять стоимость 1 метра распределительного устройства равной цене 1 м металлического профиля для гипсокартона, то для 9 этажного дома с 1 подъездом необходимо порядка $90 \text{ м} \cdot 100 \text{ т/м} = 9000 \text{ т}$. Учитывая наличие отражателей внутри системы, стоимость увеличится и будет порядка 90000 тенге. Работа по монтажу системы обойдется около 180000 тенге [18]. Цена доступная.

Заключение

Предложенная в проекте установка способна многократно увеличить ресурс мягкой кровли крыш, а также обезопасить и снизить до минимума травматизм и смертность при чистке крыш.

Система защиты может быть использована в городах, где нет промышленного альпинизма, при построении новых высотных домов с плоскими крышами. Проект наиболее востребован для Северного, Восточного и Южного Казахстана, где количество осадков значительно превышает годовые осадки других регионов Казахстана.

Литература

1. <https://alp-job.ru/bezopasnost-pri-ochistke-snega-so-ska/> Безопасность при очистке снега со скатной крыши.
2. <https://alp-job.ru/bezopasnost-pri-ochistke-snega-s-plos/> Безопасность при очистке снега с плоской крыши.
3. Tengrinews 0.8.12.2020 Алматинку убило сосулькой: промышленный альпинист рассказал подробности.
4. <https://kirpich174.ru/publications/zatoplenie-kvartiry-ili-gidroizoljacija-krovli.html> Затопление квартиры или гидроизоляция кровли.
5. <https://krovlyaikrysha.ru/?p=2563> Ремонт плоских крыш .
6. http://goodkrovlya.com/ustrojstvo/vidy/osobennosti-ploskoj-kryshi.html#h2_3 Особенности плоской крыши: плюсы и минусы ее использования.
7. <https://superdom.ua/build/wall-roof/244-skatnaya-i-ploskaya-kryshi-izbavlyaemsya-ot-problem-so-snegom> Скатная и плоская крыши: избавляемся от проблем со снегом
8. <https://alp-job.ru/bezopasnost-pri-ochistke-snega-s-plos/> Промышленный альпинизм в Москве.
9. kps.kz/kazahstan/uslugi/... Промышленный альпинизм в Казахстане .
10. Promalp.kz Промышленный альпинизм Высотные работы.
11. https://ru.wikipedia.org/wiki/Климат_Казахстана#Атмосферные_осадки.
12. Абилмажинова С., Каймулдинова К.. «География». Учебник для 8 кл. общеобразоват. Шк., - Алматы: Мектеп, 2018.-264 с.
13. pogoda33.ru/ Климат-Казахстана [Климат и погода Казахстана по месяцам.](https://pogoda33.ru/klimat-i-pogoda-kazahstana-po-mesyacam/)
14. emalko.ru/opredelenie-skorosti-... Определение скорости испарения и относительной летучести |
15. https://studref.com/655373/agropromyshlennost/isparenie_vody_kondensatsiya_vody Испарение и испаряемость.
16. <https://visant-lvz.ru/ventilyacionnaya-shahta-v-mnogoetazhnom-dome-vidy-sistem-i-ih-tehnicheskie/> Вентиляционная шахта в многоэтажном доме – виды систем и их технические особенности.

17. je7.ru/skorost-vozduha-v-... Скорость воздуха в воздуховоде:
нормы потока в вентиляции.

18. Директест.kz Ремонт водостоков – Кровельные работы в Караганде.

Приложение 1

Определение скорости ветра по углу отклонения листа бумаги известной массы

Для определения скорости ветра был использован лист бумаги размером 10 см x 10 см плотностью 80 г/м². Масса листа 0,8 г.

Из 2 закона Ньютона в импульсном виде следует, что сила, отклоняющая лист равна изменению импульса молекул воздуха:

$$F \cdot t = 2m\nu = 2m_0 \cdot N \cdot \nu \quad (1), \text{ где } N - \text{ число молекул}$$

За время t число молекул, столкнувшихся с бумагой равно:

$$N = n \cdot V = n \cdot \nu \cdot t \cdot S \quad (2)$$

Из (1) и (2) получим $F \cdot t = 2m_0 \cdot n \cdot \nu^2 \cdot t \cdot S = 2\rho \cdot \nu^2 \cdot t \cdot S$, откуда

$$\nu = \sqrt{\frac{F}{2\rho \cdot S}} \quad (3)$$

Выразим силу, отклоняющую лист через силу тяжести и угол отклонения листа. Как видно из рисунка

$$F = mg \cdot \operatorname{tg} \alpha$$

С учетом последнего из(3) получим формулу расчета скорости воздушного потока:

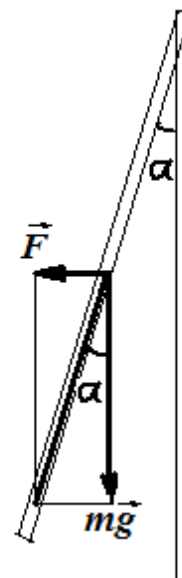
$$\nu = \sqrt{\frac{mg \cdot \operatorname{tg} \alpha}{2\rho \cdot S}}$$

Определим значения скоростей при углах отклонения 21°, 25° и 36°.

$$\nu_1 = \sqrt{\frac{0,8 \cdot 10^{-3} \text{ кг} \cdot 10 \text{ Н / кг} \cdot 0,388}{2 \cdot 1,29 \text{ кг / м}^3 \cdot 10^{-2} \text{ м}^2}} \approx 0,25 \text{ м / с};$$

$$\nu_2 = \sqrt{\frac{0,8 \cdot 10^{-3} \text{ кг} \cdot 10 \text{ Н / кг} \cdot 0,462}{2 \cdot 1,29 \text{ кг / м}^3 \cdot 10^{-2} \text{ м}^2}} \approx 0,27 \text{ м / с};$$

$$\nu_3 = \sqrt{\frac{0,8 \cdot 10^{-3} \text{ кг} \cdot 10 \text{ Н / кг} \cdot 0,728}{2 \cdot 1,29 \text{ кг / м}^3 \cdot 10^{-2} \text{ м}^2}} \approx 0,34 \text{ м / с}.$$

Приложение 2

Сила ветра в баллах по шкале Бофорта

Баллы	Словесное обозначение силы ветра	Скорость ветра, м/с	Скорость ветра км/ч	Действие ветра на суше
1	Тихий	0,3-1,5	2-5	Дым слегка отклоняется от вертикального направления, листья деревьев неподвижны
2	Легкий	1,6-3,3	6-11	Ветер чувствуется лицом, листья временами слабо шелестят, флюгер начинает двигаться,

3	Слабый	3,4-5,4	12-19	Листья и тонкие ветки деревьев с листвой непрерывно колеблются, колышутся лёгкие флаги. Дым как бы слизывается с верхушки трубы (при скорости более 4 м/с).
4	Умеренный	5,5-7,9	20-28	Ветер поднимает пыль, бумажки. Качаются тонкие ветви деревьев и без листвы. Дым перемешивается в воздухе, теряя форму.

ЭЛЕКТРОМАГНИТНОЕ ИЗЛУЧЕНИЯ И ЧЕЛОВЕК

Естемесова Д.Е.

ученик 8 класса, СШЛ №6, г.Кокшетау

Абильмажинов С.Е.

учитель физики, СШЛ №6, г.Кокшетау

abilmaginov@mail.ru

Стремительное и быстрое развитие науки в современное время ведет к широкому использованию электроприборов. Это создаёт людям огромные удобства в работе, учёбе и повседневной жизни. Сегодня практически в каждом доме можно встретить несколько телевизоров, различные телефоны, радиоприемники, компьютеры, микроволновые печи и многое другое. Все это оборудование предназначено для облегчения жизни человека или его развлечения. Тем не менее, такая техника таит в себе скрытую угрозу, так как, при своей работе, вырабатывает электромагнитные поля, которые влияют на организм человека не самым лучшим образом. Научой доказано, что вся бытовая электроника в процессе применения в разной степени генерирует электромагнитные волны разной частоты. Электромагнитные волны не имеют цвета, запаха, невидимы, неосязаемы, но при этом обладают большой проникающей силой, так, что человек незащищен перед ними. Они уже стали новым источником загрязнения окружающей среды, исподволь подтачивая человеческий организм, отрицательно воздействуют на здоровье человека, вызывая различные заболевания.

В чем опасность электромагнитного поля:

- Возникновение опухоли головного мозга;
- К мужскому бесплодию и генетическим мутациям, которые проявятся у потомства;
- К катаракте глаза;
- К риску рождения нездорового ребенка из-за неправильного развития плода;
- К резкому ухудшению работоспособности иммунной системы.

Что самое интересное – наиболее опасные магнитные поля создают, казалось бы, наиболее безобидные приборы, например фен для сушки волос или мужская электробритва – те вещи, которыми человек пользуется практически ежедневно!

Научная новизна работы: В связи с увеличением электроприборов в нашей повседневной жизни, соответственно растет число электромагнитных полей создаваемых ими. Избавиться от электромагнитного излучения в современной жизни практически невозможно. Поэтому это влияние можно просто снизить или свести к минимуму, при помощи элементарных приемов и мер предосторожностей, приведенных в данном проекте!
[1]

Элементарные приемы и меры предосторожностей от электромагнитных лучей:

А) По международным стандартам риск для здоровья наступает при значениях, превышающих 0,2-0,3 микротеслы. Измерения показали, что работающий и неработающий,

но включенные в розетку электроприборы дают практически одинаковое излучение. Например, провод от настольной лампы - не включенной, но со шнуром питания в розетке - излучает магнитное поле 0,7 микротеслы, а это трехкратное превышение допустимых норм. Простейший метод защиты от электромагнитного излучения в квартире – выключение неработающих электроприборов с розетки.

Б) Вы будете удивлены, но даже в отключенном состоянии техника излучает волны, если она включена в розетку. Это в первую очередь касается настольных светильников, оргтехники и тех устройств, которые включаются редко (к примеру, кондиционер либо пылесос). При удалении от источника электрического излучения на двойное расстояние напряженность поля снижается в четыре раза. Это самый простой способ свести к минимуму воздействие излучения: например, не сидите слишком близко от телевизора".

В) Спальное место лучше расположить не ближе 10 см от стены, особенно в домах с железобетонными стенами. Лучше если провода и розетки будут находиться ближе к полу, а не на уровне человеческого пояса, как это часто бывает. Замечено, что у чувствительных людей, проживающих вблизи высоковольтных линий электропередачи, чаще наблюдаются разнообразные неврологические расстройства, головная боль, быстрая утомляемость, потеря памяти, нарушение сна и работы сердца.

Советуем Вам не покупать дачные участки, которые находятся вблизи электростанций, радиовышек, телебашень и ЛЭП. Если Вам утверждают, что продающийся дом находится вне зоны опасности, рекомендуем вызвать специалиста и убедиться в этом после контрольного замера радиации.

Г) При использовании монитора следует соблюдать некоторые меры предосторожности, такие как:

- а) Между лицом и экраном должно быть расстояние около метра;
- б) достаточная освещенность рабочего места;
- в) кратковременные перерывы в процессе работы.

Чтобы защититься от электромагнитного излучения компьютера, располагайте системный блок под столом. Врачи также не советуем при работе держать ноутбук на коленях. Если Вы долго сидите за компьютером, делайте как можно больше 5-минутных перерывов на свежем воздухе.

Д) Излучение от холодильника - в четыре раза выше допустимых 0,2 микротеслы. А на расстоянии полутора метров показатели магнитного поля сильно падают и вполне укладываются в санитарные нормы.

Рекомендуется находиться от включенной микроволновой печи на расстоянии больше полуметра. А также следить за исправностью дверцы - при неплотном ее прилегании человек получает большой поток излучений.

Е) При выборе места для отдыха следует учитывать еще один важный момент: Проводку всегда монтируют на метровой высоте от пола. То есть на уровне головы сидящего человека. Поэтому место для дивана, кресла и кровати надо выбирать с учетом и этого факта тоже. Что касается электропроводки, специалисты рекомендуют тем, кто хочет защитить себя от электромагнитного излучения, использовать для прокладки в стене специальный экранированный кабель. Кстати заземление в доме играет немаловажную роль в защите – металлические заземленные электроприборы излучают гораздо меньше радиации.

Самый главный излучатель – мобильный телефон. Когда ложитесь спать, выключайте его либо оставляйте до утра подальше от кровати. Помимо этого старайтесь носить сотовый не в кармане штанов, а в сумке. Не подносите телефон к уху, пока не установится соединение. Эффективный способ защиты от электромагнитного излучения мобильного – разговор с использованием проводной гарнитуры (наушники с микрофоном) [2].

Во время работы, когда связь с абонентом установлена, мобильный телефон окружен довольно мощным электромагнитным полем.

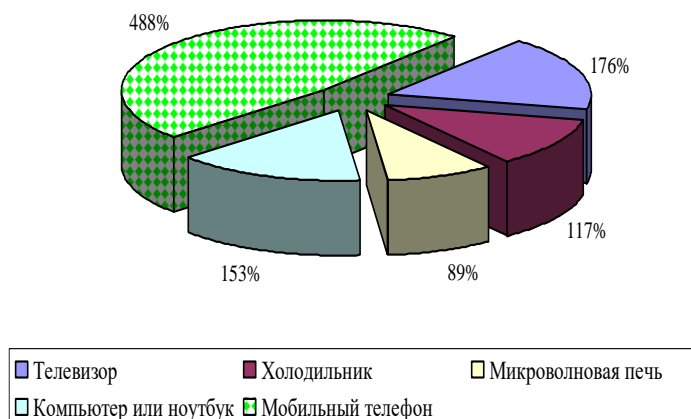
Это излучение неблагоприятной частоты. Оно проникает в тело человека и поглощается прежде всего тканями головы – кожным покровом, ухом, частью головного мозга, включая зрительный анализатор. От кратких разговоров по мобильному телефону вреда быть не должно. Однако, если человек не отпускает трубку от уха и пользуется сотовым телефоном не один год, то последствия скорее всего будут необратимыми. Дети, ради их здоровья, должны быть полностью защищены от использования сотового телефона, потому что их черепные коробки являются более тонкими.

Рекомендуется, чтобы дети до 10 лет вообще не использовали сотовые телефоны. Дети старшего возраста также нуждаются в соблюдении строгих принципов относительно использования телефонов.

Было проведено научное исследование по числу электробытовых приборов в доме. Из анализа анкетирования следует, что число электроприборов в наших домах и квартирах растут, так например на 66 семей имеются 322 мобильных телефонов, 116 телевизоров и 101 компьютеров. Это объясняется тем, что в каждой семье имеется по телевизору в нескольких комнатах, по 5 или 6 мобильных телефонов в семье и практически один или два компьютера (ноутбука) на семью.

Проведенный анализ подтверждает об увеличении числа электроприборов и, следовательно, электромагнитных излучений, создаваемый ими в нашей повседневной жизни.

Какое количество штук электроприборов имеется у вас дома

Литература

1. Абилямжинов Сырымбет Есенбаевич, <https://videouroki.net/razrabotki/prezentatsiya-proekt-ro-fizike-vliyanie-elektromagnitnogo-izlucheniya-na-zdorove-cheloveka.html>.
2. Сподобаев Ю. М., Кубанов В. П. Основы электромагнитной экологии : — М.: Радио и связь, 2000. — 240 с.

ФИЗИКА И ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА ЧЕЛОВЕКА

Завадская Г.С.,
ученица 8 класса, КГУ «ООШ села Новочеркасское»

Макарина Г.А.,
учитель математики и физики, КГУ «ООШ села Новочеркасское»
makarina.65@mail.ru

Я выбрала эту тему, потому что сейчас очень тяжелые ранцы. Число предметов может и не сильно увеличилось, но книги стали объемными и тяжелыми. Поэтому огромной проблемой нашего времени является, нарушение осанки. Данная проектная работа направлена на изучение условий равновесия опорно – двигательной системы человека. Сама тема входит в курс школьной программы. Предметом нашего исследования является правильная осанка, объектом – учащиеся школы. Актуальность нашего исследования обусловлено тем, что каждый второй сейчас жалуется на поясничную боль и мало знаком с понятием «сколиоз». В своей работе я использовала такие методы исследования, как сбор и обобщение информации, теоретический анализ материала, наблюдение, опрос, изучение научной литературы по данной теме, проверка осанки у детей на занятиях в школе. Эту проблему можно связать с физикой. В школе на занятиях физики я узнала, что опорно – двигательная система человека схожа с простыми механизмами. Если нарушить условие равновесия моментов сил, то может искривиться позвоночник. Целью работы является знакомство с методами профилактики сколиоза.

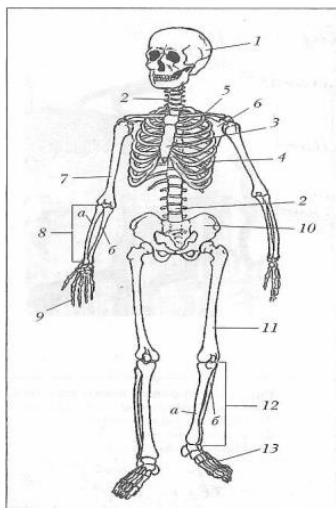
Перед собой мы поставили следующие задачи:

- проанализировать причины нарушения осанки;
- выявить причины нарушения осанки в школьном возрасте;
- разработать рекомендации по сохранению правильной осанки.

Свою работу начали с теории. Человек состоит из скелета и мышц. Механика – это раздел физики, которая неразрывным образом связана с опорно-двигательной системой человека и активно функционирует в конечностях, костях скелета. Здесь же соблюдается правило равенства момента сил. Если носить груз на одной руке, то равенство моментов сил нарушается и может произойти искривление позвоночника. В опорно-двигательной системе человека действуют рычаги деформации во всех своих видах.

(У. К. Токбергенова, Б. А. Кронгарт, 2017)

Скелет обладает рядом функций: служит опорой организма, защищает внутренние органы человека от механических повреждений, служит местом прикрепления мышц. Сокращение мышц приводит к различным движениям.

- 1 – череп (скелет головы);
скелет туловища:
 2 – позвоночник (отделы: шейный, грудной, поясничный, крестец, копчик);
 3 – грудина;
 4 – ребра;
скелет верхней конечности:
плечевой пояс:
 5 – ключица;
 6 – лопатка;
свободная конечность:
 7 – плечо;
 8 – предплечье (а – лучевая кость, б – локтевая кость);
 9 – кисть;
скелет нижней конечности:
свободная конечность:
 10 – кости таза (тазовый пояс);
 11 – бедро;
 12 – голень (а – большеберцовая кость, б – малоберцовая кость);
 13 – стопа

1. Строение скелета. Каркас из твердых тканей, обеспечивающих телу опору, передвижение и защиту внутренних органов. Скелет позвоночных имеет три отдела: скелет головы(череп), осевой скелет (хорда, позвоночник, ребра, грудина) и скелет конечностей. Основные элементы скелета – кости, хрящи и связки. Основные свойства кости – твердость и эластичность – обусловлены оптимальным соотношением органических и

неорганических веществ. Между волокнами, состоящими из органического вещества, вкраплены мелкие кристаллы солей кальция и фосфора. В скелете человека насчитывается более 200 костей. Неподвижное соединение имеют кости черепа (за исключением нижней челюсти), сросшиеся позвонки крестца, кости таза. Менее жестко соединены ребра и позвонки. Наиболее подвижны кости конечностей благодаря особому строению суставов и наличию связок (В.А.Хлебалина , 2003)

Виды искривлений позвоночника:

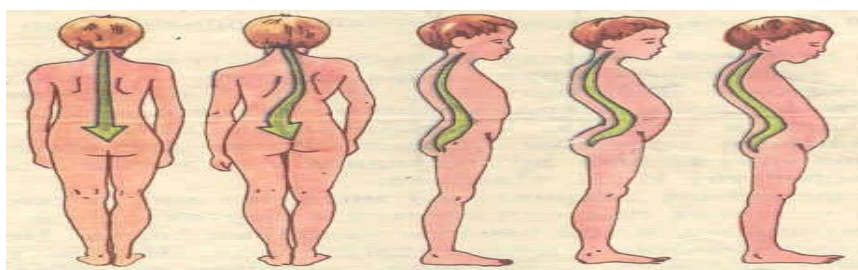
Кифоз – значительный задний прогиб грудного отдела позвоночника и усиление компенсаторных лордозов шеи и поясницы. Упругость позвоночника при этом повышена.

Болезнь протекает медленно от нескольких месяцев до нескольких лет. Функциональная способность позвоночника ослаблена, спина легко утомляется, боли в спине практически отсутствуют. При грудных кифозах происходит сдавливание органов, расположенных в грудной клетке, при этом особенно страдают легкие. Затрудняется дыхание, возникают хронические бронхиты, плевриты, возникает аритмия сердца.

Лордоз – нарушение искривлений позвоночника пояснично-крестцового отдела, при этом живот становится выпуклым, появляется его округлость. При возникновении заболевания человек жалуется на боли в пояснично-крестцовом отделе позвоночника, возникает функциональная недостаточность почек, наблюдается отечность нижних конечностей, заболевают органы малого таза.

Сколиоз – боковое искривление позвоночника, со смещением тел позвонков. В подростковом возрасте чаще всего встречается левосторонний и правосторонний грудной сколиоз.

Это заболевание особенно сильно прогрессирует в период роста и развития организма. Появление изгибов связано с прямохождением. По мере приобретения ребенком двигательных навыков позвоночник подвергается значительным физическим нагрузкам, которые связаны с силой земного тяготения. (А.П. Горкин, 2010)

Причины возникновения искривлений позвоночника врачи-ортопеды делят на три группы:

1. Искривления позвоночника, возникающие в младенческом возрасте, при этом действия родителей по отношению к ребенку опережают его физическое развитие. Они рано начинают его сажать, при этом горбится спина ребенка, так как мышцы еще не до конца сформировались и как следствие нарушается грудной изгиб позвоночника, рано начинают учить ходить, возникает не только искривление поясничного изгиба позвоночника, но и деформация ног. Такие действия родителей по отношению к ребенку ведут к нарушению его осанки и к возникновению заболеваний позвоночника.

2. Искривление позвоночника может возникнуть из-за перенесенных инфекционных заболеваний, таких как ветряная оспа, коклюш, корь, туберкулез, механических травм скелета, тяжелой формы рахита или ожирения.

3. Искривление позвоночника может возникнуть в школьный период, когда окостенение скелета только на 65% и опорно-двигательный аппарат еще пока не сформирован. Причиной искривлений в школьный период: неправильная поза во время учебных занятий, перегрузка школьного портфеля, ранее ношение обуви на высоком каблуке.

Я провела исследование: Первая причина искривления, рабочая посадка моих одноклассников: сидят ровно – 2, лежат на парте -2, сидят с наклоном влево – 5, сидят с наклоном вправо – 4, сидят, облокотившись на спинку стула - 1.

Такие результаты повторились и при наблюдении в других классах школы. Вторая причина, тяжесть ранцев. Превышает нормы веса:

Вес загруженного портфеля:

Для учеников 1-2 классов – не более 1,5 кг;
для учащихся 3-4 классов – не более 2,5 кг;
для учащихся 5-6 класса – не более 3 кг;
для учащихся 7-8 класса – не более 3,5 кг,
для старшеклассников 9-11 класса – до 4 кг.

Таким образом, пустой школьный портфель должен весить не более 800 грамм.

Третья причина: быстрый рост учащихся, проанализировала диагноз заболевания знакомой Динары, у нее сколиоз, 3 степени. Причина: Быстрый рост.

Лечение: Занятия ЛФК, упражнения и корсета – терапия, плавание и висеть на турнике. Так как, из – за финансовой проблемы, ЛФК не прошла, а только носила корсет. Поэтому сейчас у нее переходящая 2 степень сколиоза.

Так же узнала, что полного исправления она может добиться занятиями в тренажерном зале, по специальной программе занятий.

Четвертая причина: малоподвижность учащихся.

Наши рекомендации, чтобы уменьшить число учащихся со сколиозом нужно:

1. не торопиться сажать ребенка, до тех пор, пока он сам не будет пытаться сесть;
2. не ставить рано на ноги, пока ребенок сам не пытается встать;
3. проводить ежегодный медицинский осмотр детского позвоночника, а не только при поступлении в школу;
4. следить за весом ранца, не нарушая возрастных ограничений ношения тяжестей ребенком;
5. проводить физминутки, тренировки на уроках, применяя новые технологии; б. заниматься плаванием;
7. ездой на лошади, на велосипеде;
8. выбрать свой вид спорта;
9. записаться на танцы;
10. если же у вас нет на это времени, то хотя бы делать упражнения предложенные мной.

Список используемой литературы:

2. У. Қ. Тоқбергенова, Б. А. Кронгарт Учебник «Физика» - 7 класс. – «Мектеп», 2017 – стр 169
3. В.А.Хлебалина Энциклопедия для детей// - Москва: - «Аванта», 2003 - стр 521
4. А.П. Горкин Полная энциклопедия школьника// – Москва: «Росмэн - пресс», 2010 – стр.312
5. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D0%B7>

ПОЛУЧЕНИЕ ЭЛЕКТРИЧЕСТВА ИЗ ВЫТЯЖКИ ШКОЛЬНЫХ СТОЛОВЫХ С ПОМОЩЬЮ ЭФФЕКТА ЗЕЕБЕКА

Кошанов А.Т.

Ученик 10-го класса , IT лицея имени Аль-Фараби , г.Кокшетау.

Бекболатова Л.Д.

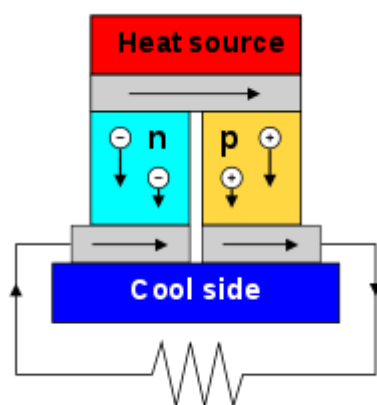
Учитель физики , IT лицея имени Аль-Фараби , г.Кокшетау.

Что такое «Эффект Зеебек»?

Эффект Зеебека — явление возникновения ЭДС на концах последовательно соединённых разнородных проводников, контакты между которыми находятся при различных температурах.

Данный эффект был открыт в 1821 Т. И. Зеебеком. В 1822 году он опубликовал результаты своих опытов в статье «К вопросу о магнитной поляризации некоторых металлов и руд, возникающей в условиях разности температур», опубликованной в докладах Прусской академии наук.

Эффект Зеебека также иногда называют просто термоэлектрическим эффектом. Эффект, обратный эффекту Зеебека, называется эффектом Пельтье.

Термоэлектрический генератор (на элементах Пельтье) состоит из материалов с различными коэффициентами Зеебека (р- и n-полупроводников). При снятии нагрузки ток прекращается, и схема функционирует как термопара

Устройство

Эффект Зеебека заключается в создании термопары, которая состоит из двух разнородных металлов, образующих друг с другом замкнутый контур. Металлы друг от друга отличаются разными коэффициентами Зеебека, вследствие чего возникает напряжение между нагретым проводником термопары и ненагретым проводником. Это напряжение прямо пропорционально разности их температурных значений.

Во многих термоэлектрических устройствах применяется эффект Зеебека. В большинстве случаев в структуру термоэлектрических генераторов включаются термобатареи, которые набираются из полупроводниковых термических элементов. Они могут соединяться параллельно либо последовательно. Также туда входят теплообменники нагреваемых и не нагреваемых спаев термических батарей.

Принцип действия

Эффект Зеебека в том, что в замкнутом контуре с жилами из разных материалов, может появиться эдс тогда, когда их контакты имеют отличающиеся показатели температуры. Если говорить по-простому, то параметр возникающей ЭДС во многом зависит от применяемых материалов проводников, в том числе от температур ненагретого и нагретого проводника.

При наличии в проводнике градиента температур по всей длине наблюдается явление, при котором электроны на нагретом конце имеют на порядок большие скорости и энергии, чем в не нагретом. Вследствие этого появляются электроны, которые направляются к холодному концу. Именно на нем скапливается минусовой заряд. На нагретом же конце происходит накопление плюсового заряда.

Накопление заряда наблюдается до того момента, пока потенциальное отличие не достигнет показателя, при котором электроны не начнут течь обратно, вследствие чего потенциал придет в равновесие

Принцип действия нашего проекта

Мы изучали данный проект и эффект Зеебека 3 месяца и решили взять за основу макета плиту и вытяжку школьной столовой . В который каждые будние дни учебного года , повара готовят еду детям , и при каждой готовки еды, из вытяжки школьных столовых выходит пар , который можно было использовать на благо школы . Принцип действия проекта заключается в том , что когда пар выходит через вытяжку школьной столовой , то из-за разницы температур на улице и благодаря эффекту Зеебека происходит выделения энергии .

Макет нашего проекта.

Применение

Эффект Зеебека на сегодняшний день применяется в самых разных устройствах. Примером этому могут быть сенсоры напряжения, датчики температуры, датчики давления газа, термоэлектрогенераторы, датчики интенсивности света и тому подобное.

Сегодня устройства, которые работают на ЭЗ, используются в:

- Навигационных системах кораблей и пароходов, бороздящих моря и океаны.
- Промышленных и бытовых генераторах.
- Устройствах энергетического обеспечения космических кораблей.
- Преобразователях солнечной энергии.
- Отопительных устройствах.
- Устройствах, используемых в оборудовании для перекачки и переработки газа, и нефти.
- Преобразователях тепла, которое вырабатывают источники природы. К примеру, это могут быть источники геотермальной воды.
- Космических зондах, которые летят по просторам вселенной.
- Различных термоэлектрических датчиках и так далее.

Но наибольшее его применение в современном мире можно наглядно увидеть в термопарах.

Будущее

Эффект Зеебека довольно сильно интересует ученых. Сравнительно недавно ученые из Огайо разработали технологию, которая позволяет сделать эффект невероятно эффективным. Ученые предлагают использовать немагнитный полупроводник, который устанавливается во внешнее магнитное поле с температурой в пределах 2-20 К. В этом случае появляется гигантский спиновый эффект Зеебека. Использование подобных термопар дает возможность существенно увеличить показатели применяемых устройств, расширить их функциональность и применение.

Самый простой пример – это их использование в качестве теплоотводящих устройств в системах кондиционирования и охлаждения. Благодаря отсутствию движущихся частей и дешевизне применяемых элементов оборудование будет работать безотказно десятками лет, а стоимость эксплуатации будет невероятно низкой. Такие терморы даже смогут вырабатывать ток из тепла для подпитки устройства, которое его выделяет. К примеру, их можно использовать для охлаждения персонального компьютера. А спиновый эффект может быть использован для создания электроники нового поколения.

Вывод

1-Изучая эффект Зеебека мы расширили свой кругозор.

2-Мы нашли хорошие дополнительные источники энергии.

3-Данный эффект и конструкция дает возможность использования и на других предприятиях, что приведет к экономии денежных средств и удешевлению себестоимости товаров и услуг.

Также хотелось бы добавить что благодаря подобным проектам как у нас, мы сможем намного быстрее достичь цели Манглик-Ел 2050, которая была заложена 1-м Президентом Республики Казахстан Елбасы!

Литература

1.Бурштейн А. И. Физические основы расчета полупроводниковых термоэлектрических устройств. М.: Физматгиз, 1962.- 136 с.

2.Голдсмит Г. Применения термоэлектричества / Пер. с англ. под ред. А. Ф. Чудновского. М.: Физматгиз, 1963.- 104 с.

3. Кухлинг Х. Справочник по физике. — М. : Мир. — 1982. — С.- 374-375 с.

МАТЕМАТИКАМЕН ШАХМАТ ОЙЫНЫНЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

Кошанов А.Т.

10-сынып оқушысы, әл-Фараби атындағы ІТ лицейі, Көкшетау қ.

Бектасова Амина Ергалиевна

Математика пәнінің мұғалімі, әл-Фараби атындағы ІТ лицейі, Көкшетау қ.
adilhan_koshanov@mail.ru amina.bektasova@mail.ru

Математиканың шығу тарихы

Математика (грек - білім, ғылым) - ақиқат дүниенің сандық қатынастары мен кеңістіктегі пішіндер жайлы ғылым. Математиканың даму тарихы шартты түрде төрт кезеңге бөлінеді. Математика ғылымының кіндігі де, тұсауы да кесілген жері ертедегі шығыс (Қытай, Үнді, Вавилон, Мысыр). Онан кейін, ол Вавилон мен Египет, Грекияға ауысады. Грекия математиктері математиканы өзінің нәтижелері мен түпкі қағидаларын логикалық қорытынды арқылы келтіріп шығаратын дедукциялық ғылымға айналдырды. Гректер әсіресе бастапқы геометрияға жататын мәселелерді түгел зерттеді деуге болады. Шығыс математикасы 5 ғ-дан 15 ғ-ға дейінгі мың жылдан астам уақыт аралығында есептеудің әсіресе астрономияның қажетінен шұғыл дамыды, бұрынғы Грекия математиктерінің көпшілігі философ болса, кейінгі шығыс мәдениетінің көбінің астроном болуы міне осы себептен болса керек.

Математика тарихында, Гректердің мұрагерлері Үндістандықтар делінеді. 200-жылдан 1200 жылға дейін Үндістан математикасы жоғары толқынға көтерілген дәуір есептеледі. Бұл дәуірдің бастапқы мезгілінде, олар Гректерден геометрияны Вавилоннан алгебраны үйренді. Әрі Қытайдан үлгі алып арифметика мен алгебраны одан ары дамытты.

Үнді математика тарихындағы ең биік тұлға Быхаскара Акария (1114-1185) Быхаскара астрономия, арифметика, өлшеу алгебраға қатысты көптеген шығармалардың авторы, солардың ішінді қызының атын қойған арифметика мен есептеуге жататын әйгілі

шығармаысы «Лайлауати» (көрікті). Алгебралық шығармасы «Вижаганита» (түбірлерді есептеу) де теріс сандарды біршама кеңірек қарастырған. Гректер өлшемдес емес кесінділерді ең алғаш тапсадағы бірақ оның бір сан емес екенін мойындамады. Быхаскара басқа барлық Үндістан математиктерінен асқан кереметтігі иррационал сандарды сан деп қарап, иррационал сандар мен рационал сандар арасындағы қатаң шекараны бұзып тастағандығы мәлім..

Шахмат ойыны және тақтасы туралы

Шахмат - ақыл-ой спорт түрі. Шахмат сөзінің мағынасы парсы тілінен патша (шах) өлді (мат) дегенді білдіреді. Әлемдегі кең таралған ойындардың бірі болып саналады.

Шахмат екі ойыншы арасында шахмат тақтасында ойналады. Ойын тақтасы 64 шаршыдан тұрады. Ойынның басында әрбір ойыншының иелігінде ақ немесе қара түсті он алты тас (шахмат фигурасы) болады: бір патша, бір уәзір, екі тура, екі ат, екі піл және сегіз пешка. Ойынның мақсаты - қарсыластың тастарын шабуылдай отырып, патшаға мат қою.

Үнді аңыздары бойынша, билеуші Шерам шахматпен ең алғаш танысқан кезде, оның өзгешелігіне, әр түрлі әдемі комбинациялардың байлығына масаттанды. Ал осы ойынды ойлап шығарған дана оның қол астында екенін біліп, билеуші оған ерекше алғыс білдіргісі келді. Сонда әмірші үнді данышпанның кез келген бұйымтайын орындауға уәде береді. Ал дана оны бидай дәнімен таң қалдырады. Берілген шарт бойынша данышпанға шахмат тақтасының бірінші шаршысына бір, екінші шаршысына екі, ал келесі шаршыларға бұрынғыдан екі есе артық ($1 + 2 + 2 + 2 + \dots + 263 = 264 - 1$) бидай дақылдары берілуі тиіс еді. Магараджи есептеушілері бұл санды түні бойы есептеп, таңертен ғана математикалық шешімге келіп, оның мүмкін емес екенін әміршіге түсіндіреді. Себебі данышпан айтқан сан бүкіл Үндістанның бидай дәндер санына, тіпті бүкіл әлемнің бидай дәндері санына жетпейді екен. Бұл сан - 18 квинтильон 446 квадрильон 744 триллион 073 миллиард 709 миллион 551 мың 615. Осы мысал арқылы біз математиканың шахматта жасырған таңғажайып мүмкіншіліктеріне көз жеткізе аламыз.

Математикамен шахмат ойынының байланысы

Шахмат тақтасындағы математикалық есептер

Біріншіден, шахмат пен математиканың байланысын айқындайтын аңыз туралы айтып өтейін.

Бұл оқиға бұдан мың жарым жылдай бұрын болыпты. Үндістан патшасы Схерам өзінің ешкімді тыңдамайтын қыңырлығымен елді әбден күйзеліске ұшыратса керек. Сонда Сесса деген ғұлама жан-жағындағылардың көмегінсіз патшаның ештеңе істей алмайтындығын түсіндіру мақсатымен әміршіге шахмат апарып, оған ойнау ережесін баяндайды. Ғұламаның ойлап шығарған ойынына көңілі толған әмірші оған қалаған сыйлығын бермекші болады. Сонда ғұлама шахмат тақтасындағы 64 тор көздің біріншісіне бір, екіншісіне екі, үшіншісіне $2 \times 2 - 4$, төртіншісіне $4 \times 2 - 8$, осылай геометриялық прогрессиямен өсіріп бидай дәнін беруді сұрайды.

Бірақ ғұламаның өтінішін орындау үшін патшаның есепшілері есептеп қарағанда ($1-2-2-2-2-24\dots$ Осылай 264-ке дейін) 18446744073709511615 (18 квинтиллион, 446 квадриллион, 744 триллион 73 биллион 709 миллиард 551 миллион 615 мың) шығады. Бұны 12 текшеге – 20, ал 1313 текшеге 15 миллион дәннен келеді деп есептесек, 12 000 000 000 000 текше метр жерге сыятын астық сұрапты. Осынша астықты орналастыру үшін биіктігі 4 метр, ені 10 метр, ұзындығы 300 000 000 мың километр сарай салу керек екен. Бұл жердің күнге қашықтығынан екі есе көп.

1-есеп. Өлшемі 8×8 шахмат тақтасына Заңғар 14 фигураны қойып шықты. Бірде бір фигура қойылмаған 2×2 өлшемді шаршы табылатынын дәлелдендер. (Фигуралар 1×1 өлшемді шаршылардың ішінде орналасады).

Шешуі: 8x8 шахмат тақтасы өлшемі 2x2 болатын 16 шаршыларға бөлінеді. Сонда 16 «ұяшық» және 14 «қоян» - фигура болады. $16 > 14$ болғандықтан, кем дегенде бір «ұяшық» бос болады

4- есеп. Қанша піл? Қанша тура? Шахмат тақтасында бір – біріне қауіп төндірмейтіндей етіп, қанша пілді және тураны қойып шығуға болады?

Жауабы: 8 піл, 14 тура.

ШАХМАТ ПЕН ГЕОМЕТРИЯНЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

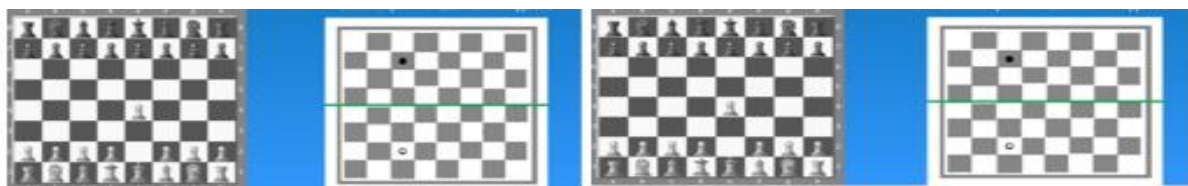
Шахмат тақтасындағы симметрия

«Симметрия» грек сөзінен алынған, ол «гармония» сөзі сияқты бірдей өлшемділікті, белгілі бір реттілікпен орналасқан деген ұғымды білдіреді. Симметрия әр түрлі болады. Симметрияның ең қарапайым түрі — түзуге қатысты симметрия. Егер түзу бойымен бүктегенде жазықтықтағы екі фигура бір-бірімен беттесетін болса, ондай фигуралар түзуге қатысты симметриялы фигуралар деп аталады. Симметриялы фигуралар өзара тең болады.

Егер түзу фигураны симметриялы екі бөлікке бөлсе, онда ондай фигура осьтік симметриялы фигура деп аталады, ал түзу сол фигураның симметрия осі деп аталады. Тік төртбұрыш, квадрат, шеңбер – осьтік симметриялы фигуралар. Тік төртбұрыштың екі симметрия осі бар, квадраттың төрт симметрия осі бар.

Симметрияның екінші түрі – нүктеге қатысты симметрия. О нүктесіне қатысты симметриялы нүктелер фигураның өзінде жатса, ол фигура центрлік симметриялы фигура деп аталады. О нүктесі фигураның симметрия центрі деп аталады.

Шахмат тақтасында осьтік симметрия ось ретінде шахмат тақтасын тең екі бөлікке бөлетін түзуді аламыз (d және e ұяшықтарының ортасындағы вертикаль сызық). Егер де ақ піл c2 ұяшығында және қара піл c7 ұяшығында орналасқан болса, онда бұл екі піл бір – біріне симметриялы орналасқан т.с.с

Қорытынды

Адамның ойлау жүйесін дамыта түсуде математиканың маңызы зор. Ал шахмат ойыны математикамен тығыз байланысты.

Шахмат арқылы балалардың жалпы білім деңгейі артады. Шахмат ойыны адамның ойлау, есте сақтау қабілетін, қызығушылығын арттырады, танымдық қасиеттерін жетілдіреді. Шахмат шешімді зерттеуге, әртүрлі жүріс нұсқасын қайта-қайта таңдауға, өз бетімен есеп шығару қабілетін дамытуға, қорытындылауға үйретеді. Шахмат ойыны жеке бастың мінез-құлқының қалыптасуына, ұстамды және ізденімпаз болуына, ойлау қабілетінің артуына ықпал етеді. Өзгенің қателіктерін және өзінің қатесін түсіне білуіне, одан дұрыс қорытынды жасауға, қарсыласты сыйлай білуге үйретеді.

Шахмат ойынының пайдасы зор. Мысалы, шахмат ойнай отырып, оқушының «мен» деген түсінігі қалыптасады. Жеке тұлға болып дамуының сатысы қаланады. «Жеңіс», «жеңіліс» сабақтарын ұғына бастайды. Үлкендермен қарым-қатынасы қалыптасады. Шахмат тапсырмаларын орындау оқушының сөздік қорының, ой-өрісінің және адамгершілік қасиетінің дамуына ықпал етеді

Шағын ғана шахмат тақтасы ойыншылар үшін көптеген айла-тәсілді орындайтын соғыс алаңы. Ойын кезінде егер шахматшы бірінші болып жүретін болса, онда ол ойынды бастау үшін 20 түрлі тәсілді пайдалана алады, ал қарсыласты жауап қайтару үшін 400 түрлі

төтеп беру жолдарын қарастырмақ. Сол себептен шахматшылар әр қадамын байыппен орындайды.

Тәжірибе жүзінде дәлелденген мынадай бір қағида бар. Кәмелеттік жасқа жетпеген жеткіншектің ой-санасын өрістету, логикалық ойлау қабілетін дамыту, үлкеннің ақылына құлақ асу, шешім шығарудағы шапшаңдық пен есте сақтау қабілетін жетілдіру, өзін-өзі ұстамдылыққа тәрбиелеу сияқты қасиеттерді бойына сіңіруде шахмат ойыны таптырмайтын құрал екен. Әзіргі күні әлемнің бірнеше елі, оның ішінде АҚШ, Испания, Венгрия, Италия, Голландия, Аргентина, Израиль сияқты мемлекеттер шахматты мектеп бағдарламасына енгізуге белсене кірісіп жатыр. Бір ғана Үндістанның өзінде 2 миллионнан аса оқушы шахматты арнайы пән ретінде меңгереді екен. Ал Израильде шахматты сыныптық білім бағдарламасына етене енгізуге арнайы атсалысатын Гарри Каспаров атындағы академия жұмыс істейді. Халықаралық шахмат федерациясының (ФИДЕ) президенті, Қалмық елінің басшысы Кирсан Илюмжановтың бастамасымен осыдан біраз жыл бұрын Қалмық орта мектептерінде шахмат ойыны енгізілген. Сөзімді қорытындылай келе менің мынадай ұсыныстарым бар.

Ұсыныс

1. Математика пәнінен сапа көрсеткішін арттыруға ерекше көңіл бөлініп, мектептерде қосымша «Шахмат» курстары енгізілсе.
2. Оқушылардың математика пәніне деген қызығушылығын арттыру мақсатында «Математикалық есептер шахмат тақтасында» атты есептер жинағы шықса.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ғылым Энциклопедиясы
2. «Ол кім? Бұл не?» энциклопедия
3. «Неге, неліктен» оқушыларға арналған кітапша

ОҚУШЫНЫҢ ДЕНЕ БІТІМІН МОНИТОРИНГІЛЕУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ ЖҮЙЕСІН ДАЯРЛАУ

Қуанышбеков Е.

9 сынып оқушысы, Көкшетау қаласындағы ФМБ Назарбаев Зияткерлік мектебі

Капанаева А.Е. информатика пәнінің мұғалімі
Көкшетау қаласындағы ФМБ Назарбаев Зияткерлік мектебі
qwanyshedil1906@gmail.com kapanayeva_a@kt.nis.edu.kz

Ашық ақпарат көздеріндегі мәліметтерді талдау бүгінгі күні мектеп оқушыларының 75%-ы сколиоз ауруына бейім екенін көрсетті. Әсіресе қашықтықтан оқытуды енгізгеннен кейін оқушылар көп уақыт компьютер алдында отыратындықтан бұл аурудың даму қаупі арта түсуде. Осы мәселені шешу үшін біз оқушының дене бітімін мониторингілеу және түзету жүйесін жасауды ұйғардық.

Зерттеудің мақсаты: мектеп жасындағы балалардың сколиоз қаупінің алдын алу үшін түзету жүйесін әзірлеу.

Зерттеудің өзектілігі: түзету жүйесі моделі арқаның қозғалыс мөлшеріне қарай сервомоторларды қозғап, арқаны тік ұстауға әсер етеді.

Жоба бойынша жұмыс барысында келесі кезеңдер жүзеге асырылды:

- Жүйенің бағдарламасын әзірлеу
- Arduino микроконтроллеріне сервомоторларды қосу
- Arduino микроконтроллеріне гироскоптар қосу
- Бағдарламаны тестілеу

- Жалпы модельдің жұмысын тексеру

Зерттеудің жаңалығы: Бұл жүйеде екі гироскоптар пайдаланылатындықтан осы жүйенің дәлдігі көбірек болады. Бірінші гироскоп мойын омыртқасына беткітіледі де бел омыртқасында орналасқан екінші гироскоппен деңгейлес болуын қамтамасыз етеді. Басқа жүйелерде осы жағдай қарастырылмаған.

Жұмыс нәтижелері мен қорытындылар:

- Жүйедегі екі гироскоп қозғалыс бұрышының мәнін сервомоторларға жібереді;
- Арқа қозғалысы кезіндегі қозғалыс мөлшерін ескере отырып, сервомоторлар гироскоптан алынған мәнге байланысты іске қосылады;
- Гироскоп қозғалыс бұрышының ауытқуын бақылап отырып, сервомоторлардың қозғалысына әсер етеді.

Жүйе моделін мектеп жасындағы оқушыларға түзету жүйесі ретінде қолдануға болады. Жақсы дамыған дене бітімі әдемі фигураның белгісі ғана емес, сонымен қатар физикалық тұрғыда денсаулық және психологиялық әл-ауқаттың кепілі болып табылады. Дене бітімінің қалыптасуы-өмірдің бірінші жылынан басталатын және тек 20-25 жылдарға аяқталатын ұзақ процесс.

Жақсы дене бітімін, кез келген басқа әдет сияқты тәрбиелеуге болады. Бірақ, бөгде адамның көмегінсіз, ересектердің тарапынан үнемі бақылаусыз бала өз денесін дұрыс ұстау әдетін қалыптастыра алмайды. Дені сау және әдемі, күшті және ақылды өскен кішкентай балаға көп еңбектену керек.

Түзету жүйесі моделін жасау үшін әртүрлі ақпарат көздерінен алынған Arduino микроконтроллері көмегімен жұмыс істеу үшін шағын өлшемді құрылғылардың мақсаты мен қолданылуы туралы бірқатар материалдар зерттелді.

Arduino микроконтроллері-автоматтандырылған жүйелерді құруға арналған танымал микроконтроллердің бірі болып табылады. Қозғалыс сервомоторлары болсын, wi-fi адаптері болсын кез келген жүйе құруда көптеген кітапханалар мен қосалқы модульдері бар. Сондай-ақ өнімнің бір моделінің шегінде бірдей өлшемдері бар бірнеше танымал баспа тақталарын қамтиды. Олардың кейбіреулері кернеу мен USB порты арқылы бақылауға мүмкіндік беретін қосымша элементтерге ие, бұл оның әмбебаптығы арқасында тақтаны қайта толтыруы және микроконтроллерді компьютерге қосу үшін қолданылуы мүмкін [1, 37 б].

Ардуино UNO R3 драйверінің дұрыс жұмыс істеуі үшін, оны басқармада жұмыс істейтін компьютерде орнату керек. Arduino UNO R3 нөлден босатылған барлық компьютерлермен үйлесімді.

Барлық дерлік көрінетін байланыстар тікелей микроконтроллерге қосылады. Олардың кейбіреулері қосылуға немесе ішкі схемаға қатыса алады. USB терминалы 5 В қуат көзін жеткізу үшін, сондай-ақ компьютермен ақпарат алмасу үшін пайдаланылуы мүмкін, бұл жағдайда құрылғыны синхронды емес бірізді порт деп таниды.

Техникалық жағынан, микроконтроллер, компьютер және «байланыс» үшін деректермен алмасатын асинхронды сериялық порт. Arduino UNO R3-ді байланыстыру оңай, мұнда ең бастысы - деректермен алмасу процесінің қалай жүріп жатқанын, оның ерекшеліктері қандай екенін түсіну [2, 63б].

Түзету жүйесі моделі арқаның қозғалыс мөлшеріне қарай сервомоторларды қозғап, арқаны тік ұстауға әсер етеді.

Сервоқозғалтқыш (Сервомотор) әртүрлі роботтар мен механизмдерді жобалаудағы маңызды элемент. Басқа қозғалтқыштардан ерекшеленеді. Бұл механизмдердің қозғалысын дәл басқаруға мүмкіндік береді, кіріс басқару сигналының мәнін ала отырып, сервомотор өзінің атқарушы элементінің шығысында осы мәнді сақтауға тырысады. [2]

Серво доңғалақ бұрылу бұрышын орнатуға және ұстап тұруға мүмкіндік береді. Оның айналу бұрышы 180° - бұл жартылай шеңберде кез-келген позицияға орнатуға болатындығын білдіреді.

Аппараттық және құрастыру мәселесі шешілгеннен кейін бағдарламалау тілін таңдау керек болды. Бағдарламалау тілі: C++

Берілген сервоқозғалтқыштар жұмыс жасап тұруы үшін гироскоптар қажет болды. Жүйеде орнатылған гироскоптар арқылы микроконтроллер арқаның қозғалыс мөлшеріне қарай сервоқозғалтқыштарды қозғап, арқаны тік ұстауға әсер етеді.

Гироскоп құрылғының кеңістіктегі бағытын анықтауға, оның қозғалысын бақылауға қызмет етеді.

Бұл жүйеде екі гироскоптар пайдаланылатындықтан осы жүйенің дәлдігі көбірек болады. Бірінші гироскоп мойын омыртқасына беткітіледі де бел омыртқасында орналасқан екінші гироскоппен деңгейлес болуын қамтамасыз етеді. Басқа жүйелерде осы жағдай қарастырылмаған.

Arduino микроконтроллеріне 2 гироскоп пен 4 сервоқозғалтқыш орнатқаннан кейін жүйені сырт жағынан бақылауды негізге алдық.

Жарық диоды- ғылыми жобаларда қолданылатын ең көп таралған электронды компоненттердің бірі. Жобада қызыл және жасыл түсті жарық диодтары қолданылған. Арқа тік қалыпта болса, жасыл түсті жарық диоды жанады. Егер гироскоптардың мәні ауытқаса, қызыл түсті жарық диоды жанады.

Бастапқыда жүйе құрылуда 4 сервоқозғалтқыш қана пайдаланылған еді. Сервоқозғалтқыштардың бұрылу бұрыштарын негізге алу керек болды. Әр гироскопты жүйеге орнатқан соң, сервоқозғалтқыштарды басқару жеңілдірек бола бастады. Жүйе жұмысын бақылау негізінде жарық диодтарын қолданған ыңғайлы болды. Бірінші гироскоп мойын омыртқасына беткітіледі де бел омыртқасында орналасқан екінші гироскоппен деңгейлес болуын қамтамасыз етеді.

Аталған құралды іс-жүзінде қолдану тәжірибесі үшін прототип дайындалды. Прототип сынамасы барысында құрылғы күтілгендей нәтижені көрсетті. Құрылғыны арқаға бекіту үшін арнайы бекіткіш тартпа белдік материалы пайдаланылды.

Қорыта айтқанда, зерттеу нәтижелерін сынау бойынша келесі қорытындылар жасалды:

- Ардуино драйверін бағдарламалау тиімді, аталмыш құрылғы үшін жеңіл, әрі қолайлы болып табылады;
- Тиімді бағдарламалау ортасын қолдану да, біздің жағдайымызда C++, құрылғының дұрыс жұмыс жасауына оң ықпалын береді;
- Аталған құрылғы оқушы арқасы қалыпты жағдайдан ауытқи бастағанда тиімді белгілер беру арқылы, оны өз орнына қайта келтіруге күш салады;
- Қосымша жарық диодтары арқылы берілген белгі құрылғы белгілерін байқаусыз қалдырудан сақтандырады.

Осы жоба бойынша жұмыс жасау кезінде көптеген түрлі ақпарат зерттелді және аппараттық және бағдарламалық жасақтамада көптеген пайдалы тәжірибе алынды. Гироскоп пен сервоқозғалтқыштардың жұмысы бағдарламасы тестіленді. Жүйеге жарық диодтары қосылды.

Arduino электрондық құрылғыларды жобалау құралы ретінде түрлі құрылғыларды жұмыс істеуге және жасауға мүмкіндік береді. Сондықтан, болашақта жүйеге қуатты сервоқозғалтқыштарды қолдана отырып, жүйенің мүмкіншілігін арттыруға болады.

Әдебиет

1. Блум Джереми. Изучаем Arduino: инструменты и методы технического волшебства: Пер. с англ. — СПб.: БХВ-Петербург, 2015. — 336 с
2. Проекты с использованием контроллера Arduino. -2-е изд. перераб. и доп. -СПб.: БХВ-Петербург, 2015. -464 с
3. <https://infourok.ru/arduno-turali-zhalpi-apat-2731362.html>
4. <http://wiki.amperka.ru/articles:servo>

ЭЛЕКТРИФИКАЦИЯ ТЕПЛОСНАБЖЕНИЯ ДОМА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОЛНЕЧНОЙ ЭНЕРГИИ В АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Лаптев С.С.

ученик 9 класса, СШЛ № 6, г. Кокшетау

Абильмажинов С.Е.

учитель физики, СШЛ № 6, г. Кокшетау

abilmaginov@mail.ru

В наше время среди общества бытует мнение, что солнечная энергия актуально только для южных стран и южных областей Казахстана. Это абсолютно не соответствует действительности.

Таблица 1- Число часов солнечного сияния по регионам Казахстана

Населенные пункты	январь	февраль	март	апрель	май	июнь	июль	август	сентябрь	октябрь	ноябрь	декабрь
Кустанай	78	97	149	194	275	305	284	259	178	114	68	57
Атбасар	51	96	139	196	280	281	286	250	180	100	66	49
Астана	84	117	152	211	277	306	303	267	208	125	71	65
Павлодар	96	142	189	234	300	321	314	274	212	145	70	73
Уральск	75	105	145	224	317	333	343	309	220	138	88	66
Атырау	117	131	179	256	324	337	343	321	262	202	129	82
Актобе	92	114	145	226	300	310	312	289	229	144	87	68
Кзылорда	109	169	208	224	338	377	382	360	289	229	153	98
Зайсан	119	141	188	241	285	316	322	295	239	171	112	91
Шымкент	119	145	189	234	310	351	384	367	306	224	148	115
Алматы	115	119	140	195	242	282	316	296	349	198	129	111

Как мы видим, из Таблицы 1 следует, что по потенциалу солнечной энергии Акмолинская область (г.Атбасар) занимает одно из лучших мест в мире, так как количество солнечных часов составляет 1974 часов при интенсивности солнечного излучения 1300-1800 кВт на м² в год и суммарной дневной радиации при реальных условиях облачности 3,8-5,2 кВт/м². Приведем пример для сравнения: среднее количество солнечных часов во Вьетнаме 2200 ч, Китае - 2500 ч, в Германии, Великобритании, Норвегии, Корее - менее 1000ч. в год.

Как мы знаем в настоящее время, во многих странах отсутствует централизованное отопление домов и зданий. Это объясняется тем, что доставка горячего пара и воды к потребителям приводит к необходимости создания гигантской в масштабах страны, разветвленной системы, для поддержания работоспособности которой необходимы:

- размещение в сети систем мониторинга и контроля за распределением тепла (тепловые пункты, сетевые насосы, аппаратура и др.)

- организация и содержание технически оснащенных служб аварийного и профилактического ремонта, проектирования и строительства новых трубопроводов и т.д.

Следует также иметь в виду, что в большинстве случаев укладка труб осуществляется безканально, что приводит к большим потерям при транспортировке тепловой энергии из-за утечек её в землю.

Следует учесть что в Акмолинской области, в частности городе Кокшетау в настоящее время отменена двухтарифная система учета потребления электроэнергии. Необходимо отметить, что в нашем городе имеются большое количество домохозяйств, которые используют электрическое отопление домов, такое решение привело к «незаконным действия по использованию электрической энергии». Этого и следовало ожидать, ведь не каждая семья сможет оплатить большие счета за электричество.

Это обстоятельство делает актуальными поиски и развитие альтернативных рациональных систем обогрева. В развитых странах Европы и Северной Америки уже давно осуществлён переход на иные принципы отопления. В жилых помещениях - это электричество. Электрические котлы не имеют источника открытого пламени, не выделяют вредных отходов сгорания топлива, благодаря чему, не требуют монтажа дымохода. Это существенно снижает трудозатраты и материальные расходы на монтаж и установку отопительного оборудования. В работе электрические котлы отопления практически бесшумны и легки в управлении [1].

Электрочотлы имеют высокий коэффициент полезного действия (КПД). В некоторых электрических котлах значение КПД, при правильно смонтированной отопительной системе достигает 98%. Работа современных электрических котлов отопления автоматизирована. К тому же, они не нуждаются в каком-то особом и трудоемком уходе в эксплуатации.

В отоплении домов за счет электрических котлов есть один существенный недостаток – электрическое отопление очень дорогостоящее мероприятие [2].

Научная новизна и теоретическая значимость исследования заключается в следующем: Снизить себестоимость электрического отопления дома, за счет совместного использования электрических сетей и солнечных станции, а также использование двухтарифного учета потребления электроэнергии.

- Электрочотёл использует электричество от центральных сетей электроснабжения, добавочно к этому подается электричество от солнечных модулей.
- При установке сетевого инвертора, электроэнергия вырабатываемая солнечными панелями, добавляется к потребляемой, от основного источника, снижая затраты и увеличивая доступную мощность.
- Солнечная станция работает бесшумно, она абсолютно безопасна для окружающей среды. Кроме того, вырабатывает электричество, которое можно накапливать в аккумуляторных батареях и использовать в зависимости от емкости последних.
- В летнее и весеннее время, когда дом уже практически не отапливается, вся электроэнергия от солнечной электростанции используется по дому, что существенно экономит расходы по электроэнергии [3].
- Важным достоинством фотоэлектрических модулей является простота обслуживания. Несложный механизм без вращающихся частей не требует особого ухода.
- Использование солнечной энергии для питания маломощных потребителей, какими являются жители сел и фермеры – это самый дешевый и долговечный способ получения электроэнергии, так как гарантия на вырабатываемую мощность солнечных батарей составляет 30 лет.

Сетевой инвертор мощностью 1,5 кВт предназначен для прямого преобразования солнечной энергии от солнечных панелей в переменный ток частотой 50 Гц и напряжением 220 В. Инвертор подключается параллельно существующей сети 220 В, вырабатываемая им энергия подается к существующей сети и используется в первую очередь. Месячная выработка

которого составляет в среднем 183 кВт*ч в Акмолинской области [4].

Таблица 2- Двухтарифная система учета электроэнергии за 100 кВт*ч

	дневной зоны		ночной зоны	
	2016/02	2015/02	2016/02	2015/02
Казахстан	1 716	1 615	424	384
Кокшетау	2 744	2 690	581	614

Произведем необходимые расчеты потребления электричества домохозяйства с использованием солнечных электростанции и двухтарифной системы учета электричества. Для домохозяйства 2016 года, в это время в городе Кокшетау действовала двухтарифная система учета электроэнергии.

Дата: 01.12.2016 г. Показания счетчика: в 7.00 час – 25649 кВт*ч, в 23.00 час – 25661 кВт*ч

Дата: 02.12.2016 г. Показания счетчика в 7.00 час – 25697 кВт*ч. Итого суточное потребление электроэнергии: 25697 – 25649 = 48 кВт*ч.

Оплата по действующему тарифу: 48 кВт*ч x 30 x 23,08 тенге/кВт*ч = 33235,2 тенге за месяц.

Если с 7.00 час до 23.00 час в день тратим 12 кВт*ч электроэнергии, тогда за один месяц в среднем выходит: 12 кВт*ч x 30 = 360 кВт*ч. Вычтем от данного результата энергию, получаемую от солнечных модулей: 360 кВт*ч – 183 кВт*ч = 177 кВт*ч. Таким образом, 177 кВт*ч электроэнергии в месяц, используется днем от электросетей.

Оплата по двухтарифной ставке:

177 кВт*ч x 27,44 тенге/кВт*ч = 4856,88 тенге в месяц (дневной тариф);

48 кВт*ч – 12 кВт*ч = 36 кВт*ч – количество электроэнергии, используемая с 23.00 до 7.00 часов (в ночное время).

36 кВт*ч x 30 x 5,81 тенге/кВт*ч = 6274,8 тенге в месяц (ночной тариф)

Всего оплата по двум ставкам: 4856,88 + 6274,8 = 11131,68 тенге за месяц.

Экономия составила: 33235,2 – 11131,68 = 22103,52 тенге за месяц.

Электрическая система отопления частного дома с использованием солнечных электростанции, по сравнению с другими видами систем привлекает внимание прежде всего практичностью, удобством в эксплуатации, независимостью и автономностью:

1) экономит большое количество времени от рутинной и нудной ежедневной работы за традиционной печкой;

2) отпадает потребность подключаться к дорогостоящему паровому централизованному отоплению (которое возможно только в городах).

3) пожилые, одинокие и больные люди не будут стремиться жить в коммунальной квартире;

4) из – за постоянной температуре в доме, положительно скажется на здоровье людей проживающих в ней, так снижуются простудные заболевания.

5) молодым семьям будут предпочтительны именно такие дома как по цене, так и возможностью работы на приусадебном участке и т.д.

За последнее десятилетие стоимость солнечных фотоэлектрических технологий снизилась более чем на 80%, а затраты, связанные с ветряными энергетическими установками, снизились на 30-40%. Ожидается, что стоимость проектов ВИЭ продолжит снижение на 25-50% в зависимости от технологии. Следовательно, темпы освоения энергоресурсов, как ожидается, будут стремительно расти в период между 2020 и 2030 годами, поскольку технологии производства возобновляемых источников энергии станут более доступными и конкурентоспособными по цене.

Литература

1. Лепеш Г.В., Сухов Г.С.. К проблеме электрообогрева помещения коммунального и промышленного назначения /Технико-технологические проблемы сервиса. №1(3) 2008 г. стр. 57 – 62.
2. Сухов Г.С., Лепеш Г.В., Карп Л.В. Теоретические основы технологии дифференцированного электрообогрева помещений. Постановка задачи и математическая модель. Технико-технологические проблемы сервиса. №1(11) 2010 г. стр. 29 – 36.
3. Лапаева Ольга Федоровна. Вестник Оренбургского государственного университета. — 2010. — Вып. 13 (119).
4. Гайтов Б.Х., Гайтова Т. Б., Кашин Я.М., Копелевич Л.Е., Самородов А.В. Нетрадиционные электромеханические преобразователи энергии в системе автономную электроснабжения // Изв. вузов Электромеханика. 2008 г., №1. – стр 21-28.

НАНОСПУТНИК СТАНДАРТА CUBESAT С СИСТЕМОЙ МОНИТОРИНГА СОСТОЯНИЯ КОСМИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ И АППАРАТОВ

Мухамеджанов А.М.,
ученик 10 класса, НИШ ФМН г.Кокшетау

Канапов К.Б.
учитель информатики, НИШ ФМН г.Кокшетау

Фомичев Е.Ю.

инженер по специальному оборудованию НИШ ФМН г.Кокшетау

Алимбаев А.С.,

инженер – электронщик, частное учреждение "Nazarbayev University Research and Innovation
Systems"

Mukhamedzhanov_A0521@kt.nis.edu.kz

С каждым годом человечество запускает в космос все больше и больше новых аппаратов, в то время как срок старых подходит к концу. Из-за этого возникает проблема космического мусора, вышедшие из строя спутники, ступени ракет, сталкиваются, взрываются, распадаются на обломки и продолжают находиться на орбите земли. На сегодняшний день не существует единой эффективной технологии, которую применяют для того, чтобы от него избавиться. А обломки представляют опасность столкновения с действующими аппаратами.

Серьезная проблема отсутствия мониторинга и борьбы с космическим мусором заключается в том, что он, взрываясь, сталкиваясь, распадается на еще более мелкие объекты. Так, руководствуясь расчетами А.И. Назаренко, в случае самого благоприятного сценария, при условии, что человечество полностью прекратит космическую деятельность, количество объектов размером от 10 до 20 см увеличится на 24%, а количество объектов менее 10 см увеличится в 4—6 раз.[1], что, несомненно, демонстрирует глубину и опасность данной проблемы, ведь даже объекты, имеющие размеры менее 10 см, могут представлять для аппарата серьезную опасность. К примеру, кусочек пластика, массой 14 граммов и размером с пол спичечного коробка, столкнувшись с МКС на скорости 6795 м/с, оставил после себя кратер в алюминиевой защите критических блоков станции толщиной целых 102 миллиметра.[2]

Таким образом, было выяснено, что наиболее важной проблемой космического мусора является вероятность его столкновения с космическим аппаратом, которое может привести к тому, что техника выйдет из строя, или это будет угрожать экипажу, находящемуся внутри. А одним из ее наиболее простых и эффективных решений является

каталогизация всех объектов [1], то есть сбор данных об объектах космического мусора, который позволяет отследить их и тем самым предотвратить столкновение, избежав его.

Наше решение заключается в создании малого космического аппарата формата Cubesat с системой машинного зрения. Это реальный космический аппарат, который в нашем случае состоит из 3 кубов размером 10 на 10 на 10 см. Он оснащен камерой и системой машинного зрения, которая анализируя видеозображения способна собирать необходимые о космическом мусоре, такие как размер, наклон орбиты, скорость. Отличительным качеством аппаратов Cubesat является то, что этот стандарт обеспечивает частный и недорогой доступ в космос. К их разработчикам относятся как государственные и коммерческие компании, так и университеты, учебные заведения и простые энтузиасты. К примеру, от Казахстана уже запущено 2 подобных аппарата в космос, Al-Farabi 1 и Al-Farabi 2 [3].

Спутник снабжен всеми необходимыми бортовыми системами, обеспечивающими его автономность и способность функционирование в космическом пространстве. Необходимыми среди них, а также применяемыми в разработанном спутнике бортовыми системами являются:

- EPS (Electrical Power System - Система электроснабжения)
- ADCS (Attitude Determination and Control System - Система ориентации и контроля положения)
- OBC (On-Board computer - Бортовой компьютер)
- C&DH (Command & Data - handling System - Система управления и обработки данных, система коммуникации)
- Payload (Система мониторинга космических объектов)
- Structure (Структура, корпус, компоновка)

В разработке проекта использовалось ПО для 3D моделирования Autodesk Fusion 360 для создания корпуса, компоновки элементов аппарата. Использовалось ПО EasyEda для проектирования печатных плат, которые значительно сокращают количество проводов, размеры, вероятность поломки, а также делают сборку и разборку аппарата более гибкой так как позволяют использовать специальные разъемы для соединения систем и дают возможность расположить компоненты на одной плате. Создавалось программное обеспечение для микроконтроллера ATmega – 2560 и для одноплатного компьютера Raspberry Pi 3B+ с применением алгоритмов машинного зрения на базе библиотеки OpenCV написанных на языке Python. Рассчитывались различные параметры систем, такие как длина дипольной антенны для улавливания сигнала определенной частоты, требуемые характеристики системы энергообеспечения и подключение солнечных панелей. Разработанные детали и корпус были произведены на предоставленном школой 3D принтере. С помощью оборудования "Nazarbayev University Research and Innovation Systems" - ЧПУ станка, были произведены печатные платы.

Был проведен ряд тестов работы систем аппарата. Проведен тест и замер параметров аккумуляторного блока. Для проведения наземных испытаний был разработан специальный стенд, на котором на леске подвешивается спутник, а также объекты, имитирующие космический мусор, подвешенные к оси механической конструкции. Управление работой данного стенда, то есть вращением оси с закрепленными объектами, занимается блок Lego Mindstorm, позволяющий добиться плавной и точной настройки движения от небольших скоростей до высоких. По результатам теста алгоритм определения, слежения и сбора данных о космических объектах отлично себя показали.

Сбор данных на данный момент осуществляется наземными системами контроля космического пространства. Они работают за счет радиолокационной технологии наблюдения с земли.

Радиолокационные средства наблюдения имеют ряд недостатков[1]:

- Высокая стоимость создания и обслуживания

- Чрезмерно большое потребление электроэнергии во время работы
- Возможная неоднозначность измерения, в частности, при определении размеров наблюдаемого объекта
- Неспособность контроля объектов малого размера

В отличие от радиолокаторов решение обладает следующими достоинствами:

- Для наблюдения цели достаточно ее освещение Солнцем (редко используется специальная подсветка);
- Не требуют слишком больших мощностей электропитания;
- абсолютно автономные алгоритмы управления, к примеру реализованная система слежения
- Более точные данные за счет непосредственной обработки в космосе
- Возможность сбора данных об объектах размером менее 10 см

Как итог, был разработан космический аппарат способный к автономному функционированию в космическом пространстве, предлагаемая система действительно определяет и собирает данные об объектах. В будущем планируется проведение вибрационных и термовакуумных испытаний, сборка летного аппарата для запуска в космос.

Литература

1. Назаренко А.И. Моделирование космического мусора: Монография. — М.: ИКИ РАН, 2013.
2. Byulleten' NASA «The Orbital Debris Quarterly News». URL: <http://orbitaldebris.jsc.nasa.gov/newsletter/pdfs/ODQNV17i4.pdf>
3. Казахский Национальный университет имени Аль-Фараби. Научные проекты и исследования: <https://www.kaznu.kz/ru/6968/page/>
4. Spacecraft systems engineering / edited by Peter Fortescue, Graham Swinerd, John Stark.—4th ed. Chapter 18. 2011, John Wiley & Sons, Ltd
5. Шаенко А.Ю., Белокосков М.С., Лавров М.П., Ефремов Д.И., Александров А.М. Летные испытания наноспутника «Маяк» класса cubesat с раскрывающимся солнечным отражателем // Решетневские чтения. 2017. №21-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/letnye-ispytaniya-nanosputnika-mayak-klassa-subesat-s-raskryvayuschimsya-solnechnym-otrazhatelem> (дата обращения: 17.10.2020).
6. URL: <https://aliexpress.ru/store/1084082?spm=a2g0o.detail.100005.1.5aa213984mZjzZ>
7. FossaSat project's official website: <https://fossa.systems/fossasat-1/>
8. ISIS Space official website: <https://www.isispace.nl/product/3-unit-cubesat-structure/>

РЕШЕНИЕ УРАВНЕНИЙ ЧЕТВЕРТОЙ СТЕПЕНИ. МЕТОД ФЕРРАРИ.

Оспанов Ф.Р.

ученик 8 класса, ООШ села Жана-Турмыс Астраханского района

Жунусова Д.М.

Учитель математики, ООШ села Жана-Турмыс Астраханского района
zhunusova.dinara.79@mail.ru

В современном мире все, что нас окружает неразрывно связано с математикой. А последние достижения в физике, технике, информационных технологиях являются неоспоримым доказательством тому, что и в будущем математическое образование останется и будет неотъемлемой частью фундаментального образования. Поэтому решение

многих практических задач сводится к составлению различных уравнений, которые необходимо научиться решать. Часто при решении олимпиадных заданий приходится сталкиваться с уравнениями высших степеней. Их решение вызывает большие затруднения. Для их решения недостаточно знаний школьного курса математики. И я занялся поиском различных методов и способов решения уравнений высших степеней. И оказалось не так и мало (метод Лагранжа, метод Декарта-Эйлера), но особо меня заинтересовал метод Феррари решения уравнений четвертой степени. Из истории известно, что Луиджи Феррари будучи учеником знаменитого математика Джероламо Кардано, вывел способ решения уравнений четвертой степени. Луиджи Феррари (1522-1565) прожив недолгую жизнь, оставил яркий след в математике. Различают уравнения четвертой степени нескольких видов: двучленное, биквадратное и возвратное.

Двучленное уравнение – простейший тип уравнения четвертой степени вида $Ax^4 + B = 0$.

Для решения этого типа уравнения применяется формула сокращенного умножения

$$a^2 - b^2 = (a - b)(a + b)$$

$$Ax^4 + B = 0$$

$$x^4 + \frac{B}{A} = 0$$

$$x^4 + 2\sqrt{\frac{B}{A}}x^2 + \frac{B}{A} - 2\sqrt{\frac{B}{A}}x^2 = 0$$

$$(x^2 + \sqrt{\frac{B}{A}})^2 - 2\sqrt{\frac{B}{A}}x^2 = 0$$

$$(x^2 - \sqrt{2}\sqrt[4]{\frac{B}{A}}x + \sqrt{\frac{B}{A}})(x^2 + \sqrt{2}\sqrt[4]{\frac{B}{A}}x + \sqrt{\frac{B}{A}}) = 0$$

Таким образом, уравнение четвертой степени привели к решению двух квадратных уравнений

$$x^2 - \sqrt{2}\sqrt[4]{\frac{B}{A}}x + \sqrt{\frac{B}{A}} = 0 \quad \text{и} \quad x^2 + \sqrt{2}\sqrt[4]{\frac{B}{A}}x + \sqrt{\frac{B}{A}} = 0$$

Пример 1.

$$4x^4 - 1 = 0$$

Разложим правую часть на множители:

$$(2x^2 - 1)(2x^2 + 1) = 0$$

$$2x^2 - 1 = 0$$

$$2x^2 + 1 = 0$$

$$x^2 = \frac{1}{2}$$

$$x^2 = -\frac{1}{2}$$

$$x_1 = -\frac{1}{\sqrt{2}} \quad x_2 = \frac{1}{\sqrt{2}}$$

$$x_3 = -\frac{1}{\sqrt{2}}i \quad x_4 = \frac{1}{\sqrt{2}}i$$

Ответ: $x_1 = -\frac{1}{\sqrt{2}} \quad x_2 = \frac{1}{\sqrt{2}}$

$x_3 = -\frac{1}{\sqrt{2}}i \quad x_4 = \frac{1}{\sqrt{2}}i$

Решение биквадратного уравнения мы изучили в курсе 8 класса.

Возвратные уравнения четвертой степени имеют вид $Ax^4 + Bx^3 + Cx^2 + Bx + A = 0$

Разделим обе части уравнения на x^2 :

$$Ax^2 + \frac{A}{x^2} + Bx + \frac{B}{x} + C = 0 \quad \Rightarrow \quad A(x^2 + \frac{1}{x^2}) + B(x + \frac{1}{x}) + C = 0$$

$$\text{Проведем замену переменных } x + \frac{1}{x} = y \quad \Rightarrow \quad (x + \frac{1}{x})^2 = y^2 \quad \Rightarrow$$

$$\Rightarrow x^2 + \frac{1}{x^2} = y^2 - 2$$

$$A(y^2 - 2) + By + C = 0 \quad \Rightarrow \quad Ay^2 + By + C - 2A = 0$$

Пример 2. Решим возвратное уравнение $2x^4 + 3x^3 + 5x^2 + 3x + 2 = 0$

$$\text{Проведем замену переменных } x + \frac{1}{x} = y \quad \Rightarrow \quad y^2 + \frac{1}{x^2} = y^2 - 2$$

$$2y^2 + 3y + 5 - 2 \cdot 2 = 0$$

$$2y^2 + 3y + 1 = 0$$

$$y_1 = -1 \quad y_2 = -\frac{1}{2}$$

$$x + \frac{1}{x} = -1 \quad x^2 + x + 1 = 0$$

$$D = 1^2 - 4 \cdot 1 \cdot 1 = 1 - 4 = -3$$

$$x_1 = \frac{-1 - \sqrt{3}i}{2} \quad x_2 = \frac{-1 + \sqrt{3}i}{2}$$

$$x + \frac{1}{x} = -\frac{1}{2} \quad \implies \quad 2x^2 + x + 1 = 0 \quad D = 1^2 - 4 \cdot 2 \cdot 1 = 1 - 8 = -7$$

$$x_3 = \frac{-1 - \sqrt{7}i}{4} \quad x_4 = \frac{-1 + \sqrt{7}i}{4}$$

$$\text{Ответ: } x_1 = \frac{-1 - \sqrt{3}i}{2}, \quad x_2 = \frac{-1 + \sqrt{3}i}{2}, \quad x_3 = \frac{-1 - \sqrt{7}i}{4}, \quad x_4 = \frac{-1 + \sqrt{7}i}{4}.$$

Уравнение четвертой степени общего вида $x^4 + Ax^3 + Bx^2 + Cx + D = 0$ можно решить с помощью метода Феррари. Для этого необходимо найти любой из корней y_0 кубического уравнения

$$y^3 - By^2 + (AC - 4D)y - A^2D + 4BD - C^2 = 0$$

После этого необходимо решить два квадратных уравнения

$$x^2 + \frac{A}{2}x + \frac{y_0}{2} \pm \sqrt{\left(\frac{A^2}{4} - B + y_0\right)x^2 + \left(\frac{A}{2}y_0 - C\right)x + \frac{y_0^2}{4} - D} = 0,$$

у которых подкоренное выражение является полным квадратом. Корни данного уравнения и будут корнями исходного уравнения четвертой степени.

Пример 3.

$$\text{Решим уравнение } x^4 + 3x^3 + 3x^2 - x - 6 = 0$$

$$A = 3, B = 3, C = -1, D = -6$$

$$\text{По формуле } y^3 - By^2 + (AC - 4D)y - A^2D + 4BD - C^2 = 0$$

$$y^3 - 3y^2 + 21y - 19 = 0$$

Одним из корней кубического уравнения будет $y_0 = 1$, действительно

$$1^3 - 3 \cdot 1^2 + 21 \cdot 1 - 19 = 0. \quad \text{Составим два квадратных уравнения:}$$

$$x^2 + \frac{A}{2}x + \frac{y_0}{2} \pm \sqrt{\left(\frac{A^2}{4} - B + y_0\right)x^2 + \left(\frac{A}{2}y_0 - C\right)x + \frac{y_0^2}{4} - D} = 0,$$

$$x^2 + \frac{3}{2}x + \frac{1}{2} \pm \sqrt{\left(\frac{3^2}{4} - 3 + 1\right)x^2 + \left(\frac{3}{2} + 1\right)x + \frac{1}{4} + 6} = 0,$$

$$x^2 + \frac{3}{2}x + \frac{1}{2} \pm \sqrt{\frac{1}{4}x^2 + \frac{5}{2}x + \frac{25}{4}} = 0,$$

$$x^2 + \frac{3}{2}x + \frac{1}{2} - \frac{1}{2}x - \frac{5}{2} = 0 \quad \text{или} \quad x^2 + \frac{3}{2}x + \frac{1}{2} + \frac{1}{2}x + \frac{5}{2} = 0$$

$$x^2 + x - 2 = 0 \quad \text{или} \quad x^2 + 2x + 3 = 0$$

$$x_1 = -2, \quad x_2 = 1, \quad x_3 = -1 - i\sqrt{2}, \quad x_4 = -1 + i\sqrt{2}.$$

$$\text{Ответ: } x_1 = -2, \quad x_2 = 1, \quad x_3 = -1 - i\sqrt{2}, \quad x_4 = -1 + i\sqrt{2}.$$

В ходе работы над этой темой я узнал, что можно извлечь квадратный корень из отрицательного числа, что существует множество комплексных чисел. Я научился решать уравнения четвертой степени пришел к выводу, что метод Феррари дает возможность решить уравнения четвертой степени и является наиболее удобным и легким в применении по сравнению другими методами решения уравнения четвертой степени. Овладев этим методом, можно смело решать уравнения четвертой степени на математических олимпиадах и вступительных экзаменах в ВУЗы.

Литература

1. <http://history-math.blogspot.com/2012/09/ars-magna.html>.

2. <http://uf.pskgu.ru/ebooks/gindikinpdf/g01.pdf>.
3. <https://zaochnik.com/spravochnik/matematika/systems/reshenie-uravnenij-chetvertoj-stepeni/>.
4. <https://slovar.cc/enc/brokhauz-efron/1677090.html>.
5. <https://www.resolventa.ru/spr/algebra/ferrary.htm>

ADOBE PHOTOSHOP В ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖИ

Сабаржанов С.С.
ученик 8Г класса, СШ № 19, г.Кокшетау

Ибраева С.Д.
учитель информатики, СШ № 19, г.Кокшетау,
Saule_dautovna@mail.ru

Эта тема очень актуальна среди населения земли. У данной программы много полезных возможностей: Обработка цифровых и отсканированных фотоснимков, цветокоррекция, спецэффекты, устранение различных дефектов съемки. Возможность создания многослойного изображения. При этом каждый элемент иллюстрации может быть сохранен в собственном, отдельном слое, который может редактироваться отдельно, перемещаться относительно других слоев и т.д. Фотомонтаж, составление коллажей. Ретуширование и восстановление старых фотографий. Данные возможности широко используется среди молодого населения.

Цель:

Изучение навыков фотошопа и их применение. Возможность получить новые знания.

Задачи:

1. Узнать больше о программе Adobe Photoshop
2. Знакомиться с особенностями данной программы
3. Оценить возможности Adobe Photoshop
4. Научиться создавать логотип средствами данной программы
5. Научиться редактировать фотографии

Я выбрал именно эту тему, так как эта тема очень меня заинтересовала. Меня заинтересовало, а все-таки, почему именно эта программа необходима мне для изменения изображений? - Чтобы ответить на этот основополагающий вопрос, предстоит найти ответы на следующие вопросы:

1. Что представляет собой данная программа?
2. В чём заключаются особенности данной программы?
3. Какие существуют версии данной программы?
4. Какие расширенные функции имеет программа?
5. В каких профессиях применяется?

Что представляет собой данная программа?

Adobe Photoshop — многофункциональный графический редактор, разработанный и распространяемый фирмой Adobe Systems. В основном работает с растровыми изображениями, однако имеет некоторые векторные инструменты. Продукт является лидером рынка в области коммерческих средств редактирования растровых изображений, и наиболее известным продуктом фирмы Adobe. Часто эту программу называют просто **Photoshop (Фотошоп)**. В настоящее время Photoshop доступен на платформах Mac OS X/Mac OS и Microsoft Windows. Ранние версии редактора были портированы под SGI IRIX, но официальная поддержка была прекращена, начиная с третьей версии продукта. Для

версий 8.0 и CS6 возможен запуск под Linux с помощью альтернативы Windows API — Wine.

В чём заключаются особенности данной программы?

Несмотря на то, что изначально программа была разработана как редактор изображений для полиграфии, в данное время она широко используется и в веб-дизайне. В более ранней версии была включена специальная программа для этих целей — Adobe ImageReady, которая была исключена из версии CS3 за счёт интеграции её функций в сам Photoshop, а также включения в линейку программных продуктов Adobe Fireworks, перешедшего в собственность Adobe после приобретения компании Macromedia.

Photoshop тесно связан с другими программами для обработки медиафайлов, анимации и другого творчества. Совместно с такими программами, как Adobe ImageReady (программа упразднена в версии CS3), Adobe Illustrator, Adobe Premiere, Adobe After Effects и Adobe Encore DVD, он может использоваться для создания профессиональных DVD, обеспечивает средства нелинейного монтажа и создания таких спецэффектов, как фоны, текстуры и т. д. для телевидения, кинематографа и всемирной паутины. Photoshop также прижился в кругах разработчиков компьютерных игр.

Какие существуют версии данной программы?

Photoshop 10.0, датируемый апрелем 2007 года, имеет название Photoshop CS3. Аббревиатура CS3 означает, что продукт интегрирован в третью версию пакета программ Adobe Creative Suite. В предыдущих продуктах — Photoshop CS и CS2, с целью отличия от прежних версий и укрепления принадлежности к новой линейке продуктов, был изменён символ программы: вместо изображения глаза, которое присутствовало в версиях с 3-й по 7-ю, в стилевом решении использовалось изображение перьев. В Photoshop CS3 в иконке приложения и экране-заставке используются буквы из названия продукта «Ps» на синем градиентном фоне. Список нововведений включает в себя новый интерфейс, увеличенную скорость работы, новый Adobe Bridge, новые фильтры и инструменты, а также приложение Device Central, позволяющее осуществлять предварительный просмотр работы в шаблонах популярных устройств, например мобильных телефонов.

Какие расширенные функции имеет программа?

Расширенная версия программы Adobe Photoshop Extended предназначена для более профессионального использования, а именно — при создании фильмов, видео, мультимедийных проектов, трехмерного графического дизайна и веб-дизайна, для работы в областях производства, медицины, архитектуры, при проведении научных исследований.

В программе Adobe Photoshop Extended современных версий (CS4, CS5) можно открывать и работать с 3D-файлами, создаваемыми такими программами, как Adobe Acrobat 3D, 3ds Max, Maya и Google Earth. Photoshop поддерживает следующие форматы файлов 3D: U3D, 3DS, OBJ, KMZ и DAE.

Возможно использовать трехмерные файлы для внедрения в двумерное фото. Доступны некоторые операции для обработки 3D-модели как работа с каркасами, выбор материалов из текстурных карт, настройка света. Также можно создавать надписи на 3D-объекте, вращать модели, изменять их размер и положение в пространстве. Программа включает в себя также команды по преобразованию плоских фотографий в трехмерные объекты определенной формы, такие как, например, банка, пирамида, цилиндр, сфера, конус и др.

Для имитации движения в Photoshop можно создавать кадры мультипликации, используя слои изображения. Можно создавать видеоизображения, основанные на одной из многих заданных пиксельных пропорций. После редактирования можно сохранить свою работу в виде файла GIF-анимации или PSD, который впоследствии можно проиграть во многих видеопрограммах, таких как Adobe Premiere Pro или Adobe After Effects. Начиная с версии CS в Photoshop доступна работа со скриптами.

Photoshop поддерживает файлы DICOM (Digital Imaging and Communications in Medicine) — цифровые изображения и коммуникации в медицине. Для открытого в Photoshop DICOM-

файла, можно использовать любой инструмент Photoshop для коррекции и ретуширования изображений.

И, наконец, с помощью программы Photoshop Extended можно рассматривать MATLAB-изображения, обрабатывать их в программе Photoshop, комбинировать команды MATLAB с технологиями обработки изображений Photoshop. Как только устанавливается соединение с программой Photoshop из программы MATLAB и осуществляется ввод команд в командную строку MATLAB, эти управляющие воздействия незамедлительно выполняются в Photoshop. Файлы, подготовленные в программе MATLAB, имеют расширение m, fig, rpt, mat, mdl. Коммуникация между Photoshop и MATLAB использует интерфейс Photoshop JavaScript и библиотечный интерфейс MATLAB.

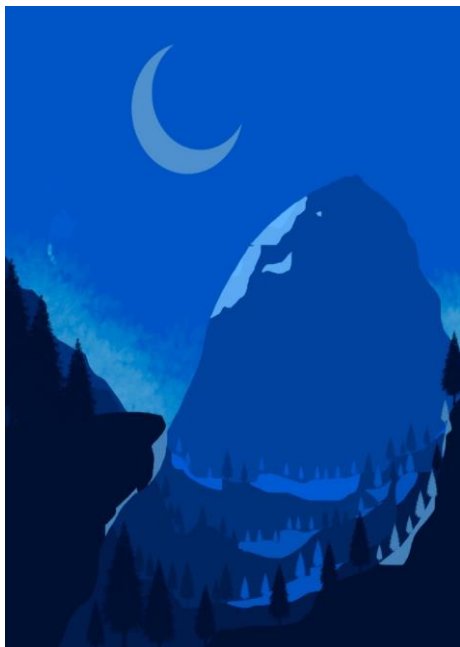
В каких профессиях применяется?

Adobe Photoshop может применяться в любой профессии, т.к. в нём можно выполнять множество разных операций, будь то создание схем разных видов или печать текста. Adobe Photoshop на данный момент является самым мощным и профессиональным редактором в мире, поэтому именно в нём нуждаются многие дизайнеры, архитекторы и другие личности, имеющие творческие профессии.

Вывод:

Итак, как можно подробнее изучив данную программу, я пришел к выводу, что она является самым оптимальным выбором для меня. В ней имеются все функции, необходимые для работы с графическими изображениями. Photoshop CS5 подходит как для новичков, так и для «мастеров своего дела». В этой программе содержатся как «стандартные» функции, которые имеют большинство графических редакторов, так и более сложные функции, при работе с которыми требуются дополнительные знания. Так же программа способна выполнять операции, для выполнения которых требуется много времени, в один «клик», это позволит вам сохранить как можно больше своего времени. Изучив все, или даже немногие функции, вы сможете быстро и качественно обработать нужное вам изображение, не прилагая больших усилий.

Мои работы:

Литература:

- Лайза Дейли, Брэд Дейли. Adobe Photoshop CS5. Библия пользователя = Photoshop CS5 Bible. — М.: Диалектика, 2011. — 848 с. — ISBN 978-5-845-91716-4
- Мэтт Клоковски. Слои в Photoshop: полное руководство по применению самого эффективного средства = Layers: The Complete Guide to Photoshop's Most Powerful Feature. — 2-е изд. — М.: Вильямс, 2011. — 304 с. — ISBN 978-5-845-91729-4
- Скотт Келби. Adobe Photoshop CS5: справочник по цифровой фотографии = The Adobe Photoshop CS5 Book for Digital Photographers. — М.: Вильямс, 2011. — 400 с. — ISBN 978-5-845-91727-0
- Брюс Фрейзер. Реальный мир Camera Raw и Adobe Photoshop CS2 = World Camera Raw with Adobe Photoshop CS2. — Вильямс, 2007. — 304 с. — ISBN 5-845-90978-3

Ссылки

- [Страница семейства продуктов Adobe Photoshop \(рус.\)](#) на официальном сайте Adobe
- [Уроки и справочники по Adobe Photoshop](#)

МОДЕЛЬ ПРИМЕНЕНИЯ ЭФФЕКТА КАЗИМИРА ДЛЯ ВАКУУМНЫХ ПРОСТРАНСТВ

Сағынтай Н.К.

ученик 10 класса, НИШ ФМН г. Кокшетау

Кошкин С.П.

учитель физики НИШ ФМН г. Кокшетау
nursultansagyntay.1@gmail.com

Квантовая теория поля и Эффект Казимира, как проявление этой самой теории в реальном мире (на ряду с лэмбовским сдвигом) – является особо актуально как в научно-популярном мире, так и в научно- академическом дискурсе. Но что же означает это явление?

Представим себе две плоские проводящие пластины, расположенные параллельно. Плотнось виртуальных фотонов между ними будет меньшей, нежели снаружи, поскольку там могут возбуждаться лишь стоячие электромагнитные волны строго определенных резонансных частот. В результате в пространстве между пластинами давление фотонного газа окажется меньше давления извне, из- за чего они будут притягиваться друг к другу, причем опять-таки с силой, обратно пропорциональной четвертой степени ширины щели. Это и есть суть эффекта, который был предсказан Казимиром в 1948 году.

Эффект способен прояснить многие физические явления в микромире и даже объяснить некоторые проблемы мироздания. Тем не менее, учение Казимира ставит под сомнение объективность нашего познания, что подтверждает кантовскую теорию познания и прочие философские системы, ведь данный эффект подтверждает существование некоего трансцендентного нулевого энергетического уровня, действие которого мы можем увидеть в микромире, но существование которого нельзя пронаблюдать.

Нам остается лишь использовать Эффект Казимира в наше благо, чему и посвящена данная статья. Как выяснилось, Эффект Казимира проявляется не только в системе из двух зеркальных параллельных пластин, но и между другими микрообъектами. Таким образом, можно добиться система, при которой можно будет добиться обратному эффекту или даже полной тяге. Формула классического эффекта:

$$F = - \frac{\pi}{240} \times \frac{\hbar c}{d^4} (1),$$

Для изучения свойств силы Казимира, в частности, активно используется геометрия «сфера + плоскость» (см. Приложение 1, Рис. 1).

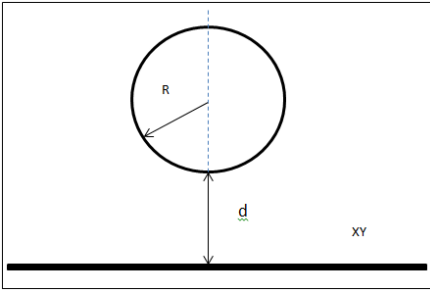

Рис. 1. Геометрия «сфера + плоскость»

Теоретическое значение силы Казимира для сферы и плоскости (для случая $d \ll R$) даётся выражением:

$$F_c = -\frac{\pi^2}{360} * \frac{\hbar c}{d^3} * R \quad (2)$$

Эта формула получена из при самых общих и естественных приближениях, известных, как PFA (Proximity Force Approximation), или PAA (Pairwise Additive Approximation), способ расчёта.

Теперь зададимся вопросом о направлении сил Казимира в геометрии плоских, но не параллельных пластин. Как отмечено выше, выражение (1) работает в случае произвольной геометрии и кривизны, следовательно, оно работает и в простейшем случае: в случае плоскостей, расположенных под произвольным углом друг к другу. Расположим пластины следующим образом: по одной из одноимённых сторон приведём их в соприкосновение, а противоположные стороны – разведём в стороны (см. Рис 2). Мы получили конструкцию «уголок». Эта конструкция, напоминает в плане букву «V» и имеет произвольную длину «вглубь» рисунка.

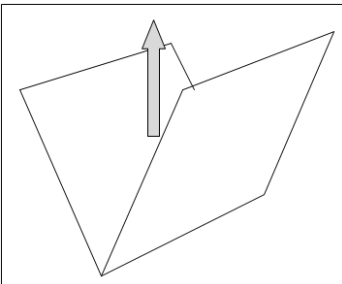

Рис. 2. Уголок в объеме

Сила Казимира является результатом воздействия виртуальных фотонов на площадку dS . При абсолютно упругом ударе (чем и является отражение фотона) меняется только нормальная составляющая импульса $P_{\text{фотон}}$, а тангенциальная составляющая остаётся неизменной. То есть, вектор переданного площадке dS импульса P_c направлен по нормали к поверхности. Отметим также тот факт, что направление движения фотона: сверху вниз, или снизу-вверх не влияет на направление импульса P_c (см. Рис 3).

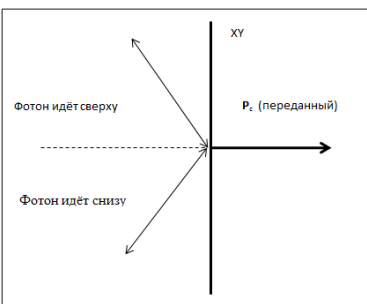

Рис. 3. Импульс фотона

Учитывая все рассмотренные факты и выводы из них, мы приходим к заключению, что на каждую плоскость, образующую данную конструкцию «V», «уголок»:

1. Действует сила Казимира – полностью аналогично тому, как она действует на любой элемент сферы dS'' , не параллельный плоскости XY.

2. По причинам, указанным выше, сила действует на каждую плоскость по нормали к ней и направлена внутрь «уголка».

Проведя разложение сил Казимира F_c (действующих на каждую из пластин) на составляющие F_x и F_z , мы видим, что:

- x-

составляющие сил, приложенных к пластинам уголка, равны, и направлены навстречу друг другу. То есть, они являются чистой силой Казимира и стремятся сблизить пластины.

- z-

составляющие сил суммируются, что приводит к появлению некомпенсированной силы вдоль оси z (см. Рис. 4).

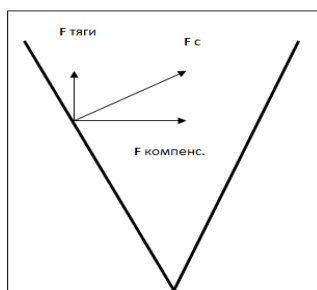

Рис. 4. Вектор силы Казимира

То есть, мы пришли к выводу, что на «уголок» вдоль оси z действует постоянная сила, создаваемая давлением на эту макро конструкцию виртуальных частиц (в данном случае – фотонов) и эта сила направлена от вершины «уголка» к его раствору.

Вычисляя силу тяги «уголка» при помощи (1), в PFA приближении, (пункт 3), получаем:

$$F = - \frac{nhcb}{1440} * \frac{\cos 2\alpha}{(\cos \alpha)^4} * \left(\frac{1}{L_{\min}^3} - \frac{1}{L_{\max}^3} \right),$$

где b – «длина» уголка (буквы V «вглубь» страницы),

L_{\min} – расстояние между сторонами уголка по уровню Z_{\min} ,

L_{\max} – расстояние между сторонами уголка по уровню Z_{\max} .

Данная формула работает в диапазоне углов: $0 < \alpha < (\pi/4)$. При $\alpha = 0$ она переходит в выражение (1) для плоскопараллельных пластин, а при углах $\alpha \geq (\pi/4)$ приближение PFA для этой геометрии не работает.

Таким образом, было вычислено:

Панели	Материал	Размер	Кф. пустотелости	Lmin	Ускорение
№1	Алюминий	1м x 1м x 0,5мм	0,5	200 [нм]	0,016 [см/с ²]
№2	Алюминий	1м x 1м x 0,5мм	0,5	50 [нм]	0,24 [см/с ²]

№3	Алюминий	1м x 1м x 0,5мм	0,5	10 [нм]	16 [см/с ²]
----	----------	-----------------	-----	---------	-------------------------

Таблица 1. Характеристика технологии «Уголка»

Конструкция «Уголок» идеально подходит для различного рода космической техники. Если расчеты действительно верны, то это прорывная технология, которая поможет современной инженерной мысли отказаться от затрат на огромное количество топлива. Как показано в приведенной таблице (Таблица 1), технология обеспечивает ускорение равное 0,16 g (0,16 м/с²) за минимальные затраты. Для подобных комплексных приборов необходимо и соответствующее оборудование, а именно – синхротроны. Но благо Казахстанским ученым позволено использовать технологии синхротрона СКИФ в городе Новосибирск, Россия.

Интернет ресурсы

<https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/060/306.htm>

<http://www.heuristic.su/effects/catalog/est/byId/description/972/index.html>

<http://www.astronet.ru/db/msg/1180604>

<https://cyberleninka.ru/article/n/modifikatsiya-koeffitsienta-otrazheniya-sveta-v-nanostrukturirovannyh-kremnievyh-sloyah-s-gradientnoy-poristostyu/viewer>

<https://nplus1.ru/news/2018/01/24/Casimir-spheres>

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ АЛҒАШҚЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОҚУЛЫҚТАРДАҒЫ ҚЫЗЫҚТЫ ЕСЕПТЕР

Сулейман Б., Мәден М.

7 сынып оқушылары, Көкшетау қаласындағы ФМБ Назарбаев Зияткерлік мектебі

Зыкрина С.Ж.

Педагогика магистрі, Көкшетау қаласындағы ФМБ Назарбаев Зияткерлік мектебінің математика пәнінің мұғалімі

Жиырманшы ғасырдың басында Қазақстан жеріне келген Кеңес үкіметі қазақ ғылымының дамуына өз үлесін тигізді. Сол уақытта қазақ тіліндегі алғашқы математикалық оқулықтар пайда болған.

Дегенмен, бұл жайлы біз тарих сабақтарында да, басқа да ғылыми көздерден көп мәліметтермен таныса алмаймыз. Өйткені бұл жағдайлар әлі де жете зерттелмеген.

Зерттеу мақсаты:

Тарихи оқулықтардың беттерінен алынған қызықты есептермен таныстыра отырып, оқушылардың математикаға қызығушылығын арттыру.

Зерттеу міндеттері:

- 1) Оқулықтардың жазылу алғышарттарын анықтау
- 2) Авторлардың өмірбаяндарымен танысу
- 3) Оқулықтардың құрылымдарын талдау
- 4) Оқулықтардағы қызықты есептерді тауып, олардың шешімдерін анықтау.

Зерттеу әдістері: жинақтау, сауалнама жүргізу, проблеманы шешу, тадау жасау.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы. Қазақстанда алғашқы рет қазақ тілінде жарыққа шыққан математикалық оқулықтары талданып, ондағы қызықты есептер жарыққа шығарылады. Алынған ғылыми жаңалықтарды былай көрсетуге болады:

– алғаш рет ХХ ғ. 1920–30 жж. жарыққа шыққан қазақ тіліндегі математикалық оқулықтардың пайда болу алғышарттары жүйеленіп, зерттеледі;

– ХХ ғ. басындағы қазақ зиялыларының ғылыми мұраларын игеріледі;

– оқулықтардағы қызықты есептер талданып, жарыққа шығарылады.

Халық ағарту мәселелерінің дұрыс жолға қойылуына 1918 жылы Бөкей облыстың мұғалімдерінің съезі, 1918 жылы құрылған Түркістан оқу комиссариаты, 1920 жылы құрылған Қазақ АССР Халық ағарту комиссариаты, 1921 жылғы Бүкілқазақстандық кеңестердің съезі, 1922 жылғы Жалпытүркістандық кеңестердің бірінші съезі көңіл бөлді.

Республикада қазақ мектебіне арнайы оқулықтар шығару мәселесі көп қиындыққа ұшырады. 1920 жылы (4-12 қазанда) Қазақстан Кеңестерінің I Құрылтай жиналысында Ахмет Байтұрсынов ҚазАССР-інің Халық ағарту комиссары болып сайланды. Құрылтай жиналысынан кейін Ахмет Байтұрсынов 1921 жылы 31-қаңтарда зиялы қазақ азаматтарын мәжіліске шақырып, кеңес ашқан. Мәжіліс қазақ тілінде 1-ші, 2-ші басқыш (буын) мектептері үшін оқулықтар жазуға және тәжімалауға тез арада кірісу мәселесін көтерді.

1930-34 жылдар аралығында қазақ тілінде бастауыш мектебі үшін 92 оқулық атауы (жалпы данасы – 5672,2 мың), орта мектеп үшін 52 оқулық атауы (жалпы данасы – 726,2 мың) шығарылды [1]. Қ.Жарықбаев пен С.Қалиевтің “Қазақ тәлім-тәрбиесі” атты еңбектерінде осы мәселе жөнінде: ”1922-1923 оқу жылдары Академиялық орталық ұлт мектептерін төл оқулықпен, бағдарламамен қамтамасыз етуде біраз шараларды іске асырды, төл тілімізде 14 оқулық шығарылды. Олардың ішінде “Физика”, “Грамматика”, “Педагогика”, “Алгебра”, “Мектеп гигиенасы”, т.б. бар. Бұл оқулықтарды жазуға қазақ зиялыларының алдыңғы қатарлы топ өкілдері: А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Әуезов, С.Асфендияров, Т.Жомартбаев, Қ.Сәтбаев, Ә.Ермеков, Т.Жолдыбаев т.б. қатысты”,- деп көрсетілген [2]. Бұл жайлы М.Дулатұлының да еңбектерінде айшықты жазылған болатын.

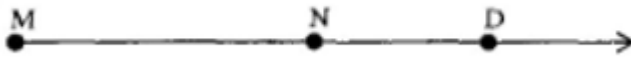
Аса көрнекті геолог-ғалым, қоғам қайраткері, Қазақстан Ғылым академиясын ұйымдастырушы және оның тұңғыш президенті Қаныш Имантайұлы Сәтбаев өзінің 65 жыл жасаған ғұмырында Қазақстан ғылымына, тіпті бұрынғы Кеңес Одағының ғылымына қосқан үлесі елеулі. Ғылыми еңбектерінің басым көпшілігі геологияға арналған, бірақ оның алғашқы шығармашылық жұмысы математика саласынан болатын. Оған дәлел - Қазақстан Республикасының мемлекеттік архивінде 3 бірдей папкада сақталған “Алгебра” оқулығының қолжазбасы. Қаныш Имантайұлы бұл оқулығын 20 жасында бастап жазған. 593 беттен тұратын алғашқы нұсқасы араб әріптерімен жазылған болса, кейін ол 1467 беттен тұратын латынға көшірілген [3]. 1919 жылдан бастап және студент кезінде Қаныш Имантайұлы қазақ орта мектебінің төменгі және жоғарғы кластарына арналған қазақ тіліндегі «Алгебра оқулығын 1924 жылы аяқтап, сол кездегі Білім Наркомына оқулық ретінде бекіттірген.

Осы оқулықта келтірілген қызықты есептерді мысал ретінде қарастыруға болады.

Аңшылық туралы есеп [4, 1746]:

Қоян мен тазының арасы алпыс адым жоо (қоян адымымен есептегенде). Қоянның жеті адымына тазының үш адымы сәйкес. Тазы алты адым аттағанда, қоян тоғыз адым жасайды. Сол тазы неше адым жүгіргенде қоянға жетпек?

Есеп сызбасы келесідей болмақ (1-сурет):

1-сурет

М нүктесінде тазы, N нүктесінде қоян жүгіруде. Тазының қоянға жету нүктесі D.

Тазының қоянға жеткенше аттаған адымы – x , қояндыкі $60 + \frac{3}{2}x$, себебі MN қоян адымымен 60 адымға тең. Сонымен бірге тазының 3 адымы қоянның 7 адымына тең екені де айтылған. Онда тазының MD кесіндіде $\frac{7}{3}x$ аттайтыны белгілі болады. Осыдан келесі теңдеуді аламыз:

$$60 + \frac{3}{2}x = \frac{7}{3}x$$

Теңдеуді шығару үшін:

1) бөлшектерді ортақ бөлгішке келтіреміз:

$$\frac{360}{6} + \frac{9x}{6} = \frac{14x}{6}$$

2) Теңдіктің екі жағын 6-ға көбейтеміз:

$$360 + 9x = 14x$$

3) Белгісіздерді жинақтаймыз:

$$5x = 360$$

4) Белгісіздің мәнін табамыз:

$$x = 72$$

Яғни, тазы қоянға жеткенше 72 адым жасайтынын көреміз.

Қ.И.Сәтбаев атамыздың оқулығындағы тағы ерекше назар аударатын жағдай, есептердің жауаптарын сынау бөлімінің берілуінде. Сынау бөлімінде мынадай сөздер келтіріледі:

Шешуіміз дұрыс па? Егер қоян адымының ұзындығын өлшеуішке алсақ, тазы 72 адым аттап MD жолын өткенде $\frac{7 \cdot 72}{3} = 168$ қоян адымдық жер жүрмекші. Сол MD кесігінде қоян неше адым жер жүрер екен? MD кесігі бұл халде есеп айыртқандай $\frac{72 \cdot 9}{6}$ адым жер болса, MD жолының ұзындығын қоян $\frac{72 \cdot 9}{6} + 60$ адамында жүріп бітірмекші, яки $\frac{72 \cdot 9}{6} + 60 = 108 + 60 = 168$ - де әрине қоянның өз адамының ұзындығымен өлшеніп отыр. Олай болса D нокатында тазы мен қоянның жүрген жолдарының ұзындығы өзара тең болып отыр, сондықтан,

$$\frac{7}{3} \cdot 72 = \frac{9 \cdot 72}{6}$$

бірдейлігі жасалатын себепті, тапқан шешуіміздің дұрыс болғандығы.

Бұл есеп бір жағынан мәселе есепті шешу дағдыларын дамытса, екінші жағынан қазақтың ежелгі аңшылық өнерінің бір қырымен де таныстырады.

Жолаушылар есебі [4, 1786]:

Бір жолаушы ауылынан шығып «В»-ға қарата бара жатыр. Сағатына жүретін жылдамдығы – 30 км. Дәл осы уақытта 2-ші жолаушы «В» ауылынан шығып, «А»-ға қарата келе жатыр. Соңғының дұрыс жылдамдығы – 28 км. Егер де 1-ші жолаушының «В»-ға жеткенше, 2-ші жолаушының «А»-ға келгенше жолда болған уақыттарының қосындысы $14\frac{1}{2}$ сағат болатын болса, А мен В-ның арасы неше шақырым болғаны?

Есеп сызбасы келесі түрде болады (2-сурет):

2-сурет

А және В ауылдарының арасын x арқылы белгілейміз.

1-жолаушы АВ арасын $\frac{x}{30}$ сағатта жүріп өтеді, 2-жолаушы $\frac{x}{28}$ сағатта жүріп өтеді.

Бұдан алатынымыз:

$$\frac{x}{30} + \frac{x}{28} = 14\frac{1}{2}$$
$$\frac{14x + 15x}{420} = \frac{210 \cdot 29}{420}$$

$$14x + 15x = 6090$$

$$29x = 6090$$

$$x = 210$$

Осылайша, А және В ауылдарының арасы 210 шақырым болатынын анықтаймыз.

Бұл есепті шағару барысында теңдеу шешуге келтірілетін есептерді қарастырумен қатар, қазақтың ауыл арасында жаяу жүргіншілікпен айналысқанына да көз жеткізуге болады.

Берілген есептердің мазмұны әрбір қазақ баласына түсінікті қазақи болмысты сіңіруімен, сол кезеңдегі тұрмыс пен салтқа жақындығымен қызықтырады. Осындай қызықты есептерді сабақ барысында қарастыру ұлттық болмысымызды сіңіріп, салт-дәстүріміздің бай мұрасымен сусындауға көмектеседі деп ойлаймыз.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Айталиев Ш., Білиев Н., Біләлов Ш. Қ.И.Сәтбаевтың “Алгебра” оқулығы туралы. Наука Казахстана, № 3(135), 1-15 ақпан 1999ж
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. А.
3. Қаныш аға. Академик Қ.И.Сәтбаев туралы естеліктер. А., 1989ж.
4. Алгебра, Оқулық, Қаныш Сәтбаев, 1924 жыл. Онлайн нұсқасы: <http://online.anyflip.com/qmwb/hxrs/mobile/index.html#p=178>

ПОЛИМЕРНЫЕ СОЛНЕЧНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ДЛЯ УМНЫХ ОКОН

Хабибулин Р. Р.

Ученик 10 класса, НИШ ФМН, г. Кокшетау

Ильясов Б. Р.

доцент КарГУ им. Академика Е.А. Букетова, г. Караганда

Кошкин С. П.

учитель физики НИШ ФМН, г. Кокшетау

radmir8718@gmail.com

Энергоемкость территории Республики Казахстан делает производство электрической энергии из солнечной энергии привлекательной перспективой. Количество солнечных часов в год колеблется от 2200 до 3000 часов. В некоторых районах Республики солнечная энергия может быть использована практически круглый год. Однако на данный момент не существует ни одной компании, занимающимся производством фотоэлементов в Казахстане. Потенциалу фотоэлектрической технологии не уделяется достаточное внимание со стороны государства и бизнеса.

Наибольшая эффективность преобразования энергии достигнута в батареях, организованных по принципу объемного гетероперехода, при котором активный слой получается смешиванием донора и акцептора. С точки зрения морфологии необходимо создать максимальную площадь гетероперехода в объеме фотоактивного слоя для максимальной диссоциации экситонов, а также обеспечить создание непрерывных, по возможности коротких, путей для обеспечения транспорта носителей заряда к электродам.

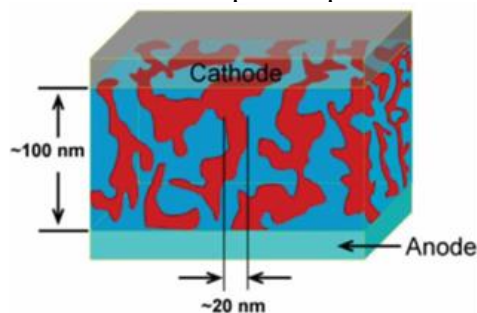

Рис. 1. Схема ОСЭ на основе объемного гетероперехода.

Структура законченной солнечной батареи включает в себя стекло, оксид олова-индия (ITO), центрифугированный слой PEDOT:PSS (дырочный транспортный слой), центрифугированный фотоактивный слой, состоящий из смеси донора и акцептора и термически напыленный верхний алюминиевый электрод.

Изготовление ОСЭ включает в себя следующие основные шаги:

1. Очистка подложек
2. Нанесения слоя PEDOT:PSS
3. Нанесения фотоактивного слоя P3HT:PC60BM
4. Напыления Al электрода.
5. Отжиг ячейки.

В качестве подложки обычно используются стеклянные подложки, имитирующие окна (2x2 см) на половину покрытые ITO с поверхностным сопротивлением 10-15 Ом/см², который служит верхним электродом. В процессе очистки подложки вертикально помещаются в УФ ванну и последовательно по 10 мин промываются в ацетоне, в изопропиловом спирте и в дионизованной воде, после высушиваются потоком азота.

PEDOT:PSS наносится на очищенные подложки методом центрифугирования (spin-coating). Для получения качественной пленки PEDOT:PSS, 50 мкл водного раствора PEDOT:PSS капается на поверхность подложки помещённую на центрифугу, далее подложка раскручивается с ускорением 500 об/сек² до скорости 2000 об/мин и выдерживается в течение 2 мин. После, с подложки с помощью ватной палочки удаляется небольшая часть пленки со стороны ITO (анод ячейки). В конце подложка с нанесённой пленкой отжигается при температуре 150 °С в течение 5 мин. для улучшения структуры пленки и электротранспортных свойств.

Фотоактивный слой P3HT:PC60BM также наносится центрифугированием. Для получения эффективных ячеек в наших условиях фотоактивный слой наносится согласно следующей методике: 30 мг смеси P3HT:PC60BM в соотношении 1:0.65(Solaris) растворяется в 1мл хлорбензола), раствор выдерживался при температуре 45 °С при интенсивном перемешивании на магнитной мешалке с подогревом не менее 12 часов. После этого раствор фильтруется 0,45 микронным фильтром. Приготовленный раствор в количестве 25 мкл капается на подложку, вращающуюся со скоростью 2000 об/мин, и выдерживается при этой скорости более 20 сек для полного испарения растворителя. Затем, аналогично с нанесением PEDOT:PSS, со стороны ITO удаляется небольшая часть пленки.

Алюминиевый электрод толщиной 120 нм наносится термическим напылением в вакууме. Напыление производится в вакууме ~10⁻⁵ Па со скоростью 0,2 нм/сек. На последнем этапе подложки отжигаются при температуре 150°С в течение 15 мин для улучшения кристалличности P3HT и качества пленки в целом. После приготовления все образцы инкапсулируются, что защищает их от неконтролируемой деградации.

Мной исследована структура фотоактивных пленок P3HT:PC60BM, нанесенных центрифугированием на стекло/ITO/PEDOT:PSS различными методами атомно-силовой микроскопии (АСМ). На рисунке 3 показана вольтамперная характеристика (ВАХ) свежеприготовленных ячеек. Красная кривая это ВАХ ячеек, которые после напыления Al электрода отжигались. Синяя кривая это ВАХ не отожжённых ячеек.

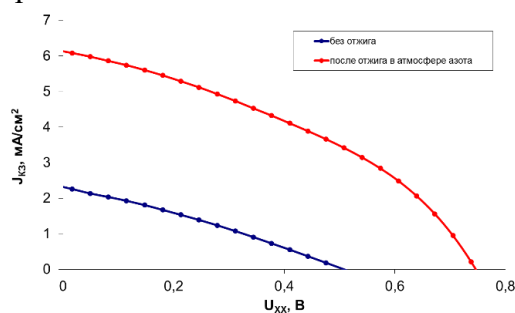

Рис. 3. ВАХ отожженных и неотожженных ячеек.

В таблице 1 показаны фотовольтаические показатели ячеек, где $U_{ХХ}$ – напряжения холостого хода (далее фотонапряжения), $J_{КЗ}$ – плотность тока короткого замыкания (плотность тока), FF – фактор заполнения, η – эффективность преобразования световой энергии в электрическую (далее эффективность)

ячейка	$U_{ХХ}$, В	$J_{КЗ}$, мА/см ²	FF	η , %
без отжига	0.51	2.3	30	0.4
с отжигом	0.74	6.2	38	1.8

Таблица 1. Фотовольтаические показатели отожженных и неотожжённых ячеек

Как и ожидалось отжиг ячеек после напыления значительно улучшает фотовольтаические показатели ячеек. Мы наблюдаем увеличения фотонапряжения в 1,5 раза, плотность тока в 2.5-3 раза и эффективности ячеек 4-5 раз. Однако, отжиг не привел к значительному улучшению фактора заполнения. Фактор заполнения характеризуют качество ячейки в целом, и зависит от омического сопротивления каждого слоя от ИТО до Al. Для улучшения этого показателя ячейки, планируется на следующих этапах проекта далее оптимизировать процесс изготовления ячеек.

Так как измерения ВАХ проводились на воздухе, я сравнил, насколько ухудшаются показатели ячеек в таких условиях. На рисунке 4 и таблице 2 представлены ВАХ и фотовольтаические показатели свежеприготовленной ячейки и этой же ячейки после нахождения на открытом воздухе в течение трех часов. Видно, что в целом показатели ячеек ухудшаться со временем на открытом воздухе, эффективность ячеек снизилась на 12 процентов после трех часов на воздухе.

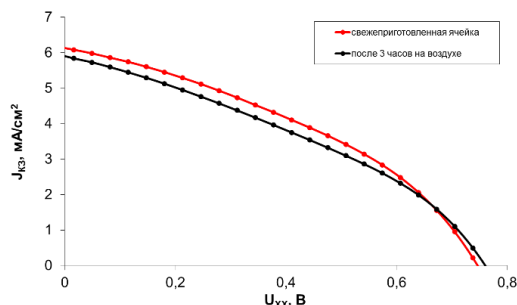

Рис. 4. Изменения ВАХ ячейки после воздействия воздуха.

	$U_{ХХ}$, В	$J_{КЗ}$, мА/см ²	FF	η , %
свежеприготовленная	0.74	6.2	38	1.8
после трех часов на открытом воздухе	0.76	5.9	35	1.6

Таблица 2. Фотовольтаические показатели ячеек после воздействия воздуха

Литература

1. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B8
2. <http://elektrik.info/main/news/416-polimernye-solnechnye-batarei.html>
3. <http://solarb.ru/polimernye-solnechnye-batarei-i-ikh-preimushchestva>
4. <https://batteryk.com/solnechnye-elementy>

«Химия, биология, өзін-өзі тану» секциясы
Секция «Химия, биология, самопознание»

ФЕНОМЕН КЛИПОВОГО МЫШЛЕНИЯ

Артамонов М.С.

ученик 9 класса

КГУ «ОШ села А. Курманова ОО по Атбасарскому району УО Акмолинской области»

Сатемирова Б.К.

учитель биологии, педагог-исследователь

КГУ «ОШ села А. Курманова ОО по Атбасарскому району УО Акмолинской области»

Bsatemirova@mail.ru

Бурное развитие техники и инновационных технологий началось с конца XX начала ХI веков, и даже несколько лет назад мы и представить не могли насколько сильно Интернет войдет в нашу жизнь. Компьютеры, из года в год уменьшаясь в размерах, вплоть до карманного, увеличили свою мощьность и потенциал. Интернет пригласил всех нас на мобильный пир, где одно блюдо сочнее другого и доступ к ним возможен в любое время и в любом месте, будь то школа, дом, работа, автомобиль или прогулка по улице. Экран гаджета по легкому прикосновению отвечает на любой наш запрос, щедро делаясь с информацией, отменяя все сомнения, даже у тех, кто настороженно относится к проникновению и влиянию Интернета. Пользователь, попадая во Всемирную сеть, ощущает, что она верно служит ему, и он отказывается замечать, что она одновременно повелевает им и вносит изменения в его развитие.

Какие изменения претерпевает мозг сегодня, когда Интернет взял на себя многие его функции? В ходе проведения комплексных исследований ученых разных стран в области изучения головного мозга человека и его высшей нервной деятельности было установлено, что мозг обладает пластичностью и изменчивостью в течение всей жизни, ранее считалось, что структура мозга взрослого человека неизменна. В последние годы нейропсихологи активно обсуждают яркий популяционный синдром — синдром функциональной несформированности лобных отделов, в основном левого полушария, среди симптомов: сложность в концентрации внимания, рассеянность, ухудшение памяти, трудность в анализе интеллектуальных задач, так как именно данные отделы головного мозга отвечают за высшие психические функции и когнитивные способности. Особенно сильно это ощущается в процессе чтения научных трудов, классической и художественной литературы, больших статей. При проведении анкетирования в школе среди учащихся многие респонденты отметили, что им составляет большой труд погрузиться в книгу или длинную статью, сложно сконцентрировать внимание, мышление начинает блуждать после нескольких страниц. Они признались, что не всегда читают страницы слева направо и сверху вниз, а просто скользят взглядом по тексту в поисках интересной для себя информации. Спокойное, целенаправленное и сосредоточенное *линейное мышление* уступает дорогу новому — *клиповому мышлению*, желающему и способному принимать и раздавать информацию в виде коротких, не связанных между собой кусочков и чем быстрее, тем лучше.

Что такое клиповое мышление? Клиповое мышление — мышление, основанное на мгновенном восприятии с сиюминутным осмыслением. В конце 20 века в философско-психологической литературе стали всерьез говорить о порождении мозаичной культуры, когда информация воспринимается через ряды коротких, ярких образов, как в видеоклипе, где смена кадра идет один за другим без связанного сюжета. Информация льется огромным потоком и человеку дается одна-две минуты, чтобы посмотреть и осмыслить сюжет, но после

просмотра, он часто тут же забывает его, так как начинается что-то другое, новое и интересное. Инновационные технологии в виде высокоскоростного интернета всячески способствуют развитию клипового мышления.

При проведении исследования было установлено, что клиповое мышление преобладает у представителей более молодого поколения людей в сравнении со взрослыми. И это не удивительно, так как нынешняя молодежь относится к поколению «Z», для которых Интернет является естественной средой обитания. Книга не является их основным источником информации, так как у них есть Google и Алиса, которые знает всё, и они помогут найти ответ на любой вопрос. Мозг нынешней молодёжи постоянно требует, чтобы его накормили информацией из Сети, и чем больше он её получает, тем прожорливее он становится. Как отмечают учащиеся, что при выполнении монотонной работы или при решении какой-либо интеллектуальной задачи у них возникает непреодолимое желание взять в руки смартфон, проверить или ответить на сообщения в WhatsApp, Telegram, посмотреть видеоролики в Instagram, TikTok, написать комментарий, проверить почту, пройти по ссылкам, поискать что-то через поисковую систему Yandex или Google. У людей возникает непреодолимое желание получить очередную порцию фастфуда из Сети.

Что явилось предпосылками для появления клипового мышления?

Во-первых, увеличение информации в связи с развитием технологического процесса

Во-вторых, потребность в быстром доступе к информации

В-третьих, ускорение ритма современного мира и его многозначности

В учебных заведениях развитию клипового мышления способствовало переход от сдачи устных и письменных экзаменов к сдаче тестов. Тест — это задание, с помощью которого возможно быстро проверить знания человека. Как правило, тест включает один или несколько вариантов ответов. Применение тестов в образовании снижает критические, аналитические возможности учащихся, так как они способствуют улавливанию лишь фрагментов того или иного события или явления, без выяснения его причин, закономерностей, без построения логических схем и причинно-следственных связей.

Какие признаки и следствия указывают на клиповое мышление?

Конечно же стоит их отметить:

- неспособность работать с большим объёмом информации;
- низкая работоспособность;
- хаотичное внимание;
- трудности с усидчивостью;
- стремление за внешним образом и сменой картинок, впечатлений;
- постоянное перевозбуждение;
- суетливость;
- многозадачность;
- легкость в отвлечении под воздействием внешних факторов;
- внушаемость;
- поверхностность знаний и суждений;
- прокрастинация

Минусы клипового мышления

Для людей с клиповым мышлением очень трудно работать с большим объемом информации, так как они привыкли к дозированному, фрагментарному материалу. Работа в несколько десятков или сотен страниц быстро вызывает у них сильное переутомление и усталость

Изменению процесса мышления от глубокого, творческого и линейного до поверхностного, мозаичного и примитивного способствует получение готовой информации. Ни для кого не является новостью, что современные подростки используют сайты, где они находят готовые домашние задания, написанные сочинения, а при возникновении какого-либо вопроса учащиеся пользуются поисковой программой, которая выдаст готовый ответ на

любой вопрос. Да, это очень удобно, но всё это создает предпосылки развитию антиинтеллектуальных привычек и постепенно приводит к ухудшению памяти, запоминания, ментального конструирования смысла, логических цепочек и схем.

Еще одним из минусов является, низкая концентрация внимания, возникающая в связи с многозначностью и постоянных переходов с одного объекта на другой. Все это приводит к потере интереса, хаотичному вниманию, снижению волевых качеств и памяти, а также является причиной низкой дисциплины на занятиях и как следствие снижение успеваемости.

Ухудшение письменной и устной речи. Как часто мы слышим и видим использование в своей речи молодежью сленговых слов, а в чатах сокращенные слова: ДУ – доброе утро, СПС- спасибо, ИМХО- по моему мнению, НГ – новый год, ДР- день рождения, Ок- хорошо. Качество речи – важный элемент личности, интернет не развивает коммуникативно-ораторские способности.

«Внушаемость»- еще один продукт клипового мышления. Сейчас жизнь многих людей разделилась на жизнь в соцсетях и реальную жизнь, при чём часто в социальных сетях действительность несколько приукрашена. Выкладывая фотографии, статусы, делясь какой-либо информацией личного характера человек становится более уязвим и порой сталкивается не всегда с положительными реакциями в ответ на свои действия. Очень часто на форумах и в чатах пользователь сталкивается с открытой, нездоровой критикой, троллингом и порой ни все способны правильно реагировать в подобных ситуациях, что в некоторых случаях может приводить к негативным последствиям. Реклама в интернете, также рассчитана на эмоционального пользователя и часто вещи приобретаются не в силу необходимости, а как дань моде, чтобы быть в тренде.

Снижение эмпатии, связано большим потоком негативной информации, исходящий ежедневно из телевизора, гаджетов. Стихийные бедствия, насилие, аварии, несчастные случаи изобилие всего этого в новостных лентах способствует притуплению чувства сострадания, жалости. Человеческая жизнь в условиях клиповой культуры обесценивается.

Несмотря на все минусы, которые связаны с клиповым мышлением, оно имеет и ряд плюсов:

Плюсы клипового мышления

Ускорение ритма современного мира способствовало тому, что необходимо быстро реагировать в зависимости от ситуации, как отмечалось ранее, что эффективная работа с отрывками, с дозированным материалом, характерна для людей с клиповым мышлением, они умеют быстро улавливать суть материала при беглом просмотре.

Быстрота реакции и многозначность характерна для современных подростков. Например, при выполнении домашнего задания современного подростка, он способен выполнять сразу несколько действий: решать задачу, переписываться в чате, кушать, лайкать фото, делать репост. Современные дети умеют делать несколько дел сразу, в доли секунды переключая внимание с одного объекта на другой.

Пожалуй, большим плюсом в защиту клипового мышления, является его бережное отношение к ЦНС, так как мозг получает данные дозированно, не перегружая интеллект и память. Оно выработалось в ответ на большой поток информации, который сейчас обрушился огромным шквалом на современного человека.

Рекомендации по профилактике клипового мышления.

Нет необходимости бороться с клиповым мышлением, нужно обернуть его в свою пользу и следовать некоторым предложенным рекомендациям:

Ограничить время нахождения в гаджетах, Интернете. Частично оградить себя от новостей об убийствах, насилии, терроризме и т. д.

Читать печатные книги в бумажном варианте. Если данная привычка развита слабо, то необходимо начинать с небольших рассказов, затем — повестей и, наконец, романов. Постараться пересказать прочитанное для улучшения развития устной речи и как следствие определенных зон головного мозга. Находить объяснение новым непонятным словам. После просмотра фильма обсудить его, высказать личное мнение, искать глубокий смысл. Спорить.

Уменьшить время для компьютерных игр типа: КонтрСтрайка и МайнКрафта, полезнее будет скачать программы для развития памяти и внимания.

Установить семейную традицию — праздновать раз в 2 недели День отдыха от гаджетов, заменив их на походы, прогулки, поездки, семейные посиделки или даже просто уборку по дому.

Придерживание чёткого режима дня, который поможет формированию в сознании целостного образа и будет препятствовать фрагментарному восприятию окружающего мира.

Развитие моторики при работе с мелкими деталями, лепка пельменей, резьба по дереву, рисование, занятие спортом, рыбалка, социальное общение вне гаджетов, т.е. живое общение вместо виртуального и еще много всего другого, что поможет в профилактике клипового мышления.

Заключение

Технологический прогресс вряд ли можно остановить, даже если в этом будет острая необходимость. Но развитие клипового мышления можно сдерживать и корректировать, но избавиться от него в условиях современной жизни вряд ли возможно. Все блага цивилизации необходимо использовать разумно, ведь даже самый безопасный предмет в руках неумелого пользователя может нанести вред. Я очень верю в то, что Человек Разумный будет существовать еще очень долгое-долгое время и Человечество не пойдет по пути развития, которое пишут для нас компьютерные инженеры и программисты, а наш интеллект не упростится до искусственного. Но если со временем процесс линейного мышления останется преданием, уступив окончательно место клиповому, то я буду очень скучать по нему.

Литература

1. Николас Карр, «Пустышка или что Интернет делает с нашими мозгами»
2. Райнер Пацлаф, «Застывший взгляд»
3. Л.Стрельникова «Цифровой Альцгеймер»
4. Интернет-ресурсы.

САМОПОЗНАНИЕ КАК ПУТЬ К НЕЗАВИСИМОСТИ

Байжуманова Д.

Ученица 7 класса КГУ «Общеобразовательная школа с. Жанаесиль
отдела образования по Целиноградскому району управления образования
Акмолинской области»

Билоус О.Н.

Психолог, Магистр педагогики и психологии, учитель Самопознания КГУ
«Общеобразовательная школа с. Жанаесиль отдела образования по Целиноградскому району
управления образования Акмолинской области»
pgyurza@mail.ru

Что такое самопознание? Думаю, это слово говорит само за себя. Самопознание — это изучение человеком собственных психических и физических особенностей, осмысление самого себя. Оно начинается с самого раннего возраста и продолжается, даже в самом взрослом возрасте. Такое познание самого себя происходит на протяжении всей жизни.

Самопознание несет в себе определенные цели. Как говорил Фалес Милетский «Самое трудное — познать самого себя, самое легкое — давать советы другим». И это действительно так, я с этим соглашусь. Оценивать ситуацию с другой стороны, не находясь в данном положении намного легче чем принимать решения находясь в иной ситуации как, например, главный герой. Проще всего давать советы и осуждать кого-либо. Человек должен

осознавать свое предназначение в жизни. То есть знать ответы, например, на такие вопросы: в чем смысл жизни? Какой я человек? и др. Также сложным является познание самого себя, нахождение ответов на вопросы зачем, почему, как....

Думаю, именно поэтому у нас в школах появился этот необычный урок. Здесь уже с 6 лет маленький человечек учится ценить главное, любить и уважать себя, окружающих. Чтобы с ранних лет формировалась личность человека. Окруженный позитивом человек всегда разделяет с собой лишь положительные эмоции, он также дарит улыбку другим. Данный предмет помогает воспитывать и раскрывать в нас такие качества, как доброту, отзывчивость, трудолюбие, гуманность, ответственность, сострадание, щедрость, вежливость.

Берегите эти земли, эти воды,

Даже малую былиночку любя.

Берегите всех зверей внутри природы.

Убивайте лишь зверей внутри себя [1, с. 126]

Столько много различных притч, историй, рассказов, ситуаций, которые очень связаны с обычной жизнью, и они помогают нам разобраться и понять, как поступить правильно, учат нас выбирать верное решение. А решений, конечно же, может быть много и в этом суть самопознания. Мы можем спрашивать у других их мнения, выслушав их мы сможем сделать выводы и принять свое собственное решение. А вскоре это поможет нам стать таким человеком, который сам научится излагать свое мнение. Тем самым мы учимся познавать самого себя, в той или иной ситуации. Этот опыт, конечно же, пригодится нам в нашей жизни. Под понятием саморазвития подразумевают стремления человека к лучшему, к целям, которые он поставил в своей жизни. А цели в жизни конечно у всех разные и каждый выбирает свой путь к ее достижению. Нужно помнить, что твои успехи зависят только от тебя! Мы также учимся на протяжении всей жизни быть независимыми от других людей. Независимость – это самостоятельность, отсутствие подчиненности. Начиная с рождения до самой смерти, человек существует исключительно в отношениях с людьми и вещами. А сами эти отношения, априори, порождают зависимость от них. В определенный момент времени каждый человек совершает свой первый шаг к свободе, счастью и саморазвитию, то есть к независимости. Возникает ответственность за слова, действия и поступки.

Когда ты хочешь молвить слово,

Мой друг, подумай – не спеши.

Оно бывает то сурово,

То рождено теплом души. [1, с. 35]

Чтобы стать независимой личностью, нужно иметь собственные мысли. Не сомневаться никогда в своих мыслях и действиях. Именно сомнение будет меня отталкивать на шаг назад. Человек не сможет прийти к тому, к чему шел. Именно так в книге Н.Назарбаева ««Эра независимости»: - это смелое восхождение нации опасными горными тропами, нависшими над пропастью к высотам, которые прежде казались недостижимыми...» [2, с. 17]. Независимость - первый шаг на пути к свободе, счастью и саморазвитию. К сожалению, многие люди подвержены зависимости от других. Они не могут полностью контролировать свою жизнь, ведь привыкли полагаться на кого угодно, но только не на себя. Это приводит к тому, что они не чувствуют себя удовлетворенными и счастливыми в полной мере. Именно поэтому стоит задуматься об укреплении своей независимости.

Но как это сделать? Думаю, нужно следовать очень простым, на первый взгляд советам.

- Окружи себя позитивом – будь в хорошем настроении, несмотря ни на что!

- Твой успех зависит только от тебя! Очень часто нам необходимо принять решение, мы спрашиваем совет у близких, друзей. Да это не есть плохо, но, чтобы стать независимой личностью, ты должен иметь собственные эталоны.

- Будь уверенный в себе! Будучи уверенным в себе, ты приближаешь свой успех.

- Неси ответственность за свои решения! Выбрав верное на твой взгляд решение, ты конечно должен быть готов принять все его последствия, какими бы они не получились.

- Цель! Без цели никуда. Научись ежедневно ставить перед собой цель и радуйся ее достижению.

- Ты такой, какой есть! Воспринимай и люби себя.

Мы живем с вами в независимом государстве, процветание и успех которого зависит от людей, которые здесь живут. Думаю, очень важно, чтобы каждый из нас вырос и стал самодостаточным, самостоятельным и независимым человеком. Нашему государству необходимы образованные, активные люди. От подрастающего поколения будет зависеть процветание нашей страны и соответственно благополучие нашей жизни.

Литература

1. Книга Самопознания 9 класс. Калачева И. В. К17 Самопознание: Учебник для 9 класса общеобразовательной школы /И. В. Калачева, Г. И. Калиева, Т. В. Леканова. – Алматы: ННПОЦ "Бгбек", 2019-180с., ил.
2. Назарбаев Н. А. Эра независимости Астана, 2017.- 508

САМОПОЗНАНИЕ КАК КОМПОНЕНТ САМОСОЗНАНИЯ В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА.

Билоус К.

Учащийся 8 класса КГУ «Общеобразовательная школа с. Жанаесиль
отдела образования по Целиноградскому району управления образования
Акмолинской области»

Билоус О.Н.

Психолог, Магистр педагогики и психологии, учитель Самопознания КГУ
«Общеобразовательная школа с. Жанаесиль отдела образования по Целиноградскому
району управления образования Акмолинской области»
pgyurza@mail.ru

Сколько существует человечество – столько актуален вопрос самопознания. Этим вопросом задавались великие умы античности, средневековья, и сегодня эта тема выходит на первый план не только в умах подростков. В связи со сложившейся экономической ситуацией в результате пандемии многие взрослые люди остались наедине с собой в период карантина, лишились или перешли на новый формат работы, дети и подростки ощутили все это на собственном опыте. В такие времена природа человека подталкивает пытливым ум к размышлениям: о себе, своем предназначении. Самосознание есть слагаемое из многих процессов деятельности психики и один из них самопознание.

Анализируя доступные источники, раскрывающие вопросы человеческой психики в становлении личности, формировании характера, невольно отождествляешь свои мысли с общественным опытом. Основные понятия сформулированы С.Л. Рубенштейном, который указал на возможность самосознания понимать себя, личное окружение и существующую структуру взаимоотношений с людьми.

Согласно теории В.С. Мерлина понимание себя состоит из следующих понятий:

- отличительные особенности от других
- понимание собственных эмоций и наличие самооценки
- осознание себя в качестве субъекта деятельности

«Вот рождается на свет человек. Сначала, пребывая в младенческом возрасте, он не осознает и не помнит себя. Однако развитие его идет быстрыми темпами. Формируются его

физические и психические способности; он учится ходить, видеть, понимать, говорить. С помощью этих способностей он познает мир; начинает действовать в нем; расширяется круг его общения. И вот постепенно из глубины детства приходит к нему и постепенно нарастает совершенно особое ощущение – ощущение собственного «Я». Где-то в подростковом возрасте оно начинает приобретать осознанные формы. Появляются вопросы: «Кто я? Какой я?», а позже и «Зачем я?». Те психические способности и функции, которые до сих пор служили ребенку средством для освоения внешнего мира – физического и социального, обращаются на познание самого себя; они сами становятся предметом осмысления и осознания» [1, с.2]. И каждый, каждый без исключения проходит этот длинный тернистый путь самопознания, путь длиною в жизнь. Ведь он не имеет ни начала, ни завершения, сколько жив человек, столько будет продолжаться день за днем процесс узнавания себя. В муках «Что делать?!», «Кто прав, кто виноват?!», «Почему не могут все быть неправы, а я – прав? Сколько всякого бреда в головах у массы народа, вы еще от этого не устали?.. И разве не было в истории Коперников и Галилеев? Разве не бредом казались в свое время многие великие открытия не только непросвещенной толпе, но и почтенным мужам науки?.. Разве не были бредами, охватившими массы людей, нацистская и коммунистическая идеологии?.. А если речь идет о вещах, которые известны данному человеку лучше, чем кому бы то ни было?...» [2, с.8]. Но, что же движет этим сложным многогранным процессом? Изучая труды Л.Ф. Обухова становится ясно, что «В каждом возрасте социальная ситуация развития содержит противоречия (генетическую задачу), которое должно быть решено в особом, специфическом для данного возраста ведущем типе деятельности. Разрешение противоречия проявляется в возникновении психологических новообразований возраста. Эти новообразования не соответствуют старой ситуации развития, выходят за ее рамки... В этом самодостижении появляется динамика развития». Другими словами, сама жизнь – жизнедеятельность человека является актуальной ситуацией развития, преобразований, новообразований. Процесс эволюции не стоит на месте, и это однозначный ответ.

Исходя из вышеизложенного, с уверенностью можно сказать: важной особенностью каждого человека, которая отличает его от примитивного разума, является умение познавать самого себя. Самопознание как компонент самосознания – обязательное условие, которое гарантирует вам возможность создать собственную личность, гармонирующую с окружающим миром. Знание своих физических, а также духовных ресурсов, способствует и развивает навыки контроля своего характера: умение скрыть нежелательную реакцию, терпение, понимание и толерантность к тем, кто не способен понять многие вещи. Мы имеем право на собственное восприятие жизни, личное мнение и хотим нести ответственность за поступки. Индивидуальность, уникальность приходится отстаивать в течение всей жизни. Одна из функций самосознания – самопонимание – это формирование индивидуальности. Личность всегда уникальна, каждый из нас неповторим. Только мы сами знаем, какие чувства проживаем, как реагируем на трудности и препятствия. Каждый человек имеет право на собственное восприятие жизни, личное мнение, нести ответственность за поступки, индивидуальность – уникальность приходится отстаивать в течение всей жизни. Важнейшая основа уникальности – знание себя, любовь к себе настоящему. К примеру, человек, знающий себя и свои возможности, не станет гнаться за навязываемыми стандартами красоты, трендами в социальных сетях, не станет поступать аморально и делать подлости, даже если так «модно» или «популярно». Отличительной особенностью личности является умение познавать самого себя. Самопознание как компонент самосознания – обязательное условие, которое гарантирует вам возможность создать собственную личность, гармонирующую с окружающим миром. Знание своих физических, а также духовных ресурсов, способствует и развивает навыки контроля своего характера: умение скрыть нежелательную реакцию, терпение, понимание и толерантность.

«Высшая мудрость – знать самого себя» Г. Галилей [4, с.106].

Литература

1. Ю.Б.Гиппенрейтер. Введение в общую психологию: курс лекций. Москва «Астрель», 2008.
2. В.Л.Леви. Коротко о главном. Москва. «Торбоан», 2010.
3. Л.Ф.Обухова. Возрастная психология. Москва «Юрайт», 2016. – 458 с.
4. Е.Н.Сакенова. Самопознание. Учебник для 8 кл.общеобразоват.шк./Сакенова Е.Н., Рыспаева А.К., Лосева Е.М., Песина Е.М. Алматы: ННПОООЦ «Бобек», 2018. – 144 с.

САМОПОЗНАНИЕ, КАК ПРОЦЕСС СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА - ГРАЖДАНИНА СУВЕРЕННОГО КАЗАХСТАНА.

Волчкова В.

Ученица 10 класса КГУ «Общеобразовательная школа с. Жанаесиль
отдела образования по Целиноградскому району управления образования
Акмолинской области»

Билоус О.Н.

Психолог, Магистр педагогики и психологии, учитель Самопознания КГУ
«Общеобразовательная школа с. Жанаесиль отдела образования по Целиноградскому
району управления образования Акмолинской области»
pgyurza@mail.ru

Самопознание является одним из важнейших этапов в формировании личности гражданина Суверенного Казахстана. Через самопознание человек изучает, познает себя и возможно уже имеющиеся качества и свойства личности. Процесс самопознания имеет множество направлений, ведь охватывает весь жизненный путь человека. В его основе лежат глубинные вопросы сущности человека.

Этимологически слово «личность» – personality – происходит от латинского persona, что переводится как «маска». Изначально речь действительно шла о масках, которые надевали актеры в древнем театре, а затем и о самих актерах, участвующих в представлении. По сути, термин указывает на внешний, поверхностный социальный образ, который принимает индивидуальность, когда выполняет определенные роли, – это некое общественное лицо, обращенное к окружающим. В данном смысле личность означает общественное Я, которое может совпадать, а может и не совпадать с внутренним «Я» [1, с.2]. Познав себя, человек не просто стремится к пониманию своего предназначения, но и самосовершенствуется. Каждый раз можно познавать и узнавать что то новое, углубляться в какое либо направление с последующей целью.

Развитие личности каждого гражданина Республики Казахстан связано с его самосовершенствованием, с его не равнодушным отношением к жизни государства. Каждый человек, изучая Конституцию, законы, поправки и другие правовые акты, совершенствуется сам и идёт в ногу со временем, в одном курсе с государством. Участвуя в таких мероприятиях как выборы, человек, имея осознанный выбор, может напрямую участвовать в развитии страны, региона, населенного пункта.

Развиваясь, изучая литературу, посещая тематически форумы, любой человек может не только улучшать свои профессиональные навыки, повышать квалификацию, но и получать новые профессии. Получать знания формирующие личность интеллектуально развитого грамотного человека.

В различных науках такое понятие как «личность» рассматривается по - разному. Например, в психологии под личностью понимается человек, который достиг определённого уровня развития, знаний. Во взглядах большинства современных социальных

философов (А.Г.Спиркина, В.С.Барулина, О.А.Митроненкова) под личностью понимается каждый человек в совокупности его общественных характеристик.

К наиболее актуальным и распространённым способом познания себя и совершенствования относятся:

Самонаблюдение – один из методов психологического исследования. Заключается в наблюдении себя, своих внутренних качеств, собственных психических процессов.

Самоанализ - осмысление самого себя. Позволяет устранять возможные ошибки и просчёты. Сравнение себя с кем – с чем либо – люди привыкли равняться на кого то, на свой так называемый «идеал». Сравнивая себя с другими, мы пытаемся получить ответ на вопрос: «Правильно ли я живу, достойный ли я человек?». «Ваше время ограничено, не тратьте его, живя чужой жизнью» - Стив Джобс.

Моделирование собственной личности - отображение в объектах реальных процессов, своей личности в своих отношениях с другими, отдельных характеристик, свойств

В психологии и педагогике гуманистического направления утверждается, что только с помощью самоактуализации человек может реализовать себя, обрести смысл своего существования, стать тем, кем он способен стать, «а не тем, кем ему навязывают быть окружающие». От латинского *actualis* – «действительный, настоящий; самовыражение» – мотивированное стремление и, по А. Маслоу, высший уровень потребностей человека к возможно более полному выявлению, раскрытию и максимальной реализации субъектом своего внутреннего потенциала и развитию личностных возможностей в деятельности и жизни [2, с.134]. Другими словами *self-actualization* - полная реализация своего уникального потенциала [3, с.56].

В результате анализа научной основы вопроса, можно сделать заключение, что самопознание представляет не только личный интерес к самому себе и своей уникальности, но и практический интерес для исследователей многих научных направлений. Не стоит забывать, что адаптация внутреннего мира человека к внешним условиям, обществу - актуальна для каждой эпохи.

Человек становится личностью, именно тогда когда начинает проявлять свою индивидуальность, когда осваивает социальные нормы, образцы поведения в обществе и культурные ценности.

Каждый человек по - своему уникален и индивидуален. С самого первого дня жизни в нем закладываются индивидуальные способности. В мире нет абсолютно одинаковых людей, всех что-то отличает друг от друга.

Именно понятие «человек – общество» формирует, прежде всего, личность. Ведь можно заметить, как ребенок в малом возрасте нуждается вниманием взрослых.

Никогда не поздно начать развиваться именно в духовном плане. Каждый раз ты будешь открывать что-то новое для себя, ведь в один момент познать себя от «а» до «я» невозможно.

Литература

1. Т.В. Слотина «Психология личности: учебное пособие», Питер, 2013, 25 с.
2. Байковский Ю.В., Самойлов Н.Г., Алёшичева А.В. Экстремальная психология. Словарь терминов. 2018.
3. Грэйс Крайг, Дон Бокум ; науч. ред. пер. Т. В. Прохоренко ; [пер. с англ. А. Маслов, О. Орешкина, А. Попов]. - 9-е изд. - Москва [и др.] : Питер, 2012. - 939 с.

ҚОРШАҒАН ОРТАНЫҢ АУЫР МЕТАЛДАРМЕН ЛАСТАНУЫ

Ержанова М.А.
Көкшетау қ.,№22 ЖОББМ , 8 сынып оқушысы.

Туякова А.К.
Көкшетау қ.,№22 ЖОББМ ,химия және биология пәні мұғалімі
tak1985.05@mail.ru

Өндіріс орындарынан бөлінген экотоксиканттар метеорологиялық фактордың әсерінен атмосферада, суда және топырақта кең таралып, тірі организмдердің тіршілік әрекетіне кері әсер етуде. Зиянды қалдық заттардың қоршаған ортаға түсуін, жиналуы мен миграциясын зерттеу олардың тірі организмдерге әсерін бағалауға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта барлық табиғи жерлерде бақылауға алынып отырған ластаушы химиялық қосылыстардың бірі – ауыр металдар. Бұл бір жағынан металдардың биологиялық активтілігіне байланысты.

Ауыр металдар – тығыздығы темірдің тығыздығынан ($7,874 \text{ г/см}^3$) артық болып келетін түсті металдар қатары. Оған мырыш, марганец, қалайы, қорғасын, мыс, сынап, сүрме, кадмий, никель жатады. Олар бүйрек, бауыр сияқты мүшелерде жинақталып, адам денсаулығына үлкен зиянын тигізеді. Көпшілік ауыр металдар, мәселен қорғасын, кадмий, хром, никель улы заттардың қатарына жатады. Олар тағам, су, ауа арқылы ағзаға түскенде ыдырамайды, керісінше, тірі ағзаларда жинақталып, ұзақ уақыт бойы сақтала алады және аккумуляцияланған у ретінде әсер етеді. Сондықтан, ауыр металдардың қоршаған ортадағы мөлшері белгіленген шамадан артық болмауы тиіс.

Металдардың осы қасиеттеріне және қоршаған ортаның бақылаусыз ластануына байланысты, өткен ғасырдың 50-ші жылдарынан кейін тірі организмдердің жаппай улануы көріне бастаған.

Ауыр металдардың су, топырақ және ауа арқылы өсімдіктерге әсері орасан зор. Зерттеушілердің мәліметтері бойынша ауыр металдар (Zn, Cu) мен күкірт тотығы (SO_2) ағаш жапырақтарында жүретін метоболизм процестеріне ингибитор ретінде әсерін тигізеді. Ауыр металдардың өсімдіктерде жиналуы әр түрдің өз ерекшелігіне байланысты болып келеді. Зерттеулер бойынша мыс балқыту өндірісіне жақын аймақта топырақ пен өсімдіктерде ауыр металдардың мөлшері бақылау аймағымен салыстырғанда өте жоғары. Мыстың мөлшері 12 есеге дейін, ал басқа элементтердің мөлшері 2-5 есеге дейін артады екен. Сонымен қатар, мырыштан басқа ауыр металдардың мөлшері топырақта өсімдіктерге қарағанда әлдеқайда көп мөлшерде. Алайда, топырақта ауыр металдардың мөлшері 2-3 есе артса, олардың өсімдіктердегі мөлшері 5-6 есе артады. Статистикалық талдау қорытындысы бойынша, топырақ пен өсімдіктер арасында тура корреляциялық байланыс бар екені. Зиянды қалдық заттардың вентиляциялық таралу аймағында жапырақтардың және барлық өсімдіктердің морфопатогенезі байқалған. Жапырақтардың зақымдануы формасы мен түсі өзгерген некроз түрінде, сонымен қатар, сарғаю, хлороз, тургорлық қасиетін жоғалту, түсі өзгермей құрғап қалу, өзгеріссіз немесе болмашы ғана сыртқы зақымданудан соң түсіп қалуымен байқалып отыр. Олар қылқан жапырақты ағаштардың жаңғақтарының дамуы мен мөлшеріне, тұқым саны мен массасына кері әсер еткендігі байқалып, анықталған. Қоршаған ортаны ластаушы өндіріс көздерінен алшақтаған сайын бұл көрсеткіштер өзгеріп, дұрысталғандығы байқалған.

Соңғы кездерде экожүйелердің өздігінен тазаруы, тіпті оларға ауыр металдардың түсуі тоқталған күнде де жүрмей отыр, оның себебі, осы уақытқа дейін топырақта жиналған және оның тұрақты компонентерінде фиксацияланған металдар мөлшерінің шамадан тыс көп болуында болып отыр.

Табиғи стресстердің әсерінен иммунитеті төмендеген өсімдіктерде антропогенді ластануға жоғары сезімталдық қасиет пайда болады. Жоңышқа өсімдігіне құрамында мырыш пен кадмий бар ерітіндімен әсер еткен кезде өсуі баяулап, хлороз белгілері мен

жүйкелерінің арасында некроз пайда болады. Ауыр металдардың организмге енуі генетикалық өзгерістердің кең спектрінің түзілуіне себепкер. Бір металл клетканы бірнеше жерден зақымдай алады. Мысалы, Cd ДНҚ молекуласын зақымдауға, лизосомаларды бұзуға, ДНҚ репарациясын тежеуге қабілетті, ал Pb ДНҚ репликациясы ферменттерінің синтезін бұзады, ДНҚ-ның құрылымын өзгертеді. Мыстың жоғары мөлшері ДНҚ конформациясын өзгертеді және ДНҚ мен РНҚ синтезін стимуляциялайды.

Металлургия кен орны мен оның маңайындағы топырақтың құрамындағы анықталған ауыр металдар мөлшері әртүрлі деңгейде кездесетіндігі, негізгі шөлейт өсімдіктері құрамындағы ауыр металдардың мөлшері кеніштен қашықтаған сайын азаятындығы анықталып отыр. Шөлейттік өсімдіктер ішінде негізінен жусан, сексеуіл, бидайық ағзаларында ауыр металдар, әсіресе кадмий өте жоғары дәрежеде жинақталады екен.

Қорғасын-мырыш комбинаттарынан қоршаған ортаға бір мезгілде заттардың газды шаң түріндегі кешені бөлінеді, ол газды заттардың организмге бірлескен түрде әсер ететінін байқалтып отыр. Осындай кешенді әсерді бағалауда ортаның климаттық ерекшеліктеріне, атап айтқанда ауа температурасына, ауаның салыстырмалы ылғалдылығына көңіл бөлген дұрыс. Ауыр металдар өсімдіктер организмінде жинақталып, қоректік тізбек арқылы таралып, тірі ағзалардың әртүрлі таксономиялық топтарына, оның ішінде адамға да зиянды әсер етеді. Көп жылдық өсімдіктер, дәнді дақылдар, құнды топырақтар мен өндірістік жерлерде табиғи түрде өседі.

Ауыр металл қосылыстары адам ағзасы үшін улы болып табылады. Өйткені олар ақуыздармен қосылып, биокатализаторлардың және басқа да биологиялық белсенді ақуыздық заттардың қалыпты жұмыс жасау барысын бұзады. Ауыр металдар өздерінің уландырғыш қасиетін кез келген агрегатты күйде сақтап отырады. Олар өкпе мен кеңірдекке оксид немесе тұз түрінде тозақ боп түсіп, тыныс алу мүшелерін тітіркендіреді. Кадмий теріге әсерін тигізу арқылы дерматиттер мен экземалар сияқты терінің созылмалы ауруларын тудыртады. Оның улы әсері нәресте ағзасында айқын білінеді, баланың сөйлеу қабілеті төмендеп, тез шаршап қалатындай болады, ақыл-ойының дамуы бәсеңдеп, ауыз қуысындағы тістері тісжегі ауруы пайда болады. Кадмий аскорыту ферменттерінің белсенділігін азайтады, ұлпалар мен қанның катализдік белсенділігін әлсіретіп, көміртегі алмасуына да кері әсер тигізеді.

Металдардың улылығын анықтаудағы маңызды жағдайдың бірі – организмнің металдар аэрозолін сіңіруі. Мысалы, қорғасын-мырыш өндірістерінен бөлінетін қорғасын мен мырыштың сульфаттары мен хлоридтері биосферада оңай жылжып, бүкіл тірі организмдерге жеңіл тасымалданады.

Металлдың жеткілікті нормадан артуы немесе төмендеуі сияқты ауытқулардың болуы жасушалардың жетілуін бұзып отырады, ол ағзаның бірқатар функцияларының өзгеруіне әкеліп соғады. Мәселен, ағзада қажетті темір және кобальт мөлшерінің кемуі ауыр зардаптарға әкеліп соғады. Кобальт пен мыстың жетіспеушілігі қанның түзілу барысына қатысатын, құрамында кобальт және мыс болатын В₁₂ витамині түзілуінің тежелуі салдарынан адам шектен тыс солады, қан аздық ауру түрі көбейеді. Қанның құрамындағы мырыш қосылыстарының катализаторлық қасиеттері әсерінен гидрокарбонаттардың ыдырауы үдеп, қаннан өкпеге көміртек газының бөлінуі жүзеге асып, адам тыныс алады (1-кесте).

1-кесте. Кей ауыр металдардың адамның денсаулығына әсері

Элементтер	Элементтер әсерінің салдары	Көздері
Сынап (Hg)	Жүйкенің бұзылуы (Минамат ауруы); асқазан-ішек жолдары мен бүйрек қызметінің бұзылуы, хромосомаларда өзгерістер пайда болуы	Ластанған топырақтар, жер үсті және жер асты сулары
Қорғасын	Сүйек ұлпасының бұзылуы, қанда	Ластанған топырақтар, жер

(Pb)	протеин синтезделуінің тежелуі.	үсті және жер асты сулары
Мыс (Cu)	Ұлпаларда органикалық өзгерістердің пайда болуы, сүйек ұлпасының ыдырауы, гепатит	Ластанған топырақтар, жер үсті және жер асты сулары
Кадмий (Cd)	Бауыр циррозы, бүйрек қызметінің бұзылуы, протеинурия	Ластанған топырақтар

Ауыл шаруашылық саласында кеңінен таралып, қолданылатын химиялық заттар, ауыр металдар өсімдік пен малдан түзілетін тамақ өнімдерінде сақталу арқылы адам ағзасына қауіп әкеледі.

Ауыр металдардың 70%-ы микроэлементтердің қатарына жатады. Микроэлементтердің ауыз су мен тағам өнімдерінде жетіспеуі зат алмасудың бұзылуына, нәтижесінде эндемиялық аурулардың дамуына әкеліп соқтырды. Ал, ауыр металдардың өсімдіктер мен жануарларда артық мөлшерде жинақталуы олардың ағзасында жүретін тіршілік үшін маңызды үдерістерге қауіп төндіреді. Ауыр металдардың суда, топырақта қалыпты мөлшерде болу қажеттілігін талап етеді. Себебі, қоректік тізбек арқылы таралып, биотаға және адам ағзасына түседі де, оларға кері әсер етеді. Өндіріс қалдықтарының қоршаған орта нысандарына түсуін, жинақталуы мен миграциялану заңдылықтарын зерттеу олардың әсерін дұрыс бағалауға мүмкіндік береді.

Ғылыми деректерге сай, қоректік тізбектер арқылы адам организмі тағам өнімдерінен 40-50%, судан 20-40%, ауадан 20-40%, улы заттарды қабылдайды екен. Осындай жолмен түскен ауыр металл иондары адам организмінде әртүрлі аурулардың пайда болуының басты себебі. Техногенді ластанған аудандарда асқазан ауруы бірінші орында, тыныс алу жүйелері аурулары екінші орында, қан айналу жүйелері аурулары үшінші орында тұр. Сондықтан қоршаған ортаны ауыр металл иондарынан тазарту, олардың теріс әсерін бейтараптау әдістерін іздестіру кезек күттірмейтін өзекті мәселе болып саналады.

Әдебиет

1. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Химия. Н.Нұрахметов, А.Ниязбаева, Р.Рысқалиева, Н.Далабаева. -Алматы, 2007. -336 бет.
2. Романова СМ., Нурахметов Н.Н., Батаева К.О. Экологические аспекты загрязнения токсичными веществами поверхностных вод Казахстана //Химия. Охрана окружающей среды. Экология человека. -1997. N4. -С.42
3. Рахыпбеков Т.К. Роль гигиенических факторов экологическине благополучного города в совершенствовании системы управления здравоохранением. Автореферат канд.диссерт. Алматы, 1996.
4. Ягминине И. Б., Климашауски В. П., Валушене В. Т. Накопление тяжелых металлов в экосистеме Северной части Курского залива// Сб.докладов. Клайпед. соверщ. - Вильнюс, 1998. -С. 37-41

СЕМЬЯ – ИСТОЧНИК СЧАСТЬЯ И СТАБИЛЬНОСТИ

Кадырова Х.Р.
ученица 11 класса, ШГ №6, г. Степногорск

Гоголева А.И.
учитель самопознания, ШГ №6, г. Степногорск
Hayotka8362@mail.ru

Как много разных событий случается с нами в жизни. С самого нашего рождения мы постоянно чему-то учимся, знакомимся с разными людьми, дружим, путешествуем,

влюбляемся, любим. Все в мире меняется, ничто не вечно, в течение жизни, меняемся и мы, иногда мы этого не замечаем, но есть люди, которые, переживают с нами все счастливые и грустные моменты нашей жизни — это наша семья.

Трудно представить свою жизнь без семьи. Ведь именно в ней мы учимся любви, бескорыстному служению, состраданию, толерантности и, конечно, любви к Родине. Семья — это то место, где нас всегда ждут, не важно, откуда ты идешь, не важно, какой ты, семья всегда тебе рада. Семья — это любовь, та самая взаимная, бескорыстная, чистая и искренняя. Семья — это опора и место, где мы получаем наше первое и основополагающее воспитание, именно здесь в нас формируется такие понятия, как верность, честность, совесть и человечность. И она начинается с мамы. Мама — хранительница домашнего очага. Мамина ласка, нежность, тепло окружают нас с самого детства. Когда в семье женщина является примером нравственности, скромности, доброты и благочестия, а мужчина — становится воплощением мудрости, честности, ответственности и справедливости, то тогда такие люди действительно могут создать счастливую семью, и воспитать достойное будущее поколение. Я с уверенностью могу назвать свою семью счастливой и у меня никогда не возникали сомнения по этому поводу. Но, чем старше я становлюсь, тем явнее я понимаю, что именно семья готовит юное поколение к жизни, именно она творит высшие человеческие и социальные ценности, именно она учит нас любить и заботиться друг о друге, любить свой родной край, Отечество.

В наши дни институт семьи претерпевает большое количество изменений. Но, все же казахстанцы отдадут предпочтение равноправным семейным союзам, где отношения строятся на взаимном уважении и бескорыстному служению друг другу.

И мои наблюдения доказывают, что создание семьи на основе равноправия является одним из важнейших условий счастливого общества Казахстана. Также я думаю, что для улучшения института семьи, люди, вступающие в брак, должны достигнуть гармонии и единства не только на физическом и психологическом уровне, но, прежде всего на духовном уровне. Духовное единение — это залог возвышенных отношений, благодаря которым, дети в таких семьях смогут испытать и сохранить чувства к чистоте духовных отношений.

Приятнее всего осознавать, что, несмотря на все новые тенденции на тему института семьи, несмотря на влияние европейской культуры, для казахстанцев семья является самой первой и самой важной ценностью жизни. По данным исследованиям, 80,3% опрошенных казахстанцев, поставили на первое место «хорошие и крепкие семейные отношения». Я считаю, что это напрямую связано с казахскими традициями и воспитанием, которое передавались из поколения в поколение. Во-первых, это святое чувство любви к матери, во-вторых, уважение к старшим, почитание и скромность. Культура служения родителям и старшим учит ценить не вещи, а мудрость, жизненный опыт и возвышенные качества. Через служение родителям прививается любовь к добрым поступкам и красоте души. На востоке говорят, что, уделяя особое внимание служению старшим, ты заслуживаешь их искренние благословения, с которыми пожилые люди передают молодым удачу и защиту. Как писал В.А.Сухомлинский, «уважение и почитание старших поколений — закон нашей жизни». Я с уверенностью могу согласиться с его мнением.

Я всегда считала, что атмосферу семьи можно почувствовать и увидеть через взаимоотношения родителей, членов семьи. И все чаще я понимаю, что это так и есть. Наше первоначальное основополагающее воспитание мы получаем от родителей. Конечно, мы не всегда согласны с их методами воспитания, но с возрастом мы понимаем, что они были правы, и за это благодарны им.

Как правило, характер воспитывается в семье, и, прочитав одну из книг, которая оставила неизгладимое впечатление — «Когда я вернусь, будь дома» Эльчина Сафарли, я вынесла для себя одну мораль: быть счастливым — это характер. «Одни — все время ждут, другие постоянно ищут, а третьи прибывают всегда в счастье». Это изречение стало для меня эпиграфом жизни.

В заключении хочу сказать, что семья — это источник счастья. Создать счастливую семью — это долг каждого человека. Счастливая семья — это основополагающая ценность всех времён. Это идет из поколения в поколение. И я уверена, что благодаря моей семье, воспитанию, которые дали мне родители и учителя, я смогу создать еще одно поколение счастливых людей. Счастливая семья — это счастливое общество, крепкое, стабильное и процветающее государство! Каждая крепкая семья — это маленькое государство, а из маленьких крепких семей-государств складывается наша большая семья — Республика Казахстан.

Ведь за каждым великим человеком стоит семья, которая поддерживает, ценит и любит. Я очень рада, что моей Родиной является Казахстан, потому как именно здесь особое внимание уделяют семейным ценностям и нравственности.

Литература

1. Самопознание. Учебник для 10 класса. Г. И. Калиева, Т. В. Леканова, Н. Н. Маркус. – Алматы: ННПООЦ «Бөбек», 2019 – 98стр.
2. Самопознание. Учебник для 11 класса Омарова Г.А.– Алматы: ННПООЦ «Бөбек», 2020- 102 стр.
3. Омарова Г.А., Сакенов Е.Н., Лосева Е.М. Азбука семейной жизни (9-11 кл.). Методическое пособие для учителей. - Алматы, ННПООЦ «Бөбек», 2014.- 88 стр.
4. А.Б Сапарбаев, Н.А. Аринова, М.М. Есимбеков. Самопознание. Хрестоматия для учителя. – Алматы: ННОПООЦ «Бөбек», 2013. – 162с.

COVID 19 - ПРИГОВОР ИЛИ НОВАЯ СТУПЕНЬ НАУКИ.

Калиева А.А.

ученица 10 «Г» класса СШЛ №2 г.Кокшетау

Алимов А.А.

магистр педагогических наук по специальности биология, преподаватель

КГУ им.Ш.Уалиханова

arkhat-95@mail.ru

Цель: Изучить вирус COVID-19.

Задачи:

- 1) Изучить литературу про вирусы.
- 2) Изучить строение COVID-19
- 3) Изучить пути передачи COVID-19

Введение

COVID-19 является зоонозным вирусом. Господствующей среди эпидемиологов является точка зрения, что источником вируса были летучие мыши [1, с. 156].

Основная часть

Затем вирус — или напрямую, или через другое животное — попал к человеку. Надо сказать, что такой переход случается крайне редко, это происходит с одним из миллиона или даже миллиарда вирусов, для этого должно совпасть множество условий. Однако если это произошло, что дальнейший процесс происходит очень активно: иммунитет очередного носителя не приспособлен к вирусу, он может быть гораздо более патогенным, вызывать серьезные осложнения и даже смерть. Кроме того, он быстро размножается [1, с. 132].

Чаще всего от животных к людям переходят как раз коронавирусные инфекции COVID-19. Их так называют, потому что на электронной микрофотографии или на срезе они

напоминают корону. Этот вирус часто вызывает простуду и среди людей встречается достаточно часто [1, с. 156].

На начальной стадии заболевшие COVID-19, как полагают, заразились в основном от зоонозного источника на оптовом рынке морепродуктов в Китае [1, с. 156].

В мире в 2020 году активно ведутся три проекта, которые должны позволить в ближайшем будущем получить точные сведения о конкретике происхождения вспышки. Эти проекты включают в себя ранние расследования случаев заражения коронавирусом, а также исследования на обнаружение COVID-19 у различных летучих мышей, пресмыкающихся и морских животных в южных провинциях Китая [3, с. 202].

В библиотеке научных трудов о коронавирусе, опубликованных на сайте Национального центра биотехнологической информации США (NCBI) был обнаружен любопытный материал, который опубликовали летом 2019 г. ученые из южнокорейского университета Халлима, шанхайского университета Фудань и Международного исламского университета Малайзии. Ниже наиболее интересный фрагмент доклада:

«За последние десятилетия мы видели несколько эпидемий респираторных инфекций от новых вирусов, которые произошли от животных. Инфекции, включая атипичную пневмонию (коронавирус SARS-CoV), ближневосточный респираторный синдром (коронавирус MERS-CoV) и свиной грипп серьезно угрожали мировому здравоохранению. С учетом неправильного использования антибиотиков и массовых международных путешествий распространение устойчивых к карбапенемам грамотрицательных бактерий вызывает серьезные опасения. Эти инфекции с эпидемическим и пандемическим потенциалом представляют огромную угрозу общественному здоровью в Азиатско-Тихоокеанском регионе и требуют более эффективной системы предотвращения и контроля», — говорится в научной работе «Появляющиеся респираторные инфекции угрожают общественному здоровью Азиатско-Тихоокеанского региона» [2].

Ученые из медицинской школы Duke-NUS в Сингапуре при этом отметили в своей работе «Вирусы в летучих мышах и потенциальная передача их животным и человеку», наличие вирусов, способных породить эпидемии, которые передавались от летучих мышей. В частности, «речь идет о коронавирусе SARS, вирусах Hendra и Nipah. Также летучие мыши могут быть причиной распространения вируса Эбола и коронавируса MERS. Они вообще могут быть хранилищем большого количества известных и неизвестных вирусов, многие из которых могут передаваться человеку. Знания биологии и иммунологии летучих мышей ограничены, и у ученых нет ясного понимания основных факторов, влияющих на передачу вирусов от летучих мышей» [2].

В январе 2019 года сингапурские ученые опубликовали последние развернутые экспериментальные данные о том, как летучие мыши могут передавать вирусы. Специалисты из Университета Гонконга заметили, что летучие мыши являются наиболее эффективными распространителями коронавирусов, а юг Китая — идеальным местом, откуда может начаться глобальная пандемия. В их работе «Глобальная эпидемиология коронавирусов летучих мышей», можно прочесть следующее: «Летучие мыши — второй по численности вид млекопитающих и потенциальные переносчики самых разнообразных вирусов. Они являются единственной группой млекопитающих, способных к длительному полету, что позволяет им распространять вирусы и увеличивать вероятность межвидовой передачи» [2].

До эпидемии атипичной пневмонии в начале 2000-х годов летучие мыши не были известны в качестве носителей коронавирусов. За последние 15 лет у них обнаружили более 30 коронавирусов с секретированными полными геномами, и намного больше, если в них нет геномных последовательностей» [3, с. 202].

В многочисленных работах китайские ученые указывали на то, что наибольшую опасность для людей представляют рынки диких животных и рестораны в Южном Китае, где продают или готовят летучих мышей. Их наличие приводит к межвидовой передаче

коронавирусов и может спровоцировать разрушительные глобальные вспышки заболеваний, считают они [4, с. 242].

В ходе международной научной кооперации в 2016—2017 гг. в южных провинциях Китая поймали для исследований 1779 летучих мышей и 32 из них оказались переносчиками коронавируса [2].

«Два новых альфа-коронавируса, коронавирус летучей мыши *Rhinolophus sinicus* HKU32 (Rs-BatCoV HKU32) и коронавирус летучей мыши *Tylonycteris robustula* HKU33 (Tr-BatCoV HKU33), были обнаружены у китайских подковоносых летучих мышей в Гуандуне и больших бамбуковых летучих мышей в провинции Гуйчжоу», — говорится в работе вирусологов Университета Гонконга. — Новые альфакоронавирусы летучих мышей подтверждают, что китайские подковоносые летучие мыши являются, несомненно, главными потенциальными хранилищами новых коронавирусов». Вирус мутирует, и не стоит на месте.

Из за сложившийся мировой ситуации 2019-2021 года стали гонкой вакцин и возможностей. Крупнейшие мировые лидеры разрабатывали препараты с каждым разом превосходящие прошлые попытки. Таким образом на сегодняшний день известны самые популярные из них, это: Спутник V, Novavax, AstraZeneca. Не смотря на схожесть состава каждая вакцина уникальна, и вносит свой вклад в борьбу с коронавирусом. Британская вакцина AstraZeneca была востребована больше чем другие, так как её эффективность составляет около 70%. Но не мало важный факт что Россия разрабатывает и выпускает препараты все лучше и действеннее. Так Гинцбург анонсировал разработку универсальной вакцины, защищающей и от коронавируса, и от гриппа, чья эффективность составляет не 70%, а целых 99%!

Первым препаратом против коронавируса в России, одобренным Минздравом 30 мая, стал «Авифавир». Он стал первым в мире препаратом против коронавируса, содержащим активное действующее вещество фавипиравир. От того же производителя вновь выходит всеми известный "Спутник V". Препарат состоит из двух компонентов, в состав каждого из которых входит рекомбинантный аденовирусный вектор на основе аденовируса человека. Согласно рецензируемым результатам исследований, опубликованным в научном медицинском журнале «The Lancet» (Великобритания), 2 февраля 2021 года, эпидемиологическая эффективность вакцины «Спутник V» по промежуточным результатам фазы III клинических испытаний составила 91,6 %, эффективность вакцины против средней или тяжёлой степени COVID-19 — 100 %.

Наша страна так же не отстаёт от мировой ситуации, и находит свои методы борьбы. Казахстан разработал KazCOVID-in, что стало огромным толчком к выздоровлению населения. Министерство здравоохранения прорабатывает вопросы, чтобы были доступными все вакцины. Но с учетом реалий на сегодня у нас больше готовность есть по нашей отечественной вакцине и «Спутник V». На сегодня дана временная регистрация отечественной вакцине KazCOVID-in.

Заключение

С каждым днем мир стремится к большему, пандемия COVID-19 стала целой борьбой, борьбой за жизни, и с каждым днем человечество все ближе и ближе к победе.

Планета Земля пережила, очень много смертельных инфекций, эпидемий и пандемий, и врачи всегда находили вакцины, и мы уверены, что пандемия COVID-19 не станет исключением.

Литература

1. Аманова Ш.Т. Изучение зоонозных вирусов // Актуальные проблемы современной науки. – Москва: Наука, 2006. -190 с.
2. <https://clck.ru/NC6dn>
3. Гунько Э.А. Вирусы Земли. – Украина: Наука, 2001.- 250 с.
4. Новенко Д.М. Пандемия:История. – Беларусь: Эксмо, 2009.- 276 с.
5. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/nasha-vaktsina-covid-19

МҰҚАҒАЛИ ПОЭЗИЯСЫ – ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМНІҢ ҚАЗЫНАСЫ.

Кусанова Д.К.

«Астрахан ауылының №1 ЖОМ» КММ 8 сынып оқушысы

Касымова С.Ш.

«Астрахан ауылының №1 ЖОМ» КММ биология мұғалімі

Saltanat.kasymova.1972@mail.ru

«Ел боламын десең, бесігіңді түзе!» М. Әуезов. Осы бір қанатты, рухты нақыл сөзде қаншама даналық ой жатыр. Еліміздің абыройын асқақтатар, Тәуелсіздігіміздің Көк Туы көгімізде желбірегеніне биыл 30-жыл толды. Тәуелсіз, іргесі берік, барлық елдермен терезесі тең достық қарам-қатынас орнату, білімді, ғылымды игеру бүгінгі жас ұрпақтың еншісінде. Болашақтың еншісі бүгінгі бесіктегі тербетілген сәбилер мен желкілдеп өскен жеткіншектер. Ұрпағымыздың тура жолдан таймай, ғылымның барлық саласын меңгеріп, өз тарихы мен әдебиетін, мәдениетін ұғынуы үшін, өз ана тілдерін жетік меңгеруі қазіргі заман талабы. Ақынның шығармалырында терең мән күнделікті күйбең тірліктегі адамның бойындағы адамгершілік, имандылық, қарапайымдылық, кішіпейілділік асқан шеберлікпен жазылған. Бүгінгі ұрпаққа тәрбие мен білімді егіз қозыдай ажырамас бөлік ретінде меңгерту ұстаздың борышы мен біліктілігінің негізі. Ақынның шығармаларын зерттей отырып, өлеңдерінде биология пәнімен тұтас байланыста жатқан шығармаларын оқып, заман талабына сай әр шәкірттің сөздік қорын жетілдіріп, өз ойын таза анық жеткізіп, тақырыпты меңгеріп, өз тілін, әдебиетін сүюге тәрбиелеуге мүмкіндік зор. Бүгінгі қоғамда сапалы білім беруде пәнаралық байланыс орнату оқушылардың ой-өрісінің қарқынды дамуына мүмкіндік туғызады. **Зерттеу мақсаты:** Мұқағали өлеңдерін биология пәнін оқытуда жаңа технологиямен ұштастыру арқылы білім деңгейін көтеру, күзиретті тұлға қалыптастыру. Білім беру жүйесіндегі бүгінгі өмірдің талабы сабақ өткізудің жаңа әдістері мен ақпараттандырылған оқыту технологияларын пайдалану. Бұл мақсатқа жетудің бірден — бір жолы оқытудың тиімді жолдары мен түрлерін іздестіру. Сондықтан да оқытудың жаңа түрлерін күнделікті сабақта қолданып, жоғары нәтижеге жету — мұғалімнің міндеті. **Қазіргі таңдағы еліміздегі білім беру жүйесінің ең басты міндеті — білім берудің ұлттық моделіне өту арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу.** Мұғалімдер алдында оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын қолдана отырып, жеке тұлғаның дамуына жағдай туғызу қажеттілігі тұр. Жаңа технология әрбір мұғалімнен жаңа ізденісті, шығармашылықпен ойлауды талап етеді. -ой-өрісін дамытатын интеллектуалды жұмыс түрлерін жіктеп саралау; -пәнге деген қызығушылығын арттыру; Сыни тұрғыдан ойлану арқылы, диалогтік қарым-қатынасқа түсіп, оқушылардың тіл байлығының мол болуына ықпал жасайды.

8- сыныпта биология пәнінен **Қан топтары. Қан құю. Резус - фактор.** Тақырыбын өту кезінде Мұқағали Мақатаевтың «**Мен донормын**» өлеңін топтағы оқушыларға Блум таксономиясының 6 деңгейіне сәйкес сұрақтарды бөліп беріп, өлеңді талқылап, мәтінмен байланыстыру арқылы меңгерту. Оқушыларға өлең жолдарынан өткен тақырыпқа байланысты қандай сөздерді көріп отырмыз? - деген ойлы сұрақ тастау арқылы жауап алып (Жүрек, ми, қан) ол сөздерді бір- бірімен қалай байланыстырамыз? Өз жауаптарын ұсынады, талдайды, пікір алмасады. Мысалы:

Есте сақтау – Жүрек, Қан, Ми

Жүрек, қан, ми- бір- бірімен байланысы қандай?

Түсіну: Донор дегеніміз кім? Қандай адам донор бола алады?

Қолдану: Донордан қанша қан алады? Донордан алынған қанды кімге құяды, қанды өзіне құйдырушы адамды кім дейміз?

Саралау: Қан құю кезінде, қан топтарының үйлесімі қандай болу керек?

Бағалау: Алған білімдері туралы қорытынды жасайды?

Кез- келген адам донор бола ала ма?

Жинақтау: Шипа, дәрі, түтік, қорек- сөздерінің мағынасын түсіндіріңіздер?

Өлең жолдарынан адамгершілік қасиетті айқындайтын жолдарды тауып, мағынасын түсіндіріңіз. **Әңгіменің сапасы мен мазмұны балалардың оқуы үшін аса маңызды.** Сыни тұрғыдан ойлану арқылы, диалогтік қарым- қатынасқа түсіп, оқушылардың тіл байлығының мол болуына ықпал жасайды. Сын тұрғысынан ойлау- Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Сын тұрғысынан ойландыру мақсатында біз көбіне оқушыларға ашық сұрақтарды береміз. Өлең жолдарын оқи отырып, өткен тақырыппен байланыстыру, мәтін мен өлең жолдарын үйлестіру, балама сөздерді ұсыну. Мысалы: 8- сыныпта **Қанайналым, Жүректің жұмысы, Жүрек-қан тамырлары жүйесінің аурулары және олардың алдын алу.** Әр топқа берілген өлең жолдарын тақырыптағы мәтінмен байланыстыру, мағынасын ашу. Оқушыларға білім бері үдерісінде тікелей «иә» немесе «жоқ» - деп жауап беретін жабық сұрақтарды көп қоя бермей, керісінше олардың сыни тұрғыдан ойлануына мүмкіндік беруіміз керек.

О, жүрек!

Менің алтын қазығым – ау!

Қайтейін қажыдың- ау

Қытықтаған бауырдың «назы» мынау.

Қажыдың- ау байғұсым, қажыдың- ау,

Соқ, жүрек!

Бұзбай соққын ырғағыңды!

Сыңғырлаған сиқырлы үн естиін,

Бұрап қой босап қалған сымдарыңды

Неліктен жүректі алтын қазыққа теңейміз? Дәлелдеңіз.

Қажу- сөзінің мағынасын түсіндіріңіз?

Жүректің қажуының себебі неде?

Бұзбай соққын ырғағыңды..

Бұл өлең жолдарын 8 сыныпта биологиядан - Қанайналым тақырыбын өткенде қолдануға болады. **9- сынып биологиясынан Органогенез- мүшелердің дамуы туралы өткенде қолдануға болады.**

Оу, ием менің.

Өзіңнен бұрын жаралғам.

Алдымен - менмін,

Сонан соң- сенсің жаралған.

Басың мен миың, ақылың есің, қимылың,

Аяқ пен қолың-

Барлығы менен нәр алған.

7 сыныпта биология пәнінен «Құстарды топқа бөлу» тақырыбында

Оқушыларды диалогтік қарым- қатынасқа түсіру мақсатымен – топтарға сұрақ беру. 1-ші топ: Үкім менің- сөзінің мағынасын түсіндіріңіз, Жыл құстарын неге сағынады?

Үлгідеген, ұрпиген үкім менің,

Жыл құстарын сағынып, күтудемін

Көз алмай шұбатылған құс жолынан,

Бүкіл елім күтуде, бүкіл жерім.

«Көлде сағынады» сөзін қалай түсінесіздер? Жыл құстарын неге үкіден сұрайды,?

Қырларым да, күтуде, дөңдерім де,

Сағынады бізбенен көлде бірге.

Үкім менің қарашы жыл құстары

Келеді екен қайсы ендік белдеуінде.

Өлең жолдарындағы құстар, қандай топқа жатады? **Зергерлер, әшекейлеп** сөзінің мағынасын түсіндіріңіздер.

Қараторғай, қарлығаш, тырналарым,

Қашан бізге әкелер жыл хабарын?

Қашан қонар **зергерлер**- аққу, қаздар?

Әшекейлеп көлдерін, жылғаларын.

Ақынның осы бір ғана өлең жолдарынан жыл құстары мен отырықшы құстарды анықтап оқушылар өз ойларын қорытындылайды. Мұқағали өлеңдерін құстар, жануарлар, генетика тақырыптарын өту барысында үйлесімді қолданып сабақ өткізуге мүмкіндік мол. Жоғарыда айтылған шығармалармен бірлесіп өткізілген сабақ барысында оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі мен өз ойын жеткізгісі келген оқушылар саны артты. Себебі, сабақ барысында оқушылар өз ой- пікірлерімен бөлісуге, талдауға ынталы болды. Оқушыларды сыни тұрғыдан ойлануға, өз ойларын дәлелдеп жеткізуге мүмкіндіктері бар. Диалогтік қарым- қатынасқа түсіру арқылы сөздік қорын молайту. Есте сақтау қабілетін дамыту. Рухани – адамгершілік тәрбие беру. Мұқағали Мақатаев биыл 90- жасқа толды. Ақын өз шығармаларының бірінде, Өлеңдерім мылқауларға тіл бітіп, керең естіп, жанар пайда болады соқырларға- деп жырласа. Өлеңдерінен табиғатты сүю, сырласу, сабырлылық, мейірімділік, адалдық, шыншылдық басты ұстаным екенін көруге болады. Жас ұрпаққа тәрбие мен білімді қатар алып жүруде септігі мол дүние. Қазақтың ақиық ақынын Мұзбалақ ақын, Қазақ поэзиясының Хантәңірі, Жыр жампозы – теңеулерін халқы мойындаса, Мұқағали Мақатаевтың өлеңдерін биология сабағында тақырыпқа сай үйлестіріп, жаңа технологиямен ұштастырып, оқушыларымыздың бойына адамгершілік, адалдық, имандылық негізін қалап, сөз өнерін жетік меңгерген ұлттық құндылығымызды дәріптейтін, Отансүйгіштік сезімі жоғары жеке, құзіретті тұлға тәрбиелейтінімізге сенімім мол.

Әдебиет

1. Жалпы білім беретін мектептің 8- сыныбына арналған биология оқулығы А.Р.Соловьева, Б.Т. Ибраимова. Алматы: «Атамұра» 2018 ж.
2. Жалпы білім беретін мектептің 7- сыныбына арналған биология оқулығы Қ.Қайым, Р.Сәтімбеков, К.Жүнісқызы, А.Соловьева. Алматы: «Атамұра» 2016 ж.
3. Мұқағали Мақатаев «Аққудың қанатына жазылған жыр» өлеңдер, поэмалар, аудармалар. Алматы: Шартап, -2001ж
4. «Сын тұрғысынан ойлау» әдістері. Блум таксономиясы элементтері.
5. «Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту» Б.А. Тұрғынбаева, Алматы 1999ж

САМОПОЗНАНИЕ В ФОРМИРОВАНИИ НРАВСТВЕННЫХ ПОНЯТИЙ ШКОЛЬНИКА - ГРАЖДАНИНА СУВЕРЕННОГО КАЗАХСТАНА

Логвинова В.

Ученица 9 класса КГУ «Общеобразовательная школа с. Жанаесиль
отдела образования по Целиноградскому району управления образования
Акмолинской области»

Билоус О.Н.

Психолог, Магистр педагогики и психологии, учитель Самопознания КГУ
«Общеобразовательная школа с. Жанаесиль отдела образования по Целиноградскому району
управления образования Акмолинской области»
pgyurza@mail.ru

Самопознание поднимает человека на огромную ступень выше, к началу развития своих нравственных качеств. Ведь духовно-нравственное воспитание это что ценят всегда. Каждый человек должен в первую очередь уметь показать себя в обществе с правильной стороны. Человек в первую очередь должен думать не только о себе, но и про других. Одна из главных целей предмета самопознание поспособствовать духовно-нравственному образованию среди подрастающего поколения. Дети и подростки смотрят шире на такие понятия как любовь, доброта, честность, забота, доверие. Для них открываются новые возможности для познания своих внутренних качеств и своей души. Все они учатся смотреть на себя со стороны и подвергать анализу свои собственные успехи и достижения. Когда человек понимает, что творится у него в душе и голове он совсем по другому показывает себя обществу. Чтобы понимать других в первую очередь нужно понять себя. И как раз таки предмет самопознание поможет нам в этом. Человек в обществе формируется в первую очередь благодаря своему воспитанию и уму [1, с.42] «В наше время, когда человеческое общество выходит из детства и заметно зреет, когда наука, ремёсла, промышленность – делают серьёзные шаги, искусство отставать от них не может. Оно имеет тоже серьёзную задачу – это довершать воспитание и совершенствовать человека», - утверждал И.А.Гончаров [2, с.69] Нравственность, что это? Как часто мы задаемся этим вопросом в рутине жизненных проблем? «Общественное значение писателя (а какое же и может быть у него иное значение?) в том именно и заключается, чтобы пролить луч света на всякого рода нравственные и умственные неурядицы, чтоб освежить всякого рода духоты веяньем идеала», - считал Н.М.Салтыков-Щедрин [2, с.126]. Анализируя источники и литературу, становится ясно, что проблема не нова и все так же актуальна, а так же можно обозначить следующее: понятие «нравственность» произошло от корня «нрав» и стало употребляться наряду с понятием «мораль». Зачастую понятия «мораль» и «нравственность» отождествляются. Но это неверно. Мораль – это внешний фактор, регулирующий человеческие отношения. Нравственность же – это те внутренние качества человека, которые определяют соответствие его поведения нормам, принятым в обществе. Это некий неписанный внутренний закон души человека, которому он должен следовать в своей жизни. Это закон доброты и ответственности, любви, совести. В наше сложное время проблемы нравственности, по-моему, обретают особую остроту и актуальность. Мне больно смотреть, как люди перестают ценить такие качества, как доброта, верность, порядочность, искренность. К сожалению, нужно признать, что в современном обществе границы «нравственного» изменились. Мы пытаемся идти в ногу со временем, стараемся соответствовать моде, говорим и ведем себя так, как предписывают нам некие «эталонь». Получается, что общество пропагандирует, навязывает нам безнравственность? И из этого следует, что быть нравственным не модно. Изменилось отношение к семейным ценностям. Жить в гражданском браке стало нормой. Но спросите у своих бабушек и дедушек: «Приемлемо ли было жить женщине и мужчине без штампа в паспорте?». Поступит однозначный ответ. Нивелируется понятие ответственности перед семьей, нет былого крепкого, негасимого семейного очага. Пожил, не устроило, ушел. Казалось бы, что в этом такого? Никто нас не заставляет жить по уставу. Ты сам отвечаешь за свои поступки. Стоит полагать, что из-за такой свободы в выборе человек теряет частичку нравственности. В процессе взросления на человека ложится самостоятельное нравственное воспитание. Теперь он сам должен отвечать за свои поступки и действия. К моменту взросления у него должна сформироваться система нравственных ценностей, которым впоследствии он научит своих

детей. Эти ценности вечны, неизменны – любовь, семья, добро, счастье, жизнь, человеколюбие, сострадание... От того, какие ценности являются главными для человека, зависят его поступки – нравственные или безнравственные. И поэтому можно сделать вывод: нравственность – это самостоятельный выбор человека.

Литература

1. Учебник для 10кл. общеобразоват. шк./Г. И. Калиева, Т. В. Леканова, Н.Н. Маркус – Алматы : ННПООЦ «Бгбек», 2019.- 186 с.
2. Русские писатели XIX века о своих произведениях. Хрестоматия историко - литературных материалов. Составитель И.Е.Каплан. Новая школа, М., 1995. – 208 с.

АДАМ ӨМІРІНДЕГІ ҮЙ ӨСІМДІКТЕРІНІҢ МАҢЫЗЫ

Мухаметгалиева Ж.А.
Көкшетау қ., №1 ОМ ,7- сынып оқушысы

Самбаева Г.М.
Көкшетау қ.,№1 ОМ, химия ,биология мұғалімі
sambaeva69@mail.ru

Мақсаты:Үй өсімдіктер түрлерімен танысу,адам ағзасына тигізер әсерін зерттеу.

Міндеттері:

- Үй өсімдіктер туралы ақпарат жинау;
- Дерек көздерін қарастыру;
- Жанаған ақпаратты сараптау, нақтылау;
- Үй өсімдіктермен эксперименттік тәжірибе жүргізу

Өзектілігі:

Қазіргі арпалыс уақытта адамдардың жүйке -жүйесі жұқарып, денсаулығы нашарлауына байланысты, көңіл-күйін жақсарту факторларың зерттеп анықтау.

Болжамы:

Егер «Үй өсімдіктер -адам өмірінде» туралы толық мағлұмат алып, эксперимент түрінде дәлел тапсам, онда алған білімді күнделікте қолданып,өз отбасына қажетті үй өсімдіктерді өсіре аламың.

Гүлдер,гүлдер,көп гүлдер,
Қызыл гүлдер, көк гүлдер
Жайнар кезім келді деп,
Қанаттарым желбіреп,
Таңмен бірге оянып
Күн нұрына боянып
Көрік бердің далаға.

Қоршаған ортаның тигізетін әсері орасан зор екендігі белгілі. Әсіресе өсімдік әлеміне қандай көзқараспен қараймыз, олда бізге солай жауап береді. Гүлдер де адамдар сияқты жақсы көргенді сезеді.Адамның көңіл күйіне байланысты өсіп жетіледі.Егер үй ішінде ұрыс-керіс, келенсіз жағдайлар жиі болып тұрса, олар да өздігінен солып, сарғайып ауруға шалдығуы мүмкін.

Бөлме өсімдіктері адамға әр түрлі әсер етеді.Мысалы: лалагүл (лилия) , қазтабан гүлі(гусиные лапки) ауаны ластанудан соның ішінде формальдегидтен тазартады. Өсімдіктерге дұрыс қарамаса , уақытында суарып тұрмаса « ренжіп», адам ағзасына зиянды улы химиялық заттарды бөліп шығарады.

Ағылшын физиологы С.Мейсонның бөлмесінде көп жылдар бойы фикус өсіп тұрған.

Ғалым үйленгеннен кейін әйелі сырқаттанып қалады. Сөйтсе, фикус өз қожайынын әйулінен қызғанып, химиялық қоспа бөле бастаған, ол зат Мейсонның өзіне ешқандай әсер етпеген. Ал бегония мен фикус гүлдері үйіңізге келген адамдардың жағымсыз пиғылдарын өз бойларына сіңіріп, сіздерге тек оң энергия жібереді. Әрине өсімдіктердің барлығы тек зиянды екен деуге болмайды. Мысалы фиалка өз қожайынын жақсы көретіні соншама, ол басқа жаққа сапарқа кетсе, сағынады екен.

Ертеде адамдар зығыр екен кезде, жалаңаштанып егеді екен. Әйтпесе мол өнім болмайды деп есептеген. «Көрдің бе, сен (зығыр)өнім бермесең мен жаланап қаламын» деп айтады екен. Адамдар киімді зығырдан жасап киген.

Балалар бөлмесінде фиалка өсірген дұрыс себебі жеткіншектің өсіп жетілу уақытындағы көңіл күйін бір қалыпттылыққа бейімдейді. Ең жағымды гүлдердің бірі қазтамақ деп есептеледі. Қазтамақ тұрған бөлмеде ұрыс-керіс те болмайды, ал бола қалған жағдайда өсімдік адамның жүйке жүйесіне әсер зат бөле бастайды. Содан ұрысып қалғандар тез татуласып кетеді екен. Сондықтан болар, бұл гүлді бұрындары әр үй өсірген. Ал қазтамақ (герань) бірінші суармаса, кәдімгідей ренжіп қалады екен. Өзінің ренішін ол көпке дейін гүл ашпай тұру арқылы білдіреді.

Ұсақ жапырақты бұрыштар мен хризантемалар отбасындағы жұмыс орнындағы адамдардың бір біріне деген жақсы қарым- қатынастың қалыптасуына әсер етеді. Бөлмеде гүл жапырақтарының жалпақ, домалақ тәріздес түрлерін көп өсіргеніңіз дұрыс. Олар сздің үйіңізге табыс, ақша келуіне әсер етеді. Мысалы кактусқа «туу, түрі құрсын, қандай сүйкімсіз» деп айтқан сәтте -ақ құрамында алкогольдік қоспалар бар улы зат бөліп шығарады екен. Бұл зат адамды ішімдікке итермелейтін көрінеді. Содан адам ішімдікке әуестеніп кететін кездері болғанын ғалымдар анықтаған. Кактус ауада жиналған радиацияны жақсы өзіне сіңіреді, сол себептен оны компьютер, электр құралдары бар бөлмеде өсіреді. Ауасы таза, аурасы жақсы бөлмеде кактус гүлдейді.

Бөлме өсімдіктерің өсіру үшін жұрыстап таңдап алу керек. Өсуіне қажетті жағдайларды жіктеу жақсы білу керек. Өсімдіктер өніп-өсу үшін жарық, температура, ылғал қажет. Өсімдіктің жарықты сүйетін, көленкеге төзімді, жарықтың шашырап түскенін қажет ететін түрлері болады.

Гүлдерге терезе шынысының пайдасы өте зор: терезе шынысы қызғылт, қызылсары, сары, көзге көрінбейтін күлгін, инфрақызыл сәулелер түсіріп, гүлдердің қалыпты өсуіне күн көзінен жылылық нұрын төгіп тұру үшін пайдалы. ірақ өсімдіктің көбеюі мен бүршік атауына көк, күлгін, ультрафиолетовый түстер күн көзін өткізбейді. Сондықтан үй өсімдіктерінің әлсің әлсің таза ауаға шығарып тұрған дұрыс. Үйде өсіретін гүлдерді қоректендіретін арнайы тыңайтқыштар дүкендерде сатылады.

Топырақ дайындау: Орхидея отырғызуға кәдімгі жай топырақ жарамайды. Сондықтан бұл гүлді отырғызатын топыраққа қарағай мен емен тамырларынан, ағаштың қабығы мен шымтезек- көмірдің күлін қосып арнайы тыңайтқыш дайындалады. Осы топыраққа марганцовка қосылған су құйып бір кептіріп алады. Топырақтың бетіне мүк салса, топырақ ылғалдығын жоғалтпай, үнемі дымқылданып тұрады. Гүл отырғызатын ыдысқа ауа кіретін тесік қалдыру қажет. Ауамен тыныстаған топырақта өсімдіктің тамырлары кең жайылып жатады. Ал ауа жоқ ыдыста гүл кеуіп қалады. Бұл өсімдікті 3-4 жылда ауыстырып отырады.

Үй гүлдерін көбейту үшін ыдысқа тыңайтқыш қосып өңделген топырақ салып, тамырланған қалемшені орналатырады. Жанына шыбықталған тірек ағаш қадап, әбден орныққанша байлап қояды. Топыраққа орнаған соң тым артық ұзарып өскен сабақтарын қырқып қысқартып отыру қажет. Гүлді ажыратып, көбейту әдісі: Гүлді ыдыстан түсіріп алып, бірнеше буынға бөліп, жеке жеке отырғызады. Тек тамырына зақым келмесе болғаны.

Қорытынды:

Өсімдіктер көп өсірілген жерде сіз онай тыныс алуға болатынын байқадыңыз ба? Олар өз бойларына бізге оттегі шығарып қана қоймай, адам айналасындағы қоршаған ортаның

биоаумағын тазартады.Үй ішінде әдемі өсімдіктер көп болса , сіздің көңіл күйіңіз әрқашан жадыранқы жүреді. Гүлдің қасында 15 минуттай отырсаңыз да жеткілікті.Сіз өзіңіздің жаңа күш жинап, демалғаныңызды сезесіз.Себебі өсімдік эфир майларын бөліп шығарады.Сіздің ағзаңыздағы зат алмасу процесі ұлғая түседі.

Ұсыныс:

1. Әр сыныпта «Өсімдік әлемі»бұрышын құру
2. Сыныптар арасында ең әдемі гүлденген кабинет сайысын өткізу
3. Жоғарғы сынып оқушылары мектеп ішінде «Экологиялық бұрышын» құру
4. Мектеп айналасына тал ағаштар,гүлдер егу.

Пайдаланған әдебиеттер.

1. «Үй өсімдіктері» С.Тлеумбетова 2003 ж.
2. «Дәрілік шөптермен емделу» Қалқамбай З. Астана 2007 ж.
3. «Үйде емделу» 1,2,3 томдары
4. «Биология және салауаттану» журналы 2005 ж.
5. « Өсімдіктану» Р.Әлімқұлқызы Рауан баспасы ,1995 ж.
6. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы 5 том Алматы, 2003ж.
7. Табиғат ел байлығы «Қайнар» баспасы ,2006 ж.

ПОСЛЕДСТВИЯ КИСЛОТНЫХ ДОЖДЕЙ

Танкенова К.А.

ученица 10 класса, КГУ ОШ №4 г. Кокшетау

Хамзина З.И.

учитель химии, ОШ№4, г. Кокшетау

karina.sveta1084@gmail.com

Цель моей статьи: раскрыть причины и механизмы образования кислотных дождей; показать их влияние на все компоненты биосферы, в том числе на человека, обсудить основные методы снижения кислотообразующих выбросов в атмосферу

Человечество вступило в новое тысячелетие в условиях экологического кризиса. До ноосферы Вернадского как сферы коллективного разума на Земле еще очень далеко. В новом тысячелетии три глобальные экологические проблемы - разрушение озонового слоя Земли, прогрессирующее потепление ее климата и кислотные дожди - сделали вполне реальной угрозу самоуничтожения человечества.

Сегодня в своей статье я хочу, поднять проблему преодоления экологического кризиса во всех его направлениях, ведущих к деградации природы и, как следствие, к деградации и исчезновению человечества. И я не хочу, чтобы пророческие слова великого ученого- естествоиспытателя, Жана Батиста Ламарка: «Можно, пожалуй, сказать, что назначение человека заключается в том, чтобы уничтожить свой род, предварительно сделав земной шар непригодным для обитания». И я призываю сегодня всех направить свою деятельность на формирование экологического мировоззрения, стать ответственным за состояния дома, в котором мы все живем, - нашей планеты Земля.

Теперь подробно хочу остановиться на сути проблемы кислотных осадков, в том числе дождей. Кислотные осадки представляют собой различные виды атмосферных осадков (дождь, снег, туман, роса) с кислотностью выше нормы. Норма водородный показатель (рН аш) рН=7, в кислых растворах – рН меньше 7 , и чем меньше, тем кислее раствор.

Они образуются из-за загрязнения воздуха оксидами серы и азота. Соединение серы содержится в углях и руде, сероводород образуется при неполном сгорании или

недостаточном обжиге, различные соединения азота содержатся в углях, а особенно в торфе. При сжигании ископаемых образуется оксид азота, он вступает в реакцию с водой в атмосфере и под действием солнечных лучей становится раствором кислот-серной, сернистой, азотистой и азотной. Кислотные осадки имеют антропогенные и естественные причины. Антропогенные связаны с деятельностью человека: выхлопные автомобильные газы, выбросы металлургических заводов, тепловых электростанций. Естественные причины связаны с извержениями вулканов. При извержении в воздух тоже попадает большое кол-во кислотных оксидов. Например, около 250млн лет назад из-за кислотных осадков вымерло почти все живые организмы на планете (95%). Причиной стало большое количество извержений вулканов.

Чаще всего кислотные дожди наблюдаются в крупных городах, но они имеют свойство перемещаться. Образующиеся над городами токсичные вещества переносятся вместе с воздушными массами на большие расстояния. Например, из-за своего географического расположения Норвегия и Швейцария страдают из-за доминирующих западных ветров, которые приносят с собой множество оксидов серы и азота из Германии, Франции и Великобритании. А в странах Северной Европы часто выпадают кислотные осадки, за которыми стоят соседи из Западной Европы. Канада также страдает от кислотных оксидов из-за США. А в России кислотные дожди приходят из Польши, Украины и других стран Европы. Это значит, что от кислотных дождей страдают даже те страны, которые не приносят вред атмосфере.

На загрязнение воздуха в Казахстане влияют три фактора: промышленность, транспортом и низкая проветриваемость населенных пунктов. Семь городов относятся к высокому уровню загрязнения воздуха. В Усть-Каменогорске из-за действия крупных промышленных предприятий, металлургические, медеплавильные и электролизные заводы, идет расширение свинцового производства титановых слитков и сплавов, воздух в городе содержит множество опасных веществ – тяжелые металлы, свинец, цинк, мышьяк, бериллий. А жители города страдают болезнями верхних дыхательных путей и жалуются на металлический привкус во рту. Кислотные осадки идут в Турксибском районе г. Алматы. Причиной загрязнения воздуха являются ТЭЦ (Теплоэлектроцентраль), автомобили и сжигание угля в частном секторе. Из-за чего жители города подвержены микрочастицам солей азота и серы, присутствующие в воздухе, провоцирующие ожог слизистых оболочек, приступы удушья, астму, бронхиты, болезни сердца.

В данный момент стремительно растёт численность автотранспортов. Почти в каждой семье Казахстана есть автомобиль, а многие ещё пользуются автомобилями старого образца, в котором удельные выбросы загрязняющих веществ, значительно превышают удельные выбросы новых моделей. Мониторинг воздуха в Кокшетау показал, что основными источниками загрязнения воздуха являются автотранспорт, котельные и частный сектор, почвенная пыль и др. По данным мониторинга на первом месте по загрязнению является бензин, затем - углеводород нефти и пыль. Это значит, что жители города дышат бензином.

Грязный воздух может способствовать преждевременному старению, является причиной низкого веса детей и даже негативно сказывается на моральном облике людей. Вдыхание влажного воздуха, содержащего диоксид серы, особенно опасен для пожилых людей, страдающих сердечно-сосудистыми и легочными заболеваниями, в тяжелых случаях может возникнуть отек легких. Вредно это и для здоровых людей, поскольку SO₂ и сульфатные частицы обладают канцерогенным действием. Установлена тесная взаимосвязь между повышением смертности от бронхитов и ростом концентрации диоксида серы в воздухе. От последствий загрязнения каждый год умирают 7 млн человек. Об этом предупреждает Организация Объединенных Наций по вопросам окружающей среды.

Кислотные осадки приносят очень серьёзный вред не только здоровью человека, но и экологии. Они являются одной из причин гибели лесов, урожаев и растительности, а также одной из причин разрушения зданий и памятников культуры. Также они понижают

плодородие почвы, оказывают отрицательное воздействие на водоёмы — озера, реки, заливы, пруды. Повышая уровень кислотности воды, что в них погибает флора и фауна. Повышенная кислотность воды способствует более высокой растворимости таких опасных металлов, как кадмий, ртуть и свинец. Эти токсичные металлы представляют опасность для здоровья человека. Не только люди, но и животные, пьющие воду с высоким содержанием свинца или принимающие в пищу рыбу с высоким содержанием ртути, могут приобрести серьёзные заболевания.

Также велики экономические потери от кислотных дождей. Из-за вреда, нанесённого кислотными осадками, сельскому хозяйству, водоёмам, урожаю, природным объектам тратится значительное количество расходов. А люди, подвергшиеся заболеваниям из-за кислотных соединений, нуждаются в медицинской помощи, которая требует больших затрат на лекарства и компенсацию. Кислоты реагируют с карбонатом кальция (CaCO_3), из которого построены многие известные достопримечательности. Они разрушают здания и скульптуры, делают их непригодными, а на реставрацию тратится много денег.

Как же бороться с кислотными дождями?

Во-первых, нужно понимать, что только мы сможем уберечь и спасти нашу планету, наш дом. Каждый из нас может бороться с кислотными дождями. Государству нужно проинформировать население о экологических бедствиях. Пока люди не начнут интересоваться вопросом и требовать улучшения ситуации, изменения будут происходить медленно. Вы можете выключать свет, когда вы покидаете комнату, компьютеры и телевизоры. Когда вы не используете электрический прибор, просто выключите его для экономии энергии. Во-вторых, для решения экологической проблемы необходимо снизить выброс в атмосферу оксидов серы и азота, прекратить уводить ТЭЦ от ответственности за вредные выбросы и поставлять уголь с зольностью не выше 39, а частные сектора перевести на газ. В-третьих, перевести автомобили на высококачественное топливо. Перспектива замены бензина в автомобилях другими видами топлива: солнечные батареи, спирт, природный газ, электромобили. Предложить большому количеству людей пересесть на велосипеды, ходить пешком привело бы к уменьшению выбросов вредных газов в атмосферный воздух наполовину. Реально заменить горючие ископаемые, можно также используя такие ресурсы как ветер, морские приливы, термальные источники недр Земли.

Помимо этого, следует восстанавливать, а не вырубать леса, очищать загрязнённые водоёмы, перерабатывать, а не сжигать мусор, а в городах садить деревья. Например, тополь. Ещё нужно чтобы многие страны изменили свои цели. И направили ресурсы на научные исследования кислотных осадков, разработку мощных очистителей кислотных соединений и использование альтернативных источников топлива\энергии. Например, глобальное движение за ограничение выбросов в атмосферу, закреплённое в Киотском протоколе (был принят в 1997), который обязывал подписавшие страны распределять вредные выбросы в атмосферу. Также благодаря современным устройствам для очистки воздуха можно улавливать до 96-99% вредных веществ. Но проблема в том, что для полного контроля за выбросами вредных частиц, нужно несколько очистителей. на предприятиях нередко используются многоступенчатые методы очистки воздуха, когда применяется несколько способов для достижения лучшего эффекта. А это требует больших экономических затрат. И не все фабрики и заводы имеют возможность приобрести хотя бы один очиститель воздуха. Много фабрик- мало фильтров.

Основными на сегодняшний день методами снижения загрязнения атмосферы, в том числе кислотообразующими выбросами, являются разработка и внедрение различных очистных сооружений и правовая защита атмосферы. Я думаю, что для решения этой проблемы необходимо направить все работы для создания каталитических конвертеров, преобразующих оксид азота в молекулярный азот.

Среди эффективных методов борьбы с выбросами окислительной серы в атмосферу нужно применять воздушные или жидкие фильтры – скрубберы, пропускающие продукты

сгорания через водный раствор извести, в результате чего образуется нерастворимый сульфат кальция.

А восстановление нормальной кислотности водоемов возможно за счет известкования, при этом не только уменьшается кислотность воды, но и повышается ее буферная способность, то есть сопротивляемость по отношению к будущим кислотным осадкам.

Я пришла к выводу, что энергосбережение, внедрение новых неэнергоёмких технологий и безотходных и малоотходных технологий производственных процессов, применение альтернативных источников энергии, все меры экологического контроля способны решить проблему загрязнения атмосферного воздуха, оздоровить окружающую среду, снять угрозу необратимых отрицательных изменений в биосфере Земли. «Есть такое твёрдое правило... Встал поутру, умылся, привёл себя в порядок- и сразу же приведи в порядок свою планету», - так писал Анутан де Сент-Экзюпери в своём известном произведении «Маленький принц». Нам предстоит долгий путь, чтобы исправить наше печальное положение, но мы должны стараться. Кислотные осадки- глобальная проблема всего мира. Человечество с самого начала своего существования приносило только вред планете, загрязняя, забирая её ресурсы, убивая и уничтожая других её обитателей. Каждому нужно серьёзно задуматься об этом. Что вы оставите своим детям и внукам? Что вы сможете сделать сами? Мы считаем себя хозяевами планеты Земля. Но к чему мы придем в итоге если не начнём действовать, если каждый из нас не начнёт действовать? К полному её и нашему уничтожению. Мы ужасные хозяева...

Литература

1. Акимова, Т. А., Кузьмин А. П., Хаскин В. В., Экология. Природа - Человек - Техника: Учебник.- М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2001.- 343с.
2. Акимова Л.С., Иванова М.А., Мурзина Л.П.Кислотные дощи и источники их образования:Методические указания. - М.: МНИТ. 2008
3. <https://gas-cleaning.ru/article/metody-ochistki-vozduha-na-promyshlennyh-predpriyatiyah>

ВОДА- УДИВИТЕЛЬНОЕ И ЗАГАДОЧНОЕ ВЕЩЕСТВО

Титов В.А.

ученик 7 А класса, КГУ ОШ №4, г. Кокшетау.

Хамзина З.И.

учитель химии, КГУ ОШ №4, г. Кокшетау

vityatitov777@gmail.com

Цель моей статьи: рассказать о роли воды в природе и значении в жизни человека; предложить способы очистки воды. Способствовать пониманию необходимости бережно относиться к водным ресурсам.

Ещё с древности люди знали, что «вода – одно из начал всего существующего на Земле». Одно из самых замечательных свойств воды – это единственное на Земле вещество, которое в природных условиях может находиться в трех агрегатных состояниях: жидком, твердом, газообразном.

Живые организмы нашей планеты приспособились ко всяким условиям: к полному мраку и огромному давлению на дне океанов, к 70-градусной жаре в пустынях и к 70-градусному морозу в Сибири и Антарктиде, но ни одно живое существо не может обходиться без воды. Все растения и животные содержат в себе воду, да и наше собственное

тело на $\frac{3}{4}$ состоит из воды. Без нее не может быть ни ярких цветов, ни зелени, ни пения птиц, ни золотых полей пшеницы.

Знаете ли вы, что при потере человеком 1- 1,5 л. воды появляется ощущение жажды. При утрате организмом 6-8 % влаги человек впадает в полуобморочное состояние. Потеря 10% воды вызывает галлюцинации, нарушается глотательный рефлекс. Если потеря воды превышает 12 %, человек погибает. Роль воды в жизни человека очень важна: тело каждого из нас содержит примерно 70-80% воды. И она есть везде: начиная от мозга, и заканчивая мышечной тканью. Вода и человек неразрывно связаны друг с другом. Без нее люди просто не выжили бы. Вода постоянно используется нами на протяжении всей жизни. Если бы вода на планете всегда была чистой - царила бы настоящая идиллия. К сожалению, это не так.

Во-первых, большая часть воды находится в морях и океанах. Но в таком виде она содержит много соли и совершенно не пригодна для человека. Любой из нас бы просто умер от жажды, так как организм не умеет справляться с таким количеством соли.

Для сельского хозяйства такая вода тоже не годится. Она банально погубит весь урожай.

В промышленной сфере ее тоже не используют. Причина предельно проста: из-за соли любой механизм начинает ржаветь.

Поэтому действительно ценной для людей является пресная вода. Но ее слишком мало: лишь 3% от общего объема на планете. И почти вся она находится в ледниках и на вершинах гор. Либо же протекает в недрах земли.

Эту не слишком привлекательную картину портит еще один фактор - загрязнение воды. В наше время в реки, озера, водоемы постоянно выливают различные отходы и вредные вещества.

Источников загрязнения более чем достаточно. Навскидку сразу можно отметить:

- нефтеперерабатывающие предприятия;
- радиоактивные элементы;
- тяжелые металлы;
- ядохимикаты;
- стоки городских канализаций;
- стоки животноводческих ферм.

Из-за загрязнения вода теряет большую часть своих свойств. В итоге она становится абсолютно непригодной ни для питья, ни для иного способа применения.

И мне сегодня хочется крикнуть: «Люди проснитесь, мы скоро можем остаться без чистой, пресной воды». Чистая питьевая вода всегда в цене. По правде говоря, она просто на вес золота. И очень хорошо, что сегодня есть возможность купить фильтр для питьевой воды. Конечно, то, что находится в загрязненных реках и водоемах он не очистит. Но то, что поступает в наши квартиры и дома - вполне. И этого уже достаточно, чтобы получить доступ к чистой питьевой воде.

Ученые давно бьют тревогу, что мировой океан ежегодно получает свыше 13 млн. тонн отходов нефтепродуктов. При этом Тихий океан получает до 9 млн. тонн, а Атлантика — более 30 млн. тонн.

По данным Всемирной Организации Здравоохранения на нашей планете уже не осталось источников, в которых присутствовала бы чистая природная вода. Есть лишь водоемы, загрязненные менее остальных. И это грозит катастрофой нашей цивилизации, так как без воды человечество просто не выживет. А заменить ее нечем.

Первое, что сегодня хочу предложить вам – это хотя бы начать с себя. Бережно относиться к воде в бытовых условиях, экономно расходовать её. Даже когда мы умываемся, во время закрывать кран с водой. Не дать вытекать воде с неисправного крана и призвать - закрывай покрепче кран, чтоб не вытек океан.

Многие ученые пытаются найти совершенный способ очистки воды. Потому что с каждым годом повышается процент кислотных дождей из за увеличивающихся выбросов

парниковых газов в атмосферу. И с каждым годом фильтровать и очищать воду все сложнее и сложнее.

Ведь до сих пор страны Африки имеют огромные проблемы с питьевой водой а в совокупности с жарким и засушливым климатом это создает еще более ужасные условия жизни в Африке.

Также многие люди говоря о проблемах с питьевой водой, забывают о том, что происходит когда вы её пьёте. Вы:

Очищаете организм

Ускоряете метаболизм

Повышаете мозговую деятельность

Снижаете вероятность возникновения опасных заболеваний

Начнем по порядку: Во первых вы очищаете свой организм, в частности печень и кишечник. Так как вода, проходя через печень выводит от туда все отходы. Так же и с кишечником. Во вторых вода увеличивает скорость метаболизма. Тем самым снижая усталость. В третьих вода также очень полезна для мозга. Ведь мозг состоит на более, чем из 70% воды, как и наш весь организм. Выпив стакан воды, вы увеличите концентрацию. В четвертых вы не поверите, но вода может также уменьшить риск рака кишечника и сердечного приступа. И все это происходит просто, когда вы выпиваете один стакан воды.

Интересный факт: Воду можно встретить в природе во всех трех агрегатных состояниях, а это очень редкое явление природы.

Также эта жидкость может послужить очень хорошим растворителем. Особенно это полезно ученым, которые проводят исследования.

Вода занимает 2/3 поверхности земли. Именно поэтому землю называют голубой планетой, потому что большая её часть занята водными пространствами.

А если растопить хотя бы малую часть ледников антарктиды, то многие страны просто затопит. Именно поэтому глобальное потепление одно из самых опасных явлений для человечества.

А также вы привыкли видеть воду голубого цвета. Но что если я вам скажу, что вода вообще не имеет цвета? Это можно просто доказать, налив в стакан обычной воды. Вы не видите ее цвет. Для вас она полностью прозрачная. Но почему вода тогда имеет голубой цвет, когда вы смотрите в море например? Все очень просто, отвечу я. На самом деле это не цвет воды, а цвет неба, которое отражается от воды и нам кажется, что это цвет воды.

Вообще вода очень интересно взаимодействует со светом. Вода, например, имеет очень интересное свойство, которое называется двойным преломлением света. Вода отзеркалившая свет проходит через нее. Это очень легко доказать обычным экспериментом:

Возьмите чистый лист и нарисуйте на нем стрелку. Затем налейте в стакан воды и посмотрите на стрелку через полный стакан воды. И вы увидите, что теперь стрелка отзеркалилась и смотрит совершенно в другую сторону.

Но я бы хотел предложить свои идеи для фильтрации и очистки воды. Ведь это все еще огромная проблема для человечества.

Самый часто – используемый способ очистки воды это фильтры. Самый популярный фильтр это фильтр для воды. Обычно он стоит на кухне и через него очищают воду с крана. Очистка происходит за счет фильтрующего элемента. Вода проходит через этот элемент и в нем задерживаются все остальные вещества загрязняющие воду. Но ему свойственно загрязняться. Ведь эти вещества никуда не уходят а остаются в фильтре. И со временем он начнет сам загрязнять воду. Поэтому обычно такой фильтр недолго стоит на кухне. Плюсы такого фильтра это компактность. А минусы это узконаправленность, ведь направлен только для личного использования и не о какой глобальной очистке и речи не идет, а также не долговечность.

Но такой фильтр можно будет адаптировать под глобальное использование. Например, можно сделать очищающийся фильтрующий элемент. Увеличить размеры и

улучшить этот самый элемент. Увеличить проходимость воды и его, думаю, можно будет использовать как второй этап очистки воды.

Третьим этапом я думаю можно делать кипячение. Ведь когда мы очистили воду от большого мусора и убрали все вредные вещества, можно выпарить всю воду. Тогда мы очистим воду от всех веществ, которые в ней уже растворились. Мы также убьем огромное количество бактерий и вирусных инфекций.

Тогда из водяного пара можно конденсировать уже довольно чистую воду. Но пить ее еще будет нельзя, ведь после всего, что мы сделали, в ней все еще есть живучие и опасные бактерии. Обычно тогда воду очищают хлором. Так как он убивает уже все бактерии и делает воду конечно не идеально чистой, но уже безопасной и годной для питья.

Такой процесс происходит почти всегда, когда очищают воду. Ведь это как показали многие исследования самый эффективный способ очистки воды. И увеличить эффективность данного метода может только время и развитие технологий. Я могу привести один пример:

Графен это материал будущего. Это самый прочный материал будущего. Он состоит из углерода и мог бы послужить самым лучшим фильтром для воды. Ведь его кристаллическая сетка имеет отверстия всего в несколько атомов и она могла бы пропускать воду на атомном уровне. Ведь толщина графена всего лишь один атом. Его начнут массово производить уже в ближайшее десятилетие. Ведь его производство оптимизируется с каждым годом. И совсем скоро графен войдет в массы. И это только один пример технологий будущего.

В итоге можно сказать лишь то, что наука шагает вперед с каждым годом все больше и больше. И уже очевидно, что наука ведет человечество в будущее. И скоро наука спасет экологию планеты.

Литература

1. Неумывакин И. П. Вода – жизнь и здоровье: мифы и реальность. Издательство: Диля. 2015.
2. Зенин С.В. Структурное состояние воды как показатель ее качества. //«Стандартсервис» Информ. сборник 2004. № 5.
3. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%BD>

САМОПОЗНАНИЕ – ПУТЬ САМОСОЗНАНИЯ

Шевченко М.

Ученица 8 класса КГУ «Общеобразовательная школа с. Жанаесиль
отдела образования по Целиноградскому району управления образования
Акмолинской области»

Билоус О.Н.

Психолог, Магистр педагогики и психологии, учитель Самопознания КГУ
«Общеобразовательная школа с. Жанаесиль отдела образования по Целиноградскому
району управления образования Акмолинской области»
pgyurza@mail.ru

Самосознание начинается тогда, когда мы начинаем осознавать себя. Это все достигает своего расцвета в годы юности, именно в те моменты, когда твой ум, душа рвется к великим целям. Все это несет большую ответственность и накладывает социальный статус, и обязанности.[1, с.2]

Реальная проблема в нашей жизни – это то, как мы используем свой разум. У всех нас есть все возможное и всего достаточно для того, чтобы быть счастливыми. Но эти шаблоны, которые делают нас несчастными – мешают. Каждый человек впитывает в себя информацию из окружающего мира. Люди по – разному ведут себя, попадая в незнакомую для них ситуацию. Кто-то предпринимает иные действия, а кто-то вовсе падает духом. Разная реакция на одну и ту же ситуацию объясняется индивидуальными особенностями. Начиная от воспитания, заканчивая моральной закалкой. Морально не подготовленный человек, не знает как вести себя в таких ситуациях и боится столкнуться с опасностью. При этом он может потерять ясность мысли. Если человек психологически готов к любым неприятностям, он сможет адекватно реагировать.

Наша жизнь – это бесконечная череда событий, разговоров, дел – другими словами жизнь человека. Это постоянное взаимодействие его внутреннего мира с окружающей деятельностью. Современный мир готов поглотить человека и сделать его частью серой массы. Опустошить и выкинуть на обочину. Жить сегодняшним днем не получается ни у кого. А еще и те проблемы, что у нас в голове, внутри – так это вообще взрыв всех пределов. Плюс к этому, когда у тебя нет «того самого» человека, который сможет понять или же просто было кому излить душу. Из-за этого люди уходят глубоко в себя и после им сложно довериться или высказаться обществу, так как у него нет уверенности в себе.

Взаимоотношение – это субъективно-переживаемые связи и отношения между людьми. Это система межличностных установок, ориентации, ожиданий определяемых содержанием совместной деятельности людей и их общения. Каждый человек жаждет дружбы и позитивных взаимоотношений. Чем выше наши социальные навыки, тем более счастливыми и продуктивными мы становимся. Это важно в любой сфере. Не все люди исходят из принципа, который отстаивал Стивен Кови: «Думайте в духе - выиграл-выиграл». [2, с.58] Это означает не только получить, то чего хочется, но и помочь собеседнику в достижении его цели.

Противоречия и конфликты между людьми полностью не устранимы, поскольку существует много объективных и субъективных причин их возникновения. Изучая человеческие взаимоотношения, психологи обращают внимание не только на отношения типа конфликтов, но так же и на вполне благоприятные отношения типа дружбы и любви. Установлено, что одиноким (в психологическом отношении) человек становится тогда, когда создает недостаточность или неполноценность своих взаимоотношений со значимыми для него людьми (далеко не со всеми, а только значимыми). Важной особенностью каждого человека, которая отличает его от примитивного разума, является умение познавать самого себя. Познав себя, ты можешь, раскрыться и реализовать себя в жизни. Долгие годы самосознание было Золушкой в отечественной психологии.

Каждый человек как целое всегда есть и индивид, и личность, и субъект деятельности. Однако далеко не каждый является индивидуальностью не в смысле индивидуальных отличий на каждом уровне организации, а в смысле их гармоничных отношений, единства разноуровневых свойств. Индивиду всегда есть куда идти далее. То есть самореализация личности не имеет четких границ или ограничений, а соответственно даже самые реализовавшиеся люди постоянно имеют шансы развиваться дальше.

И все же, несмотря на всю видимую полезность самопознания, вопрос о том, зачем себя познавать, я уверена, возникает в головах многих людей, даже тех из них, кто уже активно занимается самопознанием. Часто, при размышлениях о самом себе, надо иметь смелость смотреть правде в глаза, чтобы видеть себя таким, какой ты есть, а не таким, каким ты хочешь себя видеть. Вот этой смелости многим людям не хватает.

Причин на самом деле много, и все они вносят свой вклад в желание человека познать себя. Я считаю, что одно другому не мешает, так как любой порядок в жизни человека подразумевает и ясное понимание им того, ради чего он живет и то, из-за чего он хочет жить

лучше. Ведь чем больше человек о себе и вообще, о людях знает, тем лучше он понимает, как свои собственные возможности, так и в целом возможности человека.

Думаю, многие согласятся, что мы, люди, очень многого еще о себе не знаем. Мало того, мы не знаем о том, что именно мы о себе не знаем, то есть, не понимаем, что именно мы хотим найти внутри себя. И это завораживает. О себе мы знаем многое и еще большего мы не знаем, и соответственно, самопознание имеет цель не найти что-то конкретное внутри себя, а вообще что-то найти и понять это. У кого-то из нас в более развитом состоянии имеются одни достоинства и недостатки, у кого-то другие, и в зависимости от нашего желания – мы можем развивать в себе именно те из них, которые нам нужны. Для того чтобы познать себя – нужно за собой наблюдать. Но это не так просто делать, как кажется на первый взгляд.

Познать себя - значит принять во внимание различные аспекты своей личности, индивидуальности и сущности. И цель здесь не в том, чтобы критиковать себя, а в том, чтобы признавать все стороны своей личности. Ваш внутренний голос выражает то, что вы чувствуете и во что верите. Когда вас что-то расстраивает или радует, он на это реагирует. Попробуйте настроиться на этот внутренний голос. Возможно, благодаря нему вы сможете углубиться в себя.

Само по себе самопознание является одним из смыслов жизни. Или даже можно сказать, что самопознание дополняет жизнь человека. Сократ говорил: «познай себя, и ты познаешь весь мир». [З.с.1]. Не знаю, насколько это действительно так, но абсолютно достоверно то, что познав себя, мы познаем многое, очень многое...

Но главное, чего важно добиться – это не потерять интерес к самопознанию, и таким образом быть причастной к достойному процессу осознанности во всех сферах жизни.

Литература

1. Альберт Налчаджян - Психика, сознание, самосознание. Ереван, 2011 г.
2. Стивен Кови – 7 навыков высокоэффективных людей. Популярная психология. Free Press 1989 год.
3. Заповедь Дельфийского оракула – Сократ.4в.до н.э.Диалог «Хармид» (164 D).

«Орыс тілі және әдебиеті» секциясы
Секция «Русский язык и литература»

ХУДОЖЕСТВЕННО - ЭСТЕТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УЧАЩЕГОСЯ НА УРОКАХ
ЛИТЕРАТУРЫ

Дьяченко Д.С.
ученица 8 «А» класса, ОШ № 1 г. Атбасар

Утеуова А.Б.
учитель русского языка и литературы, ОШ № 1 г. Атбасар
asem0574@mail.ru

Цель: развитие эстетического отношения к явлениям окружающей жизни и искусству, обогащение эмоционального мира учащегося, развитие творческого восприятия произведений искусства.

Задачи : познакомить учеников с театром как видом искусства, сохранять, обогащать и развивать духовный потенциал личности, специфика театрального искусства и понятие зрительской культуры.

Исследование: роль театра, актерского и ораторского мастерства в воспитании личности учащегося.

Театр - это волшебный мир. Он дает уроки красоты, морали и нравственности. А чем они богаче, тем успешнее идет развитие духовного мира детей.
Б.М.Теплов

Главное в воспитании свободного, интеллигентного, культурного человека - формирование гармоничной, творчески активной личности, способной чувствовать себя хозяином собственной жизни, а значит - быть ответственным за себя и окружающий мир. [1] Актерское мастерство - одна из самых эффективных методик развития личности. Играя роли, человек учится лучше понимать и выражать себя, управлять собой, тренирует такие способности как - память, внимание, речь, а также вырабатывает навыки, позволяющие чувствовать себя в жизни увереннее. В современном обществе, когда люди проводят много времени за гаджетами, многим сложно чувствовать себя раскрепощенным, управлять своими эмоциями, свободно общаться, быть уверенным в себе. Из-за этого люди испытывают апатию или страх, а также трудности в выражении собственных мыслей и настроения. Эмоциональная подавленность приводит к зажимам, которые проявляются не только в мимике, речи, движениях, а также во внутреннем мире. Поэтому актерское мастерство полезно не только для тех, кто хочет в будущем стать актером, но и людям, желающим научиться управлять эмоциями, быть коммуникабельными, харизматичными и успешными в жизни. Дети, занимающиеся искусством, приобретают в ходе занятий индивидуальный эстетический вкус, что помогает в воспитании гармоничной личности. Харизма (в переводе с древнегреческого “ Дар Богов”) - исключительная притягательность, особая одаренность личности в интеллектуальном, духовном развитие. В чем проявляется харизма: высокий эмоциональный интеллект, навыки ораторского искусства, уверенность в себе, коммуникабельность, креативность, оригинальность.

Харизматичность - это не врожденное качество личности, а приобретаемое. Его также можно развить как эмоциональный интеллект или IQ. Значение ораторского мастерства очень велико в построении взаимоотношений с людьми в обществе. Со времен зарождения цивилизации речь играла огромную роль для человечества. Она фактически

стала основным инструментом для общения между людьми. Была тем самым мостиком, посредством которого мысли передавались от одного человека к другому. Эта исключительная роль речи очень актуальна и по сей день. Поэтому практически во все времена были очень востребованы люди, которые красиво говорили, понятно и доходчиво излагали свои мысли. Считается, что человек, произносящий красивую речь, владеет ораторским мастерством. Еще в древние времена появились школы, обучающие этому мастерству, а мастерство постепенно превратилось в науку. [2]

Как сказано в знаменитой поговорке: “Человека встречают по одежке, а провожают по уму”.

А основной инструмент, которым человек демонстрирует свой ум, является его речь. Умение говорить - это визитная карточка человека. Для выступления на сцене необходима собранность - приходится контролировать не только текст, но и позу, жесты, дыхание. Важно не пропускать реплики, чувствовать время и ритм постановки. Изображая на сцене другой мир и чью-то жизнь, дети тренируют свое воображение, учатся не просто фантазировать, но и использовать фантазию для чего - то нового. Не обязательно играть “По Станиславскому”, но понять свою роль можно, только сопереживая и войти в образ персонажа. [3] Эмпатия - одно из самых ценнейших человеческих качеств. В жизни мы постоянно находимся в какой-то роли: детей и родителей, покупателей и продавцов, зрителей и артистов. В театре дети учатся выражать свои эмоции, что такое роль, чем она отличается от человеческой индивидуальности и как ту или иную роль можно применить в жизни. Знать себе цену, быть равным среди равных – сцена учит этому тоже. Самое главное в любой сфере - это иметь опыт. Если вы боитесь публичных выступлений, идите и смотрите своему страху в лицо, и, вскоре, он сойдет на “Нет”. Это можно сделать только на практике. Никакими внутренними разговорами этого не добиться. Любой страх — ваш учитель. Он всего лишь подсказывает, чего вы ещё не знаете, что для вас непривычно. Потому что привычное — не страшно. Не позволяйте страхам свернуть вас с верного пути. Сделайте шаг навстречу. «Когда рвётся кольцо страха, все оказываются в выигрыше», - писал Ричард Карлсон.

Проанализировав прочитанный материал, имея небольшой опыт в театральном кружке я могу выделить следующие направления, способствующие актерскому мастерству: навыки чтения, дикция, эмпатия, эмоциональность, уверенность, умение слушать и слышать, улучшение памяти, сосредоточенность, работа в команде, профессионализм, самодисциплина, жизнестойкость.

Театр - коллективная деятельность, которая учит детей сотрудничать и взаимодействовать друг с другом. Польза театрализованных представлений в том, что для детей они становятся образцом для подражания, где в основном рассматриваются темы добра и зла, честности, смелости, дружбы, отзывчивости. Очень часто нам удается найти ответы на многие жизненные вопросы, находясь в театре. Недаром говорят: “Вся жизнь игра, а люди в ней актеры”.

Сами, не подозревая этого, мы уже с детских лет пробуем себя на сцене: исполняем какие-то роли в детском саду на утренниках, приходим на новогодние праздники в костюмах сказочных героев. Уже здесь мы понимаем, какой это огромный труд: нужно подобрать костюм, выучить текст, войти в роль. Не всегда наши первые выступления бывают удачными, но какая радость нас ожидает от этого праздника. Воспитание театром - это воспитание средствами театрального искусства, посвящение в тайны театра как вида художественного творчества. Благодаря театру, ребенок познает мир умом и сердцем. Актерское мастерство - это не только перевоплощение в какого - то конкретного персонажа, о котором известно все. Актеру нужно додумывать, воображать своего персонажа, то есть включаться в творческий процесс.

Знаменитый театральный педагог К. Станиславский отмечал, что истинное творческое состояние актера складывается из четырех важнейших взаимосвязанных элементов:

1. Сценическое внимание (активная сосредоточенность);
2. Сценическая свобода (свободное от напряжения тело);
3. Сценическая вера (правильная оценка предлагаемых обстоятельств);
4. Сценическое действие (возникающее желание действовать).

Нет людей без таланта, каждый человек индивидуален и неповторим, наделен определенными способностями, которые присущи только ему. Некоторые любят рисовать. Другие тонко чувствуют музыку и могут выразить ее в танце. Третьи легко прослеживают закономерности и выставляют хаос чисел в стройные ряды. Но, пожалуй, самый яркий талант - это талант актера. И это умение вызывать эмоции, причем не только у окружающих, а прежде всего внутри себя.

Творческое начало есть в каждом ребенке. И поэтому необходимо видеть в этом творческом начале две стороны - социальную и нравственную и стимулировать их развитие одновременно.

Развивая творческое начало, каждая личность открывает путь к познанию прекрасного, эмоционально обогащает себя, подводя к более глубокому пониманию мира. Таким образом, творческое мастерство формирует у каждой личности художественно – эстетическое развитие.

Как отметил К. Станиславский: “ Театр-искусство прекрасное. Оно облагораживает, воспитывает человека. Тот, кто любит театр по- настоящему, всегда уносит из него запас мудрости и доброты”.

Литература:

- 1.Nsportai.ru
- 2.Helendoron.ru
- 3.Orator.biz

ГЕРОЛЬД БЕЛГЕР – ГЕНИЙ ТРЕХ НАРОДОВ И ТРЕХ ЯЗЫКОВ

Ескожина З.С.

ученица 9 класса, КГУ «Основная средняя школа села Айдарлы отдела образования по Зерендинскому району управления образования Акмолинской области»

Жылкыбаева А.Т.

учитель русского языка и литературы, КГУ «Основная средняя школа села Айдарлы отдела образования по Зерендинскому району управления образования Акмолинской области»
zhylkybaeva1972@mail.ru

«Его внутренняя, даже, если хотите, «нутряная», позиция выражается прежде всего в том, что Казахстан стал для него родным домом, казахский язык... – его главным духовным достоянием и богатством, его второй культурой... Он чувствует себя гражданином Независимой Степи – нужным своей стране, своей Родине»

(В.В. Бадиков).

Герольд Белгер – уникальный казахстанский писатель, прозаик, переводчик, публицист, литературовед, общественный деятель, создатель целой библиотеки произведений о казахских поэтах и прозаиках. Благодаря Герольду Карловичу, его литературному мастерству, прекрасным переводам русскоязычные читатели смогли познакомиться с творчеством Абдижамила Нурпеисова, Беимбета Майлина, Габита Мусрепова, Абиша Кекильбаева. Бельгер внес большой вклад в исследование казахской литературы, казахского языка и искусства.

Герольд Карлович – человек с необычной судьбой. Родился в семье переселенцев-немцев Поволжья в 1934 году. В июле 1941 года началось массовое изгнание немцев в спецпоселения под надзор НКВД. Семья Герольда Карловича была депортирована в «плодородные земли» и оказалась на берегу реки Ишим. Учился Гера в казахской школе. Он владел в совершенстве казахским языком. Казахский язык стал ему третьим родным языком после немецкого и русского. Его личность уникальна уже тем, что он – единственный казахстанский немец, который в совершенстве владел не только русским, немецким, но и казахским языками и при этом болел душой за развитие и процветание казахского языка.

«Прожив с казахами более полувека, я от и до проникся казахским духом. Даже изучая Гёте, сравниваю его с Абаем, нахожу общие духовные корни, созвучие», так говорит сам Герольд Бельгер. Да, Герольд Бельгер был любителем, знатоком и поклонником творчества великого Абая. О литературной связи казахской и мировой Бельгер рассуждает постоянно. Как писатель и литературный критик Герольд Карлович много размышляет о судьбах казахской, русской, немецкой литератур. Всегда подчеркивал свое поклонение перед величием Абая, любил цитировать его строки из Слов-назиданий.

Особое влияние на формирование любви Герольда к казахской литературе оказал его сельский учитель Жангельды Муканов. Не ограничиваясь преподаванием в рамках школьной программы, педагог осуществлял постановку произведений классиков казахской литературы на школьной сцене. Особый успех вызвала трагедия «Абай». Сам учитель в постановке сыграл главную роль – Абая. «Это было событие, – вспоминает Герольд Бельгер. – Со всех аулов по обе стороны Ишима съехались зрители, и стар и млад переживали душевную драму великого поэта, впитывали в себя каждое слово его жгучих монологов, восхищались ауэзовским слогом». С этого момента началось увлечение Бельгером творчеством Ауэзова и Абая, которое длилось до конца его жизни. С тех пор писатель стал близок к Абаю и написал о его творчестве четыре и составил шесть книг. Для писателя Абай – мудрец, поэт, философ, очень близкий человек. Родной по духу. Являясь горячим поклонником творчества Абая, Герольд Бельгер половину произведений великого поэта знал наизусть. Это помогало ему глубоко впитать дух и язык казахского народа, обогатить свой словарный запас. Двум гениям двух великих народов Бельгер посвящает книгу «Гёте и Абай». Сам автор называет книгу – одной из важнейших своих книг. Он отмечает: «Хотя они жили в разное время, я опять-таки всё время старался выявить какие-то единые корни, единую духовную суть, созвучие разносистемных, разноструктурных культур». Герольд Бельгер говорит о созвучии духа, поэтическом родстве, сходстве мироощущения двух гениев двух народов (Гёте и Абай). И считает это более корректным, нежели говорить о влиянии одного гения на другого. Творчеству этих двух гениев писатель посвящает книги «Гёте и Абай», «Земные избранники», «Властитель – Слово», очерк-эссе «Созвучие. Үндестік. Gleichklang» и два десятка статей.

С детства писатель органично впитал трехязычие. Именно благодаря трехязычию Герольду Карловичу удалось уловить удивительное созвучие лермонтовского перевода стихов Гете «Ночная песнь странника» и абаевских стихов «Темной ночью дремлют горы». Г. Бельгера это стихотворение поразило. Еще в старшем классе он узнал, что это перевод из Лермонтова «Горные вершины спят во тьме ночной». Писателя заинтересовала эта родственная близость Лермонтов и Абай. А уже студентом Казахского педагогического института, Г.Бельгер пишет курсовую работу «Wanderers Nachtlied» Гёте в переводе

Лермонтова и Абая». Курсовая работа имела успех. Впервые сравнивались три текста немецкий, русский и казахский. Делался полный анализ: кто как перевел, преимущества и недостатки. В данной работе студент Бельгер проводит параллель между творчеством гениев, отражает идею, относительно духовной переключки, взаимопроникновения Гёте, Лермонтов, Абай. Обращаясь к наследию величайших поэтов немецкого, русского и казахского народов, Герольд Карлович сумел тонко уловить их духовное созвучие и передать его в прекрасном литературном труде, в первой принесшей ему известность книге «Созвучие: Гете, Лермонтов, Абай». В книге писатель рассказывает о широко популярной уже более ста лет среди казахского народа напева «Қараңғы түнде тау қалғып...» - «Ночная песнь странника» («Wanderer`s Nachtlid») Гете, которую Абай блистательно перевел через Лермонтова («Горные вершины») и положил на музыку. Этот напев стал уникальным явлением в культурной жизни казахов.

Много работ посвящает Г.Бельгер творчеству великих сынов человечества – Гёте, Пушкина, Абая. Говорит о их самодостаточности и гениальности. Отмечает, что «в высоких сферах Духа – они собратья». Не случайно в одном из своих эссе по любимой теме «Гете, Пушкин, Абай» он пишет: «В дни душевного разброда, суемудрия и уныния для нас, пребывающих из-за вселенского разлада в растерянности и шоке, едва ли не единственной отрадой, утешением и верой, надежными вешками в пустыне захлестывающей нас тотальной бездуховности остаются титаны человеческого духа – Гете, Пушкин, Абай... Дух этих великих мужей, как вольный степной ветер, вдохновляет и воодушевляет наши иногда черствеющие души. Уходят целые пласты времен, сменяются поколения, на карте мира появляются новые границы, исчезают государства, рушатся империи, но неподвластные бесконечным общественным социальным и политическим катаклизмам, гордо и победно манят человечество земные избранники – Гете, Пушкин, Абай, как неистребимо-желанные Свобода, Любовь, Жизнь. И в этом залог нашего спасения».

Герольд Бельгер долго и упорно сравнивал, сопоставлял тексты, переводы и усиленно думал о том, чтобы Абай прозвучал по-немецки. Сам сделать он этого не мог. Не раз делая подстрочный перевод, сталкивался с проблемой рифмовки поэтических строк. Мечта литератора Бельгера о том, чтобы Абай прозвучал на немецком языке не давала покоя. Таких специалистов, чтобы перевели с казахского на немецкий найти было трудно. И вот судьба сталкивает Герольда Бельгера с Леонардо Кошутом, германским издателем. В свое время Лео Кошут в ГДР заведовал отделом советской литературы издательства «Volk und Welt» и издал 17 казахских писателей, переводчик, критик, эссеист. В очередной приезд Леонардо Кошута в Алматы, Герольд Карлович подарил ему три книги Абая и подписал «Абай не поймет, если Кошут не поймет». Лео, конечно же, намек понял и перевел стихотворение Абая. Потом второе, третье. Потом оба писателя увлеклись и стали работать вместе, выработав собственную тактику работы над переводами лирических произведений великого Абая. Это выглядело следующим образом: Бельгер посылает казахский текст, все в подробностях описывает – размер, форму, рифмовку, дает подстрочный перевод на русском языке. Лео Кошут очень дотошно, старательно, ответственно и увлеченно работал и за три года качественно перевел двадцать стихотворений Абая, которые они оформили в книгу. Было принято решение дать оригинал, немецкий и русский текст. И вот книга под названием «Abai. Zwanzig Gedichte» вышла в свет в Германии в Кёльне. А еще через три года, удалось издать книгу «Двадцать стихотворений на трёх языках» и в Казахстане. Вот такой путь к Абаю проделал Герольд Бельгер, впервые услышав знаменитый напев в далеком и трудном детстве. И эту любовь к творчеству великого мастера казахского слова он пронес через всю свою жизнь.

Не будучи абаеведом, Герольд Карлович десятилетиями увлеченно занимался изучением его творчества, пропагандой его поэзии. Одной из главных задач своей жизни писатель считал пропаганду творчества Абая в Германии. Зная немецкий язык и имея связи в Германии, Г.Бельгер не хотел упускать такую возможность. Так, совместно с переводчиком

Леонардом Кошуттом, они выпустили книжку Абая. Герольд Бельгер пропагандировал Абая и на немецком, и на русском, и по мере возможности на казахском языке. В этом и заключается гениальность Герольда Бельгера. Гений Бельгера особого рода. Он гений трех народов и трех языков.

Литература

1. В. Ауман «Герольд Бельгер: такая выпала стезя». Алматы, 2017.
2. Г. Бельгер «Творчество Абая в немецких переводах»
3. Интернет-ресурсы.

ОБРАЗ ПОЛЫНИ В ЛИТЕРАТУРЕ

Кулакова А.С.

ученица 8 класса КГУ ООШ№1 села Жалтыр

Ярмош Н.И.

учитель русского языка и литературы– учитель высшей категории
kulakova.k2000@mail.ru yarmosh1960@mail.ru

Я живу в Казахстане. А одним из символов нашего государства является полынь. В культуре нашего народа, да и культуре других народов у полыни свое особенное место – в легендах, мифах, литературе, сказаниях... даже в Библии и Коране.

Актуальность выбранной темы заключается в том, что эта тема мало исследована, за исключением произведений «Емшан» Д.Мориса и А. Майкова. И я захотела исследовать образ полыни в других литературных источниках, произведениях других писателей, выяснить символическое значение полыни в литературе и помочь своей работой, как дополнительным материалом, на уроках казахской и русской литературы, во внеклассной работе.

Цель исследования: проследить символическое значение образа полыни в литературе, в частности в казахской литературе и мифологии

Задачи исследования:

- изучить литературу и интернет – источники по теме исследования
- проанализировать изученный материал
- выявить роль образа полыни в литературе, в частности в казахской литературе и мифологии
- сделать выводы

Гипотеза: в разных литературных произведениях и у разных народов свое видение символического значения образа полыни

Основные этапы исследования:

- 1.Изучение интернет – источников, легенд, сказаний, литературных произведений по теме.
- 2.Анализ и обработка данных по итогам изучения.
- 3.Выводы, перспективы.

Основная часть

Есть такая серебристо-серая трава, которую знают все! И растет она у нас в степи, на пустырях, вдоль дорог и жилья, всем знаком ее запах. Говорят, трудно найти траву горче ее, горькая она от того, что впитала в себя всю горечь людских страданий и разочарований. Конечно, вы догадались, что эта трава – полынь! Полынь по праву можно считать цветком - символом Казахстана.

С тех давних пор полынь стала вечным символом Великой степи и ее народа. В одном из своих интервью Н. Назарбаев рассказал, что звучание домбры может понять «только казах, родившийся с запахом полыни в носу». Традиции почитания полыни живы до сих пор. Полынь нашла отражение и в народном фольклоре. Есть у казахов масса пословиц и поговорок, связанных с ней: «Тамырсыз жусан да өспейді» (Без корня и полынь не растёт) или «Жусан саттым, шөп саттым, шөп сатсам да, ұқсаттым» (Хоть и полынь с травой продаешь, все равно торговлю ведешь).

Космонавты по традиции берут с собой веточку полыни в полет. Она дольше всех остальных растений сохраняет запах и напоминает о Земле.

Степной травы пучок сухой,

Он и сухой благоухает!

И разом степи надо мной

Всё обаянье воскрешает...

Так писал о ней А. Майков в стихотворении «Емшан»

Какова этимология этого слова?

Латинское название полыни - *Artemisia* - трава здоровья - было дано в честь Артемиды - богини охоты, Луны, плодородия. Полынь - это одна из тех загадочных трав, упоминания о которых можно встретить и среди папирусов Древнего Египта (1550 г. до н.э.), о ней знали в Древней Греции, Китае. Описания целебных свойств полыни встречаются в древнейших памятниках письменности. Русское название "полынь" произошло от "полети" - гореть, опять-таки из-за очень горького вкуса, от которого во рту горит. Есть также версия, что название свое полынь - пелын – получила, вероятно, из-за характерного для растения цвета.

Какое же отражение нашел образ полыни в мифологии и литературе Казахстана?

Об этом растении ходят множество сказаний и легенд. Одна из них рассказывает о том, что когда-то давно в пустынных краях, среди степи широкой у одного бедняка росла дочь-красавица по имени Полынь. Однажды, когда она собирала в степи цветы, ее увидел байский сын, жестокий, коварный Ковыл. Она ему очень понравилась, ведь слыла красавицей в тех краях. Он стал требовать, чтобы она вышла замуж за него. Отказала ему Полынь, отвергла его. Тогда Ковыл, чтобы отомстить девушке, пропел в компании людей куплет песни о том, что он обесчестил дочь бедняка и отныне разрешает всем глумиться над ней. Полынь, чтобы избежать позора, оседлала коня и, горько плача, помчалась в степь широкую. Но все ближе была погоня. Тогда красавица остановила скакуна и попросила у степи: «Спрячь меня». Когда к месту прибыли джигиты, они увидели одного коня, а на фоне зеленой травы рос небольшой серый кустик. Так стала Полынь дочкой широкой степи. Весной она очень горька, как слезы девушки.

В Библии полынь – символ суда Божия за отступничество и непослушание; символизирует горечь наказания за человеческие грехи и пороки. И сказал Господь: за то, что они оставили закон Мой, который Я постановил для них, и не слушали гласа Моего и не поступали по нему; а ходили по упорству сердца своего и во след Ваалов, как научили их отцы их. Посему так говорит Господь Саваоф, Бог Израилев: «Вот, Я накормлю их, этот народ, полынью, и напою их водою с желчью». В Коране полынь является одним из семи символических растений.

У восточных народов полынь – символ родины и памяти о предках. В древней Руси – символ вдовства и печали, олицетворение несчастной любви, горечи утраты и обиды. В Западной Европе полынь считается одним из символов любви. Всем известно, что запахи тесно связаны с эмоциями. А что может напомнить о далекой Родине, как не горький запах полыни? Легенд на этот счет немало. Например, турки отбирали у пленных детей и растили из них янычаров - отважных и безжалостных бойцов, не помнящих прежней жизни. До одного такого юноши родители долго пытались достучаться - он не мог вспомнить ни их, ни родину. И только пучок полыни произвел чудо... Образ полыни широко исследован в

произведениях А.Майкова и Д.Мориса, поэтому я хочу остановиться на мало исследованных произведениях казахстанских поэтов. В русской литературе образ полыни символизирует горечь и скорбь, тоску и разлуку. Кроме этого, полынь – пространственный образ, отсылающий читателя и к мотиву пустыни, и степи, и к образу поля (как у Есенина), воспоминания о которых «пропитаны» вкусом полыни. При этом я полагаю, что для русской культуры вкус и запах горькой полыни, скорее – культурологические символы горечи, беды, дороги, нежели реально ощущаемые.

Полынь в казахской культуре – источник поэтических и литературных образов. О значении полыни в своих произведениях писали Д. Молдагалиев, Е. Елубаев, А. Шамкенов. Поэзия казахских писателей пропитана особым ароматом – запахом горькой полыни, который является запахом родины, дома и степи для казахов. Восприятие полыни в лирике обаятельно – вкусовое: Пряный запах / Ее полыни / Горько / Сердце мое томит (Шухов И., Отрывок из «Моей поэмы», с.8), Рдеющие ало, как закат, / Пахнут земляникой твои губы / Да полыню чуточку горчат (Шестериков В. На закат, любимая, взгляни-ка).

В поэтическом тексте лексема «горький», используемая в прямом значении, обозначает предметы действительности, имеющие особый вкус, и обладает, как правило, положительной оценкой, отражают специфику творчества казахстанских поэтов. В стихотворении В.Шестирикова «Жаман - Шубар» край Жаман-Шубар связан для поэта с понятием полынной, или горькой, тоски, потому что лирический герой Сабит пережил здесь тяжелые мгновения: нищету, холод, обиды на несправедливость судьбы. Здесь полынь символизирует малую родину, тоску по ней.

Образ полыни связан и с темой сражений за родную землю. Он прослеживается во многих стихотворениях. Казахская земля помнит «давние сечи», поэтому горечь от потери близких связана для поэтов и с запахом полыни. (Задохнись горьким счастьем, полынь, / Чтоб запахло горечью лето). В лирике поэтов Казахстана даже трава подобна боевым доспехам азиатских воинов: И кругом, где облака кочуют, / Из расщелин треснутой земли / Ржавые, как древние кольчуги, / Буйные колосья проросли...(Шестериков В., Ничего мне больше и не надо)

Итак, я выяснила, что немалое место в пространственном мировосприятии казахстанских поэтов занимает этноокрашенные образы степной травы – полыни. Непривлекательная на вид полынь запоминается своим особым горьковатым запахом, который поэты воспринимают как запах степи и запах дома.

Заключение

В своей книге «Полынь половецкого поля» Мурад Аджи писал: «Эта книга о полыни, траве особенной: не все, лишь избранные ценят ее. Для меня в ней запах Родины...эту книгу не надо читать тому, кто не знает пьянящего запаха емшан – травы.» Запах степи – это всегда запах полыни.. Невзрачен стебелек полыни, а как властвует он над чувствами человека, возвышая его духовно и укрепляя нравственно. Как опустели бы, померкли степи, лишись они вдруг той прелести, что придает им совсем неприметная на вид горькая полынь, вдовья трава. Дань этой траве отдают не только литераторы, но и театральные деятели. Одним из таких примеров стал спектакль «Жусан» на сцене театра «Astana Ballet». Впервые в отечественной хореографии создана одноактная постановка, посвященная национальной истории. «Для меня трава – это бессмертие, и полынь – это память. Такой образ помогает быть свободным в путешествии по пространству истории. Жусан символизирует и память, и казахский народ в целом», — рассказал автор либретто Б. Каирбеков.

Литература

- 1.Библия. (Иер.9:13-15)
- 2.Былины. Русские народные сказки. Древнерусские повести – Москва: Детская литература, 1986. – С. 390-391

3. <https://myphs.jimdo.com/2014/07/06/польнь/>
4. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Польнь_\(Библия\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Польнь_(Библия))
5. <https://e-history.kz/ru/contents/view/3627> © e-history.kz
6. <https://nsportal.ru/ap/library/literaturnoe-tvorchestvo/2016/12/11/zapah-moej-rodiny>
7. <https://yujanka.kz/zagadochnaya-trava-stepi/>
8. <https://drevniebogi.ru/volshebnyaya-trava-polyin/>
9. Шухов И., Отрывок из «Моей поэмы», с.8
10. Шестериков В. «Жаман – Шубар», «Ничего мне больше не надо»

ИГРА СЛОВ В ЯЗЫКЕ СМИ И РЕКЛАМЕ

Логвиненко Т.А., Яцук Ю.В.,
ученицы 8 класса, КГУ «Общеобразовательная школа села Новочеркасское отдела образования по Астраханскому району управления образования Акмолинской области»

Денисенко А.Д., учитель русского языка и литературы, КГУ «Общеобразовательная школа села Новочеркасское отдела образования по Астраханскому району управления образования Акмолинской области»
den_anna_s@mail.ru

Язык настолько богат, что его часто используют для привлечения внимания не только в публицистической речи, но и в маркетинге. Привлечение внимания гарантирует успех для того, кто предлагает нам продукт: маркетолог товар или журналист свое творчество. Яркие вывески и нестандартная реклама обращают на себя внимание, заставляя заинтересоваться и создать тот самый необходимый спрос. И именно тогда все прибегают к игре слов.

Тема игры слов не является новой, но у нее появляются новые направления, разные формы проявления, которые могут привести к обратной ситуации, когда вместо привлечения потребителя происходит его отпугивание. Мы должны понимать, что к слову нужно относиться бережно и ответственно.

Выбор темы проекта был обусловлен тем, что современная жизнь неотделима от маркетинга: хочешь быть впереди – проявляй креативность, привлекай клиентов, пользователей, почитателей. Покупая товар, мы всегда обращаем внимание на его оформление, внешний вид, то есть оцениваем обертку. Реклама, вывеска, название магазина или статьи является такой же «оберткой». От красивой и качественной «обертки» зависит ее успех. Явление языковой игры стало повсеместным, но, к сожалению, не всегда качественным, и именно это стало основой актуальности нашей работы. Как отделить правильный призыв и игру слов от неправильного? Чего стоит избегать, а что нужно использовать с осторожностью?

Целью нашей работы является изучение рекламных и информационных текстов на выявление случаев применения игры слов и классификация данных способов по отличительным признакам. В данном случае нас интересовало, как строится игра слов, на чем она основывается. Перед собой мы ставили определенные задачи:

- Выяснить, используется ли языковая игра в языке СМИ и рекламы;
- Классифицировать виды игры слов;
- Выявить случаи удачного и неудачного использования игры слов;
- Провести исследование на школьниках;
- Разработать определенные рекомендации во избежание ошибок при использовании языковой игры в СМИ и рекламе.

В своей работе мы используем материал, взятый из казахстанских источников, а также полученный нами при личном наблюдении либо при анализе интернет-ресурсов, в частности по материалам популярных казахстанских газет и журналов.

Начать работу хотим с классификации языковой игры. Для создания эффективного рекламного текста необходимо знать и уметь применять на практике правила конструирования текста, его композиционные разновидности. Правильно построенная аргументация, приемы якорения и умелое использование языкового манипулирования, уместно использованный рекламный слоган позволит рекламному сообщению повлиять на потребителя и достигнуть поставленной цели. Зачастую рекламщики и журналисты играют на создании окказионализмов – слов, значение которых возникает только в данной ситуации. В целом выделяется 6 типов языковой игры:

- Графическая – игра слов строится на специальном выделении с помощью шрифта, цвета, жирности части слова, которая несет самостоятельное значение;
- Фонетическая – прием строится на созвучии слов, использовании аллитерации и ассонанса, рифме;
- Лексическая – использование окказионализмов, омонимов, игра на многозначности слова, позитивная лексика, использование фразеологизмов и их модификаций, литературные и кино аллюзии;
- Морфологические приемы - использование глаголов повелительного наклонения, упор на местоимения «ты» и «Вы»;
- Синтаксические приемы строятся на построении побудительных предложений;
- Словообразовательная игра – присоединение универсальных заимствованных приставок, суффиксов, образование окказионализмов.

Мы рассмотрели примеры языковой игры на анализе рекламных слоганов, баннеров, заголовки газетных и журнальных статей, названия кафе и магазинов. Игра слов расширяет возможности самой рекламы, позволяя ярче и интереснее представить свой товар и не бояться остаться незамеченным. Хорошо составленная реклама позитивно влияет на прирост потока клиентов, а яркий и захватывающий заголовок привлечет внимание читателя. Такая форма подачи материала обеспечивает ее успех в условиях современного мира. Благодаря развитию информатизации и рыночной экономике, во много раз за последние годы выросло предложение, интернет пестрит различными призывами и привлекает наше внимание не только яркими цветами, но и правильно и нестандартно построенной фразе. Именно от этого зависит и успешность дела, продукта, товара. Далее в своей работе мы приведем примеры такой языковой игры и попробуем их классифицировать.

Свои примеры мы, в первую очередь, классифицировали вначале по источникам информации, но впоследствии решили обратить внимание на внутреннее содержание игры, поэтому разбили на отдельные блоки по направлению языковой игры, т.е. придерживаясь представленной нами ранее классификации.

Так, пример графической игры мы нашли в названии магазина для рыбаков г. Нур-Султан «РыбаКӨП». Конечно, данный прием строится и на лексических отсылках, так данное название можно разделить на два слова: рыба и көп (каз. *много*) – это настраивает покупателя на то, что купленные здесь товары окажутся полезны во время рыбалки, так как обещают большой улов. Но также второй смысл слова отсылает к фантастическому «робокопу», давая почувствовать каждому рыбаку себя сверхчеловеком. Именно изображение робокопа с рыбой в руках украшает и дверь в магазин. Таким образом, позитивный смысл фразы удваивается [рис. 1]

Данный прием был нами обнаружен также в социальной рекламе по защите природы, показывающий как человек губит природу, разбрасывая мусор. На баннере с фото мы видим

написанное крупным шрифтом слово «**ЭКОЛОГИЧНО?**», где выделена жирным вторая часть слова, подчеркивающая бездумное отношение человека. В социальной рекламе по борьбе с курением тоже имеется лишь одно слово: «**РОДИТЕЛИ?**». Но последний слог отделен от общего слова пробелом, задавая тем самым вопрос: сможете ли вы родить, если будете курить. Яркое и доходчивая реклама.

Далее рассмотрим примеры фонетической игры. Здесь мы выделили примеры с намеренной заменой в слове букв на звуки, что создает ощущение близости к разговорной норме, то есть к простым людям, народу в целом. Так данный прием прослеживается в названиях заведений общественного питания г. Нур-Султана «Харашо сидим» и «Панаехали». Причем во втором названии мы видим и отражение лексической игры, так как слово «понаехали» обычно употребляется в негативном значении по отношению к приезжим жителям. Надеемся, данное название не отпугивает клиентов таким подходом. Смешение графического и фонетического приема языковой игры мы обнаружили в рекламе «ТЕЛЕ2», которая отсылает, хоть и закомуфлированно, к другому сотовому оператору, «KCell» [рис. 2]

Здесь мы видим шрифтовыделение слов **ДОРОГОЙ** и **НЕДОРОГОЙ**, что подчеркивает стоимость тарифных планов, таким образом ТЕЛЕ2 подчеркивает свое превосходство по цене. Далее можно отметить, что название второго оператора заменили словом Кисель, что по звучанию сильно его напоминает. Но считаем, что реклама негативного содержания по отношению к конкурентам – это все-

таки нечестная рекламная игра.

Также очень много примеров мы нашли, относящихся к лексической языковой игре. Именно с них и началось наше исследование. И здесь мы разбили примеры лексической языковой игры на подгруппы. Отдельно выделили примеры, построенные **на омонимии слов**. Данный прием также распространен при построении шуток, анекдотов. И в найденном нами примере доля юмора тоже есть. Это реклама магазина ламината и линолеума: «Будь мужиком! Смени пол!». Данный слоган привлекает внимание, так как невольно возникает ассоциация с изменением гендерного определения.

Вторая группа, и довольно большая, это обращение к устойчивым сочетаниям слов – **афоризмам или фразеологизмам**. Это и название статьи в газете «Акмолинская правда» от 25.02.2021 «Слово не воробей», что является отсылкой к пословице. Слоган суши-бара «Я для тебя роллы сверну!» является вариацией фразеологизма «свернуть горы», тем самым подразумевая, что роллы – это большой и приятный сюрприз от любимого, и стимулируя к их приобретению. Статья в «Казахстанской правде» от 23.02.2021 г. имеет заголовок «Зимой и летом – о воде», что также отсылает к детской загадке «Зимой и летом одним цветом», т.е. подчеркивает постоянность проблемы, которая раскрывается в данной статье.

Следующей группой выделили **отсылки к фильмам, книгам, песням**. Популярные и любимые всеми произведения искусства тоже являются способом привлечения внимания. Статья в газете «Казахстанская правда» от 5.03.2021 г. называется «Чудо-женщина», как и одноименный фильм компании MARVEL, только в роли фантастической женщины мать-героиня. В данном случае название носит оценочный характер, восславляя имя многодетной матери [рис. 3]. Статья в той же газете под названием «Унесенные ветром» о том, какие разрушения нанес ураганный ветер, отсылает к известной одноименной книге Маргарет Митчел. Статья о трансплантологии и пересадке сердца «В самое сердце» отсылает к песне Сергея Лазарева. Только посвящена не чувствам, а непосредственно самому органу человека.

Мы совсем не замечаем героев, которые живут среди нас. И я сейчас говорю не о пожарных или милиционерах. Им в наше время не платят...

И последней группой можно выделить использование в названиях и в рекламе **позитивной лексики**. Так, в нашем селе

есть кафе «Tip-Top», данное слово является жаргоном, заимствованным из английского языка, и имеет значение «все хорошо». Данное название дает посетителю уверенность в хорошем обслуживании и в хорошей кухне.

Перечисленные нами примеры являются лишь частью проделанной нами работы, но показывают распространенные примеры языковой игры.

Считаем, что этим мы достигли поставленной нами цели по нахождению и классификации примеров языковой игры. Можно сделать вывод, что такая игра бывает как качественной и интересной, так и переходящей границы, были нами выделены образцы, не входящие в литературную норму. Таким образом, считаем, что для качественной и результативной рекламы производитель должен очень аккуратно подходить к выбору слов и при этом оставаться креативным, чтобы быть интересным для потребителя.

Литература

1. Кондратюк К.П. Языковая игра в текстах современной рекламы// <https://rykovodstvo.ru/exspl/44225/index.html> - 10 с.
2. Ожегов, С.И Толковый словарь русского языка: 72 500 слов и 7 500 фразеологических выражений// С.И Ожегов, Н.Ю. Шведова; Российская Академия Наук, Институт русского языка; Российский фонд культуры; - М., 1993. – 960 с.
3. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И. Молоткова. — М.: Советская энциклопедия, 1968. — 543 с.
4. Материалы газеты «Казахстанская правда»// <https://www.kazpravda.kz/>
5. Материалы газеты «Акмолинская правда» // <http://apgazeta.kz/>

ОБРАЗ КОВЫЛЯ В ЛИТЕРАТУРЕ

Малярова В.В.
ученица 8 класса КГУООШ№1

Ярмош Н.И.
учитель высшей категории
malarovaveronika643@gmail.com yarmosh1960@mail.ru

Я живу в местности степной, в поселке Жалтыр. Широкие бескрайние степи, колыхающий ковыль раскинул свои стебли и создается впечатление волнующего моря при ветреной погоде. Красота неопишная! Это и есть моя малая родина! Однажды, гуляя по степи вокруг нашего села, вдруг я обратила внимание на растение, которое называется ковыль. Это растение заинтересовало меня, и я решила изучить образ ковыля в литературе.

Актуальность и новизна темы: систематизированного материала по данной теме нет, кроме разрозненных источников, много материала по творчеству только С.Есенина и И.Бунина, а словообраз ковыля мало изучен и можно сказать подзабыт, и его образно говоря можно занести в Красную книгу забытых образов. Образ ковыля как символа малой родины редко рассматривался.

Цель исследования: раскрыть образ ковыля как живой символ малой родины в произведениях литературы, легендах, сказаниях.

Задачи исследования:

- изучить материал по данной теме, проанализировать и привести в систему, подобрать аргументы, доказывающие, что ковыль – символ малой родины.
- исследовать образ ковыля в литературе.
- сделать выводы, определить перспективы изучения темы

Гипотеза: образ ковыля в литературных источниках – живой символ малой родины.

Практическая значимость исследования: Материал исследования может использоваться как дополнительный материал к уроку или в качестве регионального компонента. Также его можно использовать во внеклассной работе..

Основные этапы исследования

-изучение материала по теме исследования

- анализ и синтез темы исследования

- выводы, перспективы изучения темы

Основная часть

Для того чтобы ответить на волнующие меня вопросы, я прочитала стихотворения С.Есенина, А.Фета, Ф.Тютчева, Д.Кедрина, М.Карима, Б.Валида, Т.Шафикова, С.Кудашица, К.Даяна, повести и рассказы Л.Толстого, В.Даля, С.Аксакова и других. Были проведены текстовые анализы произведений, библиографический обзор и культурологический анализ данных отрывков. У большинства поэтов и писателей степь ассоциируется с васильками, мятой, полынью и очень редко с ковылем. Так в пейзажной лирике А.Фета и Ф.Тютчева в описании степи ни разу не встречается слово ковыль.

Образ ковыля в литературе писатели используют, чтобы лучше понять человека, его внутренний мир, напомнить о малой родине. Людей, как ковыль на ветру, мотает из стороны в сторону, чтобы понять себя, свою веру, отыскать свой стержень в жизни и в себя вставить. Не найдешь стержень, всю жизнь поклоняться будешь до земли чужой вере, чужим словам. И разобраться в себе помогают произведения писателей. Об этом точно и красиво сказала поэтесса Н.Размашкина:

Ковыльная волна души качает тело,
Как в детстве мама нежно колыбель,
И нет меня счастливей в мире целом
Ведь ложе грез - ковыльная постель!

Образ ковыля встречается в легендах, с ним связано много поверий. Как только зацветал ковыль, на нашу землю устремлялись иноземные конники. И стоял тогда плач и стон на многие версты. Так ковыль началом цветения предупреждал о надвигающемся несчастье. Это растение и помогало бороться с врагами. Во время цветения ковыля в степи было недостаточно корма для лошадей и лошади врагов гибли. В фольклоре, народных песнях

его называют шелковой травой, травой-защитницей, травой горя, травой - печали.

По народному поверью ковыль - это волосы всех матерей, поседевших и умерших от горя,

И Ярославна в «Слове» поминает ковыль в своем плаче:

«О ветре, ветрило! Чему, господине, мое веселие по ковылю развея..»

Перекликается со «Словом» и бунинское стихотворение «Путь бежит»

...Безмолвна степь. Один ковыль сонливый

Шуршит, склоняясь ровной чередой. .

Образ «ковыля сонного», завершающий первую часть и концовку стихотворения, символизирует вечное и неизменное. Лирический герой пытается отыскать следы далекой битвы среди «тоскующих полей», желая приобщиться к духовному опыту предков и прикоснуться к непостижимому. С.Т.Аксаков в повести «Детские годы Багрова-внука» тоже упоминал о ковыльной степи как своей малой родине: «Степь, то есть безлесная и волнообразная бесконечная равнина засохла и пожелтела, и уже сизый ковыль, ещё не совсем распутившийся, ещё не побелевший, растирался, как волны, по необозримой равнине... »

Образ ковыля был надолго забыт и вновь возродился в творчестве поэтов «серебряного века»

Удивительно нежно - напевное признание в любви к ковылю, родному краю звучит в лирике Саши Черного в произведении "Кумысные вирши":

Благословен степной ковыль
И в лирике Б. Пастернака:
Туман сновтворен,
Ковыль, как мед,
Ковыль всем Млечным путем
Рассорен.

А есть ли ковыль в «Докторе Живаго»? Есть. Одно упоминание, но какое! В мощном аккорде романа, в «Гефсиманском саду»:

*Смягчив молитвой смертную
истому,
Он вышел за ограду. На земле
Ученики, осиленные дрёмой,
Валялись в придорожном ковыле.
В стихотворении Д.Кедрина «Осень» мы находим:
Заклубит на езженных дорогах
Стон возов серебряную пыль.
И тоской позолотишь ковыль.*

Образ ковыля – образ малой родины щемяще – тоскливо звучит в стихах Сергея Есенина:

*Спит ковыль. Равнина дорогая,
И свинцовой свежести полынь,
Никакая родина другая
Не вольёт мне в грудь мою теплынь*

И немножко Блока о ковыле:

*"И вечный бой! Покой нам только снится
сквозь кровь и пыль...
Летит, летит степная кобылица
и мнёт ковыль..."*

Непременным атрибутом, символом малой родины, казахстанской степи является ковыль, который красочно изображают поэты, используя эпитеты и метафоры. Так, в выражении певучий ковыль Ивана Шухова подчеркивается не только его способность петь, но и плескаться, как морские волны: Плеск ковыльных волн / И поныне / В сновиденьях моих / Звенит Говоря о степи. И.Шухов также отмечает: Ястребиная степь, / Седая /От метелей и ковылей. Такая ассоциация седины старца с белизной, которую дарит земле ковыль, могла возникнуть лишь у писателя, который долгое время жил на земле, где ковыль составляет основу пейзажа. В стихотворении Е.Курдакова «Звериный стиль» слово «кочевать» обретает первоначальное значение благодаря контексту: Следы племен покрыл седой ковыль.// Куда ушли, куда откочевали?..

Заключение

Природа – волшебная сила, наделяющая человека мудростью, красотой, радостью бытия, ощущением единства с великими силами природы. Ведь счастье - чувствовать свою причастность к малой родине. И помогают в этом произведения писателей. В данной работе я попыталась проследить образ ковыля в литературе как живой символ малой родины. Работа была интересной и увлекательной. И я, надеюсь, продолжу исследование этой темы, так как считаю, что только изучив свою культуру, можно стать культурным, образованным человеком, а самое главное, патриотом своей Родины.

Литература

1. С. Аксаков «Детство Багрова – внука»
2. И.Бунин 1894 «Путь бежит»

3. А.Блок На поле Куликовом
4. С. Есенин «Спит ковыль»
5. Е.Курдаков «Звериный стиль»
6. Д.Кедрин «Осень»
7. Б.Пастернак «Гефсиманский сад»
8. Н.Размашкина. Стихотворения
9. «Слово о полку Игореве»
10. Шухов И., Отрывок из «Моей поэмы»
11. <https://znaniya.com/task/25229395#readmore>
12. <https://www.kritika24.ru/page.php?id=39913>
13. : <https://obrazovaka.ru/analiz-stihotvoreniya/esenin/spit-kovyl-ravnina-dorogaya.html>

АКТУАЛЬНОСТЬ ЧТЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Оберемко В.

ученица 8 «А» класса, ОШ № 4, г. Кокшетау

Краковецкая Е.В.

учитель русского языка и литературы, ОШ № 4, г. Кокшетау
lena-naletova@mail.ru

Современный период развития общества характеризуется сильным влиянием на него компьютерных технологий. Мы живем в эпоху бурного развития средств массовой информации, общество активно использует ПК и Всемирную Сеть Интернет. Информационная система имеет огромное значение в 21 веке. Процесс социализации становится мобильным. Общий уровень информированности повышается, следовательно, появляются новые возможности. Сегодня Интернет оказывает возрастающее влияние на природу социального взаимодействия.

В современном мире, к сожалению, многие подростки постепенно забывают о книгах, поскольку убеждены в том, что их легко может заменить телевидение и интернет. Но разве это правильно? Почему мы забываем об эстетическом удовлетворении? Компьютер никогда не сможет передать ощущения перелистывания страниц. Некоторые люди просто безумно любят держать книги в руках, поскольку считают их истинным «чудом», которое помогает перенестись в мир спокойствия, любви и романтики. Именно чтение избавляет нас от повседневной суеты, различных забот и бесконечных проблем.

Д. Дидро однажды написал о том, что люди перестают мыслить лишь в том случае, когда перестают читать. И это действительно правильное утверждение. Каждый человек прекрасно понимает, что чтение расширяет кругозор, повышает интеллектуальные способности, заставляет мыслить и анализировать (и это лишь незначительная часть положительного влияния, которое оказывает на нас художественная и другая литература).

Интересные факты о чтении:

1. Книга снижает стресс.
Богатство и ритм языка имеет свойство успокаивать психику и избавлять организм от стресса.
2. Чтение защищает от болезни Альцгеймера.
Когда вы читаете, активность мозга увеличивается, а это благотворно сказывается на его состоянии.
3. Чтение придает уверенности.

Чтение книг делает нас более грамотными. Когда в разговоре мы демонстрируем глубокое знание того или иного предмета, то невольно ведем себя более собранно. Признание окружающими вашей эрудиции положительно влияет на личную самооценку.

4. Улучшает мозговую активность.

При чтении мы представляем много деталей: персонажей, окружающие их предметы. Поэтому необходимо запоминать множество вещей, которые нужны для понимания книги. Вот почему чтение тренирует память и логику.

Книга – это лучший советчик и преданный друг. Именно на страницах книги можно найти ответы на многие вопросы, которые постоянно волнуют человека.

Именно на страницах книг предоставляются различные пути решения жизненных проблем, здесь много дельных советов и рекомендаций. Как пережить неразделенную любовь, как выбрать правильный путь, где и как найти смысл жизни? На эти и многие другие вопросы можно найти ответы именно на страницах книг. Вы сомневаетесь? Вам кажется это невозможным? Значит, Вы действительно не являетесь поклонником чтения, а стоило бы попробовать. Найдите время и возьмите в руки занимательную книгу. Вы ни на минуту не пожалеете о потраченном времени!

«Чтение – вот лучшее учение», - сказал А. С. Пушкин. И я полностью согласна с данным утверждением. Книга - лучший и самый надёжный друг человека на все времена. Книги сопровождают человека всю его жизнь. Они наши помощники. Книги учат нас, что такое хорошо и что такое плохо. Когда читаешь, то развивается память, мышление, появляется потребность говорить красиво. Умение хорошо читать – это и твоё будущее образование, и твоё общение в обществе.

В старину книги бережно хранили, передавали от поколения к поколению как бесценный дар. Ведь именно книги содержат мудрые мысли и важные сведения, накопленные человечеством, являются лучшими собеседниками и врачевателями души. В большинстве семей обязательно собиралась не только взрослая, но и детская библиотека, формировалась привычка семейного чтения, особенно перед сном. Читали и дети, и взрослые, читали вслух. Было принято дарить книги, вместе обсуждать прочитанное.

В 90-е годы прошлого века казалось, что все рухнуло, на помойки выносили целые семейные библиотеки. Тем не менее интерес к чтению опять растет, в этом велика заслуга библиотекарей и библиотек. И это правильно. Именно школьная библиотека может и должна способствовать развитию интереса к чтению. Чтение книги воспитывает у детей гуманность, формирует ум, память, воображение и речь, учит творчеству. Если ребенок постоянно видит родителей с книгой, он потянется к чтению сам. Задача семьи — внимательно относиться к интересам и увлечениям ребенка, своевременно подбирая ему соответствующие книги.

При чтении включается эффект "погружения" в книгу, когда человек мысленно представляет себя на месте героя, то есть в мозгу начинают функционировать те области, которые в другое время не бывают задействованы. Данный эффект не возникает при просмотре телевизора или в процессе компьютерной игры.

Чтение «правильной литературы» учит высказывать свои мысли, грамотно выстраивать свою речь. Поэтому прочтение художественной литературы хотя бы два часа в день лучше просмотренного фильма.

Чем больше человек читает, анализируя и оценивая поведение и поступки героев произведения, тем больше и лучше формируется его характер и индивидуальность.

«Чтение поможет вам лучше познать окружающий мир и себя»

Учёные рекомендуют читать научную фантастику, поскольку именно эта литература стимулирует мозговую деятельность, развивает воображение и мышление. Фантастическая литература демонстрирует нам другой мир, там где мы никогда не были и, возможно, никогда не узнали бы о нём. Он может быть отличным от нашего и в плохую и хорошую

сторону. Посетив прекрасный мир из книги, мы можем ощутить негодование и недовольство тем, что мы имеем в реальности, и возможно у нас возникнет желание наш реальный мир изменить и улучшить.

Но в современном обществе всё меньше людей осознает необходимость чтения художественной и научной литературы, предпочитая телевидение, социальные сети и компьютерные игры. Хотя учеными из Университета Суссекса было доказано, что 6 минут чтения более чем в 2 раза снижает уровень стресса. И это даже гораздо эффективнее, чем пешие прогулки.

«Чтение книг увеличивает словарный запас»

Когда мы читаем произведения разных жанров, то сталкиваемся со словами, которые обычно не используются в повседневной речи. Если какое-то слово нам незнакомо, совсем не обязательно искать в словаре его определение. Иногда о значении термина можно понять по содержанию. Чтение помогает не только в увеличении словарного запаса, но и повышает нашу общую грамотность.

Давно доказано, что организм человека стареет быстрее, когда стареет мозг. Чтение заставляет ваш мозг постоянно работать, в результате ваша старость отодвигается. По данным научных исследований, чтение защищает от заболеваний мозга. Когда вы читаете, активность мозга увеличивается и постоянно находится в тонусе, что улучшает его состояние.

Книги не только развивают воображение, развлекают и пополняют словарный запас. Они учат концентрировать внимание. Тренированный читатель без проблем может углубиться в любимое занятие в транспорте, а еще для многих не составляет труда смотреть сразу несколько передач, переключая каналы, держать в голове несколько важных дел.

«Хорошая книга - это дверь, которая раскрывается перед тобой»

В наше время современная школьная программа предъявляет высокие требования к ученику. Умение читать очень важно, ведь именно чтение - основное занятие на всех уроках, а также во время выполнения домашнего задания. Работа над техникой быстрого чтения — процесс достаточно длительный и требующий больших усилий, часто непривлекательный для ученика. Успешность развития скорости осознанного чтения для нас была связана с удачным подбором упражнений для её тренировки. Регулярные упражнения по тренировке техники чтения необходимы для всех учащихся: одним эти упражнения помогают исправлять недостатки чтения, другим - не терять ранее приобретенные навыки.

Я считаю, не смотря на то, что в нашем современном мире многое заменилось IT-технологиями, книга- все равно остается главным источником информации, увлекательным и захватывающим время препровождением.

Смена ценностных ориентаций, разделившая поколения, нарушившая преемственность в передаче социального опыта, недостаточно эффективное использование информационных технологий, бурное развитие новых коммуникационных каналов привели к разрушению привычных представлений о роли чтения в развитии личности и культуры.

Если все мы хотим жить в обществе знаний, нам необходимо осознать истину:

- чтение играет огромную роль в образовании, воспитании и развитии человека, это окошко, через которое дети видят и познают мир и самого себя;
- книга сегодня, независимо от формы ее представления (печатной или электронной), по-прежнему остается основой культуры и грамотности;
- важность книги и чтения неоспорима, и эта идея поддерживается мировым сообществом.

"Есть преступление хуже, чем сжигать книги. Например - не читать их".

Литература

1. Чтение современного школьника: программное, свободное, проблемное: коллективная монография / Под ред. Е. С. Романичевой, Е. А. Асоновой. — М.: Совпадение, 2018. — 200 с.
2. Мониторинг оценки качества образования в школе PISA
3. Котельникова Н. П., Разинкова Л. В. Решение проблемы чтения. Рекомендации и советы // Молодой ученый. — 2019. — №7. — С. 1115-1119.

ЯЗЫК ПАНДЕМИИ: НЕОЛОГИЗМЫ 2020 ГОДА

Пронина Е.В.

ученица 10 класса, ОШ №2, п. Алексеевка

Калиева Ж.Б.

учитель русского языка, ОШ №2, п. Алексеевка

kudabaeva_zhanna@mail.ru

Общеизвестно, что одной из основных функций языка является описание окружающей человека действительности. Свое отражение в нем, в его лексическом составе находят в первую очередь те события, которые оказывают существенное влияние на жизнь - какие-либо необычные, экстраординарные события, в том числе трагедии и катастрофы мирового масштаба. Можно считать, что ключевым событием 2020 года, повлиявшим на все основные сферы жизни и деятельности человека, стало распространение по всему миру коронавирусной инфекции COVID-19, которая вызвала изменения не только в повседневной жизни людей, но и привела к активным процессам в лексическом составе языка.

Новые условия существования получили отражение в языке: появились новые слова и словосочетания (неологизмы), ранее существовавшие слова из узкоспециальных перешли в разряд общеупотребительных.

Существует несколько причин возникновения неологизмов, одна из которых связана с появлением новых реалий действительности — это мы и наблюдаем в связи с пандемией.

Проект «Слово года» показал, что слова «карантин», «самоизоляция», «дистанцирование», естественно, «ковид» прочно вошли в обиход. «Ковид», как ни странно, не стал словом года. Словом года в мире стал «локдаун» (lockdown), а на постсоветском пространстве — «самоизоляция» и «удаленка».

Вторая причина появления неологизмов во время пандемии - «необходимость говорящего выразиться более ярко, экспрессивно или более ёмко, содержательно» [1]. Неологизм «ковидиот» имеет ярко выраженную эмоционально-экспрессивную окраску: это человек, который либо чрезмерно переживает из-за коронавируса, становясь источником «коронапаники», либо пренебрегает им или даже отрицает существование пандемии. Неологизм «зумиться» конкретизирует использование онлайн-платформы Zoom, ставшей особенно популярной в условиях дистанционного обучения («дистанционки») или удаленной работы («удаленки»).

Существует огромное количество классификаций неологизмов. Однако «само появление неологизмов может сопровождаться одним из двух процессов их создания: лексический и семантический» [2, с 15.]. Именно лексический и семантический способы образования неологизмов являются ключевыми в классификации неологизмов по способу их создания. Лексический способ создания примечателен тем, что он «причастен к появлению новых слов, обозначающих совершенно новые понятия, явления и события, происходящие в обществе» [1, с. 16]. Для семантического способа характерна ситуация, когда уже существующие в языке слова получают совершенно новое значение.

В свете сказанного выше, лексическими неологизмами стали такие слова, как «ковид», «коронавирус», «ковидный», «ковидник», «противоковидный», «ковид-диссидент», «санитайзер», дистанционка, корониалы, коронакризис и т.д.

К лексическому способу образования неологизмов можно отнести такие слова, как: «ковидиот» (паникер, у которого уровень страха перед коронавирусом превышает все допустимые пределы), «ковигист» (человек, нарушающий карантин), «карантини» (напитки, употребляемые во время карантина), «корониалы» (дети, родившиеся в период пандемии), «думскроллинг» (поиск и разглашение плохих новостей).

Семантический способ образования был использован при появлении таких слов: «социальная дистанция», «корона», «самоизоляция», «локдаун», само слово "пандемия" в сознании человечества стало синонимом слову коронавирус.

Данная группа неологизмов использовалась в речи и до описываемого периода событий. Однако в процессе пандемии подобные слова намного увеличились в употреблении и расширили свое значение. Например, словосочетание «социальная дистанция» и до пандемии употреблялось исключительно в научной среде для обозначения различного положения социальных групп. Теперь же «социальная дистанция» описывает и расстояние между людьми, необходимое для профилактики коронавируса. «Корона» и «удаленный» значительно увеличились в употреблении. Кроме того, не являясь ранее предметом для шуток и поговорок, данные слова стали чаще появляться в непривычных для этих словосочетаний контекстах. Примером такого лексического творчества являются поговорки "Корона что дышло — куда чихнёшь, туда и вышла", а также слова "коронапаника", "удаленник" и др.

Активность творческой деятельности людей в придумывании новых слов можно объяснить тем, что мы ищем названия, чтобы осмыслить и «узнать», чтобы сбросить покров неизвестности, который пугает. Это один из способов адаптации к психологически трудному периоду в жизни общества, которая иронически передает его состояние

Скорее всего, все лексика пандемии уйдет в небытие вместе с отступлением вируса. Срок жизни неологизма разный и зависит от того, насколько новые слова необходимы языку и разговаривающему на нем народу. Если слово «ушло в народ», то через некоторое время оно перестает быть неологизмом и становится общеупотребительным, а если оно уходит из языка за ненадобностью, то превращается в историзм.

Период пандемии несомненно войдет одной из ярких страниц в языковую историю образования новых слов и устойчивых оборотов речи русского языка.

Литература

1. Брагина А. А. Неологизмы в русском языке / А.А. Брагина. М. : Наука, 1973. 224 с.
2. URL: <https://zvzda.ru/columns/cdfce97f79f1> (дата обращения: 05. 03.2021).

**«Тарих, өлкетану, география» секциясы
Секция «История, краеведения»**

Абатова М.Н. Көкшетау: округтан қалаға дейін	3
Әлібек М.М. Қазақстан – қазіргі әлемдік қоғамдастық мойындаған мемлекет	6
Байдолла А. Жер тарихы - ел тарихы» (Менің кіші Отанымның тарихы)	8
Бескемпирова М.М Қазақ халқын болашаққа бастар жол - «Мәңгілік Ел» идеясы	11
Булах Д.Д. Моя малая родина в жизни моей большой страны	14
Досурова М.Ж. Независимость Казахстана - начало абсолютно новой истории	16
Закирина М.А. Времен связующая нить	17
Казбекова Н.Б. XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы қазақ интеллигенциясының қалыптасуы қазіргі таңдағы тарихи маңыздылығы	21
Маткенова Ж. Семей ядролық полигонының жабылуы	24
Плат Л.В. Не по своей воле: история моей семьи	26
Сармолдина Г.А. Көкше өңіріндегі «Хан Сүйегі» төбесінің құпиясы	29
Серикова Ж.А. Көкшетау қаласындағы қоқыс мәселесі	32
Сызанова С.М. Одно из прекрасных воспоминаний школьного периода жизни	34
Турегельдина Т. Тәуелсіздік – ел бақыты, мақтанышым	36
Фомичева Е.Е. Роль предмета «География» в профессиональном самоопределении учащихся основной школы	39

**«Қазақ тілі және әдебиеті. Шет тілі» секциясы
Секция «Казахский язык и литература. Иностранный язык»**

Кайркешова А.Е. М.Жұмабаев пен К.Бальмонттың «Толқын» өлеңдерінің үндестігі	43
Кусанова А.Б. «Көп түкірсе көл болар» «Асар» жасау. «Бәсіре» атау	46
Қанафия Г.Б. Латын әрпіне көшу- қазақ тілін дамыту мен жаңғыртудағы қажеттілік	48
Сапарбекова А.С. Ахмет Байтұрсынов және қазақ ауыз әдебиеті	51
Серикова Ж.А Шәкәрім Құдайбердіұлының жырларындағы ар-ұят мәселесі	55

Назаренко В.С. Английский язык на улицах моего города	57
Z. Nurnazarova. Comparative analysis of metaphors	60
М. Omirbekkyzy. The impact of the pandemic on the English language	62

«Физика, математика, информатика» секциясы
Секция «Физика, математика, информатика»

Баян Арон, Баграм Тоқтар. Мектеп оқушыларының пәнге деген құзыреттілігін математика арқылы көрсету	65
Байгарин Д.Ш. Инженериядағы геометриялық модельдеу	67
Буторин А. Защита крыш высотных домов от неблагоприятного влияния атмосферных осадков	72
Естемесова Д.Е. Электромагнитное излучения и человек	82
Завадская Г.С. Физика и опорно-двигательная система человека	84
Кошанов А.Т. Получение электричества из вытяжки школьных столовых с помощью эффекта Зеебека»	87
Кошанов А.Т Математикамен шахмат ойынының байланысы	90
Қуанышбеков Е. Оқушының дене бітімін мониторингілеу және түзету жүйесін даярлау	93
Лаптев С.С. Электрификация теплоснабжения дома с использованием солнечной энергии в Акмолинской области	96
Мухамеджанов А.М. Наноспутник стандарта CUBESAT с системой мониторинга состояния космических объектов и аппаратов	99
Оспанов Ф.Р. Решение уравнений четвертой степени. Метод Феррари.	101
Сабаржанов С.С. Adobe Photoshop в жизни современной молодёжи»	104
Сағынтай Н.К. Модель применения эффекта Казимира для вакуумных пространств	107
Сулейман Б., Мәден М. Қазақ тіліндегі алғашқы математикалық оқулықтардағы қызықты есептер	110
Хабибулин Р. Р. Полимерные солнечные элементы для умных окон	113

«Химия, биология, өзін-өзі тану» секциясы

Секция «Химия, биология, самопознание»

Артамонов М.С. Феномен клипового мышления	116
Байжуманова Д. Самопознание как путь к независимости	119
Билоус К. Самопознание как компонент самосознания в становлении личности подростка.	121
Волчкова В. Самопознание, как процесс становления личности школьника - гражданина суверенного Казахстана.	123
Ержанова М.А. Қоршаған ортаның ауыр металдармен ластануы	125
Кадырова Х.Р. Семья – источник счастья и стабильности	127
Калиева А.А. COVID 19 - приговор или новая ступень науки.	129
Кусанова Д.К. Мұқағали поэзиясы – тәрбие мен білімнің қазынасы.	132
Логвинова В. Самопознание в формировании нравственных понятий школьника - гражданина суверенного Казахстана	134
Мухаметгалиева Ж.А. Адам өміріндегі үй өсімдіктерінің маңызы	136
Танкенова К.А. Последствия кислотных дождей	138
Титов В.А. Вода- удивительное и загадочное вещество	141
Шевченко М. Самопознание – путь самосознания	144

«Орыс тілі және әдебиеті» секциясы

Секция «Русский язык и литература»

Дьяченко Д.С. Художественно - эстетическое развитие учащегося на уроках литературы	147
Ескожина З.С. Герольд Белгер – гений трех народов и трех языков	149
Кулакова А.С. Образ полыни в литературе	152
Логвиненко Т.А., Яцук Ю.В., Игра слов в языке сми и рекламе	155
Малярова В.В. Образ полыни в литературе	158
Оберемко В. Актуальность чтения в современном мире	161
Пронина Е.В. Язык пандемии: неологизмы 2020 года	164

